PROLEGOMENA HISTORICA, GEOGRAPHICA, CHRONOLOGICA

Ad historiam Illyrici sacri, atque Ecclesiæ Salonitanæ.

PARS PRIMA PROLEGOMENON DE ILLYRICO.

CAPUT PRIMUM.

De Pelasgis conditoribus Gentis Illyricæ.

§. I.

De Origine nominis, & generis Illyrici.

ANtequam de Dalmatia & Ecclesia Salonitana scribere aggrediar, de universo Illyrico, cujus pars præcipua, multoque nobilissima semper habita fuit Dalmatia, pauca quędam & summatim præfari necesse est, quę in Apparatu ad Historiam Illyrici sacri, copiosius & accuratius explicabuntur. Hęc regio a Latinis pariter Græcisque *Illyricum* appellari solet; sed Græci haud raro etiam *Illyridem* vocant; quam appellationis formam interdum Latini adoptarunt, veluti Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. *Hadriaticum latus Illyris occupat*. *Illyriam* Græce apud Stephanum, Latine apud Propertium lib. 1. Eleg. VIII. invenies. *An tibi sum gelida vilior Illyria?* Hujus regionis incolas ut Latini, sic Græci *Illyrios* dicunt; *Illyres* etiam a Græcis nominatos auctor est Eustathius in notis ad Periegetam. Cæterum ut vocari possint etiam Illyrici, nunc usus obtinuit, penes quem norma est, atque arbitrium loquendi. Quæ ad Illyrios pertinent, sive derivato ab hac gente vocabulo signantur, *Illyrica* dicuntur, veluti *Ora Illyrica*, & *exercitus Illyrici* apud Tacitum. *Illyricanos* etiam, & *Illyricianos* Prætores & exercitus denominatos fuisse veteres nummi & inscriptiones docent, idque Valerianus confirmat in epistola ad Zosimionem, quam Pollio cap. XIV. in Claudio descripsit: *Claudium Illyricianæ gentis virum, tribunum Martiæ quintæ legioni fortissimæ dedimus*. Extat nummus Decii apud Mediobarbam pag. 353. in quo incisum est: GENIUS EXERC. ILLURICIANI S. C. nam *Illuricum*, Latina littera in locum Græcæ substituta, raro quidem, sed interdum tamen scriptum invenitur.

Illyrici generis conditorem alii alium proferunt; quod fere accidere solet, cum de originibus vocabulorum ac gentium quæstio instituitur. Nulla fere natio est, quæ non præbeat materiam disputandi, unde nomen genusque traxerit; & de hisce populorum originibus qui scribunt, tanta sunt in varietate, & dissensione constituti, tam multa fabulosa immiscent, ut facilius quę sunt perspicue falsa dignoscere, quam quid veri sit discernere queas: veluti in hac quæstione de primordiis Illyricæ gentis non una est omnium sententia, sed plures feruntur, & variæ opiniones. Appianus Alexandrinus in Illyr. refert Polyphemi Cyclopis ex Galatea conjuge tres fuisse liberos, qui ab Sicilia digressi longe lateque imperitarunt, Celtam, a quo Celtas, Gallum, a quo Gallos, Illyrium denique, a quo Illyrios ortos ac denominatos esse ex vulgi opinione tradit. Sed vel ipse Appianus fatetur hæc fabulosis, quam historicis narrationibus propiora esse; & sibi quidem idcirco hæc maxime probari, quod maxime improbabilia videantur ea, quæ cæteri de Illyriorum origine scripserunt. *Atque hæc*, inquit, *inter plurima fabularum, quæ hoc loco referri solent, mihi maxime probantur*. Cæterum hæc falsitatis argui possunt vel ex iis, quæ de Cyclopibus & Polyphemo a Poetis traduntur. Nam si Homerum Odyss. IX. audimus, tantum abest, ut Polyphemi Cyclopis filii extra Siciliam nomen genusque propagaverint, ut ne usus quidem navigiorum ullus apud eos fuerit, quibus e Sicilia in alienas oras transirent; nauticæ maritimæque artis omnino expertes erant, naviumque ædificandarum architectos nullos habebant; nulla illis imperii proferendi cupido, nulla inter illos publici juris communio vitæque societas, nulla reipublicæ administrandæ scientia; alii per montes ac sylvas dispersi, alii in speluncis abditi, suas quisque res curabant, jusque privatim ac leges suis quisque liberis, & uxoribus reddebant. Hæc de Cyclopibus ab Homero commemorata haud sane consentiunt cum iis, quæ Appianus ex fabulis, de filiis Polyphemi longe lateque imperantibus scripsit.

Stephanus Byzantius auctor est Illyricum & Illyrios dici *ἀπὸ Ἰλλυριοῦ τοῦ Κάδμου παιδὸς ab Illyrio Cadmi filio*. Idem confirmat Eustathius in suis ad Dionysium animadversionibus: *Δεξιτερὴν δὲ κατὰ χεῖρα ἡ Ἰλλυρὶς γῆ, οὕτω καλουμένη ἀπὸ Ἰλλυριοῦ υἱοῦ Κάδμου: ad dexter..m autem est terra Illyris, sic appellata ab Illyrio Cadmi filio*. Utrique ad hanc sententiam amplectendam auctor videtur fuisse Apollodorus, qui libr. 3. a Cadmo rege Illyriorum Illyrium procreatum scripsit: *καὶ βασιλεύει Κάδμος Ἰλλυριῶν, καὶ παῖς Ἰλλύριος αὐτῷ γίνεται: & Illyriis imperat Cadmus, & Illyrius filius illi nascitur*. Verum hujusmodi opinio ab Samuele Bocharto refellitur, propterea quod vocabulum Illyrii a Phœnicum, sive Amorrhæorum lingua, qua Cadmi

mæi utebantur, longe abhorreat, & nullum neque in moribus inſtitutiſque Illyriorum, neque in eorumdem lingua ſive primæva, ſive hodierna & vulgari veſtigium originis Phœniciæ, unde Cadmus ortum traxerat, intueri liceat; quod argumento eſt eos aliunde cum lingua, & moribus, nomen, & originem duxiſſe. Neque vero in hujus ſententiæ patrocinium trahi poteſt Apollodorus, qui Cadmi filium Illyrii nomine donavit: nam ſolent Scriptores vocabula ætatum poſteriorum uſu recepta ad ſuperiores ætates referre, & Cadmi filium veteres denominarunt Illyrium ab ea regione, in qua regno potitus eſt; non quod ea regio tum fuerit dicta Illyrium, ſed quod poſtea, cum illi ſcriberent, ei vocabulo ſubeſſet. Cujus rei exemplum ſatis illuſtre nobis ſuppeditat laudatus Apollodori locus, ubi dicitur Cadmus imperaſſe Illyriis ante Illyrium filium, ideſt antequam illi populi appellarentur Illyrii, cum, ſi vera eſt Stephani & Euſtathii ſententia, ab Illyrio Cadmi filio primum denominari cœperint Illyrii. Fateor equidem Cadmi filium proxime poſt parentem apud Enchelios, dictos poſtea Illyrios, regnum obtinuiſſe; ſed ejus nomen ſcriptores poſterioris ævi cum ignorarent, ab ea regione, in qua natus eſt, vel regnavit, appellandum putarunt, quæ tum, cum ipſi vivebant, Illyris vocabatur. Huc accedit, quod cum jam inde ab antiquiſſimis temporibus regio illa, ubi ortum eſt nomen Illyricum, habita ſit pars Græciæ, atque adeo prima Græcia dicta, longe videtur veriſimilius Illyrios primigenios a Pelaſgis, ſive Græcis, quam a Phœnicibus, vel aliunde nomen & genus traxiſſe; ex quo fit, ut neque illorum ſententia videatur probabilis, qui gentis Illyricæ primordia, vel ab Aſianis, vel a Gallis, vel a Sarmatis repetenda eſſe exiſtimant.

Cum igitur aliorum hac de re opiniones non ſatis nobis arrideant, reſtat, ut quid noſtræ ſententiæ ſit, quam potero, breviſſime exponam. Nec ego nunc ipſe aliquid afferam certum exploratumque, de quo dubitari non poſſit; in rebus quippe antiquis, & perobſcuris verſanti facilius eſt falſa refellere, quam quid veri certique ſit conſtituere. Satis me officio meo feciſſe arbitror, ſi id potiſſimum ſequar, quod in hac re mihi veriſimilius videatur. Ego igitur ſic exiſtimo vero propius eſſe, Illyrios primigenios ab Hyllo Pelaſgo Herculis Pelaſgi filio, Hylliniſque & ortos & denominatos fuiſſe. Sed nolim putes omnia fabuloſa eſſe & commentitia, quæ veteres Hiſtorici de Hercule, ejuſque illuſtribus factis tradiderunt. Virum olim fuiſſe, cui nomen erat Hercules, eximiæ cujuſdam virtutis ac fortitudinis, qui multis & graviſſimis periculis adeundis, & rebus præclare ac fortiter gerendis, orbem peragraverit, multaque hominum generi beneficia contulerit, nemo inficiari poteſt, niſi qui omnem antiquis hiſtoricis fidem adimere velit. Multa quidem Herculi affinxit antiquitas, quæ nec veriſimilia ſunt, & fidem omnem excedunt. Sed hæc referas oportet ad mores, communemque conſuetudinem temporis illius, quod Varro fabuloſum vocat; cum Scriptores id licentiæ ſibi ſumebant, ut veterum heroum facta prodigialibus & commentitiis rebus ornarent, augerentque. Cæterum vel ſub his fabularum involucris aliqua veritas latet, ex quibus vera & hiſtorica Herculis facinora, explicatione ſatis idonea adhibita, elicuit Palæphatus lib. 1. aliique viri doctiſſimi. Inter multos itaque filios, quos Hercules ex variis uxoribus ſuſcepit, duos fuiſſe tradunt, quibus Hylli nomen fuit; alterum ex Dejanira, alterum ex Melita filia Nauſithoi regis Phçaciæ genuit. Gronovius præclare animadvertit Herculem Hylli vocabulo, neſcio quam ob cauſam, mirifice delectatum fuiſſe, qui e ſuis liberis duos & fortaſſe plures Hyllos appellare voluerit. *Placuit* (inquit tom . .) *hoc nomen Herculi, unde id creditur non uni indidiſſe filio. Jam olim conſpectus fuit, & annotatus ſingularis locus Apollonii Rhodii ex lib.4. etiam citatus a Stephano Byzan io, unde memoraret Hyllum e Melita; ſed non omiſit nominare quoque alterum ex Dejanira genitum, ut faciunt alii auctores, quod conſtat: ne his quidem Hyllis contenti, producunt nomine eodem alios. Nec nobis placet repetere ab illis dicta.* Hyllum Herculis & Melitæ filium in ea regione, in qua exortum eſt nomen Illyricum, principatum obtinuiſſe, & populos ab eo & propagatos & denominatos eſſe Hyllinos auctores ſunt vetuſti in primis ac nobiles Apollonius, Scylax, Schymnus, Feſtus Avienus, aliique, quibus juniores fere omnes conſentiunt, qui de rebus illorum temporum & locorum ſcripſere. Nunc vero quemadmodum is principatus Hyllo obvenerit, ex antiquis ſcriptoribus per conjecturas eliciendum eſt.

Hercules poſt Hiſpanienſem Gallicamque expeditiones in Italiam venit, ſuſceptuſque eſt ab Evandro, anno ante Christum 1238. juxta Chronologiam Petavianam, annis ferme quinque & quinquaginta, antequam Æneas in Italiam appelleret. Ab Evandro digreſſus, cum utramque maris Adriatici oram pedeſtri, ut ſolebat, itinere circumiiſſet, in eam regionem advenit, quæ multis poſt ſæculis pars Macedoniæ fuit, deinde Epirus nova dicta eſt, nunc Albania dicitur. Id docent Diodorus Siculus, & Appianus Alexandrinus. *Hercules*, inquit Diodorus, *Adriaticum ſinum circumvectus, in Epirum primo tranſiit, unde in regionem proximam montes Acroceraunios tranſgreſſus ſe contulit.* Sed Appianus lib. 2. Bell. civ. prætermiſſa Gallica Italicaque peragratione, Hiſpanienſi expeditioni proxime adjunxit Herculis in hanc regionem adventum. *Ex Erythia*, inquit, *rediens.* Erythiæ vocabulo Gaditanam inſulam, quæ ab occaſu extremæ Hiſpaniæ adjacet, Appianus appellat, ſecutus exemplum Pherecidis & Iſocratis, quorum primus apud Strabonem Erythiam, alter in Archidamo Erythream eandem inſulam nominavit. Hinc ajunt Geryonis boves ab Hercule abductos, hic delubrum Herculi poſitum; & duas turres in media inſula Herculei teſtes adventus indigenæ oſtentant, quas turres ſive columnas Herculeas vulgo appellant.

Cum igitur Hercules anno ante vulgarem æram circiter 1237. in Epirum novam advenit, tum rerum ibidem potiebatur Dyrrhachus ex Cadmi proſapia, Epidamni nepos, regnique ſedem in urbe ab avo condita, & denominata Epidamno habebat. Huic duo fratres erant, qui dominandi cupidine ſtimulante popularem ſeditionem conflaverant, ut fratre expulſo regni potirentur. Peropportune adventus Herculis accidit Dyrrhacho, in magnum vitæ regnique diſcrimen adducto, qui hominem tamquam e cælo delapſum excepit, ejuſque opem adverſus fratres imploravit, pollicitus eidem regni partem, ſi res e ſententia ſuccederet. Neque abnuit Hercules, natus ad comprimendos tyrannos, & miſeros calamitoſoſque homines ſublevandos; qui ſuas copias, ſuorum itinerum ac laborum comites, in aciem eduxit, manus cum hoſtibus conſeruit, & Dyrrhachum victis pulſiſque fratribus in aviti regni poſſeſſione firmavit. Quare Dyrrhachus & promiſſi memor, & beneficii remunerandi cupidus, haud exiguam regni partem a ſua ditione avulſam Herculi donavit. Quæ omnia paucis Appianus complectitur: *Huic Dyrrhacho*, inquit, *cum bello*

lo peteretur a suis fratribus, Hercules ex Erythria revertens opem tulit, pactus telluris partem mercedis nomine; inde Dyrrhachini eum, ut agri participem, conditorem suum perhibent; non quod Dyrrhachum abnegent, sed ut ambitiose originem suam ad Deum potius referant. Sed quamvis Appianus regionem illam non designet, quam Hercules a Dyrrhacho mercedis loco accepit, vix dubitari potest, quin pars illa fuerit regni Dyrrhachini, quæ ab occasu Drilonem inter Naronemque continebatur, nam Cadmum, cujus regnum jure hæreditario ad Dyrrhachum pervenerat, apud Encheleos ibidem regnasse & Veteres omnes affirmant, & Cadmea monumenta illic olim posita testantur. Cum autem in iisdem ferme locis Hyllum, Herculis ex Melita filium, Hyllinis imperasse tradant Scriptores supra laudati, consentaneum est eumdem hanc regionem paterna virtute partam ab ipso parente donatam obtinuisse. Porro Hyllus, ut docet Apollonius, gravi admodum severaque disciplina apud Nausithoum in Phæacia, sive in insula Corcyra educabatur. Is itaque, ut regni sibi a patre traditi possessionem adiret, abeundi veniam ab avo impetravit, qui nepotem rebus omnibus necessariis instruxit, eique potestatem fecit, ut quantum ipse vellet, numerum hominum e Corcyra exciret, quos secum in eam expeditionem adduceret. *Profectus est autem*, ait Apollonius, *ad mare Saturnium* (idest Adriaticum) *collecto ejusdem terræ populo Phæacum; simul enim Rex ei instructum reddidit iter, heros Nausithous, atque ille quidem abiit.*

Hyllus igitur ab avo bona cum gratia dimissus, coloniam sane frequentem Phæacum anno ante Christum circiter 1236. advexit in eam regionem, quam Hercules a Dyrrhacho, ipse ab Hercule paternæ hæreditatis loco acceperat, ibique tum regni sui, tum Illyrici primigenii ac proprie dicti fundamenta posuit. Huc Hyllus cum appulisset, agris ac sedibus inter Phæaces, quos secum deduxerat, distributis, universam regionem Hyllam, sive Hylleidem, & advenas pariter indigenasque, ne sub eodem jure solum, sed etiam nomine essent, Hyllinos appellavit. Hinc vero nominis ac generis Illyrici ducta esse primordia existimamus. Nam si quid probabilis argumenti desumi potest ex etymologia, quæ verborum originem inquirit, haud sane decipere videatur, qui vocabulum Illyrici ab Hyllinis derivatum putaverit. Vix apud Scriptores aliam nationem inveneris, quæ plures, quam gens & regio Hyllinorum, unius ejusdemque nominis variationes subierit. Nam gens eadem *Hylli, Hyllini, Hyllei, Hylleides, Hyelles, Hylleici, Hyllici* dicti sunt, uno & eodem vocabulo in alium atque alium desinendi modum detorto. Quin igitur ex Hyllinis in Illyrios etiam fieri potuit commutatio? Alterius cum altero vocabulo quædam veluti cognatio & similitudo intercedit, quæ indicio est communem esse utrique ab Hyllo nomine primitivo originem; neque propius *Hyllini* ab *Hyllo*, quam *Illyrii* ab *Hyllinis* abesse videntur; idque hoc verisimilius mihi fit, quod aliorum veterum ac recentiorum nominum derivatio, licet longius petita a priscis obsoletisque vocabulis, vulgo tamen probatur ac recipitur. Sexcenta sunt, quæ proferre possem, si ab rebus gravioribus otium esset, exempla nobilium scriptorum, qui nominum originem multo longius deducunt, sic prorsus, ut inter primitiva ac derivata vocabula vix aliquam affinitatem sive similitudinem dignoscas; veluti, cum de primævis post diluvium gentium parentibus, & conditoribus disputant, ab *Thira Thraces*, a *Madai Medos*, ab *Javan Jones*, a *Thogorma* Thygrammanos & nomen & genus traxisse docent. Huc accedit, quod cum universalis Illyrici vocabulo provinciæ quamplurimæ contineantur, designari quidem potest tempus aliquod, cum unaquæque nomen Illyricum acceperit, quo antea carebat; verum ex quo Illyricum nomen audiri cœpit, nullum certum ac definitum tempus inveneris, quo hæc regio inter Naronem & Drilonem, vel dicta non fuerit Illyrica, vel quo primum ad Illyrici jam ante existentis jus ditionemque accesserit: ex quo effici posse videtur Hyllinos non adscriptitios, sed primigenios Illyrios habendos esse. Hyllus, Hyllinique erant generis Pelasgici, sive Græci; nam Hercules Hylli parens Thebis in media Græcia ortus ex antiquissima Regum Argivorum & Mycenæorum stirpe paternum pariter genus, maternumque ducebat; & Pheaces illi, quos Hyllo Nausithous socios dedit, oriundi erant e Pelasgis gente Arcadica vetustissima, quæ jamdudum e patriis finibus effusa, & Europam Asiamque inundans, maria, insulas, littora, & immensa terrarum spatia occupaverat, ut tradunt Herodotus, Strabo, Halicarnassensis, Pausanias, & alii plures. Nunc vero audiendus est Raphael Levacovichius Archiepiscopus Achridanus rerum Illyricarum diligentissimus investigator, qui in Prodromo Geographico Ms. ad historiam Illyricam, nobis ad hanc sententiam amplectendam ducem se atque auctorem præbuit: *Hylleis populus Illyricus ab Hyllo Herculis Alcæi & Melitæ Ægei fluminis filiæ genito ab initio dicebatur; sed mutatis deinceps Scripturæ & locutionis elementis, Hyllenus primum, deinde Illinicus, & postremo Illyricus vocari cœpit. Ipse pariter Hyllus Illyricorum conditor sub nomine Illynici, & Illyrici reperitur. Dicitur autem Hyllus Melitæ, & Hyllus minor, ut ab altero Hyllo fratre suo majori natu, & Dejaniræ filio secernatur.*

§. II.

Fines Illyrici primigenii ac proprii.

NUnc restat, ut Hyllinici regni, sive Illyrici primigenii positionem finesque describamus. Cum *Illyricum primigenium* dicimus, eam regionem intelligi volumus, in qua primum exortum est nomen Illyricum, & ex qua in alias deinceps atque alias regiones propagatum. Si ergo ab Hyllo Hyllinisq; repetenda est origo nominis Illyrici, hujus primordia in ea regione constitui oportet, quam Dyrrhachus Herculi, Hercules Hyllo filio suo donavit; quæ quidem regio mari Saturnio, ut vocat Apollonius, sive Adriatico adjacebat inter Naronem ac Drilonem, proxime ab Oriente conjuncta cum regno Dyrrhachiensi, quippe cum eam Dyrrhachus ab suo regno divulserat. Atque Hyllus quidem regni finibus ultra Naronem productis, quidquid terrarum ac gentium usque ad Titium protenditur, bello occupavit, ad suamque ditionem adjunxit, ut infra dicemus. Sed hæc fuit veluti quædam, eaque prima propagatio Illynici sive Illyrici nominis ex ea regione, in qua ortum fuerat, illuc prolati. Ab hac porro, quam diximus, regione ducendum esse exordium nominis ac generis Illyrici illud vel maxime argumento est, quod nemo seu veterum sive juniorum Scriptorum eam ab Illyrico excluserit, vel non Illyricum appellarent; cum e cæteris provinciis, quarum deinde accessio facta est ad Illyricum, alii alias Illyrico vocabulo exemerint; ex quo clare perspicitur in hac regione non adventitium esse, sed innatum fuisse nomen Illyricum, quod ipsa non aliunde assumpsit, sed ab se ortum aliis regionibus communicavit.

Schymnus Chius non modo Liburnos, sed etiam finitimos populos, qui acceptum ab Hyllo nomen cum communi Illyriorum appellatione retinuerant, ab Illyrico sejunxit, non item vero hanc regionem Naroni & Driloni interjectam, quam Illyridem vocat, cujus tamen fines ab ortu pariter occasuque ultra fluvium utrumque produxit; nam post descriptos Bullinos Hyllinosque fere usque ad Nestum amnem, hinc ait Illyridem incipere: *Porrecta deinceps Illyris*. Dionysius Alexandrinus in Periegesi cum iisdem, atque Schymnus, terminis Illyricum circumscribat, Illyrici vocabulo eamdem atque ille regionem subjecit, Liburnis, Bullinis, Hyllinisque seclusis.

Flexilis hinc pontus convertens vergit ad ortus,
Atque Liburnorum terras, hyllisque feroces,
Bulimeon pariter perstringens littora currit,
Et venit Illyrias late porrectus ad arces,
Quas tollunt montes, excelsa Ceraunia summos.

At Lucius Florus lib. 4. c. 14. non solum Pannonios, Liburnos, cæterasque gentes Illyrici nomine comprehensas, sed Dalmatas ipsos, quorum primæ sedes inter Nestum & Naronem fuerant, nominatim distinxit ab Illyriis, quos proinde iisdem omnino terminis definivit, Narone scilicet & Drilone, quibus nos Illyricum primigenium circumscripsimus; quamvis idem Florus aliis in locis nomen Illyricum latius extendit, nec solum Illyrios primigenios, sed etiam Dalmatas & Liburnos eidem subjecit.

Præterea, quod nos Illyricum primigenium appellamus, idem est, atque Illyricum proprium, ut alii vocant. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. & Plinius lib. 3. cap. 22. *proprie dictos Illyrios* Naroni, & Driloni fluminibus interjiciunt, quamvis ibidem alios etiam populos cum illis conjungunt, qui præter commune Illyriorum vocabulum, suum quoque & peculiare nomen habuere. Quare Historicus Dalmata de Regno Dalm. lib. 1. cap. 3. Melæ ac Plinii auctoritatem secutus: *Illyricum ergo proprium*, inquit, *inter Naronem & Drinum* (seu potius Drilonem) *situm fuit*. Infra vero: *Quæ regio intra Naronem & Drinum . . . . Illyrium proprium ab eorum*, id est Romanorum, *scriptoribus dicta fuit ad differentiam tam Orientalis partis antiqui Illyrici ultra Drinum, quæ in Macedoniæ nomen transivit, quam Occidentalis citra Naronem, cujus pars antiquæ Dalmatiæ adscribebatur, pars vero reliqua a Romanis addita, nomina antiqua Liburniæ & Istriæ servabat*. Itaque Illyricum proprium idem est, quod primigenium, quæ utraque appellatio idem valet, declaratque, unde nomen genusque Illyricum exortum sit, & in alias atque alias regiones paulatim prolatum. Ad eumdem plane modum Italia propria dicta est, quæ initio intra Rubiconem sese continuit, deinde universam Galliam Cisalpinam suo nomine complectens, fines suos usque ad Alpes porrexit. Sic Græcia propria haud latius, quam Attica regio patuit, sed ex his angustiis educi cum cœpisset, universam Græciam, idest Achajam, Peloponnesum, Macedoniam, Thessaliam, Epirum utramque, & extremam Italiæ partem, cum Insulis Ægei & Jonii Maris in suam potestatem redegit. Huc adde Asiam minorem, quæ cum proprie dicta sit Asia, nomen suum omnibus illis propemodum immensis regionibus impertiit, ex quibus una quatuor Orbis partium, eademque amplissima conflatur. Nec desunt alia id generis exempla: sæpe enim nomen unius provinciæ, cum ab initio finibus admodum exiguis contineretur, vel inde coloniis alio missis, vel gentibus extraneis subactis, vel denique Principum arbitrio, longe lateque propagatum est.

§. III.

Prima Illyrici propagatio. Hylli regnum; Interitus, Successores.

HYllus haud contentus ea terrarum portione, quam a patre acceperat, ad regni fines amplificandos animum adjecit, eosque finitimis ab Occidente populis in potestatem redactis usque ad Titium amnem Liburniæ terminum propagavit. Nam ab Narone ad Titium Hylli ditionem productam fuisse intelligi potest ex antiquis Geographis Scylace, Schymno, & Dionysio Alexandrino, qui proximos a Liburnis Hyllinos, & Bullinos ab Hyllo denominatos, eoque deductos constituunt. Idem suadet Hyllis peninsula ab eodem Hyllo nomen mutuata, cujus positionem plerique prope a Liburnia statuunt; idem denique confirmant bella, quæ, ut tradit Apollonius, cum Mentoribus populis Liburniæ, ut Plinius docet, Hyllus gessit. Hæc itaque prima est propagatio generis ac nominis Illyrici ab Narone ad Titium, sive ad eam usque regionem prolati, quæ postea ab Liburnis advenis Liburniæ nomen accepit. Hujus regionis ad Illyricum accessionem antiquissimam fuisse, testimonio esse potest Scylax Chariandensis, unus omnium, qui extant, Geographorum antiquissimus, quippe cum quatuor fere ante Christum sæculis floruerit. Is autem Liburnis proxime adjungit Illyrios: *Post Liburnos*, inquit, *gens est Illyriorum*. Ac cæteri deinceps Scriptores fere omnes hunc terrarum tractum ab Narone ad Titium porrectum, qui deinde Dalmatia proprie dicta est, Illyrico attribuunt, præter paucos illos, qui cum Dalmatas ab Illyrico secludant, Illyriorum vocabulo ad Illyrios primigenios seu proprios significandos utuntur.

Duas civitates in primis memoratu dignas Hyllus in ea regione, quam vel a parente acceperat, vel bello sibi adeptus fuerat, condidisse fertur; alteram parentis nomine Heracleam appellavit; alteram ab se Hylleidem, sive Hyllenidem dici jussit. De prima meminit Scylax: *In his*, inquit, *oppidum Græcum est nomine Heraclea*; sed ubi posita fuerit, non liquet. De postrema mentio est apud Apollonium lib. 4. ex quo præterea hujus urbis positio dignosci potest. Is quippe cum Argonautarum in patriam reditum post Colchicam expeditionem describeret, tradit illos appulisse ad regionem Hyllorum, *ubi*, inquit, *frequentes eminebant insulæ difficilem navigantibus viam per medium reddentes*. Ac deinde subjecit Argonautas Hyllinis, a quibus perbenigne accepti habitique fuerant, grati animi ergo donasse alterum ex tripodibus, quos Jason a Phœbo acceperat; hunc vero tripoda ex admonitu Oraculi alte in terram defossum fuisse, *circa urbem inclytam Hyllenida, ut inconspicuus semper omnibus esset*. Itaque urbs Hylleis, sive Hyllenis eo loci condita fuerat, quo Argonautæ appulerant, & unde initium ducit longa illa insularum series, quæ fere usque ad Epidaurum porrectæ Illyrico littori objacent. Atque hic locus congruit cum positione urbis Salonitanæ. Nam Hyllis peninsula, sive Promontorium Diomedis, duobus amnibus interjectum Titio, qui Liburnos ab Hyllinis sive Illyriis sejungit, & Jadro, qui Salonam præterfluit, nullis omnino insulis circumtegitur, si unam excipias, quæ portum Miraræ a meridie præcludens, duo sane angusta, alterum ab ortu, alterum ab occasu efficit ostia, quibus naves illuc subeant. Ex eo autem promontorio, atque e portu Salonitano in altum provectis, & prora in Orien-

Orientem obversa navigantibus, frequentes a læva insulæ, brevi Euripo eas interfluente, occurrunt, quæ omnem oræ maritimę prospectum nautis vectoribusque adimunt. Vix igitur dubitari potest, quin Hyllus vel ibidem loci, ubi Salonæ vestigia visuntur, vel certe non procul inde Hylleidem urbem ædificaverit; & fortassis quæ postea dicta est Salona, eadem antea Hylleis, vel Hyllenis vocabatur, vel etiam Hyllena, & Silena. Nicephorus Callixtus ex antiquo aliquo Onomastico Salonam Hyllæ vocabulo donavit.

Hyllum regali jure ac titulo Hyllinis sive Illyriis præfuisse Apollonius docet; idemque confirmat gemma perantiqua apud Fulvium, Caninium, & Gronovium, in qua & nomen Hylli litteris gręcis incisum est, & regium diadema ejus capiti impositum. Cum Hyllus annos fere decem regnum obtinuisset apud Illyrios primigenios, quorum fines, ut supra diximus, a Narone usque ad Titium amnem propagaverat, prælio cum Mentoribus finitimis populis commisso in acie interiit anno ante Christum circiter 1225. Apollonius quippe auctor est Hyllum extinctum jam fuisse tum, cum Argonautæ post expeditionem Colchicam per mare Adriaticum in Græciam revertebantur: *Heroes autem, quando ipsis visus reditus securus, tum prodeuntes in terra retinacula alligarunt Hyllorum. . . . Nec tamen amplius viventem ibi invenerunt regem Hyllum, quem formosa Melita peperit Herculi . . . ipsum autem occiderant Mentores agrestibus dimicantem pro bobus*. Argonautarum in Colchum profectio cum Petavio conjici potest in annum, qui ante Christianam Epocham numeratur 1226; eorum autem in patriam reversio inciderit necesse est in annum proxime insequentem, cum Hyllum jam extinctum Argonautæ invenerunt. Obierit itaque vel superiori, vel hoc ipso anno 1225. antequam illuc Argonautæ redeuntes e Colchide appellerent; neque enim vitam ac regnum Hylli in pauciores annos contrahi necesse est, quam laudatus Apollonii locus postulat. Utrum autem filios ex se reliquerit, qui parenti in regnum succederent, an vero sine liberis decesserit, non satis certum habemus. Verisimile tamen est ex Hylli progenie fuisse Clinicum illum, quem Varro circa tempora Trojana regnum in Illyriis obtinuisse affirmat: nam si ratio nominis ad aliquam conjecturam faciendam pertinet, Clinicus haud longe abest ab Illynico, cujus vocabuli originem ad Hyllum referendam esse censet Raphael Levacovichius, qui docet ab Hyllo primum Hyllenos, deinde Hyllenicos, postea Illynicos, tandem Illyricos dictos esse ac derivatos. Quod conjectura suadet, idem ratio temporum confirmat. Nam Hyllus regnavit annis circiter quadraginta ante Trojanum excidium, cujus tempore Clinicum Illyriis imperasse Varro scripsit. Unde autem Clinicus nomen traxit, indidem genus quoque videtur duxisse. Præterea cum dubitari non possit de regno Illyrico Clinici, si fides habenda sit Varroni, quid causæ est, cur putemus hoc regnum vi potius atque armis ab Clinico partum, quam jure hæreditario ad eum esse devolutum?

Illud autem non satis liquet, utrum Clinicus proxime ab Hyllo rerum potitus fuerit, an vero aliquis alius incomperti nominis Hyllo & Clinico interjectus, Illyriis cum regio titulo ac jure præfuerit. Qui proxime post Hyllum tenuit regnum Illyriorum, is Argonautas Colchica expeditione perfunctos, delatosque in mare Adriaticum comiter excepit, iisdemque & commeatum large suppeditavit, & viros navigationis Adriaticæ peritos præbuit, quorum ductu, quod reliquum erat itineris maritimi, sine ullo errore periculove conficerent. Hoc docet Apollonius. Clinicus vero, qui videtur ante bellum Trojanum Illyrici regni administrationem suscepisse, duas & septuaginta naves instruxit, quas Græcis contra Trojanos subsidio misit. Hoc ex antiquis monumentis deprompsit Micha Madius in hist. cap. 15. ac testatum reliquit hisce verbis: *Dicitur per historias & Chronicas antiquas ipsam civitatem* Salonæ (quæ tum Hyllenis fortasse vocabatur) *tempore sui status dedisse ad destructionem Trojanorum contra regem Priamum in subsidium Græcorum galeas armatas LXXII.* Illud vero sine ulla dubitatione ad Clinicum pertinet, quod Varro tradidit apud Valerium Probum de Idomeneo Cretensium rege, qui ejectus a suis ad Illyrios confugit. Is igitur, Varrone teste, post Trojam eversam, ad cujus expugnationem ipse quoque milites & arma contulerat, e Creta per seditionem popularem expulsus, cum ingenti popularium suorum manu ad Clinicum Illyriorum regem se contulit, ab eoque viris & copiis auctus in Italiam trajecit, & regnum in Salentinis obtinuit: *Idomeneus e Creta oppido Lycto pulsus per seditionem, cum grandi manu ad regem Clinicum venit in Illyricum. Ab eo item accepta manu, cum Locrensibus plerisque profugis in mari conjunctis, amicitiaque per similem causam sociatis Locros appulit, vacuata eo metu urbe; ibique possedit aliquot oppida, & condidit, in queis Uria, & Castrum Minervæ nobilissimum. In tres partes divisa copia, in populos duodecim. Salentini dicti, quod in Salo amicitiam fecerint*. Hæc Varro apud Valerium Probum ad eclog. 1. Virg.

Post Clinicum Daunius, a quo Daunia Italica nomen accepit, Illyrici regni potitus est, ut videtur colligi posse ex Festo: *Daunia*, inquit, *a Dauno Illyricæ gentis claro, qui eam, propter domesticam seditionem patria excedens, occupavit*. Sed Festus neque familiam commemorat, unde prodiit Daunus Illyricus, neque urbem, ex qua profugus in Italiam venit, neque causam illius domesticæ seditionis, qua compulsus fugam sibi e solo patrio, exiliumque conscivit. Ac mihi haud dubium videtur, quin Daunus, si, ut Festus tradit, genere Illyrius erat, ex Illyrico, quod tum Titio & Drilone fluminibus definiebatur, in Italiam advenerit. Nec fortassis longe a veritate aberraverit, qui existimet Daunum ex regia Hylli stirpe procreatum, eumdemque Clinici filium ac successorem fuisse, Hyllinæ ortum, in urbe Hyllinici sive Illyrici regni principe ac metropoli, unde fugam arripuit, atque in Italiam se transtulit. Fugæ vero causam præbuit Liburnorum in eas regiones adventus, ad quos cum plerique Illyriorum defecissent, a suis seu proditus, seu desertus, regno, patriaque excessit. Atque hæc Illyriorum defectio fuit illa *domestica seditio*, quæ, Festo auctore, Daunum impulit, ut ex Illyrico in Italiam profugeret. Italica Dauni profectio referri potest ad annum ante æram vulgarem 1183. anno proximo post Trojanam cladem: quam Petavius anno ante Christum 1184. illigavit; ex quo fit, ut si Daunus post Clinicum apud Illyrios regnavit, breve admodum ejus regnum fuerit. Ita Dauno cum Hyllinis, qui in fide & officio manserant, in Italiam profecto, regnum Illyricum, ab Hyllo fundatum, intra annos circiter quinquaginta, quam florere cœperat, ab Græcis ad Liburnos pervenit, ut mox dicemus. Nam Hyllus Hyllinique ab Græcia oriundi erant; quippe Hercules Hylli parens ex nobilissima Argivorum ac Mycenæorum regum stirpe Thebis in Bœotia natus esse dicitur; & Phæaces, quorum coloniam Hyllus deduxit, erant ex genere Græco-

rum. Quapropter Schymnus Hyllorum originem a Græcis repetendam tradit: *Sed oppida illic* xv. *colere asserunt Hyllos originis quidem Græcanicæ, quorum auctor Hyllus gnatus Herculis fuit*.

Antequam ab Illyriis Græcis ad Illyrios Liburnos transeam, non est mihi prætereundus Diomedes, qui cum in Italia, tum in Illyrico, multa sui nominis adventusque præclara vestigia reliquit. Is in matrimonio habuit Ægialiam filiam Adrasti regis Argivorum, cui etiam in regnum jure dotali successit, Ætoliamque imperio suo adjunxit. Argis cum habitus est conventus totius Græciæ celeberrimus, in quo de Trojana expeditione suscipienda deliberatum est, ipse quoque huic concilio interfuit; idemque & gravissimus auctor ad bellum decernendum, & fortissimus adjutor ad conficiendum fuit; in eo quippe ejus opera tanti fuisse fertur, ut rei bene gestæ laudem præcipuam sibi vindicaverit. Trojano bello perfunctum nihilo mitior, quam cæteros Græcorum Duces Trojanorum victores, fortuna excepit. Nam Argis Ægialiæ conjugis adulteræ instigatione atque opera repulsus, Ætoliæque aditu civium conspiratione prohibitus, regno & patria caruit. Itaque cum vagus & exul erraret, atque undique exclusus, e Græcia secessit, & cum sociis in Adriaticum mare delatus universum Illyricum circumivit. Ex Adriatica navigatione appulisse Diomedem ad littus Hyllinorum argumento est cognomen eo loci inditum, ubi sinuoso ambitu littus curvatur, atque instar cujusdam promontorii in mare prominet, appellaturque a Plinio *Promontorium Diomedis*, quam Hyllim peninsulam alii vocant. Deinde Mentores Istrosque prætervectus ad Euganeos pervenit. Multa illic Diomedei adventus monumenta Strabo lib. 5. commemorat, templum Diomedis nomine consecratum in ipso intimo Adriatici sinus recessu apud Timavum, ritum Junonis Argivæ Dianæque Ætolicæ colendæ ab Diomede Euganeis traditum, & duos lucos alterum Junoni, alterum Dianæ dedicatos; & præterea apud Venetos id moris receptum fuisse scribit, ad tanti hospitis colendam celebrandamque memoriam, ut Diomedi solemni ritu ac cæremonia equum candidum statis temporibus immolarent.

Ab Euganeis digressus præter oram Italiæ in Dauniam cum venisset, acre & magnum bellum gerebat cum Messapiis Daunus haud multo ante ex Illyrico profectus, ejus regionis Princeps & conditor, cui Diomedes cum sociis egregiam ad hostes debellandos operam navavit. Daunus ob rem bene gestam Diomedi, loco præmii, filiam nuptum dedit, ac propterea Plinius lib. 3. cap. 11. vocat Daunum socerum Diomedis; & insuper eam Apuliæ Dauniæ partem concessit, quam campos Diomedeos appellavit antiquitas, ubi Diomedes, ut docet Strabo lib. 5. tres nobilissimas urbes ædificavit, Sypuntum, Salapiam, & Argos, sive Argyrohippium, quæ civitas postea dicta est Argyrippa, ac demum Arpi. Præterea ad suam ditionem adjecit duas sive tres e regione Gargani promontorii insulas, quæ ab antiquis Scriptoribus Diomedeæ vocantur. Sunt, qui Spinam quoque a Pelasgis Thessalis olim ad ostia Padi conditam; itemque alias Italicæ oræ urbes in potestate Diomedis fuisse affirment. Nec magis terrestribus, quam maritimis copiis valuit, nam, ut Historicus Dalmata præclare animadvertit, post Pelasgos maris Adriatici dominatum obtinuit, idque ex Strabone intelligi posse existimat. *Post Pelasgos*, inquit cap. 1. *Diomedem eidem mari dominatum esse ex Strabone apparet*. Tum in eam sententiam hæc Strabonis lib. 5. verba subjecit: *In ipso autem intimo sinus Adriatici Timavum est, Diomedis templum memorabile; habet enim portum, & elegantem lucum, & fontes septem potabilis aquæ, statim in mare alto, & lato excidentis amne*. Infra vero idem Strabo: *Diomedem circa illud mare ditionem tenuisse testantur Insulæ Diomedeæ, & quæ de Daunis & Argo Hippio referunt*. Huc adde insulas atque urbes, quas in utroque littore Diomedes vel condidit, vel refecit, vel suo nomine impertivit, quod argumento est Italicam fere totam, huic vero obversam oram aliqua ex parte ad Diomedis ditionem pertinuisse: cujus autem imperio suberat utraque ora maritima, huic & maris interjecti dominatus adjudicandus esse videtur. Ac Diomedes res Pelasgorum, seu Græcorum in Italia jampridem collabi cœptas, ut ait Dionysius Halicarnasseus, non modo sustinuit, ne funditus interirent, sed etiam prope jacentes erexit, atque ad statum fere pristinum revocavit. Præterea cum in utraque ora insulas urbesque maritimas cum maris imperio possideret, Liburnos cohibuit, eorumque incitatos ad summum potentiæ fortunæque fastigium cursus paulisper retardavit. Sed haud multis post annis defuncto Diomede, vel ex Italia abeunte, Liburni hoc quasi obice seu repagulo remoto, tum Illyricum omne ab Drilone ad Titium, cæterasque ab ortu & occasu finitimas regiones, tum partem aliquam Italicæ oræ, una cum maris dominio adepti, imperium suum longe lateque propagarunt.

CAPUT II.

Liburni expulsis Græcis Illyricum occupant.

§. I.

De genere Liburnorum, eorumque in Illyricum adventu.

Liburnos gentem fuisse Asiaticam solus quidem C. Julius Solinus Polyhistor cap. 2. affirmat; sed cum nemo veterum hujus gentis originem memoriæ ac litteris prodiderit, & nihil argumenti ad ejus sententiam labefactandam afferri queat, is vel unus censendus est idoneus, cui hac in re fidem haberi impune possit: nisi forte de Liburno nescio quo ex Attica oriundo credere libet Stephano, seu potius ei, quem Stephani Epitomatorem vocant, *qui*, ut ait Historicus Dalmata, *Græcorum more omnium nationum origines fabulis involventium, sibique tribuentium, a quodam Attici generis viro Liburnos dictos asserit*. Itaque unus Solinus paucis explicat, unde Liburnorum genus repeti oporteat: *Italicus discursus per Liburnos, quæ gens Asiatica est, procedit in Dalmatiæ pedem*. Gens itaque Liburna ex Asia in Europam effusa, quam late non solum in Italia atque Illyrico, sed etiam in Gallia aliisque regionibus sedes occupaverit, nomina sunt argumento, quæ natio Liburnorum plurimis in locis veluti quædam antiqui sui dominatus vestigia reliquit. Ut nunc omittam, quæ ad oram insulasque Illyricas pertinent, rerum in multis Italiæ partibus potitos esse Liburnos declarant cum mons Apuliæ, quem Polybius lib. 3. Liburnum vocat, tum Liburna Italiæ civitas, cujus meminit Zosimus apud Ortelium, tum Liburni in Piceno apud Prætutianum agrum a Plinio constituti, tum denique Liburnus, seu Ligurnus, Etruriæ portus, idemque oppidum opulentissimum, ac celeberrimum, quod Pisis millia passuum fere tredecim distat. Adde huc mare inferum, quod M. T. Cicero Liburnum vocavit apud Ortelium & Ferrarium. In Gallia quoque extant Liburnici nominis ac dominatus monumenta: id quod testatur

tur apud Baudrandum Liburnia civitas Aquitaniæ in agro Burdegalensi.

At mihi quidem videtur imperium nomenque Liburnorum in Illyrico, Italia, aliisque regionibus non antea florere ac celebrari cœpisse, quam Troja capta anno juxta Petavium ante æram vulgarem 1184. Primores Trojanorum, fœderatique Asiæ Principes in Europam colonias deducerent. Nam quamdiu rerum potiti sunt Pelasgi, qui multis ante sæculis ex Arcadia primum in finitimas, tum in longinquas regiones alii ex aliis profecti, universam propemodum Italiam in suam potestatem redegerant, ne vocabulum quidem Liburnorum videtur apud Italos, Illyriosve auditum fuisse. Neque enim si Apollonius in descriptione itineris Argonautici insulas illas, quæ Hyllinis Bullinisque objacent, appellavit Liburnides, idcirco sequitur id vocabulum ad ætatem illam Argonautarum referendum esse: mos est quippe scriptorum, ut in antiquis locis rebusque describendis, recentiora potius, & suis temporibus usitata, quam vetera & obsoleta nomina adhibeant: ex quo fit, ut Liburnicum nomen congruat quidem cum ætate Apollonii, non autem sit necesse illud repetere inde usque a temporibus Pelasgicis, quæ Trojanam cladem antecedunt. Jam vero pervelim scire, unde repente extiterit tanta Liburnorum multitudo, tam late fusa, tam multis ac disjunctis locis disseminata, quæ nomen suum ac genus in alias atque alias Europæ partes invexit. Haud sane arbitror verisimilius aliunde, quam ab Asianis, Trojanaque calamitate initia Liburnicæ hujus propagationis repeti posse. Nam & tempus Trojani excidii, & consecuta deinde gentis Asiaticæ per Europam dispersio apprime congruit cum exordio Liburnici nominis atque imperii. Siquidem post Trojam excisam, & gentium a Græcis devictarum ex Asia migrationem, seu fugam, audiri cœpit in Europa & celebrari nomen Liburnicum; res vero Liburna subactis paullatim Pelasgis, cum auctior in dies fieret ac robustior, eo demum crevit, ut post interitum Diomedis, quo uno maxime inclinatæ ac prope labentes Pelasgorum opes nitebantur, multa in Italia, omnia in Illyrico Pelasgorum loca una cum maris Adriatici imperio in Liburnorum potestatem concesserint. Itaque ex Asiaticis populis, qui societate cum Trojanis contra Græcos inita, pro Trojæ Asiæque imperio decertarunt, post urbem incensam, alii in Mæsiam & Epirum, alii in Italiam, alii in Galliam, alii alio migrarunt. Hanc propemodum immensam Asianæ gentis post Trojæ excidium dispersionem confirmat Strabo, qui lib. 1. inter Conditores urbium, fundatoresque Coloniarum annumerat *Æneam, Antenorem & Henetos, atque in universum eos, qui a bello Trojano per totum Orbem terrarum dispersi, vagatique sunt*. Haud equidem dixerim Asiaticos omnes, qui ex Trojana clade ac dispersione in Europam delati sunt, Liburnos appellatos fuisse; at certe qui sedes adepti sunt in Illyrico, totaque illa regione maritima, quæ inter Arsiam ac Drilonem interjacet, quique ea loca occuparunt sive apud Gallos, sive apud Italos, in quibus Liburnici nominis ac dominatus vestigia adhuc extare supra ostendimus, Liburni nominati fuerint necesse est. Unde autem his gentibus Asianis id vocabuli obvenerit, tum explicandum erit, cum in Apparatu ad universam historiam Illyricam de Liburnorum ætate sermonem instituemus.

Jam vero ad rem nostram quod attinet, Liburni post Trojanum excidium ex Asia profugi non modo Illyricum, quod tum angustis satis finibus continebatur Titium inter Drilonemque, expulso Græcorum dominatu, in suam potestatem redegerunt; sed ultra Titium in Occasum progressi nomen suum imperiumque usque ad Arsiam propagarunt. Nam in ea regione, quæ ab Arsia ad Titium usque protenditur, Liburnos rerum potitos fuisse, nomen Liburniæ, quod hæc eadem regio apud omnes veteres pariter, junioresque Scriptores constantissime retinuit, evidentius, opinor, demonstrat, quam ut in dubium revocari possit. Ab Titio autem usque ad Drilonem quidquid erat Illyrici antiqui sub jus potestatemque Liburnorum concessisse, idem nomen Liburnicum ibidem impressum, & insulis quoque ipsoque mari communicatum declarat. Nam primum universam regionem, quæ ab Arsia usque ad Drilonem porrigitur, antequam Dalmatiæ nomen subiret, Liburniam appellatam fuisse auctor est Thomas Archidiaconus hist. Salon. cap. 1. *Dicta est Dalmatia etiam alio nomine Liburnia*; nec vero aliunde id vocabuli, quam ab Liburnis antiquissimis Dominis accepisse potuit. Deinde insulas fere omnes oræ Illyricæ obversas antiquitus nominatas fuisse Liburnicas & Liburnides Apollonius, Strabo, aliique veteres docent. Omnino ad quadraginta insulas eo vocabulo appellatas esse Strabo affirmat, inter quas Issam & Pityusam, idest Phariam Apollonius, Ladestam Stephanus annumerat; hisque adde Corcyram & Melitam, aliasque ejusdem maritimi tractus insulas littori Dalmatico objectas. Insulæ enim, quæ objacent Liburniæ inter Arsiam & Titium contractæ, pauciores sunt, quam quadraginta insularum Liburnicarum numerum a Strabone definitum complere possint, nisi reliquæ addantur, quæ deinceps sequuntur. Cum autem a Liburnis hæ insulæ & habitatæ & denominatæ fuerint, haud videtur dubitari posse, quin etiam ora maritima, ad quam eædem insulæ pertinent, Liburnorum potestati ac vocabulo subesset. Demum cognomen Liburnici, quod inde usque ab antiquissimis temporibus Mare Adriaticum recepit, magno sane argumento est Liburnos & maris, & insularum, & totius oræ maritimæ dominatum adeptos fuisse; nec videtur verisimile ab Liburnis universum illud mare cognominatum esse, si nomen imperiumque Liburnorum iis tantummodo terminis fuisset circumscriptum, quibus coercetur pars illa exigua oræ maritimæ, quæ Arsia & Titio fluminibus definitur, & Liburnia propria nominatur. Et certe Virgilius Æneid. 1. non in has angustias concludere voluit rem ditionemque Liburnicam, cum non unum, sed plura regna Liburnis attribuit; *Regna*, inquit, *Liburnorum*. Quare Florus, & Jornandes, quamvis videantur Liburnos inter Arsiam Titiumque compellere, tamen illis totum littus Adriatici Italiæ obversum adscribunt, & *Illyriorum* scilicet maritimorum, ac *Liburnorum* vocabula pro synonymis habent: *Illyrici*, inquit Florus lib. 5. cap. 5. *seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam Titiumque flumen, longissime per totum Adriatici maris littus effusi*. Eadem, & eisdem verbis descripta apud Jornandem de Succes. Regn. invenies. Quid quod Strabo ad imperium Liburnorum, ultra ostia maris Adriatici productum, adjunxit Phæaciam insulam, quæ etiam Scheria dicta est, & post exactos Liburnos ab novis incolis Corcyræ nomen accepit. Nam anno ante Christum circiter 735. ut narrat Strabo l. 6. Chersicrates ab Archia Corinthio cum parte copiarum in eam insulam trajicere jussus, Liburnos possessores ejecit, & Corinthiorum coloniam illuc invexit: *Cum Archias in Siciliam navigaret, Chersicratem ex Heraclidarum genere procreatum, cum parte exercitus* reli-

reliquit ad deducendos Corcyram accolas (sic enim nunc appellatur, quæ prius Schœrla dicta est.) Is igitur expulsis Liburnis locum habitantibus, insulam habitatorum frequentia refersit. Hanc Liburnorum expulsionem Philippus Cluverius conjecit in secundum Olympiadis XI. annum, qui cum anno ante Epocham Christianam 735. fere congruit. Sed hæc fusius, & distinctius in libris de Liburnorum ætate, in quibus agendum erit etiam de Liburnis Colchis, qui ante bellum Trojanum ab Æeta Rege Colchorum jussi cum essent Argonautas insequi, ab eisque Medeam filiam vi atque armis repetere, Absyrto Duce per insidias cæso, ipsi ab Argonautis fusi dispersique partim confugerunt in Istriam, & Polam, aliasque urbes ædificarunt; partim ad insulas Flanatici sinus se receperunt, quas Absyrti ibidem cæsi nomine Absyrtides appellarunt; partim longius fuga delati vel apud Enchelios inter Naronem, vel ad Ceraunios montes consederunt; nam spei votique irritos pudor ac timor deterruit, ne in patriam redirent, neve seipsos, vel popularium suorum irrisioni, vel Regis crudelitati objicerent. Hæc Apollonius & Callimachus apud Strabonem. Ex eodem Colchorum genere fuisse arbitror Liburnos illos alia via ad Medeam recuperandam missos, qui Phæaciam sive Schæriam insulam ante adventum Chersicratis obtinebant. Hi siquidem Colchi in eam insulam ab Alcinoo, qui tum rerum ibidem potiebatur, perhumaniter recepti, & agris ac domiciliis donati, ut tradit Apollonius, tum propaganda sobole, tum re familiari augenda, eo creverant, ut numero & viribus vel pares essent indigenis, vel etiam superiores viderentur. Ad eorum opes fortunasque amplificandas magnum adjumentum attulit ingens illa Asianorum multitudo, quæ post captam Trojam non solum totam maris Adriatici oram ab Arsia ad Drilonem, sed etiam Epirum occupavit, Heleno Priami filio, post interitum Pyrrhi, regnum ibidem adepto. Colchos enim seu Liburnos Phæaces cum novis advenis celeriter, ut fieri solet, Asiani generis & sanguinis communio, morum ac linguarum similitudo conjunxit, & commercio, affinitatibus, rerumque omnium societate copulavit. Cum igitur tum suis, tum amicorum opibus, atque armis plurimum valerent, haud difficile illis fuit, ejusdem insulæ dominatum occupare, Regibus vel extinctis, vel expulsis, & reliquas etiam insulas ad suum imperium adjungere, incolis novos dominos subire coactis, quibus neque animorum neque virium satis erat ad resistendum. Ex utroque autem genere Liburnorum, qui ante, quive post Trojanum excidium eas, quas recensui, regiones insederunt, imperium Liburnicum conflatum fuisse existimo. Sed hæc, ut dixi, diligentius & copiosius in libris de Liburnorum ætate.

§. II.

Liburni Dominatum maris Adriatici obtinent, societatem imperii maritimi cum Etruscis jungunt.

ITaque Liburni cum ex Asia post Trojam anno ante Christum 1184. eversam in hæc loca venissent, paullatim in tantas opes creverunt, præsertim post interitum Diomedis, ut omnes insulas, totumque Adriaticum suæ ditioni subjecerint. Nam a Pelasgis ac Diomede ejusdem maris dominium ad Liburnos pervenisse auctor est Historicus Dalmata lib. I. cap. I. idque confirmari potest auctoritate tum Strabonis, qui Corcyram, ut diximus, tum Appiani, qui Dyrrhachium, tum Plinii, qui partem Italicæ oræ maritimæ Liburnis attribuit. Appianus lib. 2. bel. civil. Dyrrhachii urbem regionemque circumjectam primum a Phrygibus, tum a Taulantiis, deinde a Liburnis habitatam ac possessam fuisse tradit. Plinius vero lib. 3. cap. 13. & 14. hæc scripsit. *Item Castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne, quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. . . . Jungitur his sexta regio, Umbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima ejus tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli*. Qui ergo insulas & urbes maritimas, & oram Illyricam totam, Italicæ vero partem haud exiguam in sua potestate habebant, ad eorum etiam jus imperiumque mare quoque utrique oræ interjectum pertinuerit, necesse est. Quantum autem maritimis copiis valerent Liburni, argumento sunt naves Liburnicæ Græcis & Latinis litteris celebratæ. Nihil illis agilius, nihil celerius; quo fiebat, ut summa dexteritate, vel ex mediis hostium classibus elaberentur, seque in tutum reciperent, fugientes vero hostium naves mira velocitate assequerentur, suamque in potestatem redigerent. A Liburnis autem earum architectis atque inventoribus dictæ sunt Liburnicæ, quibus illi ad jus Adriaticæ navigationis, maritimique commercii retinendum utebantur.

Sed cum res Liburnicæ terra marique florerent, Etrusci gens virtute, fortuna, ac divitiis præpollens, qui ad eam diem cis Apenninum longe lateque imperaverant, maris etiam Tyrrheni dominium nacti, quippe inde usque ab adventu Æneæ tanta opibus erat Etruria, Livio teste, ut jam non terras solum, sed etiam mare per totam Italiæ longitudinem ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis sui implesset, Etrusci inquam Apenninum transgressi, omnia trans Padum loca, excepto Venetorum angulo, coloniis illuc missis, usque ad Alpes tenuere. Adriam urbem inter Athesim & Padum prope a mari condiderunt, loco peropportuno ad maritimum commercium exercendum. Urbi adjectus est portus egregius & capacissimus navium, siccatæ circa urbem paludes, quas efficiebant aquæ stagnantes e Pado, cæterisque fluminibus; fossæ ad mare productæ, quibus veluti alveis diffluentes aquæ coercerentur; quæ omnia Plinius lib. 3. cap. 6. paucis descripsit. *Omnia, ea flumina, fossasque, primi a Sagis fecere Tusci: egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Tuscorum Atriæ, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum*. Exinde Tusci, qui ad eam diem infero mari dominabantur, in superum quoque jus imperiumque extendere cœperunt, præsertim post Spinam & Ravennam, aliasque urbes mediterraneas ac maritimas Pelasgis Thessalis ademptas. Tuscos Apenninum transcendisse, antequam Roma conderetur, atque inter duo maria latitudinem Italiæ obtinuisse auctor est Livius: *Tuscorum*, inquit Decad. I. lib. 5. *ante Romanum imperium late terra marique opes patuere supero mari inferoque, quibus Italia insulæ modo cingitur*. Hanc imperii Etrusci trans Apenninum propagationem, Adriæque urbis ædificationem, cum Livius nullo certo tempore definierit, ego equidem referendam censeo ad tempus illud, cum res Pelasgorum in Italia a summa & excitata fortuna ad inclinatam, ac prope jacentem jamdudum descivissent; nam plerasque Pelasgorum urbes easdemque opulentissimas Tusci, sive Tyrrheni ad suam ditionem adjecerunt, id quod docet Dionysius Halicarnasseus lib. I. *Derelictas a Pelasgis urbes*

occu-

occupaverant cum alii multi, ut quique erant finitimi, tum maxime Tyrrheni plurimas atque optimas. Idem vero Dionysius paullo ante docuerat Pelasgorum opes debilitari, ac deteriores fieri cœpisse altera ante Trojanum bellum ætate; Pelasgi tamen, quamvis copiis ac viribus diminuti, tamen post Trojanam calamitatem satis diu imperarunt, præsertim cum Diomedes in Italia nomen imperiumque Pelasgorum in antiquum statum restituere conatus, ne funditus corrueret, per aliquot annos egregie sustinuit; at post discessum, sive interitum Diomedis Pelasgorum opes, Tuscis ac Liburnis in eorum exitium conspirantibus, magis magisque in dies collapsæ sunt, sic prorsus, ut Pelasgi ad miram paucitatem redigerentur. *Tempus autem, quo res Pelasgorum cœperunt deficere*, inquit Dionysius, *incidit in alteram ætatem ante bellum Trojanum: duraverunt tamen ultra ejus belli tempora, donec contractæ essent in gentem minimam*. Cum igitur res Pelasgica de statu suo usque eo declinasset, deteriori loco ut esse non posset, tum videntur Tusci finibus imperii trans Apenninum latissime prolatis Adriam urbem condidisse; quorum vim Pelasgi finitimi, qui Spinam urbem incolebant, & viribus ac numero longe impares cum sustinere non possent, eamdem deserere, alioque demigrare coacti sunt, ut scripsit Dionysius Halicarnasseus. Tum omnis impetus ab Etruscis conversus in Pelasgos Thessalos Ravennæ conditores ac dominos, qui bello gerendo cum pares hostibus non essent, propinquos Umbros auxilio accitos in civitatem receperunt. Sed cum ne externis quidem aucti copiis ac viribus hostes propulsare possent, Ravenna Umbris relicta, ipsi in Græciam, unde Majores sui venerant, remigrarunt. Id tradit Strabo lib. 5. *Fertur etiam Ravenna a Thessalis fuisse condita; qui cum Tyrrhenorum injurias ferre non possent, ultro in urbem admissis Umbrorum quibusdam, qui eam etiamnum tenent, domum reverterunt*. Hæc autem accidisse arbitror uno aut altero sæculo post bellum Trojanum, & Liburnorum adventum, Diomedisque interitum, quo tempore contractæ admodum erant, adductæque in angustum res Pelasgorum.

Jam vero Tuscos, Pelasgis expulsis, maris Adriatici dominatum obtinuisse convenit inter omnes; at Tusci ademerintne Liburnis imperium maris, an vero juris quæstusque maritimi societatem cum Liburnis coierint, id in controversia est. Historicus Dalmata primum quidem censuit jus Adriaticæ navigationis ad Tuscos devolutum esse ab Liburnis, quos illi totius maris possessione depulerint; & plenum antea integrumque ejusdem maris dominium penes Liburnos fuisse tradit annos circiter quadringentos ab obitu Diomedis usque ad Chersicratis adventum, qui Corcyram Liburnis Colchis ademit; deinde autem translatum esse ad Tuscos, ab hisque annos retentum ferme trecentos usque ad Dionysium seniorem, qui anno ante Christum 406. Syracusis tyrannidem occupavit. Quod autem idem Historicus opinatur, præter oram Italicam, aliquid etiam oræ Illyricæ cum urbe Jadera insulisque Liburnicis, Tuscos adeptos fuisse, sine quibus maris imperium neque obtinere, neque tueri potuissent, nullo modo prorsus assentior, cum Etrusci imperii trans Adriaticum prolati ne tenue quidem indicium apud Veteres invenire liceat. Quare multo verisimilius arbitror id, quod deinde idem Auctor videtur magis probare, videlicet, Tuscos in societatem commercii dominatusque maritimi a Liburnis adscitos esse, ut sibi auxilio essent adversus Umbros, qui ora Italica, nimirum Prætutiano, Palmensi, Hadrianoque agro Liburnos exegerant. Etrusci vero injurias sociis Liburnis illatas ulciscentes indidem Umbros expulerunt. Id docet Plinius lib. 3. cap. 13. *Liburni plurima ejus tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Hadrianumque agrum; Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli*. Nunc audiendus est Historicus Dalmata lib. 1. cap. 5. *Si in antiquioribus rebus conjecturis uti fas est, sicuti Liburnos ab Umbris Italia pulsos memorat Plinius, bosque ab Etruscis; ita si quis Liburnos contra expulsores Umbros Tuscis auxiliatos*, (sive potius Liburnos ab Tuscis ad Umbros ulciscendos adjutos fuisse) *assereret, forsan incongrue conjectasse non videretur; Atrienses vero* (idest Etruscos) *ab amicis Liburnis in mare deductos, imitatione Pelasgorum, occupatis Padi ostiis, aptatisque paludibus, ut Plinius loco citato refert, & opportunitate situs, processu temporum, navigationem totius sinus ad se traxisse. . . . . . ac deinde Atrienses & Liburnos communem navigationem continuasse usque ad Dionysii tempora*.

Regio illa inter Titium ac Drilonem, quæ Illyricum dicebatur, sub Liburnorum imperium ditionemque cum cecidisset, Liburnia quidem ab novis incolis dominisque appellata est, cum hoc tamen vocabulo & nomen Illyricum retinuit; quin ipsi Liburni ab novis sedibus, quas occupaverant, jam tum videntur vocari cœpisse Illyrii, ex quo factum est, ut interdum apud veteres Liburni & Illyrii ad unam eamdemque gentem significandam usurpentur, & duæ illæ voces pro Synonymis habeantur. Ceterum sub Liburnis nullam sive amplificationem, sive diminutionem Illyrici factam esse existimo, quod usque ad Celtarum imperium eosdem terminos habuit, Titium ab Occasu, Naronem ab Oriente, quibus ante sub Hyllo Hyllinisque definiebatur. Nam cetera ultra Titium regio, Liburnia, non Illyricum appellari tum cœpit.

§. III.

Liburnorum opes maritimæ, ac terrestres a summa florentique fortuna paullatim descifcunt.

PORRO Liburni, cum in suam potestatem redegissent omnem oram maritimam Italiç obversam cum insulis adjacentibus, & pars etiam littoris Italici, itemque Corcyra ad eorum ditionem accessisset, insula peropportuno loco sita ad tuendum maris imperium, & veluti quodam vallum & propugnaculum Adriatici ostia externis classibus intercludens, liberam nacti maris Adriatici navigationem, portubus navalibusque in utraque ora construendis, convehendis ultro citroque ac mutandis mercibus, vectigalibus exigendis, aliisque proventibus, qui e terra marique suppeditari solent, in tantas opes crevere, ut nulla finitimarum nationum illis par bello esset, aut de maris imperio contendere cum illis posset, prçsertim cum fœdus junxissent, ut verisimile est, cum cçteris Asianis, qui post Trojam amissam in proximas regiones venerant, nimirum Venetis, quos Antenor, & Epiroticis colonis, quos Helenus deduxerat. Aliquid sane detrimenti rei Liburnicç attulit amissio Italicç orç, quam Umbri Liburnis eripuerant, sed hujusmodi jacturam sarsit societas inita cum Tuscis potentissima gente, reique navalis scientissima, qui Palmensem, Prçtutianum, Hadrianum, orç maritimç tractus Liburnis ademptos recuperarunt, & prçterea Umbrorum oppida omnino ad tercenta, ut ait

ait Plinius l.3.c. 14.aut vi, aut deditione ceperunt. Ceterum idem Plinius auctor est Liburnos in sua potestate retinuisse Truentum Piceni maritimi oppidum, in quo Plinii ætate nominis & imperii Liburnici vestigia adhuc extabant. *Truentum*, inquit, *cum amne, quod solum Liburnorum in Italia reliquum est*. Exinde admissis Etruscis in commercii maritimi, & navigationis Adriaticæ communionem, æquo ac pari jure cum illis plenum integrumque maris dominium per multas ætates retinuerunt. Sed qua publici regiminis forma, regiane, an populari, uterentur Liburni, quid rerum terra mariq; preclare cum sociis Atriensibus sive Tuscis gesserint, cum ab antiquis memoriæ proditum non sit, ut cetera vetustate incomperta, hoc quoque nobis ignotum est. *Relictis ergo*, inquit Dalmata historicus l.1. c.4. *quæ de Pelasgis ac Diomede fabulis involuta referunt Græci, Liburnorumque & Atriensium rebus (quorum ditionis memoriam quamvis Liburniæ & Adriatici vocabula huc usque servent, tamen apud Auctores nulla eorum gesta reperiuntur) ad ea deveniendum est &c.*

Tres potissimum gentes fuisse comperio, a quibus Liburnorum opes validæ in primis florentesque primum accisæ sunt & diminutæ, ac demum prorsus eversæ, & in angustissimos fines conjectæ; Corinthios videlicet, Celtas, & Siculos. De imperio Liburnico prima diminutio facta est, cum Liburni Schæriam sive Corcyram insulam amiserunt. Chersicrates quippe patria Corinthius ex familia Regum Bacchiadarum, anno ante Christum 735. ut supra diximus, classe instructa in eam insulam cum appulisset, Liburnos primo impetu fudit, iisdemque discedere, atque in oram proximam ad socias ac fœderatas urbes se recipere coactis, illuc Corinthiorum coloniam deduxit. Apollonius in descriptione itineris Argonautici locum etiam designat, unde novi advenerint, & quo veteres coloni profugerint. Illos quippe profectos tradit ex Ephyra Corinthiaci agri oppido; hos vero in ulteriorem insulam migrasse, cujus nomen ac positionem tacitus prætermittit; ea tamen videtur fuisse insula *Sason*, in ipsis faucibus Adriatici posita, quæ olim itidem Liburnos Colchos receperat ex Absyrti classe & comitatu distractos, ut ex eodem Apollonio colligitur. Ex ea autem insula conabantur trajicere in oram adversam, quæ ab Occasu subjacet montibus Ceraunijs. Itaque illius insulæ angustiis exclusi partim apud Abantes, idest Amantios Cerauniorum accolas, itemque apud Oricum Amantiæ urbem, partim ad Nesteos Ceraunijs itidem proximos confugerant; quæ omnia paucis versiculis Apollonius complectitur.

ibique in insula
Diu sane Phæaces inter viros habitabant (Liburni Colchi),
Donec Bacchiadæ genere ex Ephyra existentes (Chersicrate Duce)
Viri ad habitandum venerunt aliquamdiu post; illi autem
In ulteriorem insulam (Sasonem) *migrarunt; illinc vero Cer..unios tentabant*
Abantum montes Nestæosque, nec non Oricum adire.
Verum hæc quidem multo post tempore facta sunt. (idest annis ferme quingentis post expeditionem Argonauticam.)

Sed Liburnis longe major illata calamitas ab Celtis, quorum pars Prisco Tarquinio Romæ regnante, anno ante Christum circiter 600. in Italiam transgressa, fusis acie Tuscis, apud Insubres consederunt; pars vero in Illyricum totamque fere ab Arsia ad Drilonem oram maritimam incubuit, subactis vel expulsis indidem Liburnis, atque in Insulas se recipere coactis. Sed neque amissio insulæ Corcyrensis, neque irruptio Celtarum maris imperium Liburnis omnino ademit; & cum adhuc ipsi quidem insulas, Tusci vero oram Italicam maritimam in sua potestate retinerent, utrosque communi, ut antea, socialique jure in Adriatico dominatos fuisse libera immunique navigatione existimo.

Verum anno ante vulgarem Epocham 406. cum Dionysius senior Syracusis tyrannidem occupasset, Siculorum coloniis in oram Italicam invectis, insulis aliquot Liburnicis, atque Issa præsertim potitus, ingenti classe comparata, totius Adriaticæ navigationis imperium sibi vindicavit. Neque illi admodum difficile fuit maris dominatum vel Tuscis, vel Liburnis eripere; horum siquidem opes viresque Galli jampridem, ora maritima adempta, admodum debilitaverant; illos vero postea iidem Galli Senones ora Italica expulsos, magnis cladibus affecerant, Celtici imperii finibus ab Usente flumine usque ad Athesim propagatis. Ita opes Liburnicæ partim ad Celtas, partim ad Siculos devolutæ; exinde nomen Liburnicum inter Tedanium ac Titium contractum est, eique regioni Liburnicæ nomen perpetuo mansit; Liburni vero sub imperio Celtarum semper aliquem maris usum tenuere, & interdum etiam pro Romanis adversus Celtas depugnarunt.

CAPUT III.

De Celtarum in Illyricum, Siculorum in Adriaticum mare adventu.

I.

Celtæ Liburnis subactis vel expulsis regiones finitimas Illyrico, ipsumque Illyricum occupant.

La Tarquinio Prisco Romæ regnante, qui Anco Martio successit anno ante Christum 614. & regnum obtinuit annos octo & triginta, ingens Celtarum seu Gallorum multitudo in Italiam effusa Duce Belloveso, primum omnia inter Padum atque Alpes occupavit, deinde Pado ratibus trajecto, Etruscis atque Umbris expulsis, longe, lateque Celticum nomen imperiumque propagavit; intra tamen Apenninum annos fere ducentos sese continuit. Quos e Gallia populos ad expeditionem Italicam Bellovesus duxit, vel exemplo suo excitavit, eos nominatim commemorat Titus Livius, videlicet Bituriges, Arvernos, Senones, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, deinde Cenomanos, Libuos, Salluvios, Bojos, Lingones. Non omnes quidem eodem tempore, sed alii ex aliis in Italiam migrarunt. Ac primi quidem Celtarum, inter quos Hedui, cum in Italiam transcendissent, fusis acie Tuscis, haud procul Ticino flumine Mediolano urbe condita, agrum Insubrium occuparunt. Alia subinde manus Cenomanorum Elitovio duce vestigia priorum secuta, ubi nunc Brixia, & Verona urbes sunt, consedere. Post hos Salluvii circa Ticinum, deinde Boii Lingonesque transgressi loca Pado & Apennino interjecta tenuere. Horum vero omnium Italicam profectionem cum ætate ac regno Tarquinii Prisci copulandam censeo. Nam Senones recentissimi advenarum, qui ab Usente flumine usque ad Athesim, pulsis Etruscis, oram Italicam incoluerunt; ac deinde cum Apen-

ninum

ninum transcendissent, & Clusium Etruscorum oppidum obsiderent, a Q. Fabio legato Populi Romani irritati, in Romanos arma verterunt, haud paucis post Tarquinium ætatibus in Italiam transierunt, ut infra dicemus.

Porro ex illis sane plurimis Celtarum copiis, quos e Gallia Bellovesus eduxit, pars haud exigua in Illyricum incubuit; & Liburnis vel ad insulas compulsis, vel jus imperiumque Celticum subire coactis, quidquid antea fuerat ditionis Liburnicæ, id fere totum, insulis exceptis, in suam potestatem redegit. De adventu in Illyricum Gallorum, ac sedibus & domiciliis in hac regione collocatis hæc tradit Pompejus Trogus apud Justinum lib. 24. *Namque Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terræ, quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quærendas, velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quæ & urbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus, ducibus avibus, (nam augurandi studio Galli præter cæteros callent) per strages Barbarorum penetravit, & in Pannonia consedit*. Celtarum in Illyricum adventus Pausaniæ lib. 1. c. 3. testimonio confirmari potest: *Hi contractis undecumque copiis, ad Jonium mare conversi omnes Illyricos populos, & quidquid gentium ad Macedonicum usque nomen patet, quin & ipsos Macedonas oppressere*. Nemo autem est, quin sciat Adriaticum ab antiquis etiam Jonii vocabulo appellatum esse. Illud in controversiam vocari potest, primumne in Italiam, inde autem in sinus Illyricos penetraverint; an vero prius in Illyricum advenerint, quam in Italiam transirent. Mihi summopere placet sententia illorum, qui arcte tenent, accurateque defendunt Celtas non ex Italia in Illyricum, sed ex Illyrico in Italiam progressos fuisse. Id vero videtur posse colligi ex verbis Pompej Trogi, qui ait Gallos viam sibi aperuisse in sinus Illyricos *per strages Barbarorum*. Si Celtæ ex Italia profecti fuissent in Illyricum, Pompejus non opinor appellasset *Barbaros* populos illos, nimirum Etruscos aut Venetos, per quos illi ex Italia iter habuerint necesse est in Illyricos sinus, sive oram maritimam Illyrici, quæ, cum Trogus scribebat, ab Arsia ad Drilonem usque protendebatur. Non enim populos Italicos, sed extraneos, longeque ab Italia disjunctos, & potissimum Septemtrionales, vocare Barbaros Latini Scriptores solebant; quod sane vocabulum optime quadrat in eas nationes Danubio & Alpibus interjectas, quibuscum acriter dimicandum fuit Celtis, ut sibi transitum in Illyricum Italiamque *per earum strages* patefacerent. Itaque Ludovicus Schonlebius hujus sententiæ patronus præcipuus argumentis & rationibus minime contemnendis conatur ostendere Celtas Duce Belloveso per Tauriscos, quos Livius vocat Taurinos, & per Alpes Julias, sive ut habet Livius, *saltusque Juliæ Alpis* in Illyricum, inde in Italiam venisse. Quæ in hanc sententiam docte copioseque Schonlebius scripsit, huc transferre haud pigeat: *Scio*, inquit, *contra vulgatas editiones, existimare Cluverium narrationem Livii corrigendam, & legendum pro* saltus Juliæ Alpis, inviæ Alpis, *vel plane*, Taurino saltu invias Alpes transcenderunt. *Verum nulla hic opus putem correctione. Nam & Taurinos, seu quod idem hoc loco sonat, Tauriscos ostendere possumus in antiqua Carniolia, ut patet ex Apparatu; deinde saltus Juliæ Alpis nobis sunt notissimi, itaut si aliæ Alpes saltuosæ non sunt, certe nostræ saltu & sylva horrida sunt consitæ, ut nihil dubitare oporteat Bellovesum cum fratre usque ad Hercinium saltum progressum, deinde in Pannonias digressum, & in Japydiam nostram delatum saltus Juliæ Alpis penetrasse, indeque velut omnium facillimo Alpium transitu superato ad Insubres pervenisse, ac Mediolanum condidisse. Quo & illa spectat observatio, quod vero simile sit, nonnullas Bellovesi copias resedisse in via, & alias etiam terras occupasse, a quibus deinde in hodierna Austria Carnunti a Carnutibus, quin etiam forte Carni ipsi, & Senienses ac Senosetzenses nostri a Senonibus nomina desumpserunt: qui cum remoti ab aliis Alpibus, vicini vero Juliis Alpibus sint, merito conjecturare possumus, Gallorum in Italiam transitum primum, de quo Livius scripsit, accidisse per nostram Japydiam veterem, & Sylvam Pirinam, sive saltum Juliæ Alpis: præsertim cum sequentia deinceps temporum monumenta Gallos seu Celtas (ita nunc promiscue appellati sunt) accolas maris Adriatici, & proximæ Japydiæ passim exhibeant. Mixti ergo nunc Japydibus nostris Celtæ habitare cœperunt, & idioma Germanicum miscere Græco, uti ex observatione Lazii, & multarum vocum consonantia liquet. Credibile est hanc gentem sensim adeo auctam & dilatatam, ut antiquas Japydum familias extingueret, servata tamen Provinciæ nuncupatione. Occurrit hic ad firmandam modo allatam opinionem, quod per saltum Taurinum Livius intellexerit saltum Tauriscum, seu Tauriscorum, quos certum est sedisse in nostris montanis contiguos, imo conterraneos Japydibus, id quod apud Stephani Epitomatorem reperio:* Taurisci gens circa Alpes, dicuntur etiam Taurini, ut Polybius habet lib. 3. Eratosthenes Teuriscos appellat. *Alibi tamen Livius per Taurinos, ut ex contextu apparet, alios populos intellexit. Facit huc etiam locus Pompeji Trogi apud Justinum, qui de primo Gallorum in Italiam transitu hæc habet:* Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terræ, quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quærendas, velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, & portio in Illyricos sinus ducibus avibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros callent) per strages Barbarorum penetravit, & in Pannonia consedit, gens aspera, audax, bellicosa, Alpium invicta juga, & frigore intractabilia loca transcendit: ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. *Non ergo totus exercitus Alpes transiit, sed pars sinus Illyricos, haud dubie nostræ Japydiæ, pars Pannoniam occupavit. Nec est, quod quempiam offendat vocabulum Juliæ Alpis, quasi hunc transitum in Italiam aperuerit Julius Cæsar, qui post multa secula vixit. Livius, qui scribebat post ætatem Julii, hoc nomine veluti suo tempore notissimo usus est, cum antea Alpes istæ communi vocabulo Alpium, vel Ocræ montis, vel Carusadii nuncuparentur, per quas dudum ante Julium transitum fuisse etiam Romanis cognitum plura deinceps afferenda ostendent. Sic etiam idem Livius per anticipationem nominavit Germanos, cum de Gallorum primo in Italiam transitu ageret, quod tamen nomen teste Tacito circa tempora inchoati Romani imperii enatum est*. Hactenus Ludovicus Schonlebius. Quacumque tamen iter fecerint Galli, & sive Italia ab Illyrico, sive Illyricum ab Italia primas Celtarum colonias acceperit, illud pro certo habeamus licet, quod Pompejus Trogus scripsit, nimirum ex illis ingentibus peditum equitatusque copiis, quas Bellovesus in eam, quæ sibi forte obvenerat, Italicam expeditionem eduxit, partem haud exiguam penetrasse in sinus Illyricos; quo quidem vocabulo nihil aliud intelligi potest, nisi ora maris Adriatici Italiæ obversa. Sed cum regio illa inter montes ac mare minus

nus late pateret, quam ut tantam advenarum multitudinem capere posset, quod ex illis abundabat, ultra montes in proximam sese Pannoniam transfudit, ut idem Trogus testatur. Ac Senones quidem Gallos inter Arsiam & Titium in ea regione, quæ nomen ab Liburnis acceptum adhuc retinet, consedisse argumento est Senia civitas Liburniæ perantiqua, quæ vel ipso nomine declarat originem suam repetendam esse a Senonibus, a quibus duæ itidem urbes ejusdem nominis in Italia & conditas, & denominatas ferunt, alteram in ora adversa ac propemodum e regione Seniæ Liburnicæ, quam Senam Gallicam, & Senogalliam etiamnum vocant, alteram in Etruria, quæ Sena Julia dicta est ab Julia Colonia, illuc ab Augusto Cæsare deducta, & apud Plinium & Tacitum Seniensis Colonia dicitur. Ludovicus Schonlebius existimat multis annis ante in Liburnia Seniam a Senonibus ædificatam esse, quam ab iisdem in Umbria maritima Sena Gallica conderetur, atque in hanc ab illa Senonum Coloniam deductam fuisse. Et vero si Bellovesus cum aliis Galliæ populis Senones etiam eodem tempore ad profectionem Italicam excivit, quid est, quod pariter non eodem tempore in Italiam advenerint, sed post alias ex aliis Gallorum in Italiam expeditiones, in Umbriam transierint? Nam post Bellovesum Elitovius Cenomanos invexit, quos deinde Salluvii, tum Boii Lingonesque subsecuti sunt, Galliæ itidem populi, sed diversi ab illis, quos Livius a Belloveso deductos fuisse commemorat. Demum Senones venerunt, quos Polybius lib. 2. *Extremos omnium Gallorum*, Livius *recentissimos advenarum* vocant; ex quo facile intelligi potest haud sane multis annis, antequam Clusinos oppugnatum irent, anno ante Christum 391. eos in Italiam advenisse, præsertim cum Legati ad Senones missi, qui Senatus populique Romani nomine cum illis de pace agerent, illosque ab oppugnando Clusio averterent, Gallos novam gentem appellent; & ipsimet Galli novum sibi accidisse nomen Romanorum profiteantur, id quod Livius Dec. 1. lib. 5. docet. Igitur ab adventu Bellovesi fortasse amplius centum anni intercesserant, cum Senones oram Italicam ab Ufente flumine usque ad Athesim occuparunt. Hoc autem annorum intervallo, quod a Gallico Bellovesi ac Senonum discessu effluxit, ubinam terrarum Senones consederint, antequam in Italiam transirent, cum nemo Veterum tradat; quid est, quod dubitemus illos e Bellovesi comitatu distractos in Liburnia consedisse, eosque ex ea fuisse *portione Gallorum*, quæ, ut ait Pompejus Trogus, *Illyricos sinus per strages Barbarorum penetravit*? In Liburnia autem permixti cum indigenis, postquam in eam multitudinem crevissent, ut regio illa tanto hominum numero capiendo alendoque non esset, sui generis colonias inde ad oram Italicam incolendam emiserunt. Philippus Cluverius Ital. lib. 2. cap. 5. censet Gallos Senones in Umbriam maritimam, sive oram Italicam, in qua Senogalliam condiderunt, non migrasse ante annum urbis conditæ 359. qui est ante Christianam Epocham 395. ideft annis amplius ducentis post Bellovesum, quadriennio antequam Apenninum transcenderent, & Clusinis bellum inferrent. Id sane mihi non fit verisimile; nam plures annos in Umbria contriverint, oportet, quoad crescente in immensum sobole, regionis ejus, quam primo adventu ceperant, angustiis exclusos necessitas propagandorum finium trans Apenninum compulit ad quærendas novas sedes, ut ipsimet apud Livium suo ad Legatos Romanos responso declarant, profitentes se quidem pacem *non aspernari, si Gallis egentibus agro, quem latius possideant, quam colant Clusini, partem finium concedant*. Præterea Polybius lib. 2. auctor est, post adventum in Italiam Senonum, *qui juxta Adriaticum mare postremi omnium Gallorum incoluerunt*, haud breve tempus interjectum esse, antequam Clusium Romamque inde adirent. *Interjectis*, inquit, *temporibus cum bellum adversus populum Romanum gererent, superatos Romanos prælio, ac turpiter in fugam conversos persecuti, triduo post initam pugnam, Roma præter Capitolium potiti sunt*. Ego igitur sic existimo annos circiter centum & quinquaginta in Liburnia, antequam in Italiam trajicerent, & fere septuaginta in Umbria maritima consedisse, priusquam Apenninum transgressi Clusium oppugnarent. Itaque anno ante Christum circiter 450 ex Liburnia in Umbriam maritimam migrarunt, cum ante annos 150. ideft anno ante vulgarem Epocham fere 600. in Illyricum Belloveso Duce venissent.

Nec vero solum Japydiam maritimam, quæ postea pars fuit Liburniæ inter Arsiam & Tedanium, sed etiam Japydiam subalpinam & transalpinam ab Gallis Senonibus occupatam fuisse indicio est *Senosetza* oppidum pervetus Japydiæ mediterraneæ, cujus meminit Schonlebius in Appar. cap. 3. §. 7; nomen quidem eidem impositum, a quibus conditum fuerit, satis declarat. Cum autem Celtæ ac Japydes connubiis & affinitatibus junctis in populi unius corpus coaluissent, propterea Strabo lib. 4. habita ratione ætatis suæ, cum Japydia Illyrici vocabulo suberat, vocat Japydes *permixtam Illyriis & Celtis gentem*. At vero Dionysius Halicarnassensis antiquissima tempora respiciens, cum nondum Japydia Illyrici finibus contineretur, Japydes appellavit *nationem Celticam prope Illyricum*.

Carnia itidem cum mediterranea, tum maritima Celtarum colonias excepit; nam Carnos a Gallis oriundos esse docet apud Schonlebium TabulaFastorum triumphalium ex antiquæ Romæ ruderibus effossa, in qua inscriptum est: *De Galleis Karneis*. Inter eos Galliæ populos, qui Belloveso in expeditionem Italicam nomen dederunt, Livius annumerat Carnutes; an vero hi ad Italiam usque pervenerint, non satis constat, cum hujus gentis nullum in Italia vestigium supersit. In Pannonia superiori substitisse, agrosque ac domicilia nactos esse fidem haud dubiam facit Carnutum, seu Carnuntum, civitas olim celeberrima & opulentissima ad ripam Danubii fere ex adverso Muri confluentis, quæ nomen a Carnuto Lugdunensis Galliæ oppido per Carnutes Celtas illatum accepit. Atque hos fuisse arbitror ex illa *portione* Gallorum, quos Pompejus Trogus in Pannonia sedes collocasse scripsit. Carnos autem propagatos esse ac denominatos ab Gallis Carnutibus Schonlebius putat, idque vocabuli similitudo confirmat; Carnis enim cum Carnutibus quædam nominis licet diminuti affinitas intercedit. Pars igitur Carnutum e Pannonia digrediens primum se intra Alpes continuit, deinde ab Alpibus usque ad oram maritimam inter Tilaventum & Timavum, vel etiam Formionem sedes suas, nomenque Carnorum propagavit. Et sane Carnos gentem Gallicam fuisse intelligi potest tum ex Livio, qui Decad. 4. lib. 10. Aquilejam Coloniam Latinam deductam esse ait *in agro Gallorum*; tum ex Pomponio Mela, qui lib. 2. cap. 3. Illyrico Tergestum usque producto, cætera Gallicis Italicisque gentibus Adriatici accolis attribuit. *Per Gallicas gentes intelligit Carnos*, ait Schonlebius in Appar. cap. 1. §. 8. *quia reipsa ab illis originem trahebant, &, ut notat Cluverius, lingua Celtica utebantur*.

Cum

Cum autem Celtæ in Carniam, Japydiam, & Liburniam effusi, Istriam circumcolerent, vix credibile est se iis regionibus continuisse, quin Istriam quoque interjectam invaderent, in suamque ditionem redigerent; præsertim cum Livius Dec. 5. lib. 1. bellum Istricum describens, eosdem modo Istros, modo Gallos appellare videatur, & Carmelum, quem Ælianus eumdem esse atque Æpulonem Istrorum Regem censet, Regulum Gallorum vocet. Vel certe, si in eo bello, quod Romani adversus Istros gessere, Carmelum ab Æpulone, & Istros a Gallis distingui oporteat, necesse est Gallos finitimos sive Carnos sive Japydes in belli societatem contra Romanos ab Istris adscitos fuisse: id autem indicio esse potest, inter quos erat communio armorum, inter eos Celtici sanguinis originisque communionem fuisse.

Nec vero Celtas hisce regionibus, quas modo nominavi, contentos fuisse arbitror; sed vix dubium esse potest, quin totum Illyricum, quod tum Titio ac Drilone fluminibus definitum erat, in suam potestatem redegerint. Nam Bellovesus e Gallia eduxit omnino ad *tercenta hominum millia*, ut docet Pompejus Trogus, quas Livius ingentes peditum equitumque copias appellat. Eos autem idem Trogus veluti pro rata portione bifariam distribuens, partem Italiæ adscripsit, partem non exiguam, sed propemodum alteri æqualem, Illyrico, & Pannoniæ assignavit, quæ sane multo numerosior videtur fuisse, quam ut ad eam alendam Carnia, Japydia, Istria, Liburnia, regiones plerumque montosæ ac steriles, vel Pannonia ipsa, frugum quod satis esset, suppeditare possent; præsertim si novis advenis veteres indigenæ addantur, ex quibus multos fuisse verisimile est, qui Celtarum imperium subire, quam patria carere, maluerint. Adde, quod si primi Celtarum in Italiam Duce Belloveso transgressi Insubrium agro sese tenuere, quod Livius tradit, e tercentis illis hominum millibus vix tertia pars transiisse in Italiam videtur; ex quo fit, ut reliqua omnis multitudo in Illyrico, regionibusque Illyrico circumjectis consederit. Præterea cum Justinus scribit Gallos penetrasse in sinus Illyricos, satis declarat fere omnes ab illis oræ Illyricæ sinus occupatos fuisse. Quod si etiam velis Celtas sub primum adventum in iis, quas dixi, regionibus Illyrico finitimis substitisse, dubitari tamen non potest, quin sobole in dies succrescente, cum abundans multitudo illis, quas primum ceperat, sedibus agrisque neque ali, neque contineri posset, paullatim sese in Illyricum effuderint, & alia atque alia appetendo loca, genus nomenque Celticum ab Titio ad Drilonem usque propagaverint; antequam hominum numero magis magisque aucto, ut erat ea gens mirum in modum fœtifica, prægravante turba exonerare regiones ad eam diem occupatas coacti in Umbriam colonias emitterent.

Cum igitur jam omnia, quæ antea juris ditionisque Liburnicæ fuerant, inter Mare Alpesque a Celtis tenerentur, Liburni, ut diximus, partim ad insulas transmigrarunt, partim quibus patriæ, quam libertatis retinendæ cupiditas potior fuit, in Celtarum fidem ac potestatem se tradiderunt; utrique vero connubiis initis sanguinem & genus miscere, juris ac legum communione inter se jungi cum cœpissent, brevi in unam gentem coaluere. Quemadmodum autem qui Japydiam, Istriam, Liburniamque inter Arsiam & Titium occuparunt, avito nomine posthabito, adsciverunt sibi nomina earum gentium, quas sibi subegerant, dictique sunt deinde Istri, Japydes, Liburni; sic etiam qui sedes adepti sunt in Illyrico ab Titio ad Drilonem porrectas, Celtarum vocabulo paullatim exsolescente, ab ea regione, in quam venerant, vocari cœperunt Illyrii, sic prorsus, ut quamvis ab Celtis oriundi essent, tamen apud Veteres ab aliis Celticæ originis populis Illyriorum nomine distinguerentur. In hoc terrarum oræque maritimæ tractu inter Titium ac Drilonem fundatum est a Celtis Regnum Illyricum clarum in primis ac nobile, cujus caput & sedes regia fuit Scodra, civitas perantiqua & frequentissima, ac plures habuit Reges generis Celtici, quorum bellica facta, resque præclare gestas, infra paragrapho tertio, breviter & summatim collectas persequemur. Porro sub Celtarum imperio Illyricum utrinque auctum est; & ab Oriente ultra Drilonem usq; ad montes Ceraunios, ab occasu trans Titium usque in Venetos ejusdem fines propagati sunt. Illyrios Celtas, cum antequam immigrarent in Illyricum, gens esset mediterranea, & navalis scientiæ rudis, initio quidem maris usu abstinuisse, & quibus inde percipi solent proventibus caruisse arbitror; sed paullatim a Liburnis, quibuscum permixti mare accolebant, rem maritimam edocti, ipsi cum Liburnis navigationi operam dare cœperunt; verum quominus libero immunique Adriaticæ navigationis usu statim potirentur, impedimento fuere primum Tusci, qui oram Italicam, & Liburni, qui insulas obtinebant; deinde Siculi, qui sub utroque Dionysio, maris dominium Tuscis ac Liburnis ereptum sibi vindicarunt.

§. II.

Siculi maris Adriatici imperium Tuscis ac Liburnis ademptum, ad se pertrahunt; eorum fœdera, & bella cum Illyriis Celtis, & Coloniæ in Illyricum deductæ.

Annus erat ante Virginis partum 406. cum Dionysius Syracusis in Sicilia tyrannidem occupavit; quippe initia Dionysianæ tyrannidis ad annum tertium Olympiadis 93. Athenis Archonte Callia referunt Dionysius Halicarnassensis lib. 7. itemque Diodorus Siculus lib. 13. qui quidem annus cum eo congruit, qui ante Christianam epocham sextus & quadringentesimus numeratur. Dionysius itaque post victos Carthaginienses, pacatosque hostes domesticos, ubi sensit se in firma stabilique regni possessione constitisse, eo curas cogitationesque convertit, ut coloniis in Adriaticum immittendis, urbibus in utraque ora condendis vel capiendis, maris imperium sibi adsciscerer. *Sub id tempus in Sicilia Dionysius Tyrannus*, ait Diodorus Siculus lib. 15. *urbibus ad mare Adriaticum Syracusiorum condendis animum intendit. Hoc idem moliebatur, quod Jonium, uti vocatur, sinum suæ potestatis facere in animo haberet, ut tutam sibi ad Epirum navigationem aperiret, urbesque ad manum haberet, quo navibus suis appellere commode posset.* Nec multum illi, ut cogitata perficeret, laborandum fuit, cum ejus conatibus neque Tusci, neque Liburni, qui antea maritimis copiis plurimum pollebant, obsistere jam possent. Tuscos quippe multos ante annos Galli Senones ora Italica maritima expulerant. Res autem Liburnicæ, ex quo iidem Galli Liburnos oram Italiæ obversam incolentes vel in suam fidem ac potestatem acceperant, vel ad insulas se recipere coegerant, jampridem senescere, ac deteriores fieri cœperant; partim contractione imperii, partim diminutione portorii ac vectigalium. Primum igitur in Græcos,

sub quorum potestatem pars Italiæ ad meridiem extrema jamdudum concesserat, a quibus & magna Græcia dicta est, arma convertit. Hoc tradit Pompejus Trogus apud Justinum lib. 20. *Prima illi militia adversus Græcos, qui proxima Italici maris littora tenebant, fuit; quibus devictis, finitimos quosque aggreditur, omnesque Græci nominis Italiam possidentes, hostes sibi destinat.* Brevissime Polybius lib. I. *At Dionysius senior superatis ad Elorum amnem Græcis Italicis, Rhegium obsidebat.* Verum Diodorus Siculus Italicam Dionysii expeditionem, urbes captas, resque præclare gestas pluribus libro XIV. persequitur; idque refert ad annum quartum Olympiadis 97. qui congruit cum anno ante Christum 389. in annum vero proximum Rhegii obsidionem, atque in alterum Olympiadis 98. annum Rheginorum deditionem conjecit. In urbes vero captas Siculorum, ac præsertim Syracusiorum colonias induxit. Per idem tempus Galli Senones, qui Umbriam & Picenum exactis Etruscis occupaverant, cum sibi ab Dionysio metuerent, legatos ad eum de pace ac societate ineunda miserunt, quorum ille postulatis libenter indulsit. Sed Dionysium gerentem bellum, ait Justinus lib. 20. *legati Gallorum, qui ante menses Romam incenderant* (Roma capta est anno 3. Olymp. 97. idest ante Christum 390.) *societatem amicitiamque petentes adeunt; gentem suam inter ejus hostes positam esse, magnoque usu ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus affirmant. Grata legatio Dionysio fuit. Ita pacta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro restaurat.*

Dionysius Italica expeditione perfunctus, intentusque in omnem occasionem tum adipiscendi maritimi dominii, tum viam sibi per Epirum in Græciam aperiundi, fœdere sibi contra Molossos gentem Epiroticam jungendos censuit Illyrios Celtas, qui cum Macedonibus tum bellum gerebant, & jam ditionem suam ab Drilone ad Ceraunios usque montes extenderant. Itaque opera interposita Alcetæ Molossi, qui Epiro profugus Syracusis exulabat, Illyrios in societatem belli Epirotici adscivit, eisdemque & copias auxiliares, & Græci operis armaturas submisit. Illyrii irruptione in Epirum facta, ut Alcetam in regnum avitum restituerent, primum agros depopulantur, deinde prælio cum Molossis commisso hostium decem millia & quingentos cædunt; sed cum Lacedæmonii Molossis auxilio venissent, Illyriorum impetum, victoriamque retardarunt. Hæc Diodorus. Interea dum hæc geruntur, Parii, qui Paron Ægæi maris insulam incolebant, oraculi cujusdam admonitu, coloniam in sinum Adriaticum emittunt. Hos ut Dionysius sibi conciliaret, neve sibi adriaticam navigationem infestam redderent, tum ad insulam illam, quæ ab novis advenis Phariæ nomen accepit, Liburnis antiquis incolis eripiendam, tum ad urbem in ea condendam suis copiis egregie adjuvit. Permagni si quidem Dionysio intererat eam insulam, ejusque habitatores amicos ac fœderatos habere; præsertim cum ipse per eadem tempora Issam insulam occupasset, mari haud ita lato interjecto a Pharia disjunctam, eoque Syracusiorum coloniam deductam, & urbem ibidem conditam firmissimis præsidiis muniisset. Sed de hac insula paullo post. Præterea alteram Syracusiorum coloniam paucis ante annis apud ostia Drilonis in littore constituerat, urbemque Lissum ædificaverat, partem agri oppido condendo concedentibus Illyriis, quibuscum postea Dionysius contra Molossos fœdus fecit, ut modo dictum est. Itaque Diodorus post narratam expeditionem Epiroticam, hæc libro XV. subjecit: *Inter hæc rerum eventa, Parii quodam oraculo excitati, colonia in sinum Adriaticum deducta, insulam, quæ Phari nomen habet, adjuvante illos Dionysio, in illo condunt. Is enim annis non multis ante, missa eodem colonia, urbem Lissum ædificaverat.*

Verum nova Græcorum Pharienfis colonia amicitiam & societatem, quæ Dionysio erat cum Illyriis, diremit. Nam cum Liburni, quos Diodorus Barbaros vocat, finitimarum insularum incolæ haud æquo animo ferrent novos advenas; ab eisque sibi & posteris suis metuerent, ad eos expellendos auxilia accersunt ab Illyriis, qui decem millibus militum raptim contractis, eisque in lembos impositis, ex adversa continente, cum ad Phariam trajecissent, Græcos de improviso adorti primo impetu cædunt, & in urbem compulsos oppugnant. De Græcorum cæde ac periculo cum ad Dionysium allatum esset, jussit quem Lissi Prætorem constituerat, classe instructa Phariensibus subsidio proficisci adversus Illyrios, quorum navigia partim depressa, partim in hostium potestatem venere. Ex Illyriis duo millia capta, quinque millia interfecta. Hanc Illyriorum cladem Diodorus lib. 15. illigavit anno primo Olympiadis 99. qui est ante Christum 384. *Eleis autem*, inquit Diodorus, XCIX. *Olympias agebatur, qua Dicon Syracusanus in stadio palmam obtinuit; cum Parii, qui Pharum insulam jam insederant, loco quodam egregie munito Barbaris antiquis insulæ possessoribus, nullo a se detrimento affectis, ad inhabitandum concesso, urbem suam ad mare conditam muro & propugnaculis confirmarunt. At cum ille Græcorum adventus vicinis Barbaris perquam molestus esset, Illyrii ex adversa continente ab ipsis acciti, myoparonibus non paucis in Pharum plusquam CCIↃↃ. transmisere; dumque Græcos infestis armis peterent, non exiguam horum cædem perpetrarunt. At qui Lissi Præturam a Dionysio commendatam habebat, numerosa triremium classe navigia Illyriorum adortus partem demergit, partem in suam potestatem redigit, Barbarorum supra quinquies mille interfectis, & bis mille captis.* An vero iterum Dionysius Illyrios sibi novo fœdere conciliaverit, nobis incompertum est. At Venetos, qui sinum maris circumcolebant, amicitia & societate junctos fuisse cum Dionysio, intelligi potest ex Strabone, qui libro V. tradit, Dionysium inde usque ab terris Venetorum pullos equinos optimi generis sibi advehendos curasse, quos ad militiam pugnamque equestrem institueret. *Dionysius quoque Tyrannus Siciliæ inde equorum ad certamina educandorum armenta instituit, ut etiam apud Græcos pullorum Venetorum fama innotuerit, eoque nomine Veneti longo tempore claruerint.* Ex quo arguitur in potestatem Dionysii fuisse navigationem liberam ac tutam repugnante nemine ab ostio usque ad intimum sinum Adriatici, ut inde armenta equorum in Siciliam navibus exportaret, ac propterea totius maris dominium a Liburnis & Tuscis ad eum fuisse devolutum.

Haud multis annis antequam Parii ea insula potirentur, quæ dominatum pariter nomenque Pariorum subiit, & Pharia deinde appellata est, Dionysius Issam insulam Liburnis eripuerat, eoque Syracusiorum coloniam invectam, urbemque ibidem conditam validis propugnaculis sepserat, & firmissimis præsidiis classibusque munierat; quæ urbs atque insula cum modico interfluo Euripo a Pharia distet in meridiem, facile fuit Dionysio Pariis ex propinquo copias & auxilia ad illam insulam occupandam submittere; nam Parii, ut ait Dio-

Diodorus, *adjuvante illos Dionysio*, illic coloniam urbemque condiderant. Quare Schymnus Chius in Issa ait *contineri Syracusiorum coloniam*. Scylax autem Issam pariter Phariamque insulas & oppida Græcorum vocat, propterea quod Syracusii Issenses coloni oriundi erant e Græcis, quorum frequentissimas colonias ante Dionysium alias ex aliis Sicilia excepit, quæ cum Græcorum referta esset, Græce loquebatur, atque ad Græcorum mores & instituta desciverat; quamvis ætate Dionysii lingua Græca apud Siculos negligi, ac desuetudine exsolescere, usque populari reflorescere vetustior Siculorum sermo Opicus atque Phœnicius cœperat; qua de re Plato æqualis Dionysio conqueritur in epistola ad propinquos Dionis: *Si quod absit, id fiat, quod eventurum verisimile est, universa Sicilia in Græcæ linguæ oblivionem lapsura videtur, ad Phœnicum vel Opicorum devoluta potestatem ac dominationem.* Quod de Lisso altera urbe & Colonia Syracusiorum scripsit Diodorus, id Historicus Dalmata referendum censet ad insulam Issam; & Diodorum, vel librarios vocabuli similitudine deceptos, in locum *Issæ* seu *Lissæ*, *Lissum* subrogasse. Sed cum nullus sit codex Diodori sive manuscriptus, sive editus, quin Lissum habeat, & præterea Lisso Illyricæ continentis oppido nec positio adversetur, & urbis descriptio a Diodoro facta conveniat, nihil est, cur veterem lectionem loco moveri, & pro Lisso Issam restitui oporteat. Quamvis autem coloniam & urbem ab Dionysio in ea insula impositam esse nemo veterum tradiderit, cum tamen hæc esset colonia Syracusiorum, dubitari non potest, quin ejusdem coloniæ deductio attribuenda sit Dionysio Syracusiorum tyranno, cui id deliberatum fuisse constat, ut suis præsidiis, urbibus, & coloniis mare Adriaticum obtineret.

Postquam Præfectus Lissi, & classis Dionysianæ Illyrios illos, qui ad Græcam Pariorum coloniam evertendam venerant, partim cecidit, partim vivos cepit, partim ad fugam compulit, Syracusii Issenses coloni, cladem Illyriorum suam occasionem rati, jubente Dionysio, ut credibile est, in continentem Illyricam transvecti, partem oræ maritimæ inter ostia Titii ac Tiluri pulsis Illyriis occupant, ibique duas urbes condunt Tragurium & Epetium. Nam Tragurii quidem conditores fuisse Issenses docet Strabo lib. VII. cum Tragurium appellat Ἰσσίων κτίσμα, opus Isseorum; & cum Polybius affirmat Tragurium & Epetium pertinuisse ad ditionem Isseorum, quos ipse in Excerpt. Legat. n. 124. Lissios vocat, videtur utriusque oppidi ut vetus possessio, sic etiam ædificatio Issensibus adjudicanda. Et quamvis urbis utriusque conditæ epocha ex antiquis Scriptoribus elici nequeat, tamen ad Dionysii tempora, & Syracusios Issenses conditores revocandam esse existimo. Idem ante nos censuit Historicus Dalmata in illis libris Italicis, quos inscripsit: Monumenta historica Tragurii, cujus ut me non pœnitet opinionem sequi, ita non piget ejus verba ex lib. I. cap. 2. latine conversa huic loco intexere. „ Strabo auctor est Tragurium ab Isseis conditum fuisse, sed quo tempore fuerit conditum, neque ipse, neque alii Scriptores memoriæ prodiderunt. Unus est Polybius, qui in fragmentis Legationum scripsit Epetium & Tragurium urbes Isseorum fuisse tum, cum Romani primum bellum Dalmatis intulere: quod argumento est utramque urbem antea fundatam fuisse; & quamvis de rebus vetustissimis divinare velle, res sit plena periculi; tamen si quid conjecturæ probabilis ex ant quis Scriptoribus erui possit, id prætermitti non debet. Ex Diodoro Siculo hæc habemus, Dionysium seniorem Tyrannum Siciliæ post sinum Adriaticum occupatum, classem habuisse apud Lissum, quæ mari præsidio erat; itemque auxilium præbuisse Pariis ad coloniam constituendam in ea insula, quæ a novis incolis Phariæ nomen accepit: nec multo post decem Illyriorum millia in Phariam trajecisse, ut coloniam illam everterent; verum a Præfecto classis Dionysianæ magna ex parte captos fuisse & interfectos. Jam vero congregatio tot navigiorum, quibus ad decem millia hominum capi possent, conflata fuerit oportet in aliqua parte continentis oræ, ubi portus esset admodum capax, & unde facilis egressus, commodusque in Phariam insulam trajectus esset: quæ omnia cum in eum situm mirifice quadret, ubi nunc Tragurium est, suspicari possumus huc convenisse navigia illa, itemque in littora proxima insulæ Buæ, quæ tum erat vel omnino deserta, vel a paucis pastoribus culta. Illud quoque verisimile est, a Præfecto ejusdem classis Dionysianæ, qui cum esset Dominus maris, in sua potestate habebat Buam insulam, quæ propius, quam cæteræ, a continenti aberat, eratque incursionibus magis exposita, post devictos Illyrios, occupatam fuisse proximam peninsulam, & isthmo vel communito, vel exciso, ibidem ab eodem conditum esse sibi suisque tutum receptum ac perfugium, non solum ut hostium navibus in eum locum coeundi facultatem adimeret, sed etiam ut liberum sibi commercium esset cum Bullinis, ab eisque commeatus acciperet, quibus ea regio abundat, suis pariter insulis rebusque necessarios. Eamdem ob causam haud absurde dici potest, tum ab Isseis, aut certe non multo post, ædificatum esse Epetium prope illum maris sinum, in quem haud ita procul ab urbe Spalatensi ille fluvius illabitur, de cujus antiquo nomine cum nihil memoriæ sit proditum, a moletrinis denominatur, quas defluentium aquarum impetu circumagit, & slavonico vocabulo *Zarnouniza* appellatur. Hinc etiam conjectari licet Tragurium constructum esse, regnante Dionysio seniore, idest vertente centesima Olympiade, sive anno ante Christum natum tercentesimo circiter & octogesimo. Qua propter nulla est hodie in universa ora Dalmatica civitas, cujus sit vetustior certiorque memoria; quamvis inficiabitur nemo, situm Jadrensis urbis multo ante, idest jam inde a Liburnorum ætate, & imperio, habitari colique cœpisse. Cæterum ante Julium Cæsarem nemo fuit, qui Jadrensis urbis mentionem fecerit; id quod monui cap. 4. lib. 1. de Regno Dalmatiæ & Croatiæ; nisi forte alio nomine ab antiquis Scriptoribus appellata fuerit. Hæc ferme habui, de situ & origine Tragurii, quæ conjectando scriberem.

§. III.

Dionysius senior Adriatici maris imperium sibi vindicat.

QUæ hactenus scripsimus, eo pertinent, ut ostendant Dionysium seniorem Tuscis ac Liburnis in Adriatici maris dominationem successisse; nam nihil video, cur jus integrum navigationis Adriaticæ usurpare, & plena & libera ultro citroque & ab ostio ad sinum usque intimum commeandi facultate uti non posset. Lissum urbem munitissimam

mam cum egregio portu generis omnis navigiorum capacissimo, Navalique rebus omnibus ad naves ædificandas instructo, in ora Illyrica apud Drilonis ostia condiderat; de qua urbe Diodorus hæc scripsit: *Is enim annis non multis ante, missa eodem* (idest in Adriaticum) *colonia, urbem Lissum ædificaverat. Cujus urbis occasione adjutus, dum a cæteris negotiis vacat, Dionysius navalia pro CC. triremib s exstruxit, & tantæ magnitudinis murum opere circumdedit, ut omnes Græcorum urbes ejus ambitu superarentur. Gymnasia insuper magnifica juxta Anapum fluvium eduxit, Deumque fana, & alia, quæ ad amplificationem & gloriam hujus urbis conducerent, elaboravit.* In hujus urbis portu ingens classis ad custodiam maris excubabat, quæ brevi trajectu ad ejusdem fauces deferri, & aditum omnem intercludere hostibus posset. Hinc Prætor Lissensis numerosam triremium classem eduxit, qua Pariis subsidio profectus cum esset, decem millia Illyriorum Græcam illam coloniam oppugnantium vel cæsa, vel capta, vel demersa disjecit. Extremam infra Picenum Italiæ oram in suam potestatem Dionysius redegerat, suis in ea præsidiis & coloniis impositis. Ab Gallis Senonibus, qui Picenum, & Umbriam adepti, usque ad flumen Athesim mare accolebant, itemque a Venetis fœdere sibi & amicitia junctis nihil erat, quod timeret. Ad hæc Issam insulam, itemque in Illyrica continente duas urbes munitissimas Epetium, ac Tragurium in potestate habebat; & cum plura navalia ab Dionysio in mari Adriatico exstructa fuisse Diodorus tradat, vix dubitari potest, quin etiam apud Issam, & alterutrum continentis oppidum classem habuerit. Adde, quod urbs & colonia Pharia, ad quam condendam tuendamque navales copias Pariis submiserat, aut Dionysio parebat, aut certe vectigal pensitabat; nec vero absimile est alias quoque insulas, Liburnis, qui eas possidebant, vel expulsis, vel in potestatem redactis, sub imperium ditionemque Dionysii se tradidisse. Oram quidem maritimam, Italiæ ex adverso objectam, Illyrii Celtæ obtinebant; verum enimvero fac, Illyrii, post diremptum fœdus, quod contra Epirotas cum Dionysio fecerant, nunquam cum eo in amicitiam ac societatem redierint; sed cum hi ea tempestate nondum rem maritimam perfecte planeque callerent, neque navalibus copiis abundarent, minoribus tantum navigiis, scilicet myoparonibus ac lembis ad commercium, resque exportandas, vel invehendas utebantur; quibus Adriaticam navigationem, ac dominatum infestum quidem Dionysio reddere, sed omnino eripere non poterant. Quæ cum ita sint, nemo fuerit, opinor, quin & maris imperium, & jus Adriaticæ navigationis, cum portoriis ac vectigalibus quæstubusque omnibus, qui ex maritima dominatione percipi solent, Dionysio adjudicandum censeat. Porro Dionysius quoad vixit, dominium maris Adriatici retinuit, eoque egregie usus est ad opes copiasque augendas, & ad bella cum Carthaginiensibus, cæterisque hostibus gerenda; illud autem moriens anno primo Olympiadis 103. ante Christum 368. cum regnasset annos octo & triginta, Dionysio filio suo reliquit, qui parenti æque in maris imperium atque in tyrannidem successit.

Dionysio juniore imperante, Illyrii rei maritimæ scientiam paullo majorem adepti, & navalibus copiis magis aucti instructique infestiorem, quam antea, navigationem Adriaticam piraticis lembis ac navigiis habere cœperunt; id quod Dionysium impulit, ut duas urbes validis propugnaculis ac præsidiis firmatas conderet, quæ Jonium mare, quo vocabulo Veteres etiam Adriaticum appellabant, navigantibus tutum ab Illyriis piratis, quos Diodorus barbaros vocat, ac paratum perfugium præberent. *In Apulia*, inquit Diodorus lib. XVI. *duas condidit urbes, quo tutum per Jonium mare navigantibus transitum præstaret. Nam barbari maris accolæ magno navium prædatoriarum numero divagantes, sinum Adriaticum mercatoribus infestum reddebant.* Idem Diodorus auctor est Dionysium juniorem classem in Adriatico habuisse, ad tuendam scilicet retinendamque ejusdem maris possessionem. Huic classi præerat Philistus, cum Dio fretus non tam suis copiis, quam odio Tyranni, Siculos & Syracusios ad spem libertatis erexit, totiusque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat, itemque urbem ceperat Syracusiorum, præter arcem & insulam oppido adjunctam, absente scilicet Dionysio, & apud Cauloniam in Italia diversante; qui statim jussit Philistum ex Adria classem deducere, & quam celerrime posset Syracusas contendere; quo Dionysius ipse pervenit. *Sub id vero tempus ad Cauloniam Italiæ morabatur Dionysius. Philistum igitur exercitus Ducem, circa Adriam tunc versantem, cum classe accersit; utque recto Syracusas cursum petat, injungit. Cumque ad eumdem locum citato itinere properaret, Dionysius septimo die post reditum Dionis Syracusas pervenit.* Res deinde utrinque gestas, & varios præliorum eventus, fortuna se modo in hanc, modo in alteram partem inclinante, Diodorus fuse accurateque lib. XVI. persequitur. Extincto autem Dione, Dionysius iterum Syracusis potitur. Timoleon autem Corinthius, cum hostes Dionysii opem a Corinthiis petiissent, Ducemque, quo in bello uterentur, postulassent, a Syracusiis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem, ac Dionysium tota Sicilia depulit; quippe Dionysio auctor fuit, ut arce Syracusiis dedita, quam adhuc in sua potestate retinebat, regni inique parti recuperandi conatu desisteret; eumque data fide publica, & nave oneraria, in qua suas facultates imponeret, Corinthum deportandum curavit; inde in Peloponnesum Dionysius secessit, ubi privatam in vitam se abdidit. *Timoleon Dionysio jam ad summam trepidationem redacto persuasit tandem, ut arcis deditionem faceret, & abdicato principatu, in Peloponnesum, sub tuti discessus fide, cum suis facultatibus abiret.* Hæc Diodorus ibid. qui præterea quantæ fuerint Dionysii copiæ opesque maritimæ, his verbis declarat: *Qui CCCC. prius triremes habuerat, non multo post in nave oneraria, eaque non magna, Corinthum deportatur, & mirificum mutatæ insigniter conditionis speculum exhibuit.* Utriusque Dionysii tyrannidem annorum 50. spatio circumscripsit Theopompus Chius apud Diodorum, qui Philippi Macedonis gesta, quibus res Siculas intexuit, tribus libris complexus cum fuerit, *exorsus a Dionysii senioris dominatu L. annorum tempus recensens, in exilio Dionysii junioris definit.* Ac totidem annis Dionysios Adriatico potitos fuisse Historicus Dalmata l. I. c. I. existimat. Sed cum initium Dionysii senioris Halicarnassensis ac Diodorus in annum tertium Olympiadis 93. conjiciant, junioris autem exilium Diodorus illigaverit cum anno secundo Olympiadis 109. utriusque tyrannidi quatuor ipsos annos supra sexaginta attribui oportet. Cum vero Dionysius senior aliquot annos, ut diximus, post occupatam tyrannidem, in Adriatico dominari cœperit, utriusque Dionysii dominatio maritima annis fere quinquaginta definiri potest. Itaque annus secundus Olympiadis 109,

qui

qui est ante Christum 343. ut tyrannidi, sic etiam Siculorum Adriatico imperio finem attulit. Ab Siculorum autem classibus ac præsidiis Adriaticum mare cum esset destitutum, ejusdem maris possessionem quasi vacuam & caducam Issenses Syracusii, & Illyrii oræ continentis accolæ occuparunt; id quod paullo post dicetur. Nunc ad Celtas Illyrios regrediamur.

§. IV.

De Regibus ac rebus terra marique gestis Illyriorum. Bardyles Rex Illyriorum.

PArs ea Celtarum, quæ regionem inter Titium ac Drilonem Tarquinio Romæ regnante anno ante Christum circiter sexcentesimo insederat, & Celtarum vocabulo paullatim obsolescente, ab ipsamet, in quam venerat, regione Illyriorum nomen sibi adsciverat, Regnum Illyricum ibidem fundavit, cujus primordia utrum a primo eorumdem adventu repetenda sint, an vero in ætates posteriores rejicienda, non satis constat. Series Regum Illyriorum, quos antiqui Scriptores commemorant, initium ducit a Bardyle, cujus regnum cum ætate Philippi Macedonis cohæret, qui pater fuit Alexandri Magni, & sęculo quarto ante Christianam Epocham regnum in Macedonibus obtinuit. Ante Bardylem, quem alii Bardyleum vocant, multa & præclara, digna litteris ac memoria Illyrios fecisse veteres historici narrant, ac pręsertim bella cum Macedonibus ab Illyriis assidue gesta, & relatas victorias describunt. Primum ab Illyriis illatum Macedonibus bellum, post interitum Philippi senioris, qui moriens anno ante Christum circiter 598. Æropum filium adhuc impuberem regni hæredem reliquerat, scriptis tradit Justinus lib. VII. ac primum quidem Illyrios victores, deinde victos fuisse scribit: *Sed Macedonibus assidua certamina cum Thracibus & Illyriis fuere; quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloria bellicæ laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii infantiam Regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur; qui prælio pulsi, rege suo in cunis prolato, & pone aciem posito, acrius certamen repetivere, tamquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus sibi Regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quod ex superstitione animum vincendi ceperant; simul & miseratio eos infantis tenebat, quem, si victi forent, captivum de lege facturi videbantur. Conserto itaque prælio, magna cæde Illyrios fudere, ostenderuntque hostibus suis, primo bello Regem Macedonibus, non virtutem defuisse.* Quæ deinceps per annos amplius ducentos seu pace, seu bello Illyrii gesserunt, nemo litteris ac memoriæ prodidit. Cæterum multa & gravia bella identidem cum Macedonibus vario marte Illyrios gessisse, quoad tandem Macedones sibi vectigales fecerunt, nemo, opinor, inficiari potest. Ne vero dubites, quin per eos annos Illyrii ab Drilone usque ad Ceraunios montes imperii ac nominis Illyrici fines propagaverint, regione interjecta Macedonibus, vel Epirotis adempta. Cum enim anno quarto Olympiadis 98. idest ante Christum 385. ab Dionysio in societatem belli Epirotici contra Molossos, ut supra diximus, acciti fuerint, Molossis Epiri populis finitimi essent, oportet, ut ex propinquo in Epirum irruptionem facerent. Et quamvis alio bello, scilicet adversus Macedones distinerentur, tantas tamen copias habebant, ut militibus auxiliaribus ab Dionysio non amplius bis mille, & quingentis armaturis operis Græcanici acceptis, utrique bello per idem tempus gerendo essent. Ac primum quidem agros Molossorum depopulati sunt, prædis abactis hominum pecorumque; deinde commisso prælio hostes decem mille & quingentos interfecerunt; sed Lacedęmonii, Molossis auxilio cum venissent, eorum impetum ac ferocitatem represserunt, & a persequenda victoria retardarunt. Rem narrat Diodorus lib. XV. *Quamobrem etiam cum Illyriis Alcetæ Molotti opera, qui exul Syracusis tum morabatur, sociale fœdus icerat. Cumque Illyrii tum temporis bello distinerentur, CIↃ.CIↃ. auxiliares, & IↃ. armaturas Græcas illis misit. Qui armis inter militum fortissimos divisis, auxiliares suis ordinibus immiscent; magnoque collecto exercitu ad reducendum in regnum Alcetam, in Epirum irruptionem faciunt; & dum nemo se illis opponit, agros depopulantur. Post Molottis contra eos in aciem progressis acre prælium committitur, in quo superiores Illyrii Molottorum supra CCIↃↃ. & IↃ. trucidant. Qua clade Epirotis illata, Lacedæmonii de hoc certiores facti, auxilia Molottis transmittunt, quibus immanem Barbarorum ferociam compresserunt.* Neque per ea tempora Illyrios caruisse omnino copiis maritimis ex eo intelligi potest, quod uno alterove anno post Epiroticam expeditionem, cum Græcæ Phariorum coloniæ evertendæ consilium cepissent, tot navigia seu myoparones haberent, quibus ad decem millia hominum in eam insulam transveherent, qui in terram egressi urbem coloniamque illam oppugnarent. Huc revoca, quæ superiori paragrapho ex Diodoro descripsimus.

Annus erat ante vulgarem Epocham 386. cum regnum obtinebat in Macedonibus Amyntas junior, quocum ab Illyriis bello tam acri obstinatoque pugnatum est, ut illum tandem regno expulerint; & viribus atque copiis destitutum in tantam regni recuperandi desperationem adduxerint, ut spe omni abjecta, agrorum quod sibi reliquum fecerat ea calamitas, Olynthiis donaverit. Haud multis tamen post annis in avitam regni possessionem restitutus cum esset, traditosque agros nec prece nec pretio ab Olynthiis impetrare posset, vi atque armis repetere instititit, adjutus a Lacedæmoniis, quos sibi fœdere sociali devinxit. Hinc magnum ac diuturnum inter Amyntam & Olynthios bellum exarsit, quod diligenter accurateque descriptum apud Diodorum lib. XV. invenies. *In Macedonia postquam Amyntas ab Illyriis victus, spe regni amplius defendendi abjecta, Olynthiorum populo magnum vicini agri tractum, ceu nunquam imperium recuperaturus, donavisset, Olynthiorum civitas reditus ex agro donato aliquamdiu perceperat: tandem Rex instauratis viribus, in pristinam regni possessionem reversus, donatum illud repetebat; sed Olynthii reddituros se negabant. Eam ob causam Amyntas tum ipse exercitum collegit, tum Lacedæmoniis ad societatem pertractis, auctor est, ut Prætorem cum manu haud invalida contra Olynthios mittant &c.* Hoc bellum illatum Olynthiis Diodorus conjunxit cum anno secundo Olympiadis 99. qui est ante Christum 383. ex quo fit, ut bellum Macedonicum ab Illyriis prospere gestum triennio aut quadriennio antecesserit bellum Olynthiacum. Utrumque bellum Justinus brevissime attigit lib. 7. *Cum Illyriis deinde & Olynthiis gravia bella gessit.* Idem Diodorus lib. XVI. tradit, Amyntam bello fractum ab Illyriis annuum vectigal victoribus pendere coactum esse, & Philippum filium natu minimum obsidem dare. Sed Philippum ab Alexandro fratre Illyriis obsidem datum fuisse pacis redimendæ causa scripsit Justinus.

Amyntas anno quarto Olympiadis 102. ideſt ante Chriſtum 369. e vivis exemptus, tres filios ex Eurydice reliquit, Alexandrum, Perdiccam, & Philippum Alexandri Magni parentem; his alii quartum adjiciunt Ptolemæum cognomento Aloritem, alia uxore genitum. Amyntæ in regnum Alexander ſucceſſit, qui cum periculoſum, & grave bellum Macedoniæ ab Illyriis ingrueret, ſatius duxit pacem ab hoſtibus redimere ingenti pecunia, & inſuper Philippo fratre obſide dato, & apud Thebanos in cuſtodiam tradito. Is Thebis liberali cuſtodia ſeptus cum Epaminonda aliquot annos vixit, ejuſque diſciplina tantum profecit, quantum res ab eo geſtæ poſtea declararunt. *Alexander inter prima initia regni*, ait Juſtinus, *bellum ab Illyriis pacta mercede & Philippo fratre obſide dato redemit*. Sed Alexander vel Eurydicis matris, ut Juſtinus, vel Ptolemæi fratris ex alia matre, ut Diodorus docet, inſidiis interfectus eſt, poſtquam regnum uno, aut altero anno tenuiſſet. Exinde Ptolemæus regnum ſcelere partum triennio poſt, ipſe quoque Perdiccæ fratris dolo ſublatus amiſit. Perdiccas regni potitus cum jugum ab Illyriis impoſitum excutere, ſeque vectigalis annui perſolvendi onere probroque eximere conatur, pugna cum illis conſerta, quatuor Macedonum millibus amiſſis, caſtriſque exutus in acie occubuit, poſtquam quinque vel ſex annos imperaſſet. Hunc tamen Juſtinus Eurydicis matris itidem dolo interemptum ſcripſit. Cum res Macedonicæ eo loci eſſent, vix ut in deterius prolabi poſſe viderentur, Macedonibus autem neque animi, neque vires ad cladem ulciſcendam ſuppeterent; Philippus fratrum minimus natu, Thebana cuſtodia elapſus, regnum capeſſiit, omnique opera & contentione ad rem Macedonicam reſtituendam incubuit. *Poſt obitum Amyntæ*, ait Diodorus lib. XVI. *Alexander filiorum ætate maximus in regno ſucceſſit; ſed eo per dolum interempto, regnum arripuit Ptolemæus Alorites* (quem Trogus ſilentio præteriit). *Hunc ſimili fraude Perdiccas vita ſimul & regno privavit. Verum poſtquam is ingenti prælio ab Illyriis ſuperatus, in ipſo neceſſitatis momento, ideſt ubi maxime Rege opus erat, cecidiſſet, Philippus frater e cuſtodia elapſus, regnum male affectum ſuſcepit. In acie enim ſupra* IV. *millia Macedonum occubuerant. Qui ſuperfuerant, Illyriorum vires tantopere expaveſcebant, ut ad perſequendum bellum nihil animi haberent reliqui*. Et initio hujus libri XVI. de Philippo hæc Diodorus ſcripſit: *Is equidem viginti quatuor annos Macedonum rex fuit, & minimis ab initio adjumentis uſus, regnum ſuum omnium in Europa maximum effecit; & quam Illyriorum jugo ſervili preſſam acceperat Macedoniam, gentium & civitatum multarum & potentiſſimarum dominam reddidit*.

Philippus regnare cœpit anno primo Olympiadis 105. cui reſpondet annus ante Chriſtianam æram 360. cum regnum apud Illyrios obtinebat Bardyles, primus Illyriorum e gente Celtica Regum, cujus nomen ac memoria veterum litteris cuſtodita ad nos pervenerit. Porro Philippus nihil habuit antiquius, quam ut maculam prioribus bellis Illyricis ſuſceptam, inuſtamque nomini Macedonico, deleret, atque tributo Illyrico Macedoniam eximeret, urbeſque ab Illyriis captas recuperaret. Sed cum multi undique hoſtes ingruerent, non antea Illyriis bellum intulit, quam cum illis debellatum eſſet. Primum itaque victis ad Methonem Athenienſibus, cum urbe Amphipoli, quam illis ademerat, pacem reddidit. *Primum illi cum Athenienſibus certamen fuit, quibus per inſidias victis, metu belli gravioris, cum interficere omnes poſſet, incolumes ſine pretio dimiſit*. Juſtinus lib. VII. Tum in Pæones arma convertit, eiſque acie victis, illorum regionem ad regnum Macedoniæ adjunxit. *Bello itaque Athenienſium liberatus, cum Agim Pæonum Regem fato conceſſiſſe audivit, commodam ſibi Pæones invadendi occaſionem præbitam exiſtimavit. Armata igitur manu terram illorum ingreſſus, Barbaros acie vicit, gentemque deinceps parere Macedonibus coegit*. Diodorus Lib. XVI. Erant Pæones Macedoniæ a Septemtrione finitimi, quos etiam Pelagones vocari tradidit Strabo, quoſque diſtingui oportet a Pannoniis, quos a Græcis Pæones ſæpe appellari nemo ignorare poteſt.

Philippus Athenienſi & Pæonico bello feliciter perfunctus, exercitum in fines Illyriorum duxit anno ſecundo Olympiadis 105. ideſt anno ante Chriſtum 359. Hanc Illyricam expeditionem, pugnam cum Illyriis, & Philippi victoriam luculente deſcripſit Diodorus lib. 16. his verbis: *Reſtabant tamen hoſtes Illyrii, quos debellandi magno ſtudio tenebatur. Advocata igitur concione, cum appoſita militem oratione ad bellum inſtigaſſet, copias in Illyriorum fines duxit, non minus* CCIↃↃ *pedites, &* IↃↃ. *equites ſub vexillis habens. Bardylis autem Rex Illyriorum, hoſtium adventu cognito, primum legatos ad Philippum de pace redintegranda miſit his pactis, ut quæ tunc in poteſtate oppida haberent, uterque ſub ditione retinerent. Ad quod Philippus, ſe pacis quidem cupidum eſſe, ſed eam non prius admiſſurum, quam cunctis Macedonici regni urbibus deceſſerint Illyrii, reſpondit. Legatis itaque infecto negotio reverſis, Bardylis victoriis ante partis, ſuorumque virtute confiſus, valida cum manu hoſtibus occurrit, decem millia peditum exquiſita virtutis, &* IↃↃ. *equites in armis habens. Cumque proximi eſſent inter ſe exercitus, ſubito ingenti cum vociferatione prælium capeſſitur. In dextro cornu Philippus cum robore Macedonum eximio verſans, circumagi juſſit equites, ut ex obliquo in hoſtes impreſſionem facerent; ipſe a fronte irruens, certamen validiſſimum commiſit. Illyrii contra quadratam aciem inſtruunt, & fortiter in diſcrimen pugnæ cum hoſte deſcendunt. Diuque anceps propter eximiam utriuſque exercitus fortitudinem erat prælium. Cadebant multi, longeque plures vulnerabantur. Et modo huc modo illac momentum pugnæ vergebat, prout viciſſim a dimicantium virtute pondus accepit. Tandem cum equitatus tum a latere, tum a tergo premeret, & Philippus cum fortiſſimis ſuorum heroice decertaret, vulgus Illyriorum in fugam ſe præcipitare cogitur. Ad longum inde ſpatium Macedones inſequuntur; plurimiſque in fuga trucidatis, Philippus tandem ſuis receptui ſignum dedit, excitatoque tropæo, defunctos in acie ſepultura cohoneſtavit. Tum Illyrii miſſa legatione, ubi cunctis Macedonici nominis urbibus exceſſere, pacem impetrarunt; cum plus* IↃↃ CIↃ CIↃ. *iſto in conflictu de ipſis occubuiſſent*. Itaque Illyrii Reges amiſſis, quas ceperant, Macedonicis urbibus, ditionis ſuæ fines, quos in Macedoniam protulerant, ab ortu ad Lychnitem paludem contrahere coacti ſunt; nam quidquid terrarum ultra Lychnitem Orientem verſus poſſidebant, id omne in jus poteſtatemque Philippi conceſſit. *Poſtquam Illyriis magno prælio devictis*, ait Diodorus, *omnes ad Lychnitidem uſque paludem habitantes imperio ſubdiderat, pacem cum illis glorioſam pactus in Macedoniam regreditur*. Reliqua regio ad mare vergens inter Drilonem & Ceraunios manſit in poteſtate Illyriorum.

Ab hoc primo bello Macedonico anni tres interceſſerant, cum Bardyles ſimul cupidus ulciſcendæ cla-

cladis a Philippo acceptæ, simul invidens Philippo partas opes & victorias, ac tantam imperii molem in propinquo magis in dies crescentem, quam sibi ac posteris suis tutum foret; inito cum duobus Regibus Pæoniæ ac Thraciæ sociali fœdere bellum illi inferre decrevit. Ea res non latuit Philippum, qui contractis celeriter copiis, Illyrios de improviso adortus, Bardylem in ipso belli apparandi conatu oppressit, eosdemque cum ipso Rege vectigales sibi, & imperio suo obnoxios fecit, tributo imposito. Is erat annus primus Olympiadis 106. qui fuit ante Christum 356. *Interim*, ait Diodorus libro citato, *in Macedonia tres simul Reges, Thracum utique, Pæonumque, & Illyriorum contra Philippum conspirant. Hi Macedonibus finitimi, cum vires Philippi in dies magis ac magis crescentes lividis oculis intuerentur, nec tamen jampridem ab eo victis, pares ad rebellandum vires suppeterent; hoc modo victoriam de ipso relaturos se confidebant, si junctis copiis bellum inferrent. Verum hos, dum copias adhuc cogunt, nec ullos dum ordines instructos habent, subito adventu oppressos & perculsos, in jura Macedonici regni concedere Philippus coegit.* Hanc de Illyriis victoriam censeo illam esse, cujus meminit Plutarchus in vita Alexandri, qui hoc bellum Parmenioni gerendum a Philippo datum esse, & tres eodem die lætissimos nuncios ad Philippum venisse scripsit: *Philippus eodem die tres nuncios accepit, fusos a Parmenione ingenti pugna Illyrios, alterum Olympiis se equi pernicitate vicisse, tertium natum esse Alexandrum.*

Anno primo Olympiadis 109. ante Christum 344. quamvis Illyrii adeo superioribus cladibus fracti essent, ac debilitati, ut ne movere se quidem contra Macedones possent, nedum aliquid illis infestum moliri; tamen Philippus ab intestino in hanc gentem odio, quod cum regno, veluti cujusdam hæreditatis loco, a patre acceperat, in eorum fines cum exercitu ingressus, agros pervastat, urbes expilat, opulentamque inde prædam in Macedoniam revexit; quod Diodorus his verbis tradit: *In Macedonia interim Philippus, odii Illyriorum, quod quasi hæreditarium a patre acceperat, & controversiæ, quam pertinaciter fovebat, stimulis incitatus, cum valido terras illorum exercitu invadit, agrosque populatus, multis urbium expugnatis, cum ingenti præda in Macedoniam sese refert.* Exinde res Illyriorum quietæ pacatæque fuerunt, nullamque illis molestiam Philippus, quoad vixit, intulisse legitur. Is porro Olympiadi uxori nuncio remisso, Cleopatram duxit; id quod Alexander Philippi ex Olympiade filius, iniquo animo ferens, matrem quidem in Epirum conferre se jussit ad Alexandrum ejus fratrem, suumque avunculum, quem Philippus mortuo Arymba Molossorum Rege, hujusque filio Æacida Pyrrhi patre excluso, Epirotis regem dederat; ipse vero Alexander apud Illyrios se recepit. Eum tamen oratione Demarati placatum, sibique reconciliatum Philippus in Macedoniam per nuncios paullo post revocavit. Hæc ex Justino, & Plutarcho in Vit. Pyrrhi & Alexand. Philippus autem cum regnasset annos viginti quatuor, atque ad bellum Persicum Græci exercitus Imperator creatus esset, in ipsa celebritate ludorum, quos Ægis in Macedonia peragebat, a Pausania sui corporis satellite, incertum an Olympiadis conjugis & Alexandri filii consilio, de improviso confoditur, ineunte Olympiade 111. anno ante Christum 336.

§. V.

De Clito, & Glaucia Illyriorum Regibus.

Cum Alexander Philippi filius ob rerum gestarum excellentiam Magni cognomen assecutus imperare cœpit, duos Illyriorum reges fuisse apud Arrianum comperio, Clitum Bardylis sive Bardylei filium, & Glauciam, quos ego aut fratres, aut certe consanguineos fuisse arbitror; & Bardylis extincti regnum Illyricum bifariam divisum partim uni, partim alteri obvenisse: ita enim inter eos convenerit oportet, ut Clitus quidem intra Drilonem fines suæ ditionis coerceret, Glaucias inter Drilonem & montes Acroceraunios Taulantiis imperaret; hunc enim Regem Taulantiorum Arrianus vocat. Postquam Alexander in frequentissimo Græcorum conventu apud Corinthum habito, se in locum patris subrogandum, totiusque exercitus Græci Imperatorem adversus Persas decernendum curavit, nunciatum est ei Triballos, Illyrios, Thracas, aliosque populos, quos Trogus Pompejus apud Justinum enumerat, ad defectionem spectare. Et Clitus quidem Rex Illyriorum imperio Macedonum se subducere, atque Illyrios e tributo, quod pendebant Macedonibus, in antiquam libertatem eximere decreverat; in hujusque consilii & conatus societatem pellexerat Glauciam, qui Taulantiis populis itidem Illyriis præerat. Quare Alexander antea cum his sibi debellandum censuit, quam in Asiam cum exercitu trajiceret. *Ineunte autem vere*, ait Arrianus, *statuit per Thraciam, in Triballos, & Illyrios excurrere, quos novis rebus studere acceperat; & quia finitimi erant, neque satis adhuc domiti, minime negligendos putabat, cum adeo longinquam atque remotam a domo expeditionem susciperet.* Itaque non solum Thracibus cæterisque populis, qui ab imperio Macedonum desciverant, sed etiam aliis barbaris nationibus cis Danubium ultraque, vel bello subactis, vel in deditionem acceptis, in Illyrios arma vertit. *Inde in Agrianos & Pæonas movit, ubi nuncium ei allatum est Clitum Bardylei filium ab eo defecisse, Glauciamque Taulantiorum regem se eidem conjunxisse.* Arrianus. Clitus siquidem cum exercitu Illyrico in Macedoniam irruperat, & Pellion urbem adortus in suam potestatem redegerat, firmissimisque præsidiis munierat, quem Glaucias paullo post subsecutus suas cum illo copias conjunxit. Alexander cum utroque semel atque iterum acie conflixit; atque ad eos vincendos haud minus artem scientiamque militarem, qua plurimum pollebat, quam vim impetumque adhibuit. Hostes cæsi, castris exuti, in fugam versi, totaque Macedonia excedere coacti sunt. Hæc Arrianus. Nec vero id bellum Alexandro aut facile, aut incruentum fuit; nam hujus belli magnitudo ac difficultas tanta erat, ut Græciam universam in summam expectationem adduxerit; sic prorsus, ut cum fama de interitu Alexandri apud Græcos falso percrebuisset, huic fidem facile conciliaverit, quæ tum erat de ferocissima illa gente, eoque bello periculosissimo communis & pervulgata opinio: nec porro defuerunt, qui ea fama impulsi, Græcorum civitates ad res novas moliendas, jugumque Græcis ab Alexandro impositum depellendum solicitarent; id quod Arrianus tradit. Præterea in alterutro cum Illyriis conflictu duplex vulnus Alexandro, alterum in capite, alterum in collo inflictum fuisse ipsemet Alexander testatur apud Plutarchum, qui eum cum fortuna colloquentem induxit, glorian-

tem-

temque se quidquid laudis imperiique adeptus fuerat, id omne non fortunæ, sed suæ virtuti, suisque vulneribus acceptum sibi referendum esse: *Apage te a me fortuna, desine quæso meæ obtrectari virtuti; noli mihi convulsam adimere gloriam..... nempe illi fortunati erant, Ochi, Artaxersæ, quos in lucem statim atque editos in Cyri solio statuisti. At meum quidem corpus non paucissima vestigia fert obluctantis fortunæ, non a me stantis. Jam primum in Illyriis caput mihi saxum, pistillum vero collum contudit.* Hoc bellum Illyricum ab Alexandro gestum conferri potest in annum secundum Olympiadis cxi. 335. ante Christi adventum, ejusque accuratam narrationem videsis apud Arrianum lib. I. quam paucissimis verbis Diodorus lib. xvii. exsecutus est. *Alexander vero compositis Græciæ motibus, arma in Thraciam expedit, gentesque multas ibi tumultuantes perterrefaciens, ad imperata facienda cogit. Tunc & Pæoniam, Illyridemque, & conterminas hisce terras invadit, & incolarum plurimis, qui a fide Regis desciverant, subactis, Barbaros illis finitimos imperio suo adjungit.*

Illyrios deinde cum metus, tum virium & copiarum diminutio in fide atque officio continuit; & milites ab Alexandro imperatos ad Persicam expeditionem ipsi quoque suppeditarunt. Nam ex Odrysis, Triballis, & Illyriis quinque millia militum, teste Diodoro, Alexander conscripsit. Is post Athenienses cæterosque Græcos, qui vel desciverant, vel ad defectionem spectabant, ad officium & fidem revocatos, Thebanos vero, qui pertinacius in sententia manebant, penitus profligatos, eorumque urbem funditus eversam, in Asiam per Hellespontum transportavit exercitum, anno tertio Olympiadis cxi. ante Christum 334.

Cum Alexander longe terrarum abesset, belloque Persico distineretur, Græcia ferme omnis, in occasionem recuperandæ libertatis intenta, & Lacedæmoniorum exemplum secuta, ad arma concurrerat; quam Antipater Præfectus Alexandri pacavit, postquam Lacedæmonios ingenti clade perculisset. De rebus Illyricis per eos annos, quos Alexander in Oriente victoriis magis, quam passibus peragrando insumpsit, nihil memoriæ proditum est. Anno primo Olympiadis 114. ante Christum 324. Alexander post imperium a Persis ad Macedonas traductum, post Ægyptum captam & Alexandriam conditam, denique post Indos subjugatos, Babylonem reversus, ibi omnium fere nationum, seu pacem ab se petentium, seu relatas victorias sibi gratulantium legationes excepit; nec vero Illyrii passi sunt legatos suos desiderari: *Ex Europa,* inquit Diodorus lib. xvii. *Græcorum civitates, & Macedones, tum Illyrii, & plerique Adriæ accolæ, Thracumque gentes, & his finitimi Galatæ, quorum gens tunc primum innotescere Græcis cœpit, hi omnes legatos miserunt.* At Diodorus quidem cum ab Illyriis distinxit accolas Adriæ, quorum plerosque ait suos ad Alexandrum Legatos misisse, horum nomine Celtas illos intelligi voluit, qui Illyriis finitimi, inter Titium & Arsiam vel Timavum, mare accolebant, quippe nondum imperium, nomenque Illyricum subierant.

Eodem anno Alexander, cum duodecim annos imperasset, Babylone excessit e vita; qui cum successorem designare noluisset, eo mortuo, totidem pene Reges emersere, quot erant Præfecti ac Duces; summa tamen rerum initio penes Perdiccam fuit, cui moriens Alexander annulum tradiderat. Tum Satrapiæ Præfecturæque omnes in Principes distributæ: Ptolemæo Lagi filio Ægyptus, Eumeni Paphlagonia & Cappadocia, Antigono Pamphylia, Lycia, & Phrygia, Cassandro Caria, Meleagro Lydia, Leonnato Phrygia minor, Lysimacho Thracia, Antipatro Macedonia, aliæ aliis obtigerunt; quos deinde latius imperandi cupido in mutuam perniciem armavit. Interim Græci, ubi de interitu Alexandri allatum est, ubique tumultuati sunt, imprimis Athenienses, qui Sosthene Duce universam Græciam ad spem libertatis excitarunt. Quare inter hos & Antipatrum grave bellum exarsit. Nec dubium est, quin Illyrii Græcorum auctoritatem & exemplum secuti, jugo Macedonum excusso, se in libertatem vindicaverint; nam auctor est Diodorus in eamdem societatem, quam Græci adversus Macedonas coierant, nomen dedisse etiam Illyrios, non omnes quidem, sed illos, ut censeo, qui inter Drilonem & montes Acroceraunios Glauciæ imperio suberant; nam reliquos, quibus Clitus præerat, cum longius a Græcia & Macedonia abessent, recuperata libertate contentos, eo bello implicari noluisse verisimile est. *Pars etiam Illyriorum & Thracum exigua,* ait Diodorus, *odio Macedonum, in societatis pactum venit.* Antipatrum Macedonum Ducem acie victum, Lamiam in urbem Thessaliæ cum se recepisset, Græci obsederunt, unde Lamiaco bello nomen impositum est, quod anno proximo ab Alexandri obitu cœptum est; anno vero insequenti, qui fuit tertius Olympiadis 114. ante Christum 322. Græci navali prælio semel atque iterum victi sunt, tertioque pugna terrestri ad Cranonem in Thessalia. Interim cum in Oriente Perdiccas ad sese transferre omnia cupiens, opprimendorum Ducum initium a Ptolemæo facere instituisset, multiplex bellum conflatum est, quod & Duces successoresque Alexandri in varias partes distraxit, & Antipatri cogitationes copiasque ab Græcis persequendis alio abduxit, præsertim cum jam Athenienses ad Cranonem re male gesta ab Antipatro tum pacis conditiones, tum præsidium Macedonum in Munychiam arcem, portumque Athenarum recepissent.

Post obitum Antipatri Cassander hujus filius primum Athenis per deditionem potitus, deinde Macedoniam adeptus cum esset, Epirum quoque ad suam ditionem adjunxit anno primo Olympiadis 116. ante Christum 316. Epirotæ siquidem expulso Æacida Arimbæ filio, qui paternum regnum recuperavit, postquam Alexander frater Olympiadis in Italiam secessit, Cassandro se dederunt, ut tradit Diodorus. Hinc inter Cassandrum & Glauciam Illyriorum regem dissidii ac belli causa exorta. Glaucias quippe Pyrrhum Æacidæ filium admodum puerum ab amicis paternis fuga subductum in suam fidem tutelamque acceperat, atque in spem regni Epirotici recuperandi educabat. Eum porro cum in suam potestatem tradi vellet Cassander, idque facta sponsione ducentorum talentorum a Glaucia postularet, huic fides & pueri charitas, quam pecunia & amicitia Cassandri, potior fuit. Rem narrat Plutarchus in vita Pyrrhi: *Sic servati, & insequentium manibus elapsi, in Illyricum ad Glauciam regem ejus gentis pervenerunt; hunc ubi domi cum uxore sedentem reperissent, puerum in medio ad terram deposuerunt. At Glaucias, quod Cassandrum Æacidæ inimicum metueret, aliquamdiu hæsitavit. Interim Pyrrhus sponte sua prorepens, vestem ejus apprehendit, eamque tenens ad genua se regis erexit, ut risum primo, inde miserationem moverit, supplicis instar cum lacrymis deprecans. . . Proinde Pyrrhum statim uxori tradidit, interque suos liberos educari jussit; & paullo post hostibus eum exposcentibus, Cassandro etiam ducenta talenta offerenti non dedidit.* Hanc arbitror fuisse causam ejus belli,

belli, quod Glauciæ ab Cassandro illatum Diodorus commemorat, illigatque anno tertio Olympiadis 116. qui ante Christum 314. numeratur. Sed post victum Eumenem, eumdemque in vinculis jugulatum a custodibus, ut Cornelius Nepos & Plutarchus docent, cum Antigonus opibus ac potentia auctus, una cum Demetrio filio, cui cognomen fuit Poliorcetæ, bellum Cassandro intulisset, hunc ab Illyrico in Græciam cum exercitu avocavit. Itaque hostis longe formidolosior, ac bellum multo gravius & periculosius Cassandrum impulit, ut cum Glaucia non pacem modo, sed fœdus etiam faceret: id quod Diodorus lib. 19. neque belli, neque fœderis causam explicans, breviter strictimque attigit: *Hinc subito in Adriam cursu provectus* (Cassander) *Apolloniam primo incursu capit: & progressus ad Illyriam, Hebro flumine transmisso, signa cum Glaucia Illyriorum rege confert; & pugna superior fœdus cum eo facit ea conditione, ut in socios Cassandri arma sumere Glauciæ non liceret. Epidamniorum quoque urbem sibi devincit, & collocato inibi præsidio in Macedoniam se recipit.*

Interea Glaucias Pyrrhum apud se diligenti amantique custodia septum educavit; & cum annum ætatis duodecimum ageret, in Epirum cum exercitu reduxit, paternumque in regnum restituit. Is vero quinquennio post, cum regnum pace præsidiisque satis firmatum esse crederet, ad Glauciam in Illyricum se contulit, ut ejus filii nuptiis interesset. At Molossi ex absentia Regis occasionem nacti, regiis amicis ac Præfectis depulsis, ærario direpto, Pyrrhum a reditu prohibent, qui regno exutus confugit ad Demetrium Poliorcetem Antigoni filium, cui soror ejus Deidamia nupserat, sub eoque prima rei militaris tyrocinia posuit; atque in celebri illa pugna, qua victus est ad Ipsum in Phrygia cum Antigono patre Demetrius, egregia bellicæ virtutis specimina dedit. Hæc Plutarchus, qui tradit Molossos post Æacidam itemque Pyrrhum exactos, non Cassandrum, sed filios Neoptolemi in regnum revocasse. Diodorus autem docet post Æacidæ interitum, Alcetam ejus fratrem, facta cum Cassandro compositione, regnasse; eumque, post regnum admodum breve, ob tyrannidem cum filiis interfectum. Pyrrhus deinde Ptolemæi Lagidæ & uxoris ejus Berenices affinitate & opibus adjutus regnum recuperavit, cujus initium Vellejus lib. 1. affixit ad eum annum, quo Consules erant Q. Fabius V. & P. Decius Mus IV. estque annus secundus Olympiadis 121. ante Christianam Epocham 295. Haud multo post ab Alexandro Cassandri filio evocatus in Macedoniam, partem ejus sibi vindicavit; unde pulsus a Demetrio Poliorceta sororis suæ marito, sub quo antea stipendia fecerat, annos fere tres partim per se suisque copiis, partim junctis cum Lysimacho, Ptolemæo, ac Seleuco viribus bellum gessit, cujus præmium occupata septem haud amplius mensibus Macedonia fuit, eam anno ante Christum 289. adeptus. Post aliquot annos a Tarentinis accitus in Italiam venit, cum Romanis primum prospere, iterum dubio eventu pugnavit. Per eosdem annos in Siciliam cum trajecisset, cum Carthaginiensibus bellum gessit. Demum Sicilia Italiaque excedere coactus anno ante Christum 274. in Epirum revertit, cum sex ipsos annos in Italica Siculaque expeditione consumpsisset. Inde Macedoniam populari cœpit, ac victo Antigono Demetrii filio, rursum ea regione potitus est. Interea Cleonymus Spartanus ægre ferens Arium fratrem sibi in regni successione prælatum esse, Pyrrhum excivit in Laconiam, qui oblatam imperii propagandi occasionem cupide arripuit. Demum ab Aristea, cui magnæ erant contentiones cum Aristippo, ad opem ferendam Argos accersitus, fortiter cum hostibus dimicans, tegula in eum e tecto dejecta oppressus occubuit anno 1. Olympiadis 127. ante Christum 272. Hæc apud Plutarchum, Diodorum, Justinum de Pyrrho leguntur, in quo mira fortunæ varietas, sed major virtus enituit. Tres uxores habuit, inter quas Bircennam Bardylis Illyriorum regis filiam, ex qua genuit Helenum, qui parenti in regnum Epiroticum successit.

Ad Glauciam regem Taulantiorum revertor. Is paullo post fœdus cum Cassandro initum, Apolloniam obsedit, quod hæc civitas fortasse Cassandri præsidio expulso in pristinam libertatem se vindicasset. Sed Acrotatus Spartanus Cleomenis filius, Dux adversus Agathoclem ab Agrigentinis adscitus, cum in Siciliam trajiceret, *in Adriam tempestate ejectus*, ut scribit Diodorus lib. 19. *ad terras Apolloniatarum appulit. Ibi cum urbem a Glaucia Illyriorum rege obsessam offendisset, obsidionem solvit, Rege ad fœdus cum Apolloniatis percutiendum inducto.* Epidamnii quoque a Cassandro defecerant, qui milites suos ac Duces ad urbem utramque recipiendam misit. Hi porro utriusque urbis per deditionem potiti, Apolloniæ quidem pristinam libertatem restituunt, Epidamnum vero seu Dyrrhachium Glauciæ Illyriorum regi tradunt. Hæc Diodorus refert ad annum 1. Olympiadis 117. ante Christum 312. ex quo intelligi potest, duas illas urbes antea liberas, & Glauciæ imperio exemptas fuisse. Libertatem Apolloniæ redditam improbasse videtur Cassander, qui post pacem cum Alceta Rege Epirotarum factam, *assumpta copiarum parte*, inquit Diodorus, *in Adriam movit, obsessurus Apolloniates, quod præsidio illius ejecto cum Illyriis se conjunxerant. At nequaquam terrori animos submittunt oppidani; sed ab aliis societate armorum devinctis auxilia cum accersissent, ante mœnia hosti aciem opponunt. Pugnaque ad longum tempus conserta, Apolloniatæ numero militum superiores ad fugam hostes adigunt. Cassander itaque multis suorum amissis, quod a copiis reliquis non satis instructus esset, & hybernam appetere tempestatem videret, in Macedoniam se recipit.* Ita Apolloniatæ suam libertatem retinuerunt auxiliantibus Illyriis; qui cum Glaucia rege, a fœdere ante biennium icto cum Cassandro, defecerint necesse est. Post hæc nihil de Regibus rebusque Illyriorum usque ad Agronem Pleurati filium apud Scriptores memoriæ proditum invenio; resque Illyricas annorum circiter septuaginta ingens lacuna absorbuit.

Tria tamen restant memoratu digna, quæ ad historiam Illyricam horum temporum pertinent. Primum est, quod Poliænus Stratagem. l. 8. cap. 58. tradit de quadam Regina Illyriorum, cui Cæriæ nomen fuit, quæque vel Bardylis, vel Cliti uxor, vel etiam Glauciæ secunda conjux esse potuit; nam Glauciæ conjugem fuisse, cui nomen erat Beroæ, scripsit Justinus. Hæc bellicis artibus instructa cum esset, copias duxisse, & cum Cynane Philippi filia & Alexandri Magni sorore pugnasse, & ab hac in prælio victa atque interfecta esse dicitur. *Cynane Philippi filia bellica negotia tractabat, exercitusque ducebat, & cum hostibus manum conserebat. Cum Illyriis signa conferens, Cæriam eorum reginam in collum inflicto vulnere prostravit, multosque Illyriorum fugientes interfecit.* Hoc prælium ad superiores annos, regnumque Philippi referendum censeo. Illud etiam Illyricis fastis inscribi oportet, conjungique cum anno fere vigesimo tertii

tii ante Christum sæculi, quod refert Pausanias in Phocic. de duplici Gallorum, sive Celtarum expeditione. Primo enim Cambaule Duce in Thraciam usque penetrarunt, cujus populatione & præda inde parta contenti domum redierunt. Secundo divisis trifariam copiis, alii Thraciam iterum, duce Cerethrio, Pannoniam alii ductu Brenni & Acichorii abierunt, reliquos in Macedoniam & Illyricum Bolgius traduxit. Huic resistere ausi Macedones ingentem cladem acceperunt, occiso Ptolemæo Ceranno, qui tum in Macedonia rerum potiebatur. Auctor est Polybius lib. 2. Reges quatuor Ptolemæum Lagidam, Lysimachum, Seleucum, & Ptolemæum Ceraunum intra quadriennium 124. Olympiadis extinctos esse. Quare Cerauni cædes recte conferri potest in annum quartum hujus Olympiadis, quocum apte congruit annus ante Christum 281. Ludovicus Schonlebius par. 2. Annal. Carniol. docet, Gallos illos, qui per hosce annos in Thraciam, Pannoniam, Macedoniam & Illyricum effusi, has regiones incursarunt, genere Senones fuisse ex eorum progenie, qui ante annos fere trecentos e Gallia Belloveso duce profecti in Istria, Japydia, & Liburnia consederant; suamque sententiam tum Pausaniæ ac veterum auctoritate, tum argumentis sane idoneis confirmat. Ex his regionibus emigrandi Senonibus causam necessitatemque attulit, ut idem Schonlebius opinatur, clades a Romanis ante biennium illata Senonibus Italicis, qui oræ maritimæ, quam ab Ufente flumine usque ad Athesim incolebant, possessione depulsi ad Senones populares suos, unde olim discesserant, in Japydiam ac Liburniam redierunt. Multitudo advenarum profugorum, quæ cum antiquis incolis utraque illa regione contineri, alique non poterat, Gallos impulit, ut terras illas exonerandi prægravante turba consilium caperent. Itaque divisis agminibus alii Thraciam, alii Pannoniam, alii Illyricum & Macedoniam petierunt. Tertium denique, quod itidem ad rem Illyricam pertinet, celebre in primis est, & veterum fere omnium scriptis commendatum. Ex illo agmine Gallorum, qui biennio ante in Pannoniam irruperant, ex Japydia Liburniaque imperatoribus Brenno & Acichorio profecti, pars digressa iisdem Ducibus in Macedoniam incubuit, quam cum pervastasset, in Græciam penitus illata, Delphos accessit, urbis illius potiundi, & templi Delphici opulentissimi diripiendi cupidine stimulante. In hanc expeditionem ex Illyriis etiam populos aliquot, ac nominatim Autariatas nomina dedisse Appianus tradit. Is exercitus, quem Brennus ducebat, constasse dicitur peditum millibus centum & quinquaginta, equitum viginti millibus & quingentis, quem partim Galli Senones, partim aliæ gentes collectitiæ, sive Gallicæ, sive Illyricæ conflaverant. Delphos cum undique arctissime obsessos tenerent, ac vehementissime oppugnarent, repentino terræ motu, rupisque abscissæ ruina plerique opprimuntur, cæteri fulgetris, aliisque portentis absterriti fugam capessunt, ac Brennus ipse paullo post ex vulneribus moritur. Ea Gallorum calamitas notatur a Pausania Archonte Anaxicrate, hoc est anno 2. Olympiadis 125. ante Christum 279.

Inter hæc Glaucias Rex Taulantiorum diem obiit. Huic liberos fuisse tradit Plutarchus. Hi vero utrum in regnum parenti successerint, & quamdiu regnaverint, incompertum est. Hanc Illyrici partem, quæ ab Drilone ad Ceraunios montes porrigitur, adjunctam reliquo Illyrico fuisse in ditione ac potestate Agronis Regis Illyriorum, qui anno ante Christum circiter 240. rerum potiebatur, Appianus docet. Eodem illo, quod supra dixi, septuaginta annorum intervallo, Clitus decessit, qui regnum intra Drilonem apud Illyrios obtinebat. Huic subrogatus est Pleuratus primus hoc nomine, de quo nihil aliud litteris proditum est, nisi filium ei fuisse Agronem, qui paternum regnum adeptus ejus fines utrinque in Occasum & Orientem produxit, & omnium, qui ante ipsum apud Illyrios regnarunt, potentissimus fuit.

§. VI.

De Agrone, Pinco, Pleurato II. Regibus Illyriorum.

Pleurato igitur rebus humanis exempto, Agron ejusdem filius subrogatus anno ante Christum circiter 240. avitum paternumque regnum Taulantiorum accessione auctum accepit, ipseque finitimis ab Occidente populis sibi adjunctis amplificavit, & utrinque imperii fines usque eo protulit, ut ex omnibus, qui ante Agronem aut postea regnarunt, nemo unus fuerit, qui cum illo vel urbium ac populorum numero, vel copiis terrestribus & maritimis conferri possit. *Agron Illyriorum rex filius Pleurati*, ait Polybius lib. 2. *copiis terrestribus & navalibus omnes priores Illyriorum reges longe anteibat*. Regnum Illyricum Clito imperante, ut diximus, in duo regna divisum fuisse accepimus: quæ pars citra Drilonem in Occasum vergebat, eam Clitus sibi retinuerat; pars autem reliqua ab Drilone usque ad montes Acroceraunios inter Meridiem & Solem orientem spectans, quam Taulantii potissimum incolebant, Glauciæ dominatum subierat: sed post Glauciam extinctum utraque pars iterum sub Agrone in unum regnum coaluit. Et Glaucias quidem liberos habuerat, qui in regnum paternum hæreditario jure succederent, nam Pyrrhus, ut Plutarchus in Vita Pyrrhi scripsit, *ad nuptias unius de filiis Glauciæ, inter quos educatus fuerat, peregre est profectus*. Sed Glauciæ filiis vel mors immatura vitam ac regnum præripuit, etenim post Glauciam, qui regnum in Taulantiis obtinuerit, neminem apud Scriptores invenio; vel si parenti superstites fuerunt, regnum eorum admodum breve fuerit oportet; quippe Appianus tradit in ea regione Agronem dominatum esse, & Epidamni etiam, quam urbem, cum libera esset, milites Cassandri, ut ait Diodorus, Glauciæ tradiderant, potitum fuisse. *Agron*, inquit Appianus, *partis Illyrici Rex fuit, quæ ad Jonii maris pertinet sinum, quem Pyrrhus Epirotarum Rex, & qui deinceps Pyrrho successerunt, habuere. Is Agron rursus & Epiri partem aliquam, & Corcyram præterea, & Epidamnum, Pharumque bello capta præsidiis tenuit*. Hinc intelligi potest fines Illyrici regni ultra montes Acroceraunios in ipsam Epirum sub Agrone, vel ante hunc Regem propagatos fuisse, cum ejus regno Appianus partem aliquam Epiri adjudicet.

Ex magnitudine copiarum & imperii, quam Polybius Agroni attribuit, facile existimari potest ejusdem regnum longius ultra Titium in Occidentem propagatum fuisse, non solum Liburnis & Japydibus, sed etiam Istris & Carnis in jus nomenque Illyricum aut vi, aut deditione compulsis. Megiserus in Annal. Carinth. lib. 2. & Manzolius in descript. Istriæ Teutam viduam Agronis, qui post obitum conjugis administrationem suscepit Illyrici regni, vocant Reginam Istriæ, quod hæc regio ad imperium Agronis pertineret. Nec vero dis-

dissentit Historicus Dalmata, qui lib. I. cap. 3. *tempore Regis Agronis & Teutæ Illyrici ex parte Occidentali usque ad Carnos dilatationem* factam esse censet. Ex navalibus autem copiis, quibus tum abundabant Illyrii, ut Polybius docet, maritimam illorum potentiam conjicias velim; idque confirmat classis ex centum ipsis navigiis conflata, quam Rex Agron contra Ætolos Mydioniis subsidio misit. Cum autem in sua potestate haberet omnem oram maritimam ab Carnis usque ad Epirum (præter brevem ejusdem tractum, quem obtinebant Issei) & urbes omnes mari appositas portusque & navalia ad ædificandas ornandasque clases; prætereaque insulam Phariam bello cepisset, ut docet Appianus, cęterasque fere omnes, ut verisimile est, quæ littori Illyrico objacent; nemo, opinor, negaverit, quin liberam immunemque ab omni portorio ac tributo Adriaticam navigationem obtineret; præsertim postquam Epirotici regni parte aliqua potitus, Epirotas omni possessione sinus Jonii sive Adriatici dejecerat, *quem Pyrrhus*, ut ait Appianus, *& qui deinceps Pyrrho successerant, habuere*: nisi forte Appianus intelligi velit non Pyrrhum Æacidæ filium, de quo supra, sed Pyrrhum seniorem filium Achillis, quem regni Epirotici conditorem fuisse perhibent. Ne plenum perfectumque totius maris dominatum sibi uni vindicaret, obstabant Issei oriundi ex illis Syracusiis, quorum coloniam Dionysius senior e Sicilia missam in Issa insula collocaverat, & urbem ibidem arcemque conditam firmissimis propugnaculis ac præsidiis munierat. Hi vero cum scientia rei navalis, tum maritimis copiis plurimum pollebant; & cum partem continentis inter Titium & Tilurum ad suam ditionem adjunxissent, duas ibidem munitissimas urbes ab se constructas Tragurium & Epetium possidebant. Itaque Agron, & quæ Agroni in regni administrationem successit Teuta ejusdem conjux, assidue cum Issensibus bellum gerebant, ut illis in potestatem redactis omnem oram dominatumque maritimum interverterent, ad seque transferrent. Nec vero si Polybius centum illa navigia, ex quibus constabat classis Agronis ad subsidium Mydioniis ferendum instructa, lembos vocavit, continuo putes eo vocabulo intelligi oportere naviculas quasdam exiguæ formæ ac magnitudinis, quæ nulli esse possent usui in præliis maritimis: nam satis amplę & capaces fuerint necesse est, cum præter remiges cæteramque nauticam turbam in singulas centeni homines distribui, & imponi potuerint, his quippe navigiis decem millia hominum in Græciam transportari Agron jusserat. Præterea hujusmodi lembos, quibus Illyrii uti solebant, omni bellico instrumento ad pugnas navales instructos fuisse, ex eo intelligi potest, quod Romani post primum Illyricum bellum pacem Illyriis dederint sub ea conditione, ne plus duobus lembis, iisque inermibus, ultra Lissum enavigarent. Huc accedit, quod non omnes lembi ejusdem essent modi ac magnitudinis, sed alii fluviatiles, alii maritimi, alii paucioribus, alii pluribus remigibus indigentes, alii ad piraticam faciendam, alii ad certamen maritimum ineundum idonei; & Livius quidem lembis formæ molisque mediocris eos annumerat, qui sexdecim remis agerentur, quorum tamen usum aliquem esse posse in acie navali non diffitetur. Ego vero sic existimo Polybium communi lemborum nomine complecti voluisse cujusque generis navigia, ex quibus classes maritimę confici solent; idcirco autem id vocabuli usurpasse, quod cum classis Illyrica potissimum constaret navibus Liburnicis, quibus ad hostes sive insequendos, sive declinandos nihil est velocius, his quædam cum lembis affinitas esset ac similitudo, quorum itidem velocitas ad cursum maritimum laudatur.

Sed quoniam huc sermo incidit, estque apud Veteres admodum celebre navium Liburnarum genus, de his ut pauca dicam, admonet me tum classis hæc Illyrica, quam contra Ætolos Agron instrui pararique jussit, tum expeditiones maritimæ Illyriorum, apud quos id genus navium & inventum & usitatum fuit, tum denique necessaria navium hujusmodi mentio iterum ac sæpius deinceps facienda. Sed quoniam Guidus Pancirolus earum descriptionem ex antiquis Scriptoribus sumptam intexuit præfationi, quam de rebus bellicis inscripsit, & suis in Notitiam utriusque imperii commentariis adjecit, si eamdem huc transtulerim, satis me Lectoribus fecisse arbitror, quos tamen præmonitos volo, ne Zosimum audiendum putent, qui navium Liburnarum originem & appellationem a Liburna nescio qua Italica civitate repetendam censuit; nisi forte Liburniam Illyricam cum Stephano & Constantino Porphyrogenito Italiæ adscripserit, propterea quia hæc regio, totaque Dalmatia cum Illyrico Occidentali ad Præfecturam Prætorianam Italiæ pertinebat. Cæterum Appianus, aliique omnes, veteres pariter junioresque historici docent, hujusmodi naves denominatas esse ab Liburnis Illyriis earum inventoribus & architectis; quarum quidem usum non solum, qui proprie dicti sunt Liburni, sed cæteri quoque Illyrici maris accolæ sibi adsciverunt. Præter Ardięos, inquit Appianus de Bellis Illyricis, *Liburni navibus plurimum valuisse memorantur, alia Illyriorum natio, agendis prædis ex Jonio, atque insulis famosa, quæ citis eam in rem navigiis, & insigni levitate præstantibus uti solebat; eoque factum est, ut Romani etiam nunc celeres & expeditas biremes Liburnicas appellent*. Nunc vero quæ Pancirolus e Zosimo potissimum & Vegetio de hisce navibus scripsit, Appiano subjiciam: *Postremo adjicit velocissimum Liburnarum genus, quas navibus decem prævalere affirmat Zosimus; Liburnas, inquit, vocant, ab oppido quodam in Italia sito nominatas, ubi primum ad eam formam factæ fuerunt. Videntur autem non minus veloces esse, quam quæ quinquaginta remis aguntur; sed multum a triremibus superari, quæ longo jam tempore confici desierunt. Hæc ille. Hæ præliis aptiores visæ, quod bello Actiaco victoriam Augusto dederint. Vegetius, Augusto, inquit, dimicante Actiaco bello, cum Liburnarum auxilio præcipue victus esset Antonius, experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naves cæteris aptiores. Ergo similitudine & nomine usurpato, earumdem instar, classem Romani Principes texuerunt. Liburnia namque Dalmatiæ pars est, Andecrinæ* (Jadertinæ) *subjacens civitati, cujus exemplo nunc naves bellicæ fabricantur, & appellantur Liburnæ. Earum vero magnitudinem infra describit; minimæ, inquit, remorum habent singulos ordines, majores binos; idoneæ mensuræ ternos vel quaternos, interdum quinos sortiuntur ordinum gradus. Nec hoc cuiquam enorme videatur, cum in Actiaco bello longe majora referantur concurrisse navigia, ut senorum etiam, & ultra ordinum fuerint*. Nescio autem, unde Historico Dalmatæ in mentem venerit, ut fere omnem rei maritimæ usum scientiamque Illyriis adimeret, cum, si fides habenda sit Appiano, non solum *Liburni Illyriorum natio navibus plurimum valuerint*, sed etiam *Ardiæi*, qui oram Illyricam accolebant, *mari imprimis validi essent*. Id ipsum vero con-

confirmant naves Liburnæ, quibus Illyrii utebantur, cum forma, tum magnitudine præliis maritimis aptissimæ, quibus potissimum Actiacam victoriam acceptam retulit Augustus, quarumque ad exemplar Romani naves sibi ædificandas esse censuerunt. Hactenus de copiis Illyriorum navalibus ac terrestribus sub imperio Agronis. Nunc ad ipsum Agronem revertamur.

Agron in matrimonium habuit Triteutam, ex qua genuit Pineum regni hæredem. Triteutæ propter offensiones nescio quas interpositas nuncio remisso, Teutam alteram uxorem duxit, ex qua cum nullos liberos suscepisset, moriens eidem & filii tutelam, & regni administrationem commisit. Demetrius Rex Macedonum Antigoni Gonatæ filius, qui parenti successit anno ante Christum 242. Agronem ingenti pecuniarum summa pellectum impulit, ut auxilia ferret Mydioniis, quos acerrimo bello Ætoli premebant, eorumque urbe obsessa, ac vehementissime oppugnata, in extremum libertatis, patriæque amittendæ discrimen adduxerant. Itaque Agron eam, quam supra diximus, centum lemborum classem instruxit, in eamque decem millia Illyriorum imposuit, qui in Græciam transvecti cum essent, exscensione in terram e navibus facta, Ætolos primo impetu disjectos in fugam avertunt, quos Mydionii ex urbe erumpentes insequuntur, cæduntque ad satietatem. Illyrii parta tam insigni incruentaque victoria, & gloria pariter hostiumque spoliis onusti ad Agronem redeunt; qui eo successu mirifice lætus, & opulentissima cujusque generis præda potitus, totum se voluptatibus & commessationibus tradidit; & vino epulisque intemperantius indulgens morbum lethalem contraxit, quo paucis post diebus extinctus est. Rem totam ex Polybio lib. 2. cognoscere lectoribus gratius jucundiusque fore arbitror. *Agron Illyriorum rex, filius Pleurati copiis & terrestribus & navalibus omnes priores Illyrici Reges longe anteibat. Hic Demetrio Philippi patri pecunias largienti receperat, se Mydioniis, quos Ætoli obsederant, opem laturum: nam Ætoli, quod impetrare ab Mydioniis non poterant, ut Reipublicæ suæ se adjungerent, vi eos expugnare aggressi. Itaque ex universa gente Ætolorum coacto exercitu, positis circa urbem illorum castris, sine intermissione ulla omni conatu machinis etiam adhibitis oppugnationem urgebant. Interea loci adveniunt noctu ad Mydioniam lembi centum, in quibus erant Illyriorum decem millia. Hi ut ad portum appulerunt, illucescente jam die, aciem more suo instruunt, & per cohortes divisi, ad Ætolorum castra ire pergunt. Illyrii primo statim impetu, quod & numero superabant, & conferti pugnabant, velites statione proturbant, equites his adjunctos ad gravem armaturam se recipere cogunt: deinde ex superiore loco positam in campo aciem invadentes, facile in fugam eos vertunt. Trucidarunt multos, plures vivos ceperunt; armis & impedimentis omnibus sunt potiti. Ita Illyrii, peracto quod mandatum a Rege fuerat, supellectili, cæteraque omni præda lembis imposita, confestim naves solvunt, & patriam suam repetunt. Rex Agron, posteaquam lembi rediissent, eique omnia Duces narrassent, quæ in pugna acciderant, incredibili exultans gaudio, quod Ætolos gentem ferocissimam vicisset, ebrietati, & id genus liberalioribus epulis indulgens in pleuritim incidit, quæ post dies paucos ipsum sustulit. Regnum Teuta uxor suscepit.*

Hanc Illyricam expeditionem victoriamq; conjungi posse censeo cum anno ante Christum 232, quo quidem anno mortuus est Demetrius Rex Macedoniæ, relicto filio impubere Philippo, cui tutor datus est Antigonus ejusdem patruelis; anno vero eodem, vel insequenti Agron e vita discessit. Sed Agrone adhuc regnante, eoque jubente Isseos ab Illyriis vexari, & injuriis affici cœptos esse, quamvis Polybius non referat, Dion tamen, itemque Appianus affirmant. Cum Agron a Venetis usque ad Epirum imperii fines protulisset, ac totam propemodum oram maritimam cum plerisque insulis possideret, uni obstabant Issenses, quominus totius etiam maris dominatu, insulisque omnibus, totoque Illyrico potiretur. Eo igitur cogitationes omnes viresque intendere decreverat, ut Issam insulam, & quidquid ad ditionem Issensium pertinebat, in suam potestatem redigeret. Quo circa Illyrii crebris in eam insulam incursionibus faciendis, agris depopulandis, Issensium navibus diripiendis, numquam illos ab incommodo & periculo, metuque vacuos esse ac tutos sinebant. Cum ergo Illyrii a maleficiis inferendis non desisterent, Issenses numero, & viribus impares, rebusque suis diffidentes, ad Romanos auxilii petendi causa confugiunt. Nam Issenses post interitum utriusque Dionysii ita se in libertatem exemerant, ut tamen non omnino discesserint ab societate & amicitia Siculorum, unde oriundi erant, profectique missu Dionysii senioris ad eam insulam occupandam, suisque præsidiis obtinendam; & eorum, qui deinceps in Sicilia regnarunt, vel tributarii & vectigales erant, vel certe socii, atque amici. Cum autem Romani anno ante Christum 264. trajectis in Siciliam copiis, ut Mamertinis adversus Hieronem Regem auxilio essent, Pœnos expulissent, & Hieroni acie victo pacem dedissent, tota illa insula se ad fidem amicitiamque Populi Romani adjunxit. Siculorum auctoritate & exemplo Issei etiam se in societatem clientelamque populi Romani contulerant. Nec vero Romanis officium, quod bonos socios & amicos decet, ab Issensibus defuit. Anno enim quarto primi belli Punici, qui fuit ante Christum 261. cum Romani primum rem nauticam attigerunt, & classem adornarunt, in ea naves rostratas Liburnicas fuisse auctor est Eutropius; quas quidem credibile est eisdem ab Issensibus sociis auxilio missas esse; neque enim Romani aliunde hujusmodi naves comparare poterant, quibus nihil ad eam diem seu belli seu commercii cum Illyriis aut Liburnis fuerat, nequidem naves ullas ab Romanis in mare superum immissas fuisse constat. His vero navibus potissimum anno insequenti maritimo prælio cum Pœnis decertarunt Consule ac Duce Duillio, egregiamque ac primam navalem victoriam retulerunt. *Quinto anno belli Punici*, ait Eutropius lib. 2. *quod contra Afros gerebatur, primum Romani C. Duillio & Cn. Cornelio Asina Coss. in mari dimicaverunt paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. . . . Duillius commisso prælio Carthaginiensium Ducem vicit, XXXI. naves cepit, XIV. demersit, VII. millia hominum cepit, III. millia occidit; neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terra, jam etiam mari plurimum possent.*

Issenses ergo freti atque confisi amicitia ac societate, quam multis ante annis cum Senatu Populoque Romano junxerant, Romam legatos miserunt, qui opem adversus Illyrios & Agronem postularent. Romani oblatam de sociis bene merendi occasionem haud prætermittendam putarunt, & legatos decreverunt, qui Agroni denunciarent, ut omnem deinde injuriam ab rebus fortunisque Issensium abstineret. Interea temporis Agron demoritur, anno ante Christum 232. & cum Pineus unicus

cus ejus ex priore conjuge filius nondum maturus imperio esset, Teuta privigni tutelam cum regni administratione suscepit. Hæc autem, ut erat fęmina superba atque imperiosa, non solum Isseos divexare non destitit, sed præterea suis Illyriis, ac præsertim Ardiæis piraticæ exercendæ potestatem fecit, & classem instrui jussit, qua Illyrii in Peloponnesum delati primum Eleos, tum Messenios invadunt, eorumque agros depopulati ingenti præda potiuntur; postea in Epirum irruptione facta, Phænicem urbem opulentissimam obsident, capiunt, diripiunt, Gallorum proditione, quos Epirotæ ad præsidium urbis mercede conduxerant. Ad hæc terrestres copias contraxerat, quinque millibus Illyriorum conscriptis, quibus ducem præfecerat Scherdilaidam, jusseratque per Antigoniæ fauces in Epirum irrumpere. Quare Epirotæ exercitum in duas partes distrahere coacti, alii contra Scherdilaidam missi, qui eum regionis aditu ingressuque prohiberent; alii prope Phænicem remanere jussi cum essent, hos Illyrii ex urbe erumpentes de improviso adorti magna clade afficiunt. Ætoli & Achæi Epirotis auxilio cum venissent, Illyrii, qui Phænicem occupaverant, veriti, ne auctis hostium copiis opprimerentur, cum exercitu Scherdilaidæ, qui superatis angustiis Antigoniæ in Epirum perruperat, se conjungunt. Sed cum ineundi prælii mira cupiditate flagrarent, ab Teuta revocantur ad turbas domesticas sedandas; quippe pars Illyriorum ad Dardanos defecerat. Itaque pactis induciis cum Epirotis, qui deinde cum Acarnanibus per legatos ad Teutam missos fędus cum ea societatemque inierunt, domum opulentissimis hostium spoliis, & cujusvis generis præda onusti revertuntur. Hæc Polybius, qui Peloponnesiacam & Epiroticam Illyriorum expeditionem cum anno ante Christum 230. colligandam his verbis lib. 2. descripsit. *Regnum Teuta uxor suscepit, fide amicorum in rerum administratione utens. Hæc more ingenii muliebris, cum nihil nisi præteritam victoriam ob oculos haberet, de externis nihil quidquam cogitaret, suis primum concessit, ut singuli quoscumque haberent obvios inter navigandum, deprædarentur: deinde parata classe exercitum priore non minorem emittit, facta Ducibus potestate, ut pro hostibus populos omnes haberent. Prima expeditio in Eleorum & Messeniorum fines suscepta est, perpetuis Illyriorum incursionibus obnoxios: quoniam enim in longum ora illa porrecta jacet, longeque inde in mediterranea urbes sunt submotæ, penes quas est imperium: & parva nimis, & ad breve tempus subsidia erant, quæ urbes illæ Eleis ac Messeniis adversus Illyriorum excensiones submittebant, ut facile his esset sine metu istas regiones incursare ac devastare: tunc vero ad Phœnicen Epiri oppidum usque provecti, parandæ annonæ gratia in portum applicant: ubi colloquio super proditionem urbis cum Gallis habito, qui Epirotarum ære merebant, & Phœnice circiter octingenti degebant; cum eam ad rem operam suam Galli pollicerentur, mox expositis copiis oppidum, & omnia, quæ in eo erant, capiunt, Gallis intra muros conatus ipsorum adjuvantibus. Hoc accepto nuncio Epirotæ extemplo ad ferendam opem omnes accurrunt; . . . . deinde certiores facti adventare Scherdilaidam cum quinque Illyriorum millibus itinere terrestri per fauces ad Antigoniam; parte exercitus sui ad custodiendam Antigoniam missa, ipsi interea negligentius agere, commeatibus, quos large regio subministrabat, perfrui, stationes ac vigilias contemptim obire. Illyrii de copiarum divisione moniti, & eorum negligentia, noctu profecti, munitum locum occupant, & per reliquum noctis ibi subsistunt. Prima luce utrique ante urbem instructa acie certamen ineunt. Victis Epirotis multi eorum desiderati sunt, plures capti; reliqui versus Atintanes fugam capessunt. Tam adversam experti fortunam Epirotæ, omnique salutis spe amissa, legatos ad Ætolos & Achæorum gentes mittunt, auxilium petentes, qui non multo post Heliranum veniunt. Eo & Illyrii, qui Phœnicen occupaverant, una cum Scherdilaida se conferunt, nec longe a copiis auxiliaribus metantur castra, cupientes initio dimicare; sed difficultas locorum impediebat. Simul allatæ sunt a Regina litteræ, quibus domum quantocius redire, quod pars Illyriorum ad Dardanos defecisset, imperabat. Ita Epirum populati inducias cum Epirotis faciunt, per quas quidquid liberorum hominum in potestate habebant, cum ipsa urbe, pretio accepto, eis restituunt; postquam mancipia, & supellectilem omnem lembis suis imposuissent, cæteris navigantibus, Scherdilaidas per Antigoniæ fauces pedibus remeavit. Magnum ea res maritimis Græcorum urbibus terrorem attulit; nam qui cernerent munitissimam & potentissimam Epiri urbem ita præter omnium opinionem in captivitatem incidisse, sibi quique metuebant, non jam ut antea de agrorum copiis solliciti, verum de propria sua & urbium suarum salute. Epirotæ hoc periculo mirabiliter liberati, tantum ab eo absfuerunt, ut vel calamitatis suæ auctores ultum irent, vel iis, qui auxilio fuerant, gratiam referrent, ut contra legatione ad Teutam missa societatem cum Illyriis & ipsi & Acarnanes inirent; neque ab eo tempore postea destiterunt, horum partem amplexi, Achæis & Ætolis adversari.*

Illyriis in fidem receptis, qui ab imperio desciverant, compositisque domesticis tumultibus, Teuta cum alias suopte ingenio ferox, tum propter recentes victorias spe atque animo inflata, postquam ex hostili longinqua præda, equis, armis, pecunia regnum locupletasset, proximam insulam Issensium, ut ad suam ditionem adjiceret, omni ope operaque sibi enitendum censuit. Itaque parata classe, conscriptoque exercitu, jussit Duces suos urbem illorum obsidere; neque ab ejusdem oppugnatione antea desistere, quam aut per vim capta, aut ad deditionem compulsa, in Illyriorum potestatem veniret. Inter hæc Illyrii, piraticis lembis mare infestum reddere cœperant mercatoribus Italis, qui de injuriis damnisque sibi per Illyrios illatis Romam expostulatum venerunt. Itaque Senatus cum horum, tum Issensium querimoniis permotus legatos, quos ad Agronem decreverat, Illyricam profectionem maturare jussit. Erant hi Cajus & Lucius Coruncani, quibus se adjunxerat Cleemporus legatus Isseorum. In Illyricum ubi appulissent, & Agronem, contra quam putaverant, mortuum reperissent, Teutam conveniunt, eique nomine Senatus Populique Romani denunciant, ut suas copias ab obsidione Issensium abducat, neve impossterum committat, ut de injuriis Illyricorum piratarum mercatores Italici conqueri possent. Ibi vero impotens mulier stomacho & iracundia exarsit; res enim secundæ tantos illi spiritus, tantamque arrogantiam attulerant, ut non solum Romanorum postulata contempserit, sed violato jure gentium, ne ab ipsis quidem legatis vim abstinuerit. Hæc prima offensionum ac discordiarum semina, unde alia ex aliis bella numquam pullulare desierunt, quoad totum Illyricum sub populi Romani imperium ditionemque cecidit; hinc primum Romanos inter Illyriosque bellum exortum; tum primo classis Romana Adria-

ticum trajecit. Hæc Polybius, Dion, Appianus, quorum verba cum capite proximo describenda sint, nunc referre supersedeo.

Teuta vero ignara quantam sibi ac regno calamitatem Romanis lacessendis arcessivisset, tantum abfuit, ut pro illatis injuriis satisfaciendum censeret, ut acrius etiam Issensium oppugnationem urgeri jusserit, & majorem, quam antea, classem ornaverit, quam in Græciam transmitteret. Itaq; vere jam appetente anno ante Christum 229. Illyrii classe egregie instructa ornataque cum ex Illyrico solvissent, alii ad Corcyram insulam, alii Dyrrhachium appulerunt, ut Corcyrenses & Dyrrhachinos vi atque armis in deditionem Illyriorum redire cogerent; utrique enim ab Teuta defecerint oportet, cum antea sub imperio Agronis eos fuisse Appianus affirmet. Et Corcyrenses quidem cum se arcta obsidione premi, neq; ad eam diutius sustinendam satis virium & copiarum sibi esse cernerent, ab Ætolis & Achæis auxilium petunt. Sed Achæos subsidio Corcyrensibus venientes Illyrii, quibus Acarnanes ex fœdere septem cataphractas naves submiserant, navali prælio victos in fugam vertunt. Quare Corcyræi animis debilitati, speque omni destituta, Illyriis se dedunt, qui præsidio imposito urbem tuendam tradunt Demetrio, cui ab insula Pharia ejus patria Phario cognomen fuit. Rem totam fusius, & accuratius exposuit Polybius, quam Dion & Appianus summatim narrant. *At Regina*, inquit Polybius lib. 2. *adveniente vere, longe plures, quam antea lembos in Græciam mittit. Eorum pars Corcyram navigat, alii Dyrrhachiensem portum petunt; & dum se aquæ & commeatus gratia eo proficisci simulant, consilium capiendæ urbis ineunt. Dyrrhachienses securi, & nihil prorsus suspicantes, intrare urbem inermes permittunt, aquæ & commeatus gratia venire eos rati. At illi ubi sese in urbem admissos cernunt, nudatis, quos in aquariis urceis absconditos gestaverant, gladiis custodes portę obtruncant, porta potiuntur; hinc ex composito irruentibus a littore reliquis, magnam mœniorum partem occupant. Cives etsi tali ac repentino casu nonnihil perterriti fuere, acriter tamen ac forti animo propugnantes diu restiterunt; tandemque Illyrii excedere coacti. Ita qui per negligentiam in periculo fuerant & urbem ac patrios lares amittendi, per fortitudinem nihil mali perpessi, prudentius in posterum rebus suis consuluere. Duces Illyriorum solutis extemplo navibus in altum profecti, & cum iis, quos navigare Corcyram diximus, conjuncti, omnes simul maturato itinere obsidere urbem aggrediuntur. Corcyrenses insperato malo circumventi, nec suis freti viribus, legatos ad Achæos atque Ætolos mittunt: præterea ex Apollonia & Dyrrhachio petunt subsidia, rogantque, ne expelli se per scelus natali solo a Barbaris patiantur. Ii casum Corcyrensium miserati, decem Achæorum cataphractas naves muniunt, ac paucis interjectis diebus Corcyram navigant, sperantes sese primo adventu obsidionem Barbarorum soluturos. At Illyrii septem cataphractis navibus ab Acarnanibus, cum quibus societatem inierant, acceptis, Achæis obviam procedunt; nec longe ab insulis, quas Paxes appellant, eos nacti ineunt prælium. Acarnanes, & naves Achæorum, quæ adversus eos pugnabant, æquales erant in certamine, atque integræ in congressibus permanebant, præterquam quod viri ex illis pugnantes vulnerabantur. Illyrii vero quaternis simul lembis connexis naves hostium implicabant, & undique circumdatas impediebant. Hinc in eas cum impetu prosilientes facile ob multitudinem superabant. Per hunc modum quatuor Achæorum quadriremes ab Illyriis captæ, quinqueremis una submersa cum omnibus, qui intus erant: inter quos fuit Marcus Caryneus, vir maximæ apud Achæos auctoritatis, & quamdiu vixit, omni officio erga patriam functus. Verum qui contra Acarnanes pugnabant, simul ac Illyriorum victoriam prospexere, freti celeritatę navium, verterunt terga, & omisso prælio domum incolumes remigrarunt. Illyriorum multitudo hac victoria elata, facilius atque audacius solito urbem obsidebat. Corcyrenses jam omni spe destituti, tolerata aliquamdiu obsidione, ad extremum Illyriis se dederunt, præsidiumque eorum, & ducem præsidii Demetrium Pharium intra urbem accepere. His rebus gestis, Illyriorum Duces iterato Dyrrhachium reversi urbem obsedere.*

Interea Romani suas & sociorum injurias bello terra marique persequi decreverant. Cn. Fulvius Centumalus Conf. anno ante Christum 229. cum classe ducentarum navium in Corcyram insulam trajecit; nec multo post alter Consul L. Posthumius Albinus viginti millia peditum, & duo millia equitum cum in naves imposuisset, Brundusio solvit. Vix Fulvius classem Corcyræ admoverat, cum in urbem atque arcem magna civium voluntate admissus est, utramque prodente Demetrio Phario; cum enim sibi a Teuta timeret, apud quam in suspicionem crimenque vocatus fuerat, ad Romanos sibi transeundum esse censuit. Is pręterea Phariam patriam suam, cujus Præfecturam a Teuta acceperat, Romanis, Appiano auctore, itidem per proditionem tradidit. Sub eam Corcyrensium deditionem Posthumius advenit. Uterque Consulum copiis conjunctis Corcyra cum solvissent, in Illyricum trajiciunt. Et Apollonia in deditionem accepta, cum Dyrrhachium contenderent, Illyrii adventu Romanorum cognito, relicta urbis obsidione, fugam capessunt. Deinde belli totius moles in Ardiæos gentem Illyricam terra marique imprimis validam incubuit. His perdomitis Legati a Parthinis & Atintanis populis item Illyricis ad Consules missi, qui se suaque omnia in fidem Romanorum committerent. Tum demum ad Issam insulam, cujus potissimum causa hoc bellum Romani susceperant, traductus est exercitus, qui cum oram illam prætervehere tur, aliquot Illyriorum oppida aut vi cepit, aut ad deditionem compulit. Vix Romani ad insulam propius accesserant, cum Illyrii castris ad urbem positis excedunt, festinantesque in naves ad fugam paratas insiliunt, properantque quam possunt citissime in oram adversam trajicere, amissis viginti lembis, qui cum omni præda commeatuque in hostium potestatem venerunt. Teuta his malis fracta, & graviorum impendentium metu consternata, Rhizonem in urbem munitissimam remotam a mari se recepit. Consules re Illyrica bene gesta, ut Demetrio Phario, qui Teuta incolumi ad Romanos defecerat, gratiam referrent, sua eum patria, id est insula & urbe Pharia, & Illyrici regni parte non exigua donarunt. Inde cum exercitu Dyrrhachium reversi, Fulvius quidem plerasque terrestres & navales copias Romam revexit, Posthumius vero retentis quadraginta navibus, & novo ex captis vel deditis urbibus delectu habito, apud Dyrrhachium stativa posuit, ut Illyrios in officio & metu contineret. Anno proximo, qui fuit ante Christum 228 vere ineunte Legati ab Teuta de pace postulanda Romam veniunt. Pax ita convenit, ut Teuta certos intra fines regnaret, atque annuum vectigal Romanis persolveret; neve ultra Lissum amplius duos lembos, eosque ab armis omnique bellico instrumen-

to vacuos atque nudos emitteret. Hæc omnia ex Polybio, Dione, & Appiano, ex quibus hujus belli descriptionem conferemus in proximum caput, ubi de bellis Illyricis Romanorum.

Tum vero quadrifariam divisum est Illyricum, & partim Teutæ relictum, partim Demetrio traditum, partim vero in potestatem Romanorum, partim incolumi & salva libertate in eorumdem amicitiam concessit. Igitur Romani ut Corcyrenses, sic etiam Apolloniates, auctore Appiano, immunes ac liberos esse jusserunt; quibus addas licet Dyrrhachinos, & multo magis Issenses, pro quorum tuenda libertate Romani potissimum id belli susceperant. Hi omnes in fœdus societatemque Romanorum adscripti. Parthini & Atintani, Illyrici populi inter Drilonem ac montes Ceraunios, hi mediterranei, illi maritimi, qui rebus Illyricis jam fractis ac debilitatis ultro se Romanis dederunt, haud dubium est, quin sub Romanorum imperio manserint cum aliis locis, quæ Consules ceperant, quorum nullum nominat Polybius præter Nutriam ignotæ positionis oppidum, quo in oppugnando, *non solum multos milites*, ait Polybius, *sed etiam Tribunorum aliquos & quæstorem ipsum amiserunt*. Quæ vero pars Illyrici Teutæ, quæve Demetrio obtigerit, mihi compertum non est. Historicus Dalmata existimat præter insulam Phariam, Demetrio partem illam Illyrici attributam esse, quæ Driloni & Cerauniis montibus interjacet; id quod mihi sane non fit verisimile. Nam præterquam quod Parthini & Atintani ad Romanos pertinebant, & Dyrrhachium & Apolloniam ejus regionis urbes præcipuas ac nobilissimas alieno dominatu exemptas ac liberas esse Romani decreverant; Demetrius quoque ea lege tenebatur, ut ex Polybio colligitur, qua cautum erat, ne Illyrii ultra Lissum oppidum ad Drilonis ostia situm, *pluribus quam duobus lembis, iisque inermibus navigarent*, ut idem Polybius docet; quam quidem legem cum Demetrius violasset, alterum in se ab Romanis bellum concitavit. Si autem Demetrius ultra Lissum usque ad Ceraunios regnum ab Romanis concessum obtinuerat, non erat consentaneum hanc illi legem imponere, qua vetaretur e suis portubus emittere tot lembos armatos, quot necessarios esse duceret ad maritimam oram suæ ditionis Lisso & Cerauniis interjectam tuendam, & hostium navigia arcenda, si qua forte vel illuc accederent, vel illac præterirent. Itaque ut Teutam, sic Demetrium intra Drilonem regnare jussum fuisse censeo; at præter Phariam, quæ urbes, quæve gentes Illyricæ Demetrio traditæ sint, cum nemo Veterum commemoret, hoc quoque inter cætera vetustate incomperta in incerto relinquamus licet. Teuta vero, si Dionem in fragm. audimus, regno spoliata est, totoque Illyrico excessit: *tota*, inquit, *formidine perculsa regno cessit*. Polybius non regnum illi quidem omnino ademptum, sed finibus admodum exiguis circumscriptum fuisse affirmat; siquidem tradit pacem Teutæ sub hac etiam conditione datam esse, *ut paucissimis quibusdam locis exceptis omni Illyrico excederet*. Appianus autem videtur in ea opinione fuisse, ut prope integrum regnum Agronis Pineo hujus filio, ac propterea etiam Teutæ, cujus in tutela erat, relictum esse putaverit. *Pines autem cæterum Agronis imperium retineret, atque amicus Romanis esset, si se ab superioribus injuriis abstineret*. Ego vero sic existimo Teutæ ac Pineo citra Titium relictos esse Carnos, Istros, Japydes, ac Liburnos, quos sub imperio Agronis fuisse diximus, & aliquas præterea urbes ultra Titium; idcirco autem a Polybio dicitur, regnum Illyricum Teutæ contractum esse, & paucis locis definitum, quod is exemplo aliorum Scriptorum Istros, Japydes, & Liburnos ab Illyriis distinxit; ex quo fit, ut regio cætera inter Titium & Drilonem magna ex parte sub imperium Demetrii concesserit præter oppida quædam, præsertim maritima, quæ Romani in sua potestate retinuerunt.

Haud multis seu mensibus, sive annis post pacem cum Romanis compositam, Teuta diem obiit. Demetrius vero, ut Dion scripsit, Triteutam priorem Agronis conjugem, & Pinei matrem in matrimonium duxit, simulque Pinei tutelam suscepit. Ac primum quidem Romanorum amicitiam diligenter coluit, curavitque sedulo, ne aut fœderis leges ab illis præscriptas violaret, aut beneficiis, quæ ab illis acceperat, se ingratum præberet. Sed cum neque discedere ex piraticis maritimisque excursionibus, quibus illi interdictum fuerat, neque prędas agere posset e propinquis populis, quibus fœdere illo cautum erat, opum augendarum, ditionisque amplificandæ cupiditatem alio vertit. Antigonus cognomento Δώσων, hoc est *Largiturus*, quod plura promitteret, quam largiretur, qui pro Philippo Demetrii filio impubere regnum Macedoniæ curabat jam inde ab anno ante Christum 232. adversus Cleomenem regem Lacedæmoniorum belli societatem cum Achæis, Epirotis, Phocensibus, Bœotiis, Arcadibus, ac Thessalis coierat anno ante Christum 223. Huic fęderi, unde aliquid commodi se percipere posse sperabat, Demetrius Pharius adscribi voluit, & mille, ut Polybius tradit, sexcentosque Illyrios ad bellum Cleomenicum duxit. Pugnatum est anno ante Christianam epocham 222. apud Selasiam Laconiæ urbem, constitutis in acie prima Illyriis, qui signo dato, ut idem Polybius refert, initium certaminis facerent. Cleomenes victus, & fuga elapsus e prælio ad Ptolemæum Evergetem transfretavit in Ægyptum, vacuam propugnatoribus Antigono relinquens Spartam, urbem principem Lacedæmonum, quam ille adiens libertatem ei ac pristina jura restituit. Ita finis impositus est bello Cleomenico, cum ingens multitudo Illyriorum, quos vel Parthinos, vel Atintanes Demetrii imperio exemptos, & Macedonibus finitimos fuisse arbitror, populabunda in Macedoniam effusa undique hominum pecudumque prædas abigere cœpit. Id cum nunciatum esset Antigono, quam celerrime potuit, in Macedoniam contendit; *ubi cum vagantes offendisset Illyrios*, ut Polybius scripsit, *structis utrinque aciebus, eos adortus post longum certamen superavit. Verum tantis inter pugnandum clamoribus usus est, ut profluvio sanguinis paucos post dies interierit*. Exinde Philippus Demetrii filius, & Antigoni Gonatæ nepos in Macedonia regnavit.

Demetrius Pharius ab expeditione Cleomenica reversus, latius regnandi cupidine stimulante, res novas moliri cœpit, & quam superioribus annis Teutæ fidem fregerat, eamdem haud diutius, quam metus eum in officio continuit, cum Romanis servavit. Etenim cum Romani bello Celtico circa Padum distinerentur, quod triennium tenuit, graviorque iisdem belli moles ab Hannibale & Carthaginiensibus immineret, nihil sibi ab illis metuendum ratus, & præterea fretus amicitia ac potentia Macedonum, quos suis ad bellum Cleomenicum collatis auxiliis juvisset, latius imperandi libidini jura omnia posthabuit. Primum igitur maritimis latrociniis navigationem infestam habere cœpit, Istris quoque in piraticam societatem ad-

adſcitis, & quinquaginta lembis armatis ultra Liſſum provectus, contra quam inter Romanos & Illyrios convenerat, Græcorum oras inſulaſque depopulando, in Ægæum mare, Cycladaſque ipſas hoſtiliter incurſionem fecit; deinde ditionis Romanæ agros vaſtavit, urbes etiam aliquot in poteſtatem redegit, demum Atintanibus auctor fuit, ut ab imperio populi Romani deſciſcerent. De Iſtrorum latrociniis, Demetriique defectione Romam cum eſſet allatum, primum quidem Iſtros comprimendos eſſe Romani cenſuerunt. Immiſſis itaque contra illos navalibus copiis facili negotio devicti ſunt, eorum piraticis lembis partim captis, partim demerſis. *Iſtri prædones Romanarum navium perdomiti*. Auctor Epitomes Livianæ xx. *Iſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, perdomitique ſunt omnes*. Eutropius lib. 3. qui expeditionem Iſtricam refert ad Conſulatum M. Minutii & P. Cornelii, quocum cohæret annus ante Chriſtum 221. Iſtros autem auctore Demetrio ad diripiendas onerarias Romanorum impulſos fuiſſe Appianus docet. Deinde cum ſecundum bellum Punicum jam inſtaret, ne aliis bellis implicari, vireſque diſtrahere cogerentur, Romani cum Demetrio lenius, quam aſperius agendum putabant, eumque gravi admonitione & reprehenſione adhibita, ad fidem atque officium revocari poſſe cenſuerunt; *qui cum minime pareret*, ait Dion, *ſed ſocios populi Romani infeſtare non deſineret, contra eum copias duxerunt*. Ita ſecundum adverſus Illyrios bellum Romanum Demetrii temeritate ac perfidia contractum eſt.

L. Æmilius Conſul anno ante Chriſtum 219. cum exercitu in Illyricum trajecit, & Dimalum urbem Demetrii munitiſſimam adortus, ſeptimo, quam oppugnare cœperat, die expugnavit. Ea potitus cum eſſet, ex omnibus Illyrici gentibus atque urbibus Legati veniam pacemque orantes ad Conſulem venerunt, qui in amicitiam gratiamque populi Romani illis receptis, in eas leges ſingulis pacem dedit, quæ cujuſque vel meritum, vel culpam decebant. Tum in naves impoſitum exercitum ad Phariam inſulam traduxit, quo ſe receperat Demetrius, urbemque illam commeatu ac præſidio diligentiſſime munierat. Nocte intempeſta ad littus devium ſecretumque ab hominum frequentia oculiſque claſſem applicuit; ibi partem militum in terram expoſuit, quos abdere ſe in ſylvam urbi proximam juſſit, & ſigno dato impetum in hoſtes facere. Ipſe autem cum reliquis navibus copiiſque, omni prærupto obſtaculo, luce palam portum invehitur: quod conſpicati cum eſſent Illyrii, confertis agminibus ex urbe erumpunt, ut Romanos exſcenſu prohibeant; ibi atrox certamen exoritur. Buccinarum ſonitu, & pugnantium clamoribus admoniti, qui ſe in ſylvam condiderant, univerſi proſiliunt, & collem medium urbem inter portumque, natura munitiſſimum cum occupaſſent, Illyriis in urbem reditum intercludunt, eoſque ex edito loco omni telorum genere inceſſentes, ab conatu Romanos littore arcendi univerſos contra ſe avertunt, & collem jam ſubeuntes inſtructa acie aggrediuntur. Ex quo factum eſt, ut reliquas copias, quæ ad littus acceſſerant, Conſul nemine prohibente in terram educeret; hæ autem Illyrios impetum eorum, qui collem occupaverant, a fronte vix ægreque ſuſtinentes, a tergo invadunt. Ita Illyrii, cum utrinque premerentur, quamvis diu acriterque repugnaſſent, ad internecionem cæſi, paucis e prælio elapſis, quibus vel fuga in loca invia ac deſerta, vel regreſſus in urbem patuit. Demetrius autem ad mare celeri & clandeſtina fuga delatus, unumque nactus ex illis lembis, quos, ſi quid adverſi accideret, tribus in locis paratos ſtare juſſerat, perfugio ſibi futuros, in Macedoniam ad Philippum regem ſe contulit. Hæc Polybius. Appianus autem falſo tradit Demetrium a Romanis, navigio quo vehebatur intercepto, captum atque occiſum eſſe; quippe cum idem Polybius, & Livius etiam docuerint Demetrium apud Philippum reliquam vitam tranſegiſſe, eique cum ad Meſſenios oppugnandos operam navaſſe, tum auctorem fuiſſe fœderis cum Hannibale ineundi, bellique Romanis inferendi. L. Æmilius Phariam urbem patriam & Toparchiam Demetrii adeptus cum eſſet, funditus evertit. Victo Demetrio Illyrii omnes in deditionem venerunt. Romani autem Pinei vicem miſerantes, qui nihil deliquerat, & eorum, quæ Teuta & Demetrius contra jus faſque commiſerant, neque particeps fuerat, neque per ætatem eſſe poterat, eidem pro ſuis Illyriis ſupplicanti morem gerere tum rationi, tum Romanæ clementiæ conſentaneum eſſe duxerunt; quapropter ex illis locis, quæ ceperant, præſidiis deductis, paternum regnum eidem reddiderunt, interpoſita annui tributi pactione, & illa parte Illyrici excepta, quæ inter Drilonem & Ceraunios partim manſit in fide ac poteſtate Romanorum, partim quam jampridem adepta fuerat, libertatem retinuit. In hac igitur regione Illyrici ad Orientem extrema Romani primum dominari cœperunt, quippe primo & altero bello Illyrico gentes urbeſque hujus regionis vel ad imperium adjunxerant, vel in amicitiam ac ſocietatem receperant. Ex his autem Lingum urbem & Parthinos populos poſt bellum ſecundum Macedonicum dederunt Pleurato filio Scerdileti, qui eodem bello contra Philippum Romano fœderi adſcribi voluerat, ut infra dicemus. Hæc erat Romana illa Illyrica provincia, quam ab Gentio poſtremo Illyriorum rege infeſtam excurſionibus & latrociniis redditam fuiſſe ſcribit Appianus.

Rebus Illyricis ſedatis & compoſitis L. Æmilius cum exercitu Romam rediit, affecta jam æſtate, ac de Illyriis triumphavit; cum jam Hannibal in Hiſpania Saguntum urbem Romanorum ſociam obſideret, quam ſeptimo obſidionis menſe in ſuam poteſtatem redegit. Pax deinde ſatis firma ac diuturna Illyriis cum Romanis interceſſit, & quoad Pineus, & proxime poſt Pineum Pleuratus regnavit, quibus antiquior cura fuit pacis, quam belli artibus rempublicam tueri & augere; Illyrii pacati quietique nullam cauſam Romanis præbuere, cur ab ſe ſocialis juris aut fœderis violati pœnas repoſcerent. Quinimo pars Illyriorum primo atque altero bello Macedonico ab Romanis contra Philippum ſtetiſſe traditur; quamvis eidem Philippo cum Achæis & Meſſeniis aliiſque Græciæ populis bellum ſociale contra Ætolos gerenti, quod fere triennium tenuit ab anno 219. ad annum 217. ante Chriſtianam epocham, auxilia ab Illyriis non defuerint. Philippus ſiquidem, ut auctor eſt Polybius lib. 4. & 5. ab Scherdilaida Illyriorum Duce triginta lembos mercede conduxerat, pollicitus eidem annua vicena talenta. At Scherdilaidas non amplius quindecim miſit, cauſatus neſcio quos Illyricos tumultus per id temporis exortos, quibus ſe prohiberi ſcripſit, quo minus plura navigia, pluresve copias domo emitteret, ne provinciam oramque maritimam præſidiis nudaret neceſſariis ad motus domeſticos comprimendos, frænumque ſeditioſis hominibus injiciendum. *Dum hæc curat, inque his occupatur Philippus, lembi quindecim a Scherdilaida miſſi veniunt, plures enim ne poſſet mittere impediverunt ortæ in Illyrico turbæ inter-*

ter Dynastas certorum locorum in ea regione sitorum, mutuo sibi insidias struentium. Ex his Polybii verbis colligi potest, ut superioribus ætatibus in Grecia, sic tum in Illyrico, præter Pineum alios fuisse Regulos, sive unius civitatis & paucorum oppidorum Dynastas, qui inter se de finibus decertabant, inter quos Scherdilaidam annumerare oportet, quem Livius Scerdiletum appellat, & eum ejusque filium Pleuratum Reges seu Regulos vocat. Is autem Scherdilaidas est ille ipse, quem Teuta cum exercitu per fauces Antigoniæ in Epirum irrumpere jusserat, ut Epirotis eodem tempore non mari solum, sed etiam terra bellum inferret. Illyrios in exercitu Philippi fuisse, & egregie adversus Ætolos rem gessisse auctor est idem Polybius, & in prælio apud Acheloum amnem, Stratumque urbem commisso, cum vario & ancipiti marte diu pugnatum esset, tandem Illyriorum militum opera ac virtute effectum est, ut victis Ætolis, & in fugam aversis, Macedones victoriam adepti fuerint. *Diu varia victoria fuit, ad extremum Illyriis a Philippo in subsidium mercenariorum missis, Ætoli victi passim fugere*. Sed deinde Scherdilaidas in Philippum, quod pactam pecuniam non solvisset pro navibus & militibus acceptis, arma convertit, multasque ejusdem urbes cepit ac diripuit, & primo Macedonico bello Romanis contra Philippum fidelem operam navavit.

Cum secundum Punicum bellum maxime ferveret, ejusque jam tertius annus decurreret, qui fuit ante Christum 217. Romani, quos licet duplici maximeque insigni clade ad Ticinum ac Thrasymenum graviter perculsos, nullius usquam terrarum rei cura, ne longinqua quidem effugiebat, uno fere anno ante tertiam Cannensem calamitatem, Legatos ad Philippum Macedoniæ regem miserunt ad deposcendum Demetrium Pharium, qui bello victus biennio ante ad eum se receperat. Sed nihil ab Rege impetratum est, quippe ad Hannibalem jam spectabat, quocum jungendi adversus Romanos fœderis vehemens auctor erat, assiduusque hortator idem ipse Demetrius. Per idem tempus ab Romanis Legati ad Pineum Illyrici regem venerunt, qui annuum stipendium, cujus dies exierat, ab eo exigerent, aut si diem proferre vellent, obsides acciperent. Hæc Livius Dec. 4. lib. 2. De Pineo Rege Illyriorum nihil deinceps memoriæ proditum est; eumque paucis post annis diem suum obiisse arbitror; quippe cum in eo fœdere, quod quinquennio post Ætoli cum Romanis contra Philippum fecerant, adscriptum apud Livium inveniam Pleuratum Regem Illyriorum, quem non alterum illum ejusdem nominis filium Scerdileti, sed Pinei aut filium, aut fratrem, ejusdemque successorem fuisse existimo. Interea Demetrius nullam intermittebat occasionem Philippi hortandi, urgendique, ut Romanis belli Carthaginiensis mole propemodum oppressis, præsertim post duas clades ad Ticinum & Thrasymenum acceptas, bellum inferret, spe oblata Italiæ potiundę; non quod magni ejus interesset Philippi imperium augeri, sed quia incredibili adversus Romanos odio, & ditionis amissæ recuperandæ studio flagrabat. Nec vero a consiliis Demetrii abhorrebat Philippus; sed antequam Romanos aperto bello aggrederetur, urbes Macedoniæ ab Scherdilaida vi atque armis repetendas, itemque aliquam Illyrici partem præsertim maritimam occupandam censebat, unde copias in Italiam trajiceret. Itaq; pace jam facta cum Ætolis, Scherdilaidæ bellum intulit, nec solum Macedonicas urbes recepit, sed etiam aliquot ex urbibus Illyricis inter Drilonem & montes Acroceraunios in suam potestatem redegit. Hæc Polybius lib. 5. *Philippus Rex, inquit, cum post factam pacem soluta classe in Macedoniam navigaret, Scherdilaidæ in itinere obvians, qui sub prætextu debitæ sibi pecuniæ, cujus rei gratia naves regias in Leucade, ut supra diximus, ceperat, tunc Pelagoniæ oppidum nomine Pissæum in prædam verterat, & complures Dassaretidis civitates, Antipatriam, Chrysondionem, Gertonem, præterea etiam non parvam Macedoniæ partem sibi, partim sollicitationibus, partim viribus adsciverat, extemplo copias in terram exposuit, omni studio ad prædictas civitates recuperandas intentus; omnino autem bellum adversus Scherdilaidam gerere decrevit: pernecessarium existimans Illyricum suæ ditioni subjicere, cum ad alias res gerendas, tum maxime ad transfretationem in Italiam. Demetrius enim adeo Regis animum ad hanc spem & expeditionem dies noctesque inflammabat, ut etiam dormiens vidisse se diceret Philippum hæc omnia molientem; quod non tam Philippi gratia faciebat, quam odio Romanorum, & quod per eum modum recuperaturum se loca sperabat, quibus circa Pharum spoliatus fuerat. Philippus itaque admotis copiis prædictas omnes civitates occupavit; in Dassaretide enim cepit Creonium & Gerontem; circa Lychnidiam paludem Enchelanas, Ceracem, Sationem, Bœos, in ditione vero Calcecinorum Bantiam, & apud Pissantinos Orgysum; quibus peractis copias in hyberna dimisit*.

Cum igitur Philippus omni cogitatione curaque intentus esset in expeditionem Illyricam, ut hinc viam sibi ad Italiam muniret, centum lembos ad similitudinem & exemplar navium Liburnicarum ædificari, omnique bellico instrumento ornari jussit, quibus primum ad oram maritimam Illyrici occupandam, deinde, si res & opportunitas posceret, ad copias in Italiam transferendas uteretur. Anno itaque ante Christum 216. Illyricum versus classe invectus, Romanorum vano metu repressus ab incœpto destitit; neque enim ejus consilium & apparatus fugerat Scherdilaidam, qui ab Romanis cum auxilium petiisset, decem naves ex classe ad Lilybæi promontorii totiusque Siciliæ præsidium instructa impetraverat. Has Rhegio Apolloniam Scherdilaidæ subsidio missas jam adventare, earumque numerum multo, quam re ipsa erat, majorem esse cum nunciaretur Philippo, is veritus, ne cum integra Romanorum classe confligere cogeretur, re infecta, in Græciam cum suis lembis redire festinavit. *Philippus ratus ob id classem non longe abesse, subito terrore correptus, collectis anchoris inhibere remos, ac convertere iter jussit, trepideque & nullo servato ordine retrocedens, postridie Cephaleniam appulit. . . . Accidit autem omnem eum timorem esse falsum. Etenim Scherdilaidas cum audivisset Philippum per hyemem magnam multitudinem lemborum ædificasse, adventum ejus per mare veritus, auxilium Romanorum per legatos imploravit. Romani decem naves ex classe, quæ Lilybæi erat, misere; hæ juxta Rhegium transeuntes visæ fuerant, quarum timore nisi frustra correptus Rex fuisset, & iis facile potiri poterat, & peropportunum ad res Illyricas tempus habere*. Polybius lib. V.

Fama de clade Cannensi, qua cæsa dicuntur ad quadraginta millia Romanorum, in Græciam cum perlata esset, Philippum impulit, ut quod jamdiu volvebat animo, id tandem perficere decreverit; posteaquam enim tertia jam pugna, tertia victoria ab Hannibale & Pœnis erat, ad fortunam inclinavit, legatosque ad Hannibalem in Campaniam misit, qui fœdus cum eo, & amicitiam jun-

gerent. Ad Illyricum quod attinet, in has ferme leges inter Pœnum Ducem legatosque Macedonum fœdus ictum Polybius lib. 7. tradit: *Si pax cum hostibus fieret, neque in potestate Romani habeant Corcyræos, neque Apolloniates, neque Dyrrhachinos, neque Pharum, neque Dimalen, & Parthinos, neque Atintaniam. Reddunto iidem Demetrio Phario omnes illius propinquos & necessarios, qui intra Romanorum ditionem fuerint.* At legati eadem navi, qua legati ab Hannibale ad Regem missi, in Macedoniam redeuntes, cum in classem Romanorum incidissent, capti sunt omnes, conjectique in vincula. Quod Philippus ubi rescivit, ignarus de iis, quæ cum Hannibale legatis suis convenissent, quæque legati ejus ad se allaturi essent, aliam legationem cum iisdem mandatis decrevit. Et secundi quidem legati prospere tulerant, ac retulerant mandata; sed æstas ejus anni, qui fuit ante Christum 216. prius se circumegit, quam movere ac moliri quidquam Rex posset.

Romani cernentes, quanta vix tolerantibus Punicum bellum Macedonici belli moles instaret, in id omni ope operaque enitendum sibi censebant, ut bello ultro Macedonibus inferendo averterent ab Italia hostem. Itaque jubent M. Valerium Lævinum Prætorem proficisci Tarentum ad classem, quam & numero navium augendam, & omni bellico instrumento, commeatuque diligenter instruendam curaverant: ea classe primo quoque tempore in Macedoniam transmitteret, daretque operam, ut Philippum in regno contineret.

Anno ante Christum 214. sub initium veris Philippus classe Epirum prætervectus, ad Oricum primam Illyrici urbem clam nocte exercitum admovit, eamque sitam in plano, neque mœnibus, neque viris, neque armis validam primo impetu oppressit. Inde ad obsidendam Apolloniam exercitum duxit. Hæc M. Valerio nunciata cum essent, nihil moræ interposuit, quin statim cum classe instructa parataque in Illyricum trajecerit; quam ubi ad littus Orico proximum applicuit, urbem haud magno certamine recepit. Deinde mille delectorum militum navibus longis cum Præfecto Apolloniam misit; qui expositis in terram militibus, deductisque ad urbem, castra hostium neglecta, atque aperta silentio noctis intravit; inde tantus terror pavorque omnes incessit, ut nemo fuerit qui arma caperet, aut castris pellere hostem conaretur; & Rex ipse vix somno excitatus prope seminudus ad flumen haud longe ab urbe, navesque perfugit, quo & alia turba effusa est. Paullo minus tria millia militum aut capta, aut occisa, castra direpta, urbs obsidione liberata. Quæ cum Oricum essent nunciata, M. Valerius classem extemplo ad ostium fluminis duxit, ne navibus capessere fugam Rex posset. Itaque Philippus subductis, aut incensis navibus, terra Macedoniam repetens exercitum reduxit magna ex parte inermem spoliatumque. M. autem Valerius classem apud Oricum in hyberna duxit. Hæc Livius Decad. 3. lib. 4.

Haud vero Philippus ob rem Illyricam parum prospere gestam animo despondit; sed tempus, quod ab expeditionibus militaribus vacuum dabant hyberna, ad comparationem novi exercitus contulit; & quando se a navalibus copiis minus paratum esse videbat, quam ut mari confligere cum Romanis posset, terra sibi aliquid tentandum aggrediendumque censuit. Quocirca vere jam appetente anno ante Christum 213. exercitum superatis montium angustiis in Illyricum traduxit, & Lissum urbem natura ac loco munitam, & validis propugnaculis septam terra marique oppugnare instituit. Lissum enim, itemque Acrolissum, arcem urbi superimpositam plane inexpugnabilem si cepisset, sperabat fore, ut cæteris ejusdem regionis oppidis nullo negotio potiretur. Neque suus illum conatus, aut spes fefellit; cum enim non tam vi & oppugnatione, quam arte & militari quodam stratagemate urbem arcemque in potestatem redegisset, gentes urbesque finitimæ ultro in deditionem venerunt. Lissanam expeditionem Polybius ad hunc modum lib. 8. descripsit. *Cum Philippus jampridem Lissum, & Acrolissum animo agitaret, eaque loca in potestatem suam redigere studeret, exercitum eo deducere instituit: confecto autem bidui itinere, ac superatis faucibus, propter fluvium Ardaxanum non procul ab urbe consedit: ibi cum Lissi ambitum animadvertisset, & qua mare, qua continentem spectat, egregie tum natura loci, tum arte munitum; Acrolissum quoque ei adjacentem, partim quia mire in altum est sublatum, partim ob reliquam munitionem, ejusmodi præseferre speciem, ut posse illa loca abs se per vim capi nemo sperare homo deberet; omnem penitus de hac occupanda spem abjiciens de urbe capienda non omnem plane spem posuit. Observaverat Rex intervallum medium inter Lissum & prominentem montis radicem, ubi est Acrolissum, apte situm esse ad moliendam urbis oppugnationem. Igitur levi prælio eo loci instituto, vafro quodam consilio, eoque admodum opportuno uti statuit. Unum Macedonibus ad quiescendum cum concessisset diem, atque interim, uti res, atque tempus monebat, eos esset cohortatus, inter sylvosas convalles versus mediterraneam regionem, supra illud, de quo jam diximus, spatium, ante primum diluculum majorem, ac meliorem suorum expeditorum partem occultat, ipse insequenti die ab altera urbis parte cetratos, & quod supererat expeditorum secundum littus ducere: postquam urbis circuitum esset emensus, & ad dictum antea locum jam pervenisset, nemo dubitabat, quin ab illa parte ad urbem adoriendam esset ascensurus: & quoniam notus erat omnibus Philippi adventus, ex universo circumcirca Illyrico magna hominum multitudo Lissum convenerat. Acrolisso enim tuendo parvam oppido manum, satis natura munitum locum esse rati, delegaverant.*

Statim igitur ad primum appropinquantium Macedonum conspectum, qui in urbe erant, qua numero, qua situ locorum munitissimorum freti, extra muros eruperunt. Rex cetratos in plano locis opportunis locat: levem armaturam ad colles progredi, & pugnam cum hoste acriter capessere jubet, quibus imperata facientibus equo Marte aliquamdiu pugnatur. Sed mox regii partim locorum iniquitati, partim multitudini hostium cedentes terga vertunt; ubi vero ad cæteros isti se recepissent, oppidani præ contemptu pergere ulterius, ac tandem descendere in campos ausi, cum cetratis manum conserunt. Præsidiarii Acrolisso impositi, cognito Philippum sensim, cessimque per intervalla subsistendo suas cohortes reducere, universa pugna cedere illum arbitrantes, naturaque loci confisi per imprudentiam avocari se a statione patiuntur. Deinde Acrolissum paulatim deserunt, & quasi versis in fugam hostibus, præda esset aliqua futura, per devios calles ad plana, & campestria loca magno impetu deveniunt: tum vero qui in insidiis ad partem Mediterraneam fuerant dispositi, nemine animadvertente, coorti Acrolissum strenue, ac fortiter invadunt; simul cetrati repente in hostem versi, prælium cum illis ineunt: omnibus novitate hujus casus perturbatis, qui Lisso egressi fuerant, cum huc illuc dissipati pedem referrent, in urbem ad extremum se recipiebant: iis vero, qui Acro-

Acrolisso exierant, viam ad reditum, qui ex insidiis excitati fuerant, præcluserunt. Ita factum est, ut arx quidem, quod sperare nemo foret ausus, statim sine periculo caperetur; Lissus vero postridie ejus diei: idque magnis certaminibus prius editis; postquam acres ac terribiles a Macedonibus impressiones essent factæ. Philippus igitur velut miraculo dictis jam locis potitus, hoc uno facinore adeo vicinos omnes sibi reddidit obnoxios, ut plerique in Illyrico ultro urbes suas fidei illius permitterent; semel enim per vim expugnatis illis propugnaculis, nulla amplius munitio violentiæ Philippi par futura, neque si quis se illi opponeret, ullus ad salutem receptus superfuturus vulgo omnibus videbatur.

Interea M. Valerius Lævinus classe ex hybernis educta Græciam circumiit, tentandis per secreta colloquia Principum animis, ut quam posset plurimos cum Romanis adversus Philippum fędere conjungeret. Ætolos, quibus maxime Philippum & Macedones graves accolas esse haud ignorabat, facile in suam sententiam, & voluntatem perpulit. Igitur inscriptæ conditiones, quibus in amicitiam societatemque populi Romani venirent. Huic autem fęderi iisdem legibus adscribi, præter Attalum Regem Asiæ, Eleos, & Lacedæmonios, *Pleuratus* & *Scerdiletus* voluerunt, quos *Illyriorum* Reges Livius Decad. 3. lib. 6. appellat. Hunc autem Pleuratum, cujus hic meminit Livius, alium fuisse diversumque oportet a Pleurato juniore, quem idem Livius alio loco vocat filium *Scerdileti*. Nam si Pleuratus is, de quo nunc agimus, filius esset Scerdileti, non utique committeret Livius, ut eum priore loco ante patrem nominaret; nec vero utrumque Regem Illyriorum dixisset, quippe patre vivo & regnante, neque consuetudo, neque leges sinunt regem esse haberique filium, quem regni potiri ante obitum parentis omnia jura vetant. Itaque Pleuratus, qui primo bello Macedonico fędus cum Romanis contra Philippum fecerat, ille fuerit necesse est, qui post Pineum apud Illyrios regnum obtinuit, quod ferme integrum Romani, post victum exactumque Demetrium, eidem Pineo restituerant, ut supra diximus, & ab Drilone usque ad Carnos protendebatur. Scerdiletum vero Regulum potius, quam Regem dixerim, sive Dynastam, qui ultra citraque Drilonem oppida aliquot possidebat; ex illis videlicet Regulis, quorum meminit Polybius, quosque Pleurato supremo Illyriorum Regi jure fiduciario obnoxios fuisse arbitror. Utrum vero is Pleuratus, ex quo natus est Gentius Rex postremus Illyriorum, filius fuerit, an vero frater Pinei, non satis liquet. Fratrem fuisse magis verisimile est; cum enim Pineus ante septem annos adhuc esset impubes sub tutela Demetrii, nec multis post annis obierit; aut sine liberis decesserit, aut nullos reliquerit necesse est, qui maturi essent imperio. Ætolicum fędus referendum censeo ad finem hujus anni, qui ante Christum 213. numeratur; nam sub ea pacta & conventa, cum Ætoli extemplo bellum adversus Philippum movissent, huic Pellæ jam hybernanti Ætolorum defectio allata est, ut tradit ibidem Livius. Itaque Philippus, cum primo vere anni insequentis exercitum deducere in Græciam decrevisset, Illyrios antea debellandos, finitimasque ejus urbes, quas nondum ad suum imperium adjunxerat, capiendas, suisque præsidiis firmandas censuit, ne quid ab ea parte periculi Macedoniæ ingrueret. Quapropter expeditionem subitam in Oricinorum atque Apolloniatum fines fecit, egressosque Apolloniatas cum magno terrore ac pavore compulit intra muros. Cæterum vastatis proximis Illyriis, nihil memorabile præterea gessit; atque in Pelagoniam iter vertens Dardanorum urbem sitam in Macedonia cepit, ne Dardanis transitum ad Macedoniam vastandam præberet. Hæc Livius, qui reliquas Philippi excursiones in alia atque alia loca ad populos sibi contra Romanos fędere jungendos persequitur. Ex Illyriis Trallos, alii legunt Triballos, in exercitu Philippi fuisse, eosque cum Ætolis haud prospere pugnasse commemorat Livius Dec. 3. lib. 7. qui scilicet vel in Philippi ditione erant, vel ad ejus societatem se adjunxerant. Cæterum fere tota hujus belli moles deinde in Græciam & Macedoniam incubuit, quietis interea pacatisque Illyriis; nisi quod Eropus quidam, fortasse Præfectus copiarum Scerdileti, Lychnidum urbem, & quosdam vicos Dassaretiorum Philippo ademptos cepit. Neque eo bello, quod annos fere decem tenuit, quidquam singulare memoriaque dignum sive a Pleurato, sive a Scerdileto gestum invenio; nisi forte aliquas incursiones in Macedoniam fecerint; nam, ut Livius tradit, cum suis utrumque copiis Macedoniæ imminere Philippo nunciatum fuit.

Anno ante Christum 204. cum Romani bello Punico distenti per biennium res in Græcia ferme neglexissent, Philippus Ætolos ab Romanis desertos, cui uni fidebant auxilio, quibus voluit conditionibus ad pacem petendam & paciscendam subegit. Sed pace vix dum facta P. Sempronius cum decem millibus peditum, & mille equitibus, & trigintaquinque rostratis navibus ad opem ferendam sociis in Illyricum trajecit. Dyrrhachium classem cum applicuisset, ubi intellexit Ætolos injussu Senatus populique Romani, contra quam fęderis leges vetabant, cum Philippo pacem fecisse, copias deduci jussit ad obsidendum Dimalum oppidum, & loco egregie munitum, & vallo mœnibusque validissimis cinctum, quod regiis præsidiis tenebatur. Adventus Romanorum Parthinos, & propinquas alias gentes ad spem rerum novandarum excitavit. Ea cum audisset Philippus, ne qui motus major in finitimis gentibus populisque oriretur, magnis itineribus Apolloniam contendit, quo Sempronius se receperat, agros urbi circumjectos vastavit, & ad ipsam urbem admotis copiis, potestatem pugnæ Sempronio fecit. Cæterum cum Romanis quoque, sicut cum Ætolis, cupiebat pacem, si posset; sin minus, inducias facere, præsertim cum pacis faciendæ auctores eidem essent legati Epirotarum, quos diuturni belli tædebat. Cum itaque per nuncios ultro citroque missos locus & dies colloquii inter Philippum & Sempronium dictus esset, convenissetque uterque, P. Sempronius conditiones pacis dixit, ut Parthini & Dimalum, & Bargulum, & Eugenium tria oppida Romanorum essent. Romano fęderi præter Attalum regem, aliosque Græciæ populos, adscriptus est Pleuratus; Scerdileti autem cum nulla facta sit mentio, verisimile est eum jam vita functum fuisse, cui filius Pleuratus junior in principatum successit. Exinde res in Illyrico quietæ fuerunt & pacatæ, cum Pleuratus major regnum Illyricum inter Drilonem & Carnos obtineret, Pleuratus autem minor in ea Illyrici parte dominaretur, quam jure hæreditario ab Scerdileto parente acceperat.

Bello secundo Punico jam confecto, alterum Macedonicum successit cum eodem Philippo Rege P. Sulpitio Galba, & M. Aurelio Cotta Coss. anno ante Christum 200. paucis post pacem Carthaginiensibus datam mensibus; seu potius renovatum est; quippe quod tredecim fere ante annis cum esset coeptum, triennio prius depositum erat, interruptumque. Ad id Romanos perpulere cum veteres in-

injuriæ Philippi, tum recentium sociorum querelæ, præsertim Atheniensium, qui ab Rege pervastati ab Romanis opem petierant. Hoc bellum gerendum Senatus dedit Sulpitio Consuli, qui autumno ferme exacto cum in Epirum appulisset, Apolloniam terrestres copias, navales Corcyram in hyberna deduxit; postquam Philippus multa Græciæ oppida jam ceperat, inter quæ Abydum, cui præsidio imposito in regnum rediit. In hoc itidem bello Trallos populos Illyricos sub Philippo stipendia fecisse Livius Dec. 4. lib. 1. tradit. Eorum regio apud Stephanum Trallia dicta, & pars Illyriæ nuncupata est. Eam Macedoniæ finitimam fuisse arbitror, & ab Regibus Macedonum ad regnum Macedonicum adjectam. Ab Trallis Illyricis fortasse oriundi erant, in Thraciamque migraverant Tralles illi, quos Plutarchus in Agesilao Thraciæ adscripsit. Sulpitius Consul per C. Claudium Præfectum & per L. Aprutium legatum rem Macedonicam prospere gessit. Cum inter Apolloniam & Dyrrhachium ad Apsum flumen haberet castra, Reguli ac Principes accolæ ad eum venerunt auxilia pollicentes, inter quos erat Pleuratus Scerdileti filius, & Illyriorum Dynasta, cui respondit Consul ejus opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, se usurum. Pleuratus major Rex Illyrici huic bello implicari noluit; nam neque inter eos, qui apud Consulem in hanc expeditionem nomina dederunt, vel quibus post bellum confectum in formula pacis nominatim cautum est, Pleurati hujus mentionem factam, neque ab eo quidquam contra Philippum auxilii operæque collatum invenio. Ab Isseis tamen sociis populi Romani navales copias ad bellum Macedonicum suppeditatas esse auctor est Livius Dec. 4. lib. 1. quippe Isseorum xx. lembi ad Prasias, qui continentis Atticæ locus est, classi Romanæ adjuncti sunt, missique ad populandos Carystiorum agros; unde cum rediissent, ad insulas, urbes, orasque maritimas Philippi incursandas diripiendasque cum cætera classe velis in altum datis, penitus in Ægæum provecti sunt.

Itaque cum P. Sulpitius exercitum movisset, iterque per Dassaretiorum fines facere instituisset, Pleuratus cum Dardanis, qui se ibidem fœderi Romano adscribi voluerant, in Macedoniam irrupit per angustias Pelagoniæ, ad quas quidem obsidendas Philippus filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum miserat; sed ubi Romanum exercitum adventare intellexit, revocato filio præsidioque, quod in Pelagoniæ faucibus erat, ut iis copiis suas augeret, Pleurato Dardanisque iter in Macedoniam patefecit. Interea Philippus duplici prælio equestri victus, cum fama & auditione accepisset Pleuratum Dardanosque ingentibus copiis profectos domo jam in Macedoniam transcendisse, ad regnum tuendum se referre coactus est. Præter hanc Macedonicam incursionem nihil aliud a Pleurato gestum esse comperio in hoc secundo bello Macedonico, quod demum quarto anno, postquam cœptum, sive instauratum fuerat, ante Christum 197. a T. Quinctio Flaminio confectum est, victo debellatoque ad Cynoscephas in Thessalia Philippo. Hoc prælium diligentissime descripsit Polybius lib. 17. in quo refert cæsa octo millia Macedonum, capta quinque millia. Anno insequenti decem Legati ab Roma venerunt, qui Philippo pacem petenti pacis conditiones legesque perscriberent; quarum caput erat, ut omnes Græcorum civitates, quæ in Europa, quæque in Asia essent, libertatem ac suas leges haberent; & quæ earum sub ditione Philippi fuissent, præsidia ex his Philippus deduceret. Nec vero Pleurato præmium defuit ob suam operam in eo bello Romanis collatam. Ei quippe *Lingus & Parthini* dati sunt; Illyriorum utramque gentem fuisse Livius tradit, quam Philippus sub potestatem redegerat. Parthini infra Dyrrhachium ad meridiem mare accolebant, a Partho, cujus meminit Stephanus, primario gentis oppido nomen mutuati. His finitimi erant Dassaretii populi Mediterranei, quos Plinius a tergo Parthinorum collocavit. Lingus civitas erat & regio, cujus præter Livium nemo veterum mentionem fecit, quamque idem Livius Dec. 4. lib. 2. videtur inter Dassaretios & Macedoniam locasse, cum scripsit T. Quinctium Consulem, qui prope Aoum amnem castra habebat, consultasse, *utrum recto itinere per castra hostium viam facere conaretur, an ne tentata re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius Lingumque tuto circuitu Macedoniam intraret*. Idem Livius paullo post *montem Lingon* commemorat, quem ad Septemtrionem extremum montium Epiroticorum fuisse censeo; cum quippe annumerat inter montes Epiri, *interjectos Macedoniæ Thessaliæque; latus, quod vergit in Thessaliam, Oriens spectat; Septemtrio a Macedonia objicitur*. Ab hoc monte, cui proxime suberat, Lingus civitas & regio nomen accepit. Cave porro, ne Lingum confundas cum Lynco urbe Macedonica, a quo populi Lyncestæ. Cum enim Livius Lingum Illyrico adscripserit, Lyncestas in quartam Macedoniæ regionem conjecit. Ita Pleuratus ad paternam Scerdileti hæreditariam ditionem duos populos Romanorum beneficio adjecit.

§. VII.

De Gentio postremo Illyriorum Rege, & regni Illyrici interitu.

Post bellum secundum Macedonicum haud multum temporis intercesserat, cum Pleuratus alter, idemque supremus Rex Illyriorum, e vita decedens regni hæredem ac successorem Gentium filium reliquit. Is patre Pleurato & matre Eurydica genitus, fratres duos Platorem utroque parente, Caravantium matre eadem, sed non eodem patre natum habuit. Huic propter ignobilitatem paternam minus suspecto nihil erat, cur vitam adimeret, quin ad bellum contra Romanos gerendum ejus opera usus est. At Platorem occidit, & duos amicos ejus Ettritum & Epicadum impigros viros, quo tutius regnaret. Platore interfecto gravis deinde, dempto fratris metu, popularibus esse cœpit, & violentiam insitam ingenio intemperantia vini accendebat. Hæc ex Livio Dec. v. lib. 4. Gentius itaque regnum paternum adeptus cum esset, malis initiis ortus, tristes progressus, pejores exitus habuit principatus. Nam anno ante Christum circiter 180. magna pars Illyriorum ab Rege descivit, sive quia hic avare superbeque imperabat; sive quia illos regii dominatus tædebat. *Hic populus*, ait Polybius in fragm. n. 124. *quamdiu vixit Pleuratus, ei paruit, post obitum vero illius, cum in regno Gentius successisset, ab illo defecerunt Dalmatæ*. Tum primum Dalmatiæ & Dalmaticum nomen exortum est. Illyrii siquidem inter Naronem Nestumque, cum se in libertatem vindicassent, ab Delminio, sive Dalminio urbe mediterranea, quam novæ Reipublicæ, totiusque gentis caput ac metropolim esse voluerunt, nomen mutuati, quo ab cæteris Illyriis distinguerentur, Delmitanos se appellarunt; unde litteris paullulum immutatis Dalmatiæ & Dalmatarum voca-

vocabulum defluxit, quod deinde invaluit, hodieque retinetur. Nec dubium videtur esse, quin cæteri quoque Illyrii Occidentales, ab Nesto sive Tiluro usque ad Arsiam, per idem tempus ab Gentio defecerint. Nam Istri, qui ab Arsia initium ducebant, gens itidem Illyrica, ut eos Appianus vocat, jampridem Regum Illyriorum dominatu exempti, suos sibi propriosque Regulos adsciverant. Porro Dalmatæ, cum initio Naronem inter Nestumque se continuissent, deinde fines imperii usque ad Titium amnem propagarunt; totaque illa regio ab Narone ad Titium porrecta Dalmatiæ nomen subiit: cætera autem regio, quam Titius ab Ortu, Arsia ab Occidente definiunt, antiquum Liburniæ nomen retinuit, vel resumpsit, eoque cum ab Dalmatis, tum a cæteris Illyriis distingui cœpit. Hinc duæ extiterunt Respublicæ, altera Dalmatarum, altera Liburnorum, quæ per annos circiter ducentos suam libertatem retinuerunt, antequam vel ultro Romanis se dederint, vel victæ debellatæque sub imperium ditionemque populi Romani ceciderint. Istria vero Regum Illyriorum dominatu excusso proprium deinceps Regulum habuit, sed paullo post in Romanorum ditionem concessit; itidemque Carnia, incertum quo tempore, quave ratione, ad Romanum imperium adjuncta est. Itaque post Dalmatiam & Liburniam ab Gentio divulsas, hujus regnum intra fines sane angustos compulsum est; & ab Occasu Narone, ab Oriente Drilone fluminibus definitum; nisi quod Gentius ultra Drilonem Lissum urbem & natura, & situ, & firmissimis præsidiis ac propugnaculis munitam in sua potestate retinebat. Ad hæc tempora censeo accommodari posse tripartitam illam divisionem Illyrici *Regii*, *Tyrannici*, *Liberi*, traditam a Schymno, qui seclusa Liburnia Illyricum usque ad montes Acroceraunios produxit. Pars illa, quæ nullius dominationi parens suis utebatur legibus ac magistratibus, erat Dalmatia. Reliquæ duæ partes, altera ab Narone ad Drilonem Gentio; alterius inter Drilonem & Montes Acroceraunios portio quædam Pleurato parebat: utra Tyrannico Regioque imperio subesset, non satis liquet. Quæ hic breviter strictimque attigimus, paullo copiosius diligentiusque explicabimus infra in parte 2. prolegom. cap. 1. §. 2. ubi de origine nominis Dalmatici.

At Gentius Illyrici regni parte maxima propter ejus gentis a se defectionem amissa, commodorum & vectigalium, quod sibi ex ea jactura decesserat, maritimis prædis & quæstubus sarciendum censuit. Itaque desciscens ab instituto patris Pleurati avique Pinei, qui se Romanis bonos amicos & socios fideles præbuerant, Romanorum amicitiam, datamque illis fidem rapiendi prædandique cupiditati posthabuit, & lembos haud paucos instruxit, qui oram Italicam depopularentur; & multis civibus Romanis ac Sociis Latini nominis injurias fieri in suo regno aut jussit, aut certe non vetuit. L. Duronius Prætor Romanus misit, qui eum admonerent, ut cœptis absisteret; sed legatis ne conveniendi quidem Regis potestas facta est. Quare cum ab eodem Prætore de hisce rebus apud Senatum accusatus esset, conatus est se purgare Senatui per suos Legatos, qui fidem facerent tum Regem forte ægrum in ultimis partibus fuisse regni, cum ejus conveniendi causa Legati a Prætore venissent; simulque ejus nomine peterent a Senatu, ne crederent confictis criminibus, quæ inimici detulerant. Jussus est C. Claudius Prætor de hac re cognoscere, atque ad Senatum referre, neque antea Gentio Regi legatisve ejus responsum reddi placuit. Hæc Livius, qui legationem Gentii Romam sui purgandi causa missam refert ad Consulatum A. Posthumii Albini & Calphurnii Pisonis, quocum congruit annus ante Christum 180.

Nihilo segnius per eadem tempora piraticæ operam dabant Istri, infestamque reddebant navigationem Adriaticam; & cum sæpe Tarentini Brundusinique apud Senatum questi essent, maritimos agros expositos transmarinarum navium latrociniis, & depopulatos esse, primum M. Claudio Cons. deinde L. Duronio Prætori negotium fuerat datum annis superioribus, ut Istros comprimerent, arcerentque ab ora Italica. Istria, quæ regni Illyrici pars erat extrema ad Occasum, postquam a Regibus Illyriorum desciverat, alium sibi Regem delegerat, quem alii Carmelum, alii Æpulonem fuisse dicunt; utrumque nominat Livius, nec satis perspicue explicat, duosne velit intelligi, an unum eumdemque Regulum Istrorum, qui Carmelus, idemque Æpulo appellaretur. Propius vero est Carmelum quidem Regem seu Ducem Gallorum fuisse, qui collecto exercitu Istris, cum esset finitimus, subsidio venerat, Æpulonem vero iisdem Istris regali jure præfuisse. Anno itaque ante Christum 178. bellum Istricum ex auctoritate Senatus gerendum suscepit A. Manlius Consul, qui ab Aquileja profectus ad lacum Timavi, quinque fere millia passuum a mari, posuit castra; cum per idem tempus adversus cæteros Illyrios Duumviri navales creati essent, qui oram maritimam ab Tarento usque ad Aquilejam tuerentur. Istri adjunctis copiis Gallorum, quos Carmelus adduxerat, in castra Romanorum impetum faciunt, & a militibus improvisa illa incursione perterritis, atque ad mare fugientibus, vacua relicta capiunt ac diripiunt. Sed cum Romani ex illo pavore se recepissent, revocatique essent ad castra recuperanda, demendamque illam ignominiam, hostes vino & somno gravatos adoriuntur, cædunt ad satietatem, amissa castra recipiunt. Anno insequenti C. Claudio Consuli Istria decreta est. Is duabus legionibus novis in provinciam adductis, vetere exercitu cum suis Ducibus dimisso, oppidum Nesattium, quo se Principes Istrorum, & Regulus ipse Æpulo receperat, circumsessum vineis oppugnare instituit; aversoque in alium alveum amne præterfluente mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, propugnatores in eam desperationem adduxit, ut gladios in cædem conjugum ac liberorum verterent, ne hi in hostium potestatem venirent. Inter eam stragem ac tumultum Romani murum transgressi oppidum intrarunt; quod ubi ex pavido clamore fugientium Æpulo intellexit, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur; cæteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida Mutila & Faveria vi expugnata ac deleta. Istria tota trium oppidorum excidio, & morte Regis pacata est, omnesque undique populi obsidibus datis in ditionem venerunt; & Claudio, cum ad Urbem rediisset, postquam in Senatu de rebus in Istria Liguribusque prospere gestis disseruisset, triumphus est ei decretus. Ex Livio Dec. v. lib. 1. Ita hæc pars Illyrici in fidem potestatemque populi Romani concessit, cum alia pars Illyrici magis ad Occasum vergens, idest Carnia maritima, jampridem subiisset imperium Romanorum, a quibus Colonia Latina Aquilejam deducta fuerat, cum antea Gallos recentes advenas expulissent, qui Alpes transgressi haud procul inde locum oppido condendo ceperant. Nunc ad Gentium redeamus.

Cum tertium Macedonicum bellum, auctore Perseo Philippi filio, jam immineret, Gentium quo-

quoque Illyriorum regem suspectum Issenses Legati fecerunt, simul questi fines suos secundo ab eo vastatos esse, simul nunciantes uno animo Macedonum atque Illyriorum Reges communique consilio parare Romanis bellum, & specie legatorum Illyrios speculatores Romæ esse, ut quid ageretur, ad Perseum referrent. Illyrii vocati in Senatum, cum legatos se esse missos ab Rege dicerent ad purganda crimina, si qua de Rege Issenses detulissent, sine responso curia, atque urbe, jussi sunt excedere. Cæterum Gentius fecerat potius, cur suspectus esset Romanis, quam satis statuerat, utram partem sequeretur; impetuque magis, quam consilio iis aut illis se adjuncturus videbatur.

Anno ante Christum 171. cum ab urbe Roma Legati in Græciam venissent, ut circumeuntes Græcorum oppida regionesque, populos ad fœdus cum Romanis contra Persea regem jungendum sollicitarent, L. Decimius missus est ad Gentium, ut eum, si aliquem respectum amicitiæ habere cerneret, tentaret, aut etiam ad belli societatem pelliceret. Sed quid responsi ad Senatum Decimius retulerit, Livius non memorat. Interea Gentius tres & quinquaginta lembos militibus, omnique bellico apparatu instruxerat, eo fortasse consilio, ut illos ad eam partem adjungeret, quo se fortuna inclinaret. Hos apud Dyrrhachium cum duodecim Isseorum lembis Lucretius frater C. Lucretii Prætoris nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, in Cephalæniam abduxit. Hoc autem anno denunciatum est Perseo bellum, quocum P. Licinius Consul duplici prælio equestri, primo adverso, altero prospero conflixit. Sub hanc pugnam victoriamque equestrem, legatus in Illyricum a Consule missus opulenta duo oppida vi atque armis coegit in deditionem, omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, alliceret. Postquam nec ut dederent se, compellere, nec capere obsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles esset, quas prius intactas urbes reliquerat, militibus diripiendas dedit. Duo illa oppida cum ad Persei regnum haud dubie pertinerent, nondum enim Romanis cum Gentio justa belli causa intercesserat, sita fuisse arbitror in ea Illyrici parte mediterranea, quæ inter Drilonem & Acroceraunios montes confinis erat Macedoniæ; sed eorum nomen cum Livius silentio prætereat, certa positio designari non potest. Cave autem Carnuntem, cujus hoc loco meminit Livius, cum Carnunto, sive ut Ptolemæus vocat, Carnunte perantiquo ac celebri Pannoniæ oppido confundas, secutus Schonlebium, qui ex illis duabus civitatibus immenso terrarum spatio disjunctis unam conflavit, eamque Pannoniæ attribuit. Neque enim verisimile est, ut Consul a Macedonia locisque finitimis, in quibus bellum gerebatur, Romanoque exercitu, tam longe suum Legatum abduci cum parte copiarum voluerit; præterquamquod nihil tum rei seu belli Romanis erat cum Pannoniis, ad quos neque pertinebat Macedonicum bellum, ac ne fama quidem ejusdem belli fortasse pervenerat. Adde, quod Pannonia nondum ad jus nomenque Illyricum accesserat, cujus finibus Carnuntem Livius inclusit; neque ante Augustum arma vexillaque Romana visa sunt Pannoniis, cum jam ab Occasu Galliam & Hispaniam, a Meridie Africam, ab Oriente Græciam Asiamque victoriis peragrassent. Carnuntem itaque Livianum in eadem regione Illyrica constitutum fuisse arbitror, in qua posita erant duo illa oppida anonyma opulentissima, quæ Romani ad deditionem perpulerant.

Quamvis autem nusquam alibi, quam in Macedonia bellum esset, Senatus tamen suspectum ob eas, quas dixi, causas Gentium Illyriorum regem cum haberet, octo naves ornatas a Brundusio censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium navium Insulæ præerat, & duo millia militum in eas naves imponi jussit. Eodem anno, qui belli Macedonici secundus, ante Christum 170. erat, C. Hostilius Consul Ap. Claudium in eam Illyrici partem, quæ Driloni & montibus Acrocerauniis interjacet, cum quatuor millibus peditum misit, ut accolas Illyrici tutaretur; qui non contentus iis, quas adduxerat, copiis, auxilia ab sociis corrogando ad septem millia hominum vario genere armavit, peragrataque omni ea regione ad Lychnidum in Dassaretiis consedit. Nihil tamen hostile sive C. Furius, sive Ap. Claudius contra Gentium suspectum quidem, sed nondum alterutri parti aperte addictum gessit. Verum Appius in Macedoniam transgressus ad Uscanam copias cum admovisset, falsis ac fraudolentis oppidanorum pollicitationibus illectus, hostium duabus simul portis erumpentium improviso impetu oppressus cum toto exercitu in fugam vertitur. Itaque fugientes plures quam pugnantes interempti sunt; & magna copiarum parte a missa ad Lychnidum protinus reliquias cladis reduxit. Cæterum Uscanam deinde seu vi, seu deditione in potestatem Romanorum venisse ex Livio haud dubie colligitur, quippe qui eam urbem & Romano præsidio munitam, & a Perseo oppugnatam captamque anno insequenti, memoriæ prodidit.

Ab initio hujus belli Macedonici tertius jam annus inierat, ante Christum 169. cum Gentius partim fraude, partim spe regni amplificandi, promissisque ingentibus pellectus, demum socia cum Perseo arma avidius, quam cautius conjunxit; quo quidem fœdere sibi pariter regnoque extremum exitium conscivit. Perseus ratus, si domuisset finitimos ac proximos Illyriorum, Gentium quoque Regem jamdiu dubium in societatem pellici posse, & ab ea parte Romanis aditum in Macedoniam interclusum iri, hyeme summa cum decem millibus peditum præter duo millia levium armatorum, & quingentis equitibus profectus Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum sumpto, jussoque apparatu oppugnandarum urbium sequi, primum ad recuperandam Uscanam urbem in Penestis maximam, quam cum delecta juventute Illyriorum Romanum præsidium tenebat, exercitum duxit. Missi, qui tentarent oppidanorum animos, cum nihil pacati retulissent, oppugnare est adortus; & cum sine intermissione interdiu noctuque omni tormentorum genere mœnia quatere institeret, sustinuerunt tamen aliquot dies eam tempestatem propugnatores urbis. Sed adversus vim pares non erant, neque intus satis frumenti aliarumve rerum ad obsidionem diutius tolerandam suppetebat. Itaque cum spei nihil ad resistendum esset, deditio facta est. Exinde alia ejusdem regionis castella aut vi capta, aut voluntate dedita in potestatem redegit. Postremo ad Oæneum, qua transitus est in Labeates, ubi Gentius regnabat, oppidum mœnibus validum, hinc amne Artato præterfluente, hinc monte præalto difficilique aditu cinctum, castra posuit; quod nocturno diurnoque labore vehementissime oppugnatum, tandem cum per vim cepisset, Stuberam victorem exercitum reduxit. Inde ad Gentium legatos misit, inter quos erat Pleuratus ille, cui post secundum bellum Macedonicum Romani Lingum & Parthinos donaverant. Is regno expulsus sive ab ipsis Romanis, quod

quod Perseo studeret, sive a suis, quod avare crudeliterque imperaret, apud Perseum exulabat. Pleurato autem consanguinitas fortassis cum Gentio Illyriorum rege intercesserat; idque conjici potest ex ipso ejus nomine, quo & parentem & tritavum Gentii appellatum invenio. Nomen autem gentile, ac duabus familiis Regum Illyriorum commune, argumento est utramque familiam ab uno olim, eodemque stipite prognatam fuisse, ac deinde alteram ab altera sejunctam esse. Huic igitur Perseus eam legationem potissimum decreverat, quod quæ illi erat cum Gentio sanguinis communio, magni momenti ad regis animum, quo volebat, impellendum esse posse videretur. Pleurato autem ac cæteris legatis mandavit, ut exponerent æstatis ejus hyemisque acta sua adversus Romanos: adjicerent recentia in Illyrico hyberne expeditionis opera: hortarentur Gentium ad societatem secum & cum Macedonibus jungendam. Hi transgressi jugum Scordi montis in Labeates pervenerant: cumque Scodram urbem regiam, regnique Illyrici arcem adiissent, Rege non invento, qui tum forte Lissi erat, illuc acciti sunt, benigneque auditi mandata regia exposuerunt; quibus Gentius hoc responsi dedit, voluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis, cæterum ad conandum id, quod velit, pecuniam maxime deesse. Hęc Stuberam Perseo cum retulissent, extemplo iidem Legati addito Glaucia ex numero custodum corporis regii remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua una Gentius impelli ad bellum poterat. Sed iidem haud multo post re infecta ab Gentio eadem referentes redierunt. Interea L. Cælius Legatus Romanus præerat Illyrico, qui nihil movere ausus, cum iis locis Rex esset, post profectionem demum Persei, conatus in Penestis Uscanam recipere, a præsidio Macedonum cum multis vulneribus repulsus, Lychnidum copias reduxit. Deinde cum ab cæteris urbibus, quæ in amicitia & fide permanserant, tum a Parthinis, qui expulso Pleurato in ditionem Romanorum redierant, obsides dari jussit. Perseus vero alios atque alios ad Gentium legatos mittendo eum tentare non antea destitit, quam pecunia pacta, & fraude adjecta, ad suam voluntatem perduxit.

Nam Perseus, postquam intrasse Macedoniam Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animadvertit, nihil moræ interponendum censuit, quin omni modo Gentium ad hujus belli societatem pertraheret, cum appareret, quantum in eo præsidii esset, nec tamen ab homine impetrare posset, ut sine præsenti pecunia id bellum susciperet. Cum igitur jam per Hippiam legatum trecenta argenti talenta pactus esset, itaut obsides ultro citroque darentur, Pantaucum misit ad rem perficiendam, qui jusjurandum a Rege & obsides accepit. Missus est a Gentio itidem Legatus nomine Olympio, qui jusjurandum itidem a Perseo obsidesque exigeret, cui duos alios adjecit, qui promissam pecuniam acciperent, ac deinde cum legatis Persei Rhodum trajicerent. Venientibus Illyriis Perseus ex castris cum omni equitatu profectus ad Dium occurrit. Ibi ea, quæ convenerunt, circumfuso agmine equitum exposita, & obsides in conspectu omnium dati acceptique. At cum ad solvendam ex pacto pecuniam ventum est, ibi fraus ac dolus Persei intervenit. Nam cum Pellæ in urbe amplissima Macedoniæ, ex ærario regio trecenta talenta missis a Gentio numerasset, signare eos pecuniam passus est, quam Perseus deinde ad Gentium per suos deferendam curaret. Inde decem talenta ad Pantaucum missa, eaque præsentia dari Gentio jussit; reliquam pecuniam signatam Illyriorum signo portantibus suis præcepit parvis itineribus veherent; & cum ad finem Macedoniæ ventum esset, subsisterent ibi, ac nuncios ab se opperirentur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum assidue a Pantauco ad lacessendos hostili facto Romanos stimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, qui tum forte ad eum venerant, in custodiam conjecit. Hoc audito Perseus, ratus Gentium in eam necessitatem bellandi cum Romanis se induxisse, unde jam expediri non posset, protinus misit ad revocandos, quibus pecuniam Gentio afferendam tradiderat. Ita Gentius partim cupiditate, partim fraude Persei se bello Macedonico implicuit, quod ei libertatem ac regnum ademit.

Legatorum jurisque communis violatio Gentium Romanis, qui eum antea suspectum habuerant, hostem apertum declaravit. Itaque anno ante Christum 168. cum L. Æmilio Consuli Macedonia bellumque Macedonicum obvenisset, L. Anicio bellum adversus Gentium cum Prætura Illyrici decretum est, quem Senatus jussit in provinciam Illyricam Appio Claudio succedere. Interea Gentius gnaviter impigreque ad bellum cum Romanis gerendum se comparabat; ad quindecim millia armatorum conscripsit, Lissum omnes copias contraxit, lembos octoginta instruxit, quos deinde misit ad Dyrrhachinorum & Apolloniatium agros populandos. Inde Caravantium fratrem ad Cavios gentem Illyricam vi aut terrore subigendos cum mille peditibus & quinquaginta equitibus proficisci jussit, quem quidem Durnium oppidum advenientem benigne excepit, Caravantis vero altera Caviorum civitas exclusit; ipse vero ad Bassaniam urbem quinque millia ab Lisso duxit exercitum; eam socii Romanorum incolebant, qui per missos nuncios prius tentati obsidionem pati, quam dedere se maluerunt. Jam veris principium erat, Aniciusque Prætor cum terrestribus & navalibus copiis in provinciam venerat; qui Apolloniæ cum substitisset, præmisit ad Appium litteras, ut cum exercitu, & copiis auxiliaribus Apolloniatium, & Dyrrhachinorum, itemque Bulianorum, quos Issenses subsidio miserant, se ad Genusuum amnem opperiretur, inter Apsum flumen & Apolloniam, ubi tum castra habebat. Triduo post illuc se contulit; & exercitum ab Appio, sociorumque subsidiarias copias cum accepisset, iis duo millia peditum, & ducentos equites ex delecta Parthinorum juventute adjunxit. Nihil sibi prius faciendum censebat, quam ut Bassanitas solveret obsidione; sed fama lemborum vastantium oram maritimam id consilium, decretamque jam expeditionem avertit. Itaque Anicius primum mari cum hostibus prospere conflixit. Classe Gentiana disjecta, navigiis partim captis, partim fugatis, partim demersis vel incensis, ab agris Dyrrhachinorum & Apolloniatium direptionem ac vastitatem depulit, totamque illam oram maritimam ab omni metu periculoque tutam præstitit. Nihilo segnius rem terra, minusve feliciter gessit. Itaque copiis ultra Drilonem traductis, brevi totum regnum in potestatem redegit. Nam cum aliquot urbes vi cepisset, reliquæ omnes ultro se libenterque dediderunt, adjuvante inclinationem animorum clementia in omnes & justitia Prætoris Romani. Ad Scodram tandem ventum est; id quod caput belli fuerat, non eo solum, quod Gentius eam sibi ceperat velut regni totius arcem, sed etiam quod erat Labeatium gentis longe munitissima & difficilis aditu. Illuc Gentius cum validissimo præsidio, principibusque Illyriorum confugerat. Ita-

que

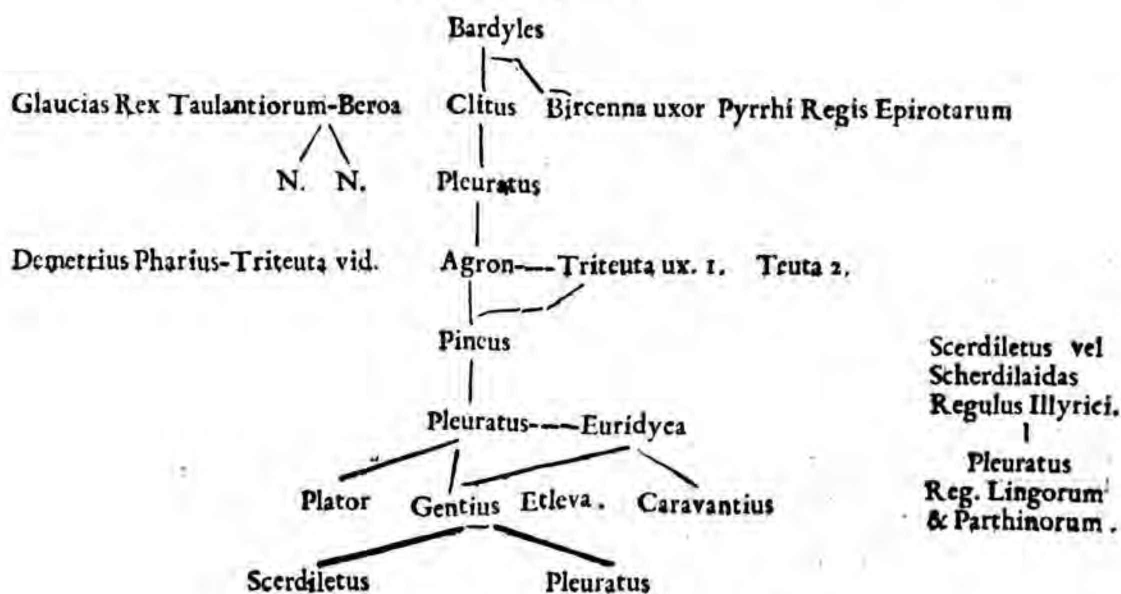
que instructo exercitu ad mœnia succedit. Illyrii oppugnationem haud expectandam rati, urbe erumpentes prælium loco æquo, majore animo commiserunt, quam sustinuerunt. Cæsi repulsique tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad Prætorem mitteret Gentius, per quos inducias peteret. Trium dierum induciæ datæ; quæ cum exiissent, Rex frustratus spe auxilii, quod a Caravantio fratre brevi allatum iri falso rumore acceperat, præmissis nunciis, ut sibi conveniendi Prætoris potestas fieret, copia ejusdem adeundi facta, in castra venit, & semet suamque stultitiam cum incusasset, postremo ad preces & lacrymas effusus, genubus Prætoris accidens, in potestatem se atque urbem dedit. Anicius Scodra recepta Petilium, Perpennamque legatos vinculis exemit, quibus splendore suo restituto, Perpennam protinus mittit ad comprehendendos amicos cognatosque Regis, qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus Etlevam uxorem Gentii cum filiis duobus Scerdileto Pleuratoque, & Caravantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bellum Illyricum intra triginta dies confecit, quod nuncio victoriæ Perpenna Romam misso, prius perpetratum, quam cœptum, in urbe auditum est. Nec multis post diebus Romam perduci jussit Gentium Regem ipsum cum conjuge ac liberis, & fratre, aliisque principibus Illyriorum.

Eodem anno ante Christianam epocham 168. debellatum est cum Perseo, qui a P. Æmilio Consule magno prælio victus, in quo Macedonum ad viginti millia cæsa, ad undecim millia capta traduntur, cum apud Samothraces se recepisset, relictus a suis ad Romanos transeuntibus, sese filiumque Philippum Cn. Octavio Prætori tradidit; & ad Consulem in castra perductus, inde Romam, in vinculis missus est. Insignis ea victoria, regnique Macedonici occasus, fuit lunari defectione, quam pridie ejus diei, quo certatum est, accidisse ferunt. Ut autem Paullus Æmilius, & Cn. Octavius de Perseo & Macedonibus, sic L. Anicius de Gentio & Illyriis Romæ triumpharunt. Ante currum Anicii Gentius rex cum conjuge & liberis, & Caravantius frater Regis, & aliquot Nobiles Illyrii ducti. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex Centurioni, triplex equiti, sociis nominis latini quantum civibus, & sociis navalibus quantum militibus Anicius dedit. Reliquum ex Illyrico prædæ lembi centum & viginti erant, qui partim Corcyræis, partim Apolloniatibus, partim Dyrrhachinis tributi sunt. Rex Gentius cum liberis & conjuge & fratre Spoletum in custodiam traditus; cæteri captivi in carcerem conjecti; recusantibusque custodiam Spoletinis, Iguvium traductus est. Ita demum Perseo & Gentio victis, Macedonicum pariter atque Illyricum regnum extinctum est, redactumque in formam provinciæ. Hæc Livius Dec. 5. lib. 5.

Antequam Anicius ex Illyrico discederet, Scodræ conventum habuit, evocatis ex tota provincia principibus, ibique ex Senatusconsulto, ac de sententia Legatorum, qui ad res Illyricas cum Prætore componendas ex urbe venerant, generatim quidem Illyriis omnibus libertatem, nominatim vero aliquibus immunitatem insuper dedit. Quippe immunes fore declaravit primum Issænses, quod antea socii cum essent, in amicitia populi Romani cum fide permanserint, fuisque Romanos in eo bello auxiliis juverint; deinde Taulantios, Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent; Daorseos sive Daorizos, quod relicto Caravantio cum armis ad Romanos transiissent; at Scodrensibus, cæterisque Illyriis vectigal imposuit dimidium ejus, quod Regi pendebant. Hoc autem interest inter eos, quos Prætor liberos, quosve immunes esse jussit, quod hi quidem omni onere ac dominatione exempti pro sociis & amicis populi Romani haberentur; illi vero ita liberi essent, ut suis quidem legibus uterentur, suos conventus agerent, suos Magistratus crearent, suis præsidiis suas urbes tuerentur; sed annuum tributum Romanis persolverent, & Romano Prætori ad omnia præsto essent, ejusque imperata facerent. Nam etiam Macedonibus libertatem fere in eamdem formulam fuisse concessam invenio, quos quidem uti & Illyrios liberos, sed non immunes, quin redactos esse constat sub imperium populi Romani, & ex utrisque duas conflatas provincias, alteram Illyricam, alteram Macedonicam. Cæterum ea formula, quam pro tribunali L. Anicius pronunciavit, quaque Illyrios vel immunes, vel liberos fore declaravit, mendosa apud Livium Dec. v. l. 5. videtur. Nam immunitate idcirco Issenses donati esse dicuntur, quod a Gentio defecerint, cum hos Gentio non subditos, sed inimicos fuisse, ex iis, quæ antea scripsit Livius, appareat; quapropter iisdem non datam, sed potius, qua prius fruebantur, immunitatem confirmatam esse dixerim, propterea quod in fide & amicitia populi Romani permanserant. Idem animadvertit Historicus Dalmata lib. 1. cap. 1. & paullo aliter ac nos fecimus, mendum illud corrigendum censuit: *Issenses vero*, inquit, *qui primi inter liberos & immunes a Livio numerantur, sicuti ex præcedentibus verbis Gentio non fuisse subditos, imo inimicos patet, ita Livium eosdem cum cæteris Illyriis, quibus tunc, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent, libertas & immunitas concessa fuit, Issenses perperam nominasse constat: & iis, qui a Gentio defecerant, libertatem & immunitatem, qua Issenses populi Romani socii fruebantur, concessam scribere debuisse*. De Taulantiis etiam dubitari potest, subjectine, an exempti essent imperio Gentii. Si hos cum aliquibus inter Drilonem ac Dyrrhachium locandos censeas, cum ab Lisso urbe Gentiana prope abfuerint necesse sit, eos in ditione Gentii fuisse facile concesserim. At si Taulantii, quod vero propius est, idque a plerisque Geographis traditur, oram maritimam incolebant inter Dyrrhachium & Apolloniam, ut credam illos Gentiani regni finibus inclusos fuisse, adduci non possum; præsertim cum Dyrrhachium Lisso & Taulantiis interjacens ad regnum Gentii non pertineret. Nec facile dixerim, cur *Pirustas Dassaretiorum* vocaverit, cum Pirustæ citra Drilonem positi longe abesent a Dassaretiis. Inter populos tributi lege Romanis addictos cum Scodrensibus annumerat Dassarenses, & Selepitanos. De Selepitanis Illyricis cum præter Livium nemo mentionem fecerit, eorum sedes ignoro. Dassarenses haud diversos a Dassaretiis esse arbitror, quos alii Dassaritas vocant. Hos vero cur Anicius tributo subjecerit, non intelligo; cum Lychnidus hujus gentis caput ac civitas primaria contra Perseum a Romanis constantissime steterit. Cum autem Anicius, ut ait Livius, in tres partes Illyricum diviserit, *unam*, inquit, *eam fecit, quæ supra dicta est*. Sed quænam hæc prima pars esset, ex iis, quæ supra dixit, vix aut ne vix quidem intelligi potest; nisi forte ex illis populis, qui in ea formula nominantur, quique non includuntur neque in secunda, neque in tertia parte, composita fuerit, nimirum ex Issensibus, Taulantiis, Dassaretiis, Pirustis, Daorseis, Selepitanis; sed hæ gentes lon-

longius inter se distabant, quam ut in unam Illyrici partem apte coalescere possent. Reliquas duas partes ita descripsit, ut explicatione non indigeant. In alteram siquidem Labeatas omnes, quorum civitas princeps erat Scodra, in tertiam Agravonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas accolasque eorum conjecit. Sed ipsam Livianam formulam ac partitionem hic subjiciendam censeo, ut Lectores per se ipsi dispiciant, quænam utrique sive correctio, sive interpretatio adhiberi possit: *Ibi* (Scodræ Anicius) *pro tribunali pronunciavit de sententia concilii, Senatum populumque Romanum Illyrios esse liberos jubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus & castellis sese deducturum: non solum liberos, sed etiam immunes fore Issenses, & Taulantios, Dassaretiorum Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent; Daorseis quoque immunitatem dare, quod relicto Caravantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus, & Dassarensibus, & Selepitanis, cæterisque Illyriis vectigal dimidium ejus, quod regi pendissent, imponere. Inde in tres partes Illyricum divisit; unam eam fecit, quæ supra dicta est, alteram Labeatas omnes, tertiam Agravonitas, & Rhizonitas & Olciniatas, accolasque eorum.* Itaque Romani cum jam antea partem Occidentalem Illyrici, Carniam videlicet, Istriamque in potestatem redegissent, ut capite proximo explicabimus; itemque primo, atque altero bello Illyrico extremam ad Meridiem Illyrici partem aut ad imperium, aut ad societatem sibi adjunxissent, quæ ab Drilone usque ad montes Acroceraunios protenditur; hoc demum tertio bello Illyrico potiti sunt totius Illyrici primigenii, sive proprii, Naronem inter Drilonemque interjecti, quod tres in partes divisum cum esset, in unam Romanam provinciam deinde coaluit, propagatis ab Occasu finibus usque ad Titium, idque ab Romanis simpliciter Illyricum vocari solebat tempore civilis illius belli, quod anno ante Christum 49. inter Cæsarem & Pompejum exarsit. Verum Romanorum ditione atque imperio tum exemptæ fuerunt urbes gentesque illæ, quibus in formula paullo ante descripta nominatim cavetur, iisdemque immunitas etiam, non libertas solum donatur. Quod autem supererat Illyrici intermedii cum insulis adjacentibus, id fere omne ad Liburnos ac Dalmatas pertinebat, qui se jampridem ex dominatu Gentii in libertatem exemerant. Hi siquidem cum se a bello Macedonico abstinuissent, neque aut Romanos, aut Perseum juvissent, nihil a Romanis victoribus seu detrimenti, seu beneficii acceperunt. Restat, ut hic Lectorum oculis subjiciam stemma genealogicum Regum Illyricorum ex genere Celtico.

Reges Illyrici.

§. VIII.

Regiones Illyrico adjectæ sub imperio Regum Celtarum.

SUb Pelasgis nomen Illyricum intra illos fines se continuit, Titium scilicet ac Drilonem, quibus definiebatur regnum Hylli, quem gentis Illyricæ conditorem ac parentem fuisse diximus. Nihilo ampliores terminos habuit sub imperio Liburnorum, qui Pelasgis expulsis, cum occupassent Illyricum, & regiones Illyrico utrinque ab Ortu & Occasu finitimas, genus quidem regnumque Liburnicum longe lateque propagarunt; sed nomini ac finibus Illyrici nihil ab illis seu detractum, sive adjunctum fuit. Itaque generis, ac nominis Illyrici incrementum atque amplificationem Celtis adscribendam censeo, qui Liburnis vel ad fugam compulsis, vel jus imperiumque Celticum subire coactis, postquam in antiquo Illyrico Titium inter ac Drilonem regnum condidissent, vocabuli ac regni Illyrici fines primum usque ad Epirotas, deinde usque ad Venetos protulerunt.

Primum itaque ad jus ditionemque Illyrici accessit regio illa, quę ab Drilone ad montes Acroceraunios porrecta ab Oriente paullulum deflectens vergit ad Meridiem. Hanc vel Epirotis vel Macedonibus ademptam, quibuscum Illyrii Celtæ assidue bellum gerebant, illi, qui ante Bardylem apud Illyrios regnarunt, Illyrico adjecerunt. Nam Scriptores omnes, qui describunt antiquum Illyricum, antequam in Romanorum potestatem concederet, veluti Scylax, Schymnus, Dionysius Alexandrinus, Strabo, Pomponius Mela, ejusdem fines usque ad montes Acroceraunios producunt. *Post Liburnos gens est Illyriorum, qui oram maritimam accolunt ad Chaoniam usque, quæ juxta Corcyram Alcinoi insulam est.* Scylax. *Porrecta deinceps Illyris quamplurimas coercet gentes.*

Schymnus, qui deinde persequitur descriptionem Illyrici, eique Lychnitim lacum, cæterasque urbes Driloni & Cerauniis interjectas attribuit. *Post vero immensum tractum ducens Illyricam circum terram volvitur usque ad jugum, montesque excelsos, quos Ceraunios vocant*. Dionysius Afer. *Quemadmodum autem oram Illyrici describentes, usque ad Ceraunios montes progressi sumus ..... Tota hæc via Egnatia vocatur, prima pars ad Candaviam Illyrici montem per urbem Lychnidum, & Pylonem, qui locus in via distinguit a Macedonia Illyricum*. Strabo. *Deinde Ceraunii montes, ab iis flexus in Adriam. Hoc mare magno secessu littorum acceptum, & vaste quidem in latitudinem patens, qua penetrat tamen vastius Illyricis usque Tergestum, cætera Gallicis Italicisque gentibus cingitur. Parthini & Dassaretæ prima ejus tenent, sequentia Taulantii &c.* Mela. Vide caput 3. §. 4. Hujus regionis urbes maritimæ Veterum litteris celebratæ fuerunt Epidamnus sive Dyrrhachium, Apollonia, Aulon hodie Vallona, Bullis seu Byllis, Amantia, Oricum. Ex his autem Dyrrhachium, & Apollonia, quamvis interdum fuerint sub imperio Regum Illyricorum, tamen civitates erant per se liberæ, & antiquam libertatem, si quando amisissent, recuperare omni ope operaque conabantur. Oram maritimam populi duo celebriores accolebant; Taulantii, quos aliqui inter Lissum & Dyrrhachium, plerique inter Dyrrhachium & Apolloniam collocant; Parthini infra Taulantios ad Meridiem, quos alii supra Taulantios ad Septemtrionem constituunt; alteros alteris finitimos fuisse constat. In mediterraneis Bassania a Lisso quinque passuum millibus distans in meridiem; Parthus civitas haud procul a mari & Dyrrhachio distans, unde Parthini appellati; longius a mari populi Albani, eorumque urbs Albanopolis; Æstræi, Æstræum oppidum; Dassaretæ, quorum primaria civitas Lychnidus ad lacum cognominem apposita; inter hunc & mare Scampis oppidum, cujus Ptolemæus & Stephanus meminerunt. Sequuntur meridiem versus Eordæi, sive Eordetæ; Elymæi, quorum urbs Elymæa, regio Elymiotis; Orestæ, & Celetrum Orestidis regionis caput; demum Atintanes, & Antigonia civitas, unde per angustas fauces montium Acrocerauniorum transitus erat in Epirum. Sunt, qui Atintanes longius a mari summovent, rejiciuntque ad radices montium, qui hanc Illyrici partem, Epirumque a Thessalia discriminant. In hanc quoque regionem Livius videtur conjicere Cavios populos, itemque oppida illorum Caravantem & Durnium. Cæterum quam certi sunt fines, quibus hanc partem Illyrici Drilo a Septemtrione, mare ab Occasu, montes Acroceraunii a Meridie circumscribunt, tam varius est, incertusque limes, quo definitur ab regione Orientis, & disjungitur a Macedonia, quem alii contrahunt, alii latius extendunt. Sunt qui Eordęos atque Elymæos Macedoniæ, sunt qui Illyrico attribuunt. Livius produxit Illyricum usque ad Borum montem, cui partem quartam Macedoniæ subjecit, inde longe lateque in Meridiem porrectam; & Penestas ejusdem montis ab Occasu accolas cum Uscana & Oæneo Penestarum oppidis Illyrico adscripsit: Penestas quippe gentem Illyricam vocat. Ab hac siquidem parte fines Illyrici sæpe variatos reor propter assidua Illyriorum cum Macedonibus bella; & dilatatos cum vincerent, contractos cum vincerentur Illyrii, fuisse oportet. Hanc regionem interfluunt quinque amnes memoratu digni, Panyasus, Apsus, Genusus, æquali fere spatio disjuncti, qui Dyrrhachium inter & Apolloniam; Aous sive Aeus, qui haud procul Apollonia, & Calydnus, qui ad meridiem infra Amantiam in mare delabuntur. Eamdem regionem intersecat via Egnatia Geographorum tabulis ac litteris celeberrima. Huic ex descriptione Strabonis duplex caput sive initium fuit, alterum apud Dyrrhachium, alterum apud Apolloniam pro duplici ex Italia trajectu vel Brundusio Dyrrhachium, vel Hidrunte Apolloniam. Hæc igitur bipartita in ortum progrediens post quadragesimum tertium a Dyrrhachio, undequinquagesimum milliare ab urbe Apollonia, in unum coibat ad montes Illyricos Candaviæ, & per Lychnidum Dassaretiorum, per Heracleam Lyncestarum urbes, per Edessam, Pellam, Thessalonicam Macedoniæ, per Amphipolim, Philippos, & reliqua deinceps Thraciæ oppida ad Hebrum flumen ducebat: Romanorum opus haud dubie, Romano more, ut viæ per Italiam, lapidibus stratum ac munitum, milliaribus distinctum, & longissimo quingentorum & viginti quinque milliarium tractu ad Hebrum usque perductum. Hæc autem, quam descripsimus, pars Illyrici ad ortum & meridiem extrema, cum post victum Perseum, sublatosque Reges Illyrici ac Macedonię in Romanorum potestatem venisset, Illyrico vocabulo paullatim obsolescente, pars Macedoniæ haberi & vocari cœpit; sic prorsus, ut cum bellum civile inter Cęsarem ac Pompejum ferveret, non alio nisi Macedoniæ vocabulo appellaretur: *Dyrrhachium quondam in Parthinis Illyriis sita*, inquit Dio Cassius lib. 41. *jam vero etiam tunc* (idest civilis belli temporibus) *Macedoniæ annumerata*. *A Lisso Macedoniæ provincia*, ait Plinius. Quocirca M. Tullius scripsit, Ligarium *in Macedoniam ad castra Pompei venisse*, quæ quidem ad Dyrrhachium posita erant. Huc adde Appianum, aliosque ejusdem belli civilis scriptores, qui hanc regionem Driloni fluvio & montibus Acrocerauniis interjectam Macedoniæ vocabulo subjiciunt. Hæc sane ad regnum nomenque Illyricum adjuncta fuerat, ut diximus, sub imperio Regum Illyricorum generis Celtici, qui ante Bardylem regnarunt, quique Illyrici fines in ortum ac meridiem produxerunt usque ad montes Acroceraunios.

Anno ante Christum circiter 240. Agron Pleurati filius rerum apud Illyrios potiebatur, qui cum terrestribus copiis & maritimis plurimum polleret, non solum eam partem Illyrici finitimam Macedoniæ inter Drilonem & montes Acroceraunios, modo descriptam obtinebat, in qua Glaucias alter Illyriorum Rex olim dominabatur; sed etiam nomen finesque Illyrici regni ultra Titium usque in Carnos propagavit; nisi forte ab hac parte ditionem suam in occasum populis Liburniæ propriæ subigendis extendere cœperint vel Pleuratus parens, vel Clitus avus Agronis. Tum itaque ad Illyricum accessit Liburnia, Japydia, Istria, & Carnia si non omnis, certe pars Carnorum haud exigua; quę quidem regiones exinde ad Illyricum pertin.re, & Illyrici vocabulo appellari cœperunt. *Tempore Regis Agronis, & Teutæ*, ait Historicus Dalmata l. 1. c. 3. *quando Romani prima vice transfretarunt, Illyrici ex Occidentali parte usque ad Carnos dilatatio facta est*. Cum autem Schymnus, Dionysius Alexandrinus sive Afer, Istros, Japydes, Liburnos, & Carnos ab Illyrico secludunt, ad superiores ante Agronem ætates respexisse videntur, cum scilicet Illyricum ab Titio flumine initium ducebat. Sed Strabo, Pomponius Mela, Plinius, Ptolemæus, Appianus, aliique fere omnes Geographi, & Scriptores antiqui Japydes & Liburnos inter populos Illyricos annumerant. Neque ulla controversia esse potest, quin Illyrici finibus Istria quoque contine-

nere-

neretur: *Docuimus*, inquit Strabo lib. 7. *in Italiæ descriptione primos in Illyrici ora maritima esse Istros conterminos Italiæ & Carnis*. Appianus lib. Illyr. Strabonem sequitur: *Demetrius Istros Illyriorum nationem aliam sibi vindicavit*. Ab neutro dissentit Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. *Tergeste intimo in sinu Adriæ situm finit Illyricum*. An vero Carni aliqua saltem ex parte ad jus nomenque Illyricum pertinuerint, aliqua dubitatio esse potest, cum Strabo, & Mela Carnos Italiæ adscribant. Sed omnem dubitationem eximit Appianus, qui si non omnem Carniam, ejus certe partem conterminam Istriæ, finibus Illyrici inclusit, cum *Codropolim* vocat *oppidum Illyricorum*, quod Octavius Cæsar & Antonius Romanum orbem inter se partientes, ditionis utriusque limitem esse voluerunt. *Cæsar*, inquit, *& Antonius Romanum imperium inter se denuo partiti sunt, feceruntque terminum utriusque ditionis Codropolim oppidum Illyricum, quod videbatur situm in intimo sinu Adriatico*. His Appiani verbis hanc notam apposuit Historicus Dalmata lib. 1. cap. 2. *Codropolim vero in Carnis fuisse hodiernum nomen loci Fori Julii, Codropio dicti, in ipsius sinus intimo existentis demonstrat*. Neque assentior Ortelio ac Ferrario, qui Codropolim, cujus meminit Appianus, in extremam Illyrici ad Ortum regionem, ipsumque fere ostium maris Adriatici rejiciunt; id quod minime cohæret cum Appiano Codropolim statuente in intimo sinu Adriatico, idest in ea regione, quæ sita est ad recessum intimum maris Adriatici. Cum enim Scriptores sinum Adriaticum vocant intimum, non universum mare Adriaticum, neque ejus ostium extremasque fauces, quibus influit in Jonium, sed ejus veluti caput atque initium intelligi volunt, quod Carni Venetique circumcolunt; & *sinus intimus* propterea dicitur, quia illic ora circumiens sinuoso interiorique ambitu mare coercet, & duobus quasi brachiis complectitur. Itaque si Appianum audimus, Carnia quoque, aut certe pars haud exigua Carnorum, in quibus est oppidum Codropolis, usque ad imperium Augusti, ad nomen ditionemque Illyrici pertinebat. Cum autem veluti quædam Illyrici appendicula esset, idcirco eam neque Strabo, neque Mela populis ac regionibus Illyricis annumerant. Plinius vero & Ptolemæus non modo Carniam, sed Istriam quoque ab Illyrico sejungunt, postquam videlicet Augustus provinciam utramque avulsam ab Illyrico in decimam Italiæ regionem conjecerat. Cæterum in Carnos Illyrici fines produxit etiam Herodianus lib. 8. cap. 1. cum urbem Aquilejam vocat quasi terminum Illyriæ; itemque Basilius Magnus, cum suæ ad Valerianum Episcopum Aquilejensem epistolæ hanc inscriptionem præposuit: *Valeriano Episcopo Illyriorum*, sive ut in aliis Codicibus, *Illyrici*. Uterque vero dimensionem Illyrici exegit ad normam veteris Geographiæ, quæ vigebat, antequam Augustus novam Romani orbis descriptionem, & Provinciarum divisionem inveheret.

Herodotus pater Historiæ, & veterrimus Historicorum, qui annis quadringentis ante Christum vixit, Venetos etiam videtur Illyrico adscribere: *Hac lege*, inquit lib. 2. *& Henetos Illyriorum audio per singulos pagos uti*; non quod Veneti origine essent Illyrii, cum eorum genus alii quidem ex Gallia, & ab Oceano, plerique vero ex Asia, & a Paphlagonia arcessant; nemo autem ab Illyriis repetendum esse dixerit; sed quia Illyrii suum nomen in Venetos usque protulerunt. Quocirca si Veneti jam inde ab ætate Herodoti haberi solebant, dicique Illyrii, necesse est multis ætatibus ante regnum Agronis nomine ac finibus Illyrici non Venetos solum, sed multo magis Carnos, Istros, Japydes, ac Liburnos, qui propius aberant ab Illyriis primigeniis, comprehensos fuisse: ex quo fieret, ut Agron regni quidem sui fines in Occasum ad Carnos usque propagaverit, fines vero Illyrici non item; quippe cum ante annos amplius ducentos, cum Herodotus scribebat, regiones illæ, quamvis Illyricorum Regum imperio exemptæ, Illyrici tamen vocabulo subessent. Bernardus Justinianus in Hist. Ven. cap. 4. cum nemo Venetos Illyrios dixerit præter Herodotum, quem Servius fortasse secutus, postea scripsit Venetos ab Heneto Illyriorum rege dictos, haud dubitat Herodotum erroris arguere, cui tamen veniam dandam censet, quod deceptus fuerit propinquitate Illyriorum, a quibus haud ita magno terrarum spatio interjecto Veneti distabant: *Herodotus*, inquit, *ab antiquitate pater historiæ appellatus libro secundo, ubi de moribus Babyloniorum in nuptiis adjungendis narrat, se audivisse eamdem de nuptiis legem Venetis apud Illyrios in usu tum fuisse. Quæ quidem provinciæ tametsi aliquantisper locis disjungerentur, earum tamen propinquitas facile dat errori veniam. Inde fortassis Servius quoque Grammaticus Venetos voluit ab Heneto Illyriorum rege dictos. Sed in hac rerum antiquitate licet unicuique, quod magis libet, opinari*. Cæterum sive regni tantum, sive etiam nominis Illyrici fines Agron primus in Carnos usque propagaverit, illud pro certo constitui posse arbitror, Agrone imperante, æque nomen ac regnum Illyricum ab Carnis usque ad Epirotas inter mare Alpesque longissime productum fuisse, & complexum Carniam, Istriam, Liburniam, & Illyricum proprium una cum duplici regione eidem Illyrico proprio utrinque adjecta, altera ad Occasum inter Titium & Naronem, altera ad Orientem inter Drilonem & montes Acroceraunios interjecta. His adde insulas fere omnes Illyricæ oræ adjacentes præter Issam, & fortassis unam alteramve Issæ proximam. Issenses quippe, quamvis & ipsi communi Illyriorum vocabulo subesse cœpissent, Regum tamen Illyricorum imperio exempti, suis legibus, suisque Magistratibus utebantur in Romanorum amicitiam ac societatem adscripti, & aliquid etiam oræ continentis possidebant, cum duabus munitissimis urbibus Epetio ac Tragurio. Illyricum autem universum ea tempestate his fere limitibus continebatur. Qua in Aquilonem spectabat, Juliis Alpibus, Albiis, Bæbiis, Ardiisque montibus a Pannonia disjungebatur; qua vergebat ad Orientem mons Scardus Illyrios separabat a Dardanis; infra quos ad Meridiem sita cum esset Macedonia, ab hac parte fines alias contraxit, alias latius in Ortum Solis porrexit. A Meridie autem montibus Acrocerauniis, quorum interjectu ab Epiro sejunctum erat, & Mari supero; ab Occasu demum Tillavento vel Liquentia Carnorum fluminibus terminabatur. Hic erat Illyrici status, hæc circumscriptio, hi fines, cum Romani primum classe Superum mare transfretarunt, & bello Illyrios aggredi, partesque Illyrici alias ex aliis primum ad amicitiam & societatem adjungere, ac deinde in potestatem redigere cœperunt. Id porro Romanis debent Illyrii, quod multarum provinciarum accessione fines Illyrici latissime propagaverint. Nam quidquid gentium ac terrarum sive ad Septemtrionem, sive ad Orientem in Europa armis cepissent, id fere totum ad jus nomenque Illyricum adjungere solebant, exceptis Macedonia & Græcia, quæ demum ipsæ etiam æræ Christianæ sæculo quarto nomen Illyrici subjerunt, intraque fines Illyrici universalis migrarunt.

CAPUT IV.

Romani paullatim Illyrios subigunt, ac totum denique Illyricum adepti multis Provinciis augent, ejus finibus ad Septemtrionem & Orientem latissime propagatis.

POpulus Romanus, quinto post urbem conditam sæculo labente, domita jam subactaque tota propemodum intra Apenninum Italia, ut Mamertinis contra Hieronem & Carthaginienses auxilium ferret, in Siciliam transmiserat, gradum inde facturus ad Imperium Orbis terrarum; & rem nauticam attingere aggressus, non terra solum, sed mari etiam quantum posset, insigne documentum dederat. Pœnis navali prælio devictis, iisdemque tamdem anno proximi sæculi 12, ante Christum 242, altera maritima pugna debellatis, & ad pacem petendam compulsis, Siciliam insulasque omnes, quæ Italiam inter atque Africam interjacent, ad Imperium adjunxerat, & Sardiniam præterea itemque Corsicam. Igitur Punico primo bello jampridem perfunctus, anno Urbis 525., Olympiadis 137. quarto, ante Christianam Epocham 229., supero mari classes transmittere, & Orientem versus arma victricia convertere, atque imperii fines propagare cœpit. Prima igitur in Orientem Romanorum expeditio adversus Illyrios fuit, antequam in Macedoniam & Græciam signa atque arma inferrent. Verum & pluribus bellis annisque opus fuit ad gentes Illyricas prorsus edomandas, pacataque possessione obtinendas; nec solum Hispania, Africa & Gallia, sed etiam Macedonia, Græcia & Asia sub populi Romani imperium ditionemque ceciderant, priusquam cum Illyriis omnino debellatum esset. Facturum me operæ pretium arbitror, si bella omnia, quæ Romani cum Illyriis gesserunt, antea Lectoribus subjecerim, quam provincias ac regiones percenseam, quibus Romani Illyricum suo imperio adjunctum auxerunt. Hæc autem bella hunc in locum iisdem verbis transferenda censui, quibus descripta sunt a Polybio, Dione, Appiano, aliisque antiquis historicis; quibus, sicubi opus fuerit ad eos inter se conciliandos, explicandosque, notas quam brevissimas adjiciam.

§. I.

Primum Bellum Illyricum.

PRimo bello Illyrico causam præbuit tum Agron, cujus aut jussu, aut permissu, Illyrii piraticam facere, naves Italicas deprædari, & Issenses socios populi Romani excursionibus & latrociniis vexare terra marique instituerant; tum Teuta ejus conjux, quæ post obitum Mariti cum tutela Pinei privigni sui administrationem regni susceperat: Mulier & suopte ingenio ferox, & maxime propter recentes victorias, quas de Epirotis Græcisque retulerat, spe atque animo elata: quæ nihil sibi non licere putabat; & undecumque prædandi occasio oblata esset, gentes omnes hostium loco haberi jusserat; eoque audaciæ ac dementiæ processerat, ut alterum ex legatis populi Romani, per quos admonita fuerat, ut cœptis absisteret, seque ab infestandis Sociis Romanorum cohiberet, contra jus fasque interfecerit, quod coram se liberius, quam ejus arrogantia pati posset, locutus fuisset. Ad hæc, maritimas terrestresque copias ad Issam urbem obsidendam miserat. Quapropter Romani suas ac sociorum injurias bello persequi decreverunt. Tum primum Romana classis Adriaticum trajecit, anno ante Christum 229. Hujus belli initia, progressiones, exitusque Polybius accuratissime omnium persequitur.

Descriptio primi belli Illyrici ex Polybio lib. 2.

Cæterum Illyrii, jam ante soliti eos, qui ex Italia navigabant, injuriis afficere, quo tempore (a) *Phœnice morabantur, plures simul e classe discedentes mercatorum Italicorum alios deprædati sunt, alios trucidarunt, nec paucos cepere viros, & secum abduxerunt. Romani, qui semper hactenus* (b) *delatas ad se querimonias de Illyriis erant aspernati, tunc cum plures simul ea gratia in Senatum venissent, Legatos in Illyricum decernunt Cajum, & Lucium Coruncanos, ut de iis, quæ diximus, accurate cognoscerent. Teuta reversis ex Epiro lembis, copiam atque multitudinem advectæ ex Epiro supellectilis demirata, (longe enim felicitate cæteras Epiri urbes anteibat Phœnice) ad lacessendos injuriis Græcos duplo animosior est reddita.*

Verum quia domi res turbatæ erant, nihil tunc movit; cito autem negotio transacto eorum Illyriorum, qui rebellaverant, Issam (c), *quæ sola parere ipsi recusabat, obsidione cinctam tenebat. Eodem tempore Romanorum Legati advenerunt, qui cum ad colloquium essent admissi, de suis injuriis expostularunt. Teuta* (d) *quamdiu verba facientes audiebat, ingentem animi ferociam, & superbiam præ se ferre; postea vero quam dicendi finem fecissent, ita infit: Curæ sibi futurum, ne qua Romano populo ab Illyriis publice injuria fiat: cæterum ut impediat, quominus privatim quam potest quisque utilitatem e mari capiat, hoc vero Regibus in more nequaquam esse. Tulit indigne hæc illius verba junior legatorum, & apud Reginam libertate usus, conveniente illa quidem, sed cui omnino tunc locus non erat: At Romanis, inquit, o Teuta, mos hic est pulcherrimus, ut privatim factas injurias publice persequantur, & injuriam passis opem feramus. Operam igitur Deo volente dabimus, ut cupide ac cito regia instituta emendare te cogamus.*

Libertatem hujus dicti ita iracunde, qui mos est mulierum, atque impotenter accepit Teuta, ut spreto gentium jure mitteret, qui profectos legatos insequerentur, & liberioris dicti auctorem necarent. Quod ut Romam est perlatum, tanto fœminæ hujus scelere irritati ad belli apparatum illico se converterunt. Teuta veris initio lembos a se refectos majore quam antea numero in Græciam redire jussit. Horum alii Corcyram trajiciunt, quidam ad Dyrrhachii portum applicant.

Deinde narrat Polybius Illyriorum expeditiones, resque gestas contra Dyrrhachinos & Corcyrenses, quas supra descripsimus cap. 3. §. 6. Utraque autem civitas, cum esset in ditione Agronis, teste Appiano, ab ejus imperio defecerat.

Circa idem tempus C. Fulvius (e) *Consul cum ducentarum navium classe, itemque A. Postumius Consul alter cum terrestribus copiis Roma proficiscuntur. Cajo erat animus ante omnia Corcyram petere, quod prius se illuc perventurum speraret, quam exitum obsidio haberet* (f). *Ac licet serum jam auxilium erat, ad insulam tamen accessit, cum ut propius omnia cognosceret, quæ ibi facta erant, tum ut vera, an falsa essent, quæ de Demetrio nunciabantur, disceret. Demetrius enim nonnullis apud Teutam ipsum criminantibus, metuens ab illa sibi, ad Romanos miserat, qui nunciarent, & urbem se, & quacumque alia in potestate haberet, ipsis tradit*urum. *Corcyrenses Romanorum adventu læti, præsidium Illyriorum consentiente Demetrio eis tradunt: deinde etiam de communi cunctorum sententia, Romanorum hortatu, fidei ipsorum se omnes dedunt;*

hanc

bant solam rati superesse rationem, qua tuti in posterum ab Illyriorum immanitate forent. Romani, Corcyrensibus in amicitiam receptis, Apolloniam classe petunt, ducem ad peragenda reliqua Demetrium habentes.

Inter hæc & Postumius terrestres copias Brundusio trajecit, pedites ad viginti millia, equitum duo millia. Statim ut exercitus uterque ad Apolloniam accessit, Apolloniatis Romanos in urbem recipientibus, & se illis permittentibus, e vestigio Consules, quod diceretur Dyrrhachium obsideri, iterum portu solvunt. Illyrii (g) ubi adventare Romanos sensere, obsidione soluta effusam fugam capessunt; hisque in fidem receptis ad (h) ulteriora Illyrici progrediuntur, subactis obiter (i) Ardiæis. Adfuere mox plures legationes aliorum populorum, & in his etiam Parthinorum (k), nec non Atintanum: qui omnes cum se fidei Romanorum permitterent, sunt in amicitiam suscepti. Ita ventum est ad Issam (l), quæ etiam urbs ab Illyriis oppugnabatur. Adventu Romanorum solutum est obsidium; Issei (m) in fidem recepti. Sed & per vim, dum oram illam prætervehuntur, ex Illyricanis oppidis quædam Consules expugnarunt: in his Nutriam (n), ad quam non solum multos milites, sed etiam Tribunorum aliquos, & Quæstorem ipsum amiserunt. Capti sunt Lembi viginti, præda onusti redeuntes eorum, qui Issam obsidebant. Pharii (o) quidem in Demetrii gratiam immunes omni damno remanserunt: alii omnes varie dissipati Arbonem (p) confugerunt. Teuta cum oppido paucis Rhizonem (q) evasit. Id nomen est oppiduli, egregie muniti procul a mari, ad ipsum Rhizonem fluvium siti.

Post hæc Romani plerosque Illyrici populos Demetrio (r) subjiciunt; magnoque illi dominatu tradito, utrumque exercitum Dyrrhachium reducunt. Romam inde C. Fulvius cum majore parte navalium terrestriumque copiarum est reversus. Postumius cum quadraginta navibus longis est relictus; & novo exercitu, quem e circumjacentibus oppidis conscripsit, ut ad omnes Ardiæorum, & aliorum, qui fidei Romanæ se permiserant, motus, si quid ingrueret, paratum esset subsidium.

Sub initium (ſ) veris Teuta legatis ad Romanos missis, pacem hisce conditionibus cum illis sancit: Ut tributa, quæ ipsi imperarentur, quotannis penderet: Illyrico toto, præter (t) pauca admodum loca, excederet; & (*quod præcipuum erat, maximeque ad Græcos pertinebat*) ne ultra Lissum pluribus quam duobus lembis, iisque inermibus, liceret ei navigare. *His rebus gestis Postumius legatos ad Ætolos, ac Achæorum gentem misit; qui causas primum belli, & trajectionis Romanorum in illas partes eis exposuerunt: deinde quæ gesta erant, commemorarunt; fœderis etiam cum Illyriis initi tabulis in consessu illorum perlectis. Mox ea, qua par erat, comitate habiti ab utroque populo, Corcyram revertuntur. Qui quidem non mediocri metu, pace cum Illyriis facta, Græcos tum liberarunt: quippe ea tempestate, non horum, aut illorum, sed in universum omnium hostes erant Illyrii. Prima (u) igitur Romanorum cum exercitu in Illyricum, & partes illas Europæ trajectio; primum item cum Græciæ populis per legationem commercium ejusmodi fuit, easque causas habuit.*

Ex Dione in Fragm. n. 12.

Cum Romani Isseis, qui ipsis (x) adhæserant, vicissim rem gratam alacri mox animo facere vellent, ut iis opem ferrent, quorum egregia in se studia fuissent; ac (aa) Sardianos eo nomine, quod navigantes e portu Brundusino maleficiis infestarent, ulcisci viderentur, misere Legatos ad Agronem deprecatum pro Isseis, & cum eo, qui nulla injuria provocatus ipsos læderet, expostulatum. Agronem Legati non amplius superstitem reperere, quod relicto filio puero, cui nomen Pinnes erat, diem obiisset. At uxor ejus Teuta, quæ noverca (bb) Pinnis erat, jam Sardianis imperabat, nec pro ferocia quidquam moderati respondebat; sed ut mulier, quæ præter insitam a natura temeritatem, etiam a potestate, quam obtinebat, difflueret, e Legatis (cc) alios vinxit, alios occidit, quod liberius locuti essent. At nunc hæc quidem fecit, & animos inde, quasi quæ vires suas exprompta crudelitate demonstrasset, sumpsit; sed paullo post fœminei generis imbecillitatem redarguit, quod celeri (dd) momento præ judicii tenuitate prolabitur in iram, nec minori celeritate præ formidine sibi metuit.

Cum primum enim bellum contra se decretum a Romanis accepit, timore correpta, trepidavit; ac tum Romanos, quos adhuc habebat, reddituram se promisit; tum de iis, qui fuerunt interfecti, sic se purgavit, ut a latronibus occisos diceret. Itaque cum Romani expeditionem suam inhiberent, & cædis auctores sibi dedi poscerent, rursus eos contempsit, quod pericula necdum adessent, ac neque se dedituram illorum aliquem dixit, & exercitum in Issam insulam misit. Post ubi Consules adesse sensit, iterum sibi metuit, ac remisit animos, & ad parendum eis in omnibus rebus paratam semet ostendit. Non tamen ad modestiam penitus revocata fuit; nam ubi Consules ad (ee) Corcyram transmisissent, resumpsit animum, & a Romanis desciscens, adversus Epidamnum copias misit.

*Romanis autem civitates illas liberantibus, ejusque navigia cum pecuniis intercipientibus, rursum dicto audiens futura videbatur. Sed quod iidem mare trajicientes, propter collem (ff) Atyrium damnum accepissent, rem distulit; eos, quod hyems jam adpetiisset, discessuros, concepta spe quadam, arbitrata. Verum ubi sensit Albinum * loco se non movere, ac Demetrium ob stoliditatem, & amentiam Teutæ, populique Romani metum transiisse ad hostes, aliosque nonnullos persuasisse, uti transfugerent, tota formidine percussa, Regno (gg) cessit.*

Ex Appiano in lib. Illyr.

Agron (hh) partis Illyrici rex fuit, quæ ad Jonii (ii) maris pertinet sinum, quem Pyrrhus (kk) Epirotarum Rex, & qui deinceps Pyrrho successerunt, habuere. Is Agron rursus & Epiri partem aliquam, & Corcyram præterea, & Epidamnum, Pharumque (ll) bello capta præsidiis tenuit; cum autem cætero quoque Jonio immineret, Insula quadam, cui nomen (mm) Essos, ad Romanos confugit. Hi legatos una cum Essiis miserunt, qui cognoscerent eorum adversus Agronem objecta, & in hos adhuc navigantes impetu facto quidam Illyrici lembi legatum Essiorum (nn) Cleemporum, & Romanorum Coruncanum interficiunt; reliqui fuga evaserunt: hac de causa cum Romani Illyrios terra marique bello aggressi essent, Agron infante filio superstite, cui Pinne nomen fuit, diem suum obiit, regno eidem relicto sub novercæ tutela. Demetrius autem Phari Præfectus, eam insulam itemque Corcyram (utraque enim in ditione Agronis fuerat) Romanis illuc appellentibus prodidit, qui pellectis in suam amicitiam Epidamnensibus, ad illos, Essiosque ab Illyriorum obsidione liberandos advenerant; nec frustra, namque Illyrii non solum omissa statim obsidione domum quisque suam reversi sunt, sed pars eorum, qui (oo) Atintani vocantur, ad populum Romanum transiere. Interea uxor Agronis misit Romam legatos cum captivis ac transfugis, veniam oratum eorum, quæ nequaquam suo, sed ma-

viti sub imperio commissa fuerant: responsum accepere Legati Corcyram, Pharum, Esson, Epidamnum, & ex Illyriis (pp) Atintanos in populi Romani (qq) ditione jam esse: Pinnes autem ceterum (rr) Agronis imperium retineret licet, ac amicus Romanis esset, si se ab superioribus injuriis abstineret, daretque operam, ut Illyrici lembi non amplius duo, & hi quidem inermes, ultra (ss) Esson ne navigarent; nec mora ulla in muliere fuit, quin acciperet omnia: & hæc prima inter populum Romanum atque Illyrios irritamenta, fæderaque fuere. Secundum ea Romani Corcyram (tt) & Apolloniam libertate donaverunt; ac ne Demetrio quidem proditionis merces defuit.

N O T Æ.

a Urbs opulentissima Epiri, quam Illyrii in suam potestatem redegerant.

b Ab Issensibus potissimum Sociis populi Romani, quorum agros jampridem Illyrii depopulari ceperant, delatæ fuerunt hujusmodi querimoniæ.

c Coloniam atque urbem in Issa insula inde usque ab ætate Dionysii Senioris Siculi condiderunt; Issenses autem sub initium primi belli Punici, cum Romani Siciliam obtinuissent, se in amicitiam, societatemque populi Romani contulerunt.

d Teuta vidua erat Agronis Regis Illyriorum, ad quem hæc Legatio decreta fuerat; sed is paullo ante diem obierat, Teutæ conjugi & Pinei filii tutela, & regni administratione commissa.

e C. Fulvius Centumalus, & Postumius Albinus Consulatum gesserunt anno ante Christum 229.

f Cum ad Corcyram Consul accessit, jam urbe per deditionem Demetrius Pharius Dux Illyriorum potitus fuerat; seu potius eam receperat, & sub potestate Regum Illyriorum, a quibus desciverat, redegerat.

g Ita Romani tres munitissimas urbes adepti sunt, Corcyram in sinu Jonio, & Apolloniam ac Dyrrhachium.

h Ultra ostia Drilonis in Illyricum proprium.

i Mendum irrepsisse Historicus Dalmata censet, & non *obiter*, sed *pariter*, vel simul legendum. Neque enim facili negotio Ardiæi subigi poterant; quippe gens Illyrica fuit numero, copiis, atque opibus præpollens. Vid. cap. 2. §. 4. Part. 2. Proleg.

k Parthini & Atintanes gentes Illyricæ inter Drilonem & Acroceraunios; illi ad Septemtrionem, hi magis ad Meridiem vergentes.

l Issa, de qua supra, Insula & Colonia Syracusiorum, e regione propemodum Hyllis Peninsulæ, seu Promontorii Diomedæi, ab ora continenti longius, quam ceteræ, in altum exporrecta.

m Issei non ita in fidem recepti, ut subditi essent Romanis, sed ut essent amici ac socii, uti antea fuerant, & liberi immunesque.

n Hujus urbis maritimæ positio non satis certa.

o Pharia insula Græcorum Colonia, ab Issa modico Euripo interfluo disjuncta, & littori propior.

p Hæc urbs aliter Narbona & Narona ad fluvium cognominem sita.

q Civitas erat ad caput Sinus Rhizonici.

r Inter populos Illyrici, quos Romani Demetrio subjecerunt, potissimum annumerandi sunt Pharii cum urbe & insula Pharia patria ejusdem Demetrii, quam ipse Romanis prodiderat, teste Appiano. Partem reliquam Illyrici, qua Romani Demetrium donaverant, intra Drilonem fuisse arbitror ab regno Teutæ avulsam; nisi forte addiderint etiam Dimalum urbem mediterraneam in Parthinis, quam secundo bello Illyrico Demetrius obtinebat, vel a Romanis dono datam, vel per injuriam Romanis ademptam.

s Annus erat ante Christum 228. Q. Fabio Maximo II. & Sp. Carvilio Maximo II. Coss.

t Verum Appianus præter paucas urbes, quas nominatim commemorat, ceterum Agronis imperium Pineo ejus filio relictum affirmat.

u Ita Populus Romanus hac prima expeditione Illyrica egregie perfunctus ex Illyrico gradum fecit ad imperium Orientis; populis Græciæ primum amicitia sibi jungendis, deinde in suam potestatem redigendis.

x Sub initium primi belli Punici post Siciliam captam, Issei ad fidem amicitiamque populi Romani accesserant, iisdemque subsidio miserant naves Liburnas, quibus usi potissimum, primum maritimum prælium Romani inierant, primamque navalem victoriam reportarant, Eutropio teste.

aa Iidem sunt ac Ardiæi, de quibus supra.

bb Pinnes quippe filius erat Triteutæ ex Agrone, qui huic nuncio remisso Teutam in matrimonium duxerat.

cc E duobus Legatis alterum quidem interfectum Polybius tradidit; de altero autem in vincula conjecto nihil scripsit.

dd Has vicissitudines muliebris ingenii, modo ob metum resipiscentis, modo cum metus animo excesserat, ad pristinam contumaciam redeuntis, præter Dionem, neque Polybius, neque Appianus commemorant.

ee Si Corcyra, ut Polybius & Appianus docent, erat in ditione Agronis Teutæque, non satis intelligo, cur Romana classis ad eam insulam appulsus Teutæ metum adimeret, animosque adderet ad cepta persequenda.

ff Hunc collem Baudrandus in Illyrico quidem locavit, sed ignotam sibi esse ejus positionem fatetur.

gg Immo vero a Romanis pacem, & aliquot oppida interposita tributi pactione, aliisque conditionibus impetravit, ut Polybius docet; quin Appianus tradit, quod vero propius est, Pineo Agronis filio regnum paternum relictum præter aliquas urbes, quas Romani vel Demetrio donaverant, vel in suam amicitiam, aut ditionem acceperant.

hh Agron quidem obtinebat quidquid ea tempestate nomine ac finibus Illyrici continebatur, sed Appianus eidem partem tantummodo Illyrici idcirco attribuit, quod Illyricum ætate Appiani prolatis in Septemtrionem atque Orientem finibus, longe plurimas regiones complecteretur.

ii Communi Jonii vocabulo mare utrumque Adriaticum pariter Joniumque proprie dictum, Appianus more veterum subjecit.

kk Pyrrho filio Æacidæ Epirotarum Regi dominationem Sinus Jonii sive Adriatici Historicus Dalmata ex auctoritate Appiani attribuit. Sed hujus dominatus vestigium nullum apud veteres invenio. Fortasse Appianus Pyrrhum Achillis filium, & Regni Epirotici conditorem intelligi voluit, in ejusque potestatem Sinum Adriaticum fuisse scripsit. Is Pyrrhum Æacidæ multis ætatibus antecessit.

ll Græci ex Paro insula Maris Ægei in hanc insulam Illyricam, Dionysio seniore adjuvante, coloniam invexerant, urbemque ibidem condiderant, quæ usque ad Agronis imperium libertatem suam retinuit. Epidamnus itidem & Corcyra erant civitates liberæ, quas Agron bello ceperat.

mm Quam alii Issam, Appianus Esson vocat. Issei autem, cum Romanorum socii essent, ad eos auxilii petendi causa confugerunt.

nn Legatis Romanis Appianus Legatum Essiorum sive Issensium adjecit, quem Polybius & Dion silentio prætereunt.

oo Po-

oo Populi Illyrici mediterranei, qui ferme extremi gentium Illyricarum ad Meridiem erant.

pp Idcirco in Illyriis numerat speciatim Atintanos, quia hi pertinebant ad Regnum Illyricum Agronis. Corcyrenses vero, Epidamnenses & Pharii, quamvis si non genere, attamen nomine Illyrii essent, erant populi per se liberi, quos Agron paucis ante annis sub potestatem redegerat. Issenses vero nunquam Regibus Illyriorum paruerant.

qq Erant quidem Issenses, tamquam socii, in fide & clientela Romanorum; in ditione ac potestate non item. Nec dubium est, quin Romani post primum bellum Illyricum suam illis libertatem omni onere & vectigali exemptam servarint; quippe cum ejus insulæ tuendæ gratia bellum adversus Illyrios suscepissent. Epidamnus autem & Pharus se ultro Romanis dederant, qui Epidamnum quidem in sua potestate retinuerunt, Pharum vero Demetrio donarunt.

rr Itaque si Atintanos, Epidamnum, Apolloniam, Corcyram, Pharum, & aliquot præterea urbes excipias Demetrio traditas, quidquid Illyrici suberat imperio Agronis, id omne Pineus ejus filius Romanorum concessu retinuit.

ss Historicus Dalmata recte animadvertit *errorem in Appiani textum Græcum irrepsisse; nam ubi Lissum ponendum erat*, (cum Polybio) *Essum repetitum est, ideque adnavigationem ad Essum vetitam Interpres scripsit: non enim adnavigatio ad Essum vetita fuit Illyriis, sed præternavigatio ultra Lissum in continenti situm, quod ad Græcos pertinebat, ut Polybius refert, & alio loco repetit;* lib. 1. de Regn. Dal. & Croat. cap. 1.

tt Corcyram & Apolloniam Agron ad regnum suum adjunxerat; altera per proditionem Demetrii, altera per deditionem voluntariam in potestatem Romanorum venerat. Romani utramque libertate donarunt.

§. II.

Secundum bellum Illyricum.

A Primo bello Illyrico absoluto, confectoque, vix novem anni intercesserant, cum Demetrius Pharius, qui ob Corcyram Pharumque insulas Romanis proditas, tum ipsa Pharo, tum aliis Illyricis urbibus donatus fuerat; & post obitum Teutæ pro Pineo Agronis filio adhuc impubere regnum Illyricum administrabat, confisus opibus ac societate Philippi Regis Macedonum ab Romanis defecit, eorumque arma iterum in Illyrios, atque in sui exitium conscivit. Cum enim Romanos & Gallicq circa Padum bello distentos, & secundi Punici expectatione sollicitos videret, nihil ab illis sibi metuendum ratus, piraticis lembis mare infestum habebat, & Istris in spem, societatemque maritimæ prædæ adscitis, Romanorum socios, urbesque vastabat, & contra id, quod in formula pacis, quam Romani Illyriis dederant, diserte additum erat, cum navigiis quinquaginta ultra Lissum prædatorias excursiones facere instituerat; ad hæc: Atintanis, Illyricis inter Drilonem ac montes Acroceraunios populis, auctor fuerat, ut a Romanis desciscerent. Hinc alterum contra Illyrios bellum a Romanis susceptum. Nam post Istros prædones perdomitos, quamvis secundum bellum Punicum ingrueret, Hannibalque, traductis in Hispaniam copiis, jam Saguntum urbem Romanorum Sociam vehementissime oppugnaret; tamen Senatus Populusque Romanus Illyriis Demetrioque bellum inferre decrevit. Igitur anno primo Olympiadis 140., ante Christum 219. navales terrestresque copias M. Æmilius Paullus Consul in Illyricum vere appetente traduxit; eodemque anno, urbibus, quæ ab Demetrio stabant, aut vi captis, aut sponte se dedentibus, Pharia ejus patria excisa, & Demetrio in Macedoniam fugere coacto, bellum secundum Illyricum feliciter confecit. Ab Illyriis autem, & Pineo, defectionis culpam in Demetrium conferentibus, omne jus belli abstinuit; & receptis in ditionem vel amicitiam Romanorum urbibus, quas Demetrius ab Romanis abduxerat, cæterum regnum Illyricum integrum Pineo permisit.

Descriptio secundi belli Illyrici
Ex Polybio lib. 3.

Demetrius Pharius oblitus beneficiorum, quæ Romani in ipsum contulerant, cum jam ante contemnere eos cœpisset, quando formidabiles ipsis imminere (a) *Gallos videbat; tunc quoque propter metum a Carthaginiensibus impendentem, eosdem flocci faciens, spe sua omni locata in Regia Macedonum, quod bello* (b) *Cleomenico socia arma cum Antigono junxerat; hic inquam urbes Romanæ ditionis in Illyrico vastare, & in suam potestatem redigere erat aggressus; & ultra Lissum contra leges pacis quinquaginta lembis navigans, multas e Cycladibus insulas incursaverat. Quæ cum animadvertissent Romani, & Regiam Macedonum florere intelligerent, res suas* (c) *in provinciis ad ortum Italiæ sitis collocandas sibi esse in tuto existimarunt. Hannibalis enim molitiones antevertere se posse sperabant, & facile efficere, ut Illyriis errorem emendare coactis, Demetrio succenserent, & ingratum ejus animum ac temeritatem castigarent. Sed frustra fuerunt: nam ipsos* (d) *Hannibal antevertit, & Saguntinorum urbem exscidit; quo factum est, ut bellum non in Hispania, sed pro mœnibus urbis, totaque Italia gerendum ipsis fuerit. Cæterum Romani id consilium quod diximus secuti, vere ineunte anni primi* (e) *Olympiadis centesimæ quadragesimæ, L. Æmilium ad res in Illyrico gerendas cum exercitu mittunt.* (Hic Polybius digreditur ad Hispaniensem Hannibalis profectionem, & Saguntinæ urbis expugnationem.)

Circa idem tempus Demetrius simul ac de consiliis Romanorum rescivit, extemplo idoneum præsidium cum omnibus, quæ postulat usus, Dimalum (f) *mittit: in cæteris urbibus, occisis, qui contrariæ factionis erant, illarum gubernacula amicis suis tradit. Ipse ex omni subditorum numero fortissimos seligit ad sex millia, eosque Phari collocat. Romanus Consul ubi in Illyricum legiones perduxit, cognita hostium confidentia, tum propter Dimali munitionem, & copiam commeatuum, tum etiam quod nunquam fuisse capta urbs illa crederetur, ut hostes perterrefaceret, hanc omnium primam adoriri constituit: ratus id quod evenit, si & caperetur, facile reliquas perculsas timore in potestatem Romanorum venturas; hortatusque milites & admotis machinis Dimalum obsidet. Capta est urbs die septimo; eaque res hostium animos confestim ita confregit, ut ex omnibus mox urbibus advenirent, qui in Romanorum fidem se permitterent, dederentque. Consul convenientes quibusque leges dicere, eosque in fidem recipere: deinde Pharum versus ad ipsum Demetrium cum classe navigare. Quia autem acceperat urbem esse admodum munitam, magnumque virorum fortium numerum eo convenisse; ad hæc commeatibus, & reliquis belli apparatibus abundare, ne difficilis ac diuturna ejus obsidio sibi foret verebatur. Hæc metuens Æmilius, hujusmodi stratagemate in ipso adventus sui articulo est usus. Noctu cum omnibus copiis in insulam appulsus, majorem exercitus partem in terram exponit, & locis cavis ac sylvis occultat; ipse cum* vigin-

viginti navibus palam ubi illuxisset, proximum urbi portum petit. Demetrius eas naves conspicatus, numerumque illarum aspernatus, ex urbe ad portum cum suorum manu venit, ne egredi navibus hostis posset, impediturus. Ubi semel concurrerunt acies, atroci commisso prælio, plures subinde ex urbe suppetias veniebant, donec tandem omnes ad certamen exierunt. Interea Romani, qui noctu expositi fuerant, per ignota loca facto itinere appropinquant; collem deinde egregie munitum, qui inter urbem ac portum medius, occupant, & illos, qui ad pugnandum cum hoste exierant, ab urbe excludunt. Ea re cognita Demetrius, omisso certamine cum egredientibus in terram, congregatis omnibus suis, eosque hortatus, collatis signis cum iis, qui collem obtinebant, acie dimicare constituit.

Romani animadverso Illyrios acie ordinata acrem in se facere impetum, terribili ipsi quoque audacia in eorum cohortes irruunt. Simul uno tempore cæteri e navibus egressi terga hostium cædebant; deinde omni ex parte illos adorti, tumultu & perturbatione magna Illyrios implerunt. Itaque cum & a fronte & a tergo laboraret acies, fugam tandem capessere Demetrii exercitus est coactus. Pars in urbem fugit; plures aviis itineribus per insulam dissipati sunt. Demetrius ad lembos suos se recepit, quos desertis quibusdam locis stantes ad anchoras habebat, in omnem eventum paratos. His conscensis, noctuque profectus ad Regem Philippum præter omnium opinionem est delatus, egitque apud eum reliquam Vitæ suæ partem. (Hic Polybius res Demetrii apud Philippum gestas paucis complectitur, cumque multis post annis pugna cum Messeniis commissa, in acie cæsum ait.) *Romanus Consul Pharum repentino incursu statim invadit, eamque mox captam diruit: deinde Illyrico universo in potestatem redacto, rebusque omnibus ex animi sententia compositis, affecta jam æstate triumphum egit magnificum: neque solertiæ dumtaxat, verum etiam fortitudinis laudem ex Provincia reportavit.*

Ex Dione in Fragm.

Demetrius Pharius insolentia elatus, cum ob tutelam Pinei, tum ob conjugium Tritutæ Pinei matris, quam post obitum Teutæ duxerat, gravis erat incolis omnibus, & finitimorum etiam agros vastabat. Cum autem fretus (g) *amicitia populi Romani, ea scelera agere videretur;* (h) *Æmilius Paullus & M. Livius Coss. hac re intellecta,* (i) *eum accersiverunt. Qui cum minime pareret, sed socios populi Romani vastare non desineret,* (k) *Issam contra eum copias duxerunt.*

Ex Appiano in lib. Illyric.

Cæterum fides, quam Demetrius Agronis filio fefellerat, merito erat suspecta; nec ille multum distulit ingenio suo uti. Cum enim Romanis bello, quod per triennium adversus Celtas, eos maxime, qui ripas Eridani colunt, gessere, occupatis, nequaquam ad se persequendum satis spatii videret esse, ad infestandum latrociniis mare se contulit, adjunctis eam in rem Istris (l), *Illyrica item gente; Atintanisque* (m) *auctor fuit desciscendi a Romanis. Hi autem, uti primum a Celticis rebus* (n) *otium fuit, piratas quidem statim classe comparata intercipere, dilata in* (o) *sequentem annum contra Demetrium, ejusque defectionis socios expeditione. Porro Demetrium ad partes Philippi Macedonum Regis transgressum, ejusque ope reversum in patriam, & classe reparata novas agentem ex Jonio prædas interemere* (p), *Pharumque ejus patriam cum eo sententem funditus delevere. Cæterum Illyrii Pinnæ precibus iterum enixe pro iis nitentis* (q) *concessi sunt. Et secunda quidem Romanorum cum Illyriis contentio, ejusque exitus, & compositio hujusmodi maxime fuit.*

NOTÆ.

a Anno ante Christum 225. Insubres & Boii, ob ereptum Senonibus Gallis, lege Agraria ab Flaminio Trib. Pl. lata, agrum Picenum, accitis Transalpinis Gallis Gesatis, bellum Romanis sane formidolosum intulerunt; quod triennium tenuit. Victi sæpius Galli; ac tum primum Romani trans Padum copias duxerunt, Insubresque domuerunt.

b Hoc bellum adversus Cleomenem Regem Lacedæmoniorum, Antigono auctore ac Duce, qui pro Philippo Demetrii Gonatæ filio impubere Regnum Macedoniæ administrabat, inita societate conflarunt Macedones, Achæi, Epirotæ, Phocenses, Bœoti, Arcades & Thessali anno ante Christum 223., quibus Demetrius Pharius cum Illyricis copiis se adjunxit. Annus proximus, Cleomene victo, finem huic bello attulit.

c Romani ea tempestate *in provinciis ad ortum Italiæ sitis*, Corcyram solum, Issamque insulam, & aliquas Illyrici inter Drilonem & Montes Acroceraunios urbes, gentesque socias vel vectigales habebant.

d Anno ante Christum 220. Hannibal traductis in Hispaniam copiis, & Olcadum gentem aggressus, Althæam urbem opulentam in primis expugnavit; anno proximo Saguntum urbem Romanorum Sociam tota vi adortus, post septem menses in potestatem redegit. Hinc initia secundi belli Punici.

e Annus primus Olympiadis 140. congruit cum anno ante Christum 220., cui Polybius illigavit bellum secundum Illyricum; sed cum idem Polybius hoc bellum a L. Æmilio Consule gestum affirmet, cujus consulatus, in quo Collegam habuit M. Livium Salinatorem, in annum proximum incidit; idcirco bellum illud in annum secundum ejusdem Olympiadis, qui fuit ante Christum undevigesimus supra ducentesimum, rejici oportet.

f Hoc oppidum erat mediterraneum, videturque ab Livio (Dec. 3. lib. 9.) apud Parthinos collocari; quod fortassis Demetrius Romanis ademerat.

g Demetrius Romanis quidem se amicum esse simulabat; cæterum Philippo Macedonum Regi studebat.

h Hi anno secundo Olympiadis 140., ante Christum 219. Consulatum gessere.

i Verisimile est a Romanis Demetrium antea admonitum, ut a maleficiis absisteret, quam bello peteretur; id quod Polybius subobscure significavit, cum scripsit: Romanos sperasse, facile se posse efficere, *ut Illyriis errorem emendare coactis, Demetrio succenserent, & ingratum ejus animum castigarent.*

k Issenses erant Romanorum socii, apud quos Consul classem applicuit; inde vero progressus est ad Dimalum obsidendum.

l Anno ante Christum 221. Istri prædones navium Italicarum perdomiti sunt, ut mox dicemus.

m Bello primo Illyrico Atintani populi mediterranei inter Drilonem & Montes Acroceraunios, in Romanorum fidem se dederant.

n Anno ante Christum 222. bellum Celticum victis Insubribus compositum fuit; & anno proximo Istri compressi.

o Hic annus post Istricam expeditionem Consules habuit L. Veturium Philonem, & C. Lutatium. In hunc quidem annum designata fuerat *expeditio contra Demetrium, ejusque defectionis socios;* sed aliquo impedimento interposito dilata est in annum insequentem M. Livio Salinatore, & L. Æmilio Paullo Coss. Is fuit annus ante Christum 219.

p De-

p Demetrius neque captus neque interemptus fuit a Romanis; sed in Macedoniam ad Philippum Regem confugit, & post aliquot annos in prælio cum Messeniis commisso interiit, ut Polybius & Livius docent.

q Itaque Pineus filius Agronis, Romanorum concessu, regnum paternum retinuit, quod ab Carnis usque ad Drilonem protendebatur, interposita annui tributi pactione.

§. III.

APPENDIX

De Primo & secundo bello a Romanis contra Istros suscepto.

CUm Istria, ut diximus, ad Illyricum olim pertinuerit, duo bella Istrica, veluti quædam bellorum Illyricorum additamenta, huic loco intexenda censuimus, quibus intermedium fuit bellum secundum Illyricum, quod modo descripsimus. Demetrius Romanis lacessendis non solum sibi perniciem consciv it, sed Istris etiam, quos in societatem latrocinii maritimi partemque vocaverat, grave periculum ac damnum creavit. Romani quippe, antequam acceptas ab Demetrio injurias bello persequerentur, Istros ab latrociniis prædisque maritimis cohibendos censuerant. Itaque classe in Istros immissa, & piraticis lembis, partim captis, partim depressis, eorumdem vires navales sic prorsus attriverunt, ut per multos annos a mari, Italicisque navigiis, injuriam omnem abstinere cogerentur. Hoc bellum Istricum antiqui scriptores breviter ac summatim attingunt: *Istri subacti sunt*. Auctor Epitomes Livianæ. *Romani autem uti primum a Celticis rebus otium fuit, piratas quidem classe comparata intercepere, dilata in annum sequentem contra Demetrium, ejusque defectionis socios expeditione*. Appian. lib. Illyr. *M. Minutio, P. Cornelio Coss. Istris bellum illatum est, quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, perdomitique sunt omnes*. Eutropius lib. 3. qui hoc bellum Istricum ad Consulatum M. Minutii, & P. Cornelii cum referat, conjunxit cum anno ante Christum 221. in hunc quippe annum Consulatus ille inciderat. Quamvis autem Eutropius Istros *omnes perdomitos* esse affirmet, nolim tamen putes tum Istriam ad Romani Imperii provincias adjunctam fuisse; vectigal Istris ab Romanis impositum facile crediderim; sed non dubito, quin Romani post Demetrium devictum eamdem cum cætero Illyrico usque ad Drilonem Pineo Regi Illyriorum restituerint. At pars illa Carnorum, quæ itidem ad Illyricum pertinebat, qua ratione, quove tempore in potestatem Romanorum venerit, nemo veterum, quod ego sciam, litteris tradidit. Ante secundum bellum Istricum in fide ac potestate Romanorum fuisse, satis aperte Livius declarat, cum docet ab Senatu eam curam susceptam esse, ut ab ea regione Gallos Transalpinos arceret, qui transgressi in Venetiam Sp. Postumio Albino, & Q. Marcio Philippo Coss. idest anno ante Christum 186. sine populatione, aut bello, non procul Aquileja locum oppido condendo ceperunt. Nam primum Legatos de ea re questum trans alpes ad Gallos misit, quibus responsum est neque profectos ex auctoritate gentis ejus, (Liv. Dec. IV. lib. 9.) nec quid in Italia facerent se scire; deinde autem anno ante Christum 183. M. Claudium Marcellum Consulem ad novum Gallorum oppidum legiones admovere jussit; sed advenienti Consuli cum se Galli dedissent, receptis armis rebusque omnibus, quas secum attulerant, jubente Senatu, non agro solum & urbe, sed etiam tota Italia excesserunt. Regionem illam ab Gallis occupatam Livius Venetiam vocat, propterea quod Veneti fines suos usque ad Timavum productos habebant, antequam Carni oriundi, ut diximus, e Gallis Carnutibus, genus ac nomen e Montanis & subalpinis, quas primum insederant, regionibus, in planitiem ad mare usque propagassent. Hinc bipartita Carniæ divisio, & pars mediterranea sive Alpina, pars Cisalpina sive maritima dicta est, quæ antea pars erat Venetiæ. Cæterum paullo post ipsemet Livius agrum Gallorum, idest Carnicum, appellat eum, in quem Aquileja colonia latina deducta est, Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo Coss. anno ante Christum 181.

A primo Istrico bello annus erat fere trigesimus septimus, cum Istri ad ingenium redierunt. Quare alterum contra Istros bellum Senatus decrevit, quod sæpe interruptum, tandem anno septimo confectum est, & Istria in formam Provinciæ redacta. Hujus belli initium revocari oportet ad Consulatum Q. Fabii Labeonis, & M. Claudii Marcelli, qui consules fuerunt anno ante Christum 183. cum Istri adhuc Illyriorum Regibus suberant. Titus Livius Belli secundi Istrici priores annos nulla re memorabili gesta insignes brevissime attigit; sed extrema prælia, victoriamque Romanorum diligenter exposuit.

Itaque anno ante Christum 183. *M. Claudius Marcellus Cos. Gallis ex provincia exactis, Istricum bellum moliri cœpit, litteris ad Senatum missis, ut sibi in Istriam traducere legiones liceret. Id Senatui placuit*. Liv. Dec. IV. lib. 9. Sed paullo post hæc subjicit: *M. Marcellus ex Istria revocatus exercitu dimisso Romam comitiorum causa rediit*. Nihil itaque in Istris memorabile ab eo gestum.

Anno ante Christum 181. P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo Coss. L. Duronio Prætori, cui Apulia obvenerat, *& Istri adjecti, quod Tarentini Brundusinique nunciabant maritimos agros infestos transmarinarum navium latrociniis esse*. Hæc Livius Dec. IV. lib. X. Hoc anno idem Livius tradit bellum cum Istris fuisse, *prohibentibus Coloniam Aquilejam deduci*. Istros tamen ex ea regione abmotos, eorumque conatus repressos fuisse illud argumento est, quod hoc ipso anno Triumviri ad id creati coloniam illam deduxerint.

Annum quartum quintumque Istrici belli silentio præterit Livius, quod neutrum res ulla præclare gesta litteris ac memoria dignum fecerit. Anno autem sexto ejusdem belli, ante Christum 178. A. Manlius Cos. ab Aquileja contra Istros profectus ad lacum Timavi castra movet. Istri, fugatis subito incursu Romanis præsidiis, in castra quoque impetum faciunt; ea a militibus trepidantibus atque ad mare fugientibus vacua relicta capiunt ac diripiunt. Consul revocatis militibus amissa castra, oppressis ibi hostibus vino ac somno gravatis, recepit. Quæ Livius fuse accurateque ad hunc modum descripsit Dec. V. lib. I. *Consilium de Istrico bello cum haberet Consul, alii gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent; alii consulendum prius Senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileja Consul castra ad lacum Timavi posuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem navibus C. Furius Duumvir navalis venit. Adversus Illyriorum (a) classem creati duumviri navales erant, qui tuendam viginti navibus mari superiore Anconam velut cardinem haberent; inde L. Cornelius dextera littora usque*

que ad Tarentum, C. Furius læva usque ad Aquilejam tueretur. Eæ naves ad proximum portum in Istriæ fines, cum onerariis, & magno commeatu missæ; secutusque cum Legionibus Consul, quinque fere millia a mari posuit castra. In portu emporium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in castra supportabantur; & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatæ sunt: in Istriamque suum præsidium stativum repentina cohors Placentina opposita inter mare & castra; & ut idem aquatoribus ad fluvium esset præsidium, M. Æbutius Trib. militum secundæ legionis duos manipulos militum adjicere jussus est. T. & C. Ælii Tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, via, quæ Aquilejam fert, duxerunt. Ab eadem regione mille ferme passuum castra erant Gallorum. Carmelus (b) pro Regulo erat tribus, aut amplius millibus armatorum. Istri, ut primum ad lacum Timavi castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti; nec quidquam eos, quæ terra marique agerentur, fallebat. Postquam stationes invalidas esse pro castris, eorum turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento viderunt; duo simul præsidia Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis aggrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum; qua dilabente ad primum teporem solis, perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux speciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque frustrata Romanos, multo majorem iis quam erat hostium aciem ostendit: qua territi utriusque stationis milites, ingenti tumultu cum in castra confugissent, haud paullo ibi plus, quam quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugissent, nec percontantibus reddere responsum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum, audiebatur: & concursatio in obscuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hostis intra vallum esset. Una vox audiebatur ad mare vocantium. Id forte temere ab uno exclamatum, totis passim personabat castris. Itaque primo velut jussi id facere, pauci armati, major pars inermes ad mare decurrunt: dein plures, postremo prope omnes, & ipse Consul, cum frustra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec precibus ad extremum valuisset; unus remansit M. Licinius Strabo Tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus signis ab Legione sua relictus. Hunc, in vacua castra impetu facto, Istri, cum alius armatus iis nemo obviam isset, in prætorio instruentem atque adhortantem suos, oppresserunt. Prælium atrocius quam pro paucitate resistentium fuit: nec ante finitum est, quam Tribunus militum, quique circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæstorium forum, quintanamque hostes pervenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expositamque copiam, & stratos lectos in quæstorio invenissent, Regulus (c) accubans epulari cœpit; mox idem cæteri omnes armorum hostiumque obliti faciunt, & ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidius vino ciboque corpora onerant. Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos; terra, mari trepidatur; nautici tabernacula detendunt, commeatumque in littore expositum in naves rapiunt; milites in scaphas & mare territi ruunt; nautæ metu ne compleantur navigia, alii turbæ obsistunt, alii ab littore naves in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde invicem militum nautarumque oritur; donec jussu Consulis procul a terra classis submota est. Secernere inde inermes ab armatis cœpit. Vix MCC. ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inventi sunt: cætera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda vere futura, si belli hostes meminissent. Tunc demum nuncius ad tertiam legionem revocandam, & Gallorum præsidium opprimendum venit: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamque ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ Legionis pabulum lignaque projicere jubent; centurionibus imperant, ut graviores ætate milites binos in ea jumenta, ex quibus onera dejecta erant, imponant: equites ut singulos e juvenibus pedites secum in equos tollant: egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua virtute recipiant: & recipi facile posse, si in præda occupati barbari subito opprimantur; sicut ceperint, posse capi. Summa militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur; priores tamen Consul, copiæque, quæ a mari reducebantur, ad vallum accesserunt. L. Atius Tribunus primus secundæ legionis non hortabatur modo milites, sed docebat etiam; si victores Istri, quibus armis cepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse; deinde stationes certe pro vallo habituros: vino somnoque verisimile est mersos jacere. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis virum, inferre signum jussit. Ille, si unum se sequerentur, quo celerius fieret, facturum dixit; connixusque cum trans vallum signum conjecisset, primus omnium portam intravit. Et parte alia T. & C. Ælii Tribuni militum tertiæ legionis cum equitatu adveniunt; confestim & quos binos oneraria in jumenta imposuerant secuti, & Consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modice vinosi erant, memores fuerunt fugæ: aliis somno mors continuata est, integraque sua omnia Romani, præterquam quod vini cibique absumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra vallum suos senserunt, armis arreptis, cædem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popilii equitis; Sabello cognomen erat: is pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Istrorum cæsa sunt, captus nemo, quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Istrorum temulentus ex convivio raptim a suis in equum impositus fugit. Ex victoribus CCXXXVIII. milites perierunt; plures in matutina fuga, quam in recipiendis castris.

Deinde narrat Livius ingentem Romæ tumultum excitatum fuisse propter falsos rumores de Manliano exercitu ab Istris deleto; sed paullo post allatis de ejusdem exercitus incolumitate litteris M. Junii Consulis ex Liguria in Galliam transgressi, sedatum esse; & delectus extra ordinem non in urbe solum, sed tota Italia indictos, fuisse omissos. Tum ad res alias digreditur, quæ ad bellum Istricum non pertinent.

Anno ante Christum 177. C. Claudius Pulcher, & Tib. Sempronius Gracchus consules creati sunt, sortirique provincias jussi. Sempronio Sardinia, Claudio Istria obvenit. C. Claudius Consul, metu ne provincia Istria propter res gestas a Procoss. M. Junio, & A. Manlio sibi adimatur, propter celeritatem inauspicato ab urbe profectus, eo pervenit: ob hanc temeritatem & inconsulte ibi acta adversus Procoss. ludibrio ab exercitu habetur: reversusque Romam ad capienda auspicia, denuo in Istriam abit, excisis tribus oppidis provinciam

ad

ad imperium adjungit. T. Liv. Dec. v. lib. 1.

Dum hæc Romæ geruntur, M. Junius, & A. Manlius Procoss. qui priore anno Consules fuerant, cum Aquilejæ hibernassent, principio veris (d) in fines Istrorum exercitum introduxerunt; ubi cum effuse popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernentes Istros, quam certa spes satis sibi virium adversus duos exercitus excivit, concursu ex omnibus populis juventutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu, quam perseverantius pugnavit. Ad quatuor millia eorum in acie cæsa, ceteri omisso bello in civitates passim diffugerunt. Inde Legatos primum ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos miserunt. Hæc cum Romæ cognita litteris Proconsulum essent, C. Claudius Consul veritus, ne forte ea res provinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in provinciam abiit: ubi inconsultius, quam venerat, se gessit. Nam cum concione advocata, fugam e castris A. Manlii adversis auribus militum, quippequi primi ipsi fugissent, jactasset; ingessisset probra M. Junio, quod se dedecoris socium collegæ fecisset, ad extremum utrumque decedere provincia jussit. Quod cum milites Consulis imperio dicto audientes futuros sese dicerent, cum is more majorum secundum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe esset; furens ira, vocatum, qui pro quæstore Manlii erat, catenas poposcit, vinctos se Junium Manliumque minitans Romam missurum. Ab eo quoque spretum Consulis imperium est, & circumfusus exercitus favens Imperatorum causæ, & Consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremo fatigatus Consul, & contumeliis singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibriis, nave eadem, qua venerat, Aquilejam rediit. Inde Collegæ scripsit, ut militum novorum ei parti, quæ scripta in Istriam provinciam esset, ediceret, Aquilejam ut conveniret; ne quid se Romæ teneret, quominus votis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc Collegæ obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est. Claudius prope consecutus est litteras suas. Concione adveniens de Manlio & Junio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus, votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis (e) ante diebus Junius Manliusque oppidum Nesattium (f), quo se principes Istrorum, & Regulus ipse Æpulo receperat, summa vi oppugnant. Eo Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit; amnemque præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscissæ aquæ; & ne tum quidem memores pacis, in cædem conjugum ac liberorum versi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdum facinus esset, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul comploratione feminarum, puerorumque simul nefandam cædem, milites transgressi murum, oppidum intrarunt. Cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium accepit Rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur; ceteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida Mutila (g) & Faveria (h) vi capta ac deleta. Præda, ut in gente inopi, spe major fuit, & omnis militibus concessa est. Quinque millia capitum DCXXXII. sub corona venierunt. Auctores belli virgis cæsi, & securi percussi: Istria tota trium oppidorum excidio, & morte Regis pacata est (i): omnesque undique populi (k) obsidibus datis in ditionem venerunt.

NOTÆ.

a L. Duronius Prætor biennio ante, idest anno ante Christum 180 ad Senatum retulerat maritimam navigationem, oramque Italicam ab Gentio Rege Illyriorum, piraticis navigiis infestam reddi; biennio post eodem tempore, quo cum Istris bellum erat, adversus Illyriorum classem creati duumviri navales. Liv. Dec. iv. lib. x.

b Sunt qui Carmelum, & Æpulonem, cujus postea meminit Livius, eumdem esse putent. Sed alterum ab altero distingui oportet. Carmelus Gallorum, Æpulo Istrorum Reguli erant. Illi autem Galli in Japydia mediterranea, Istriam ad Septemtrionem accolebant, fœdusque adversus Romanos cum Istris fecerant. Porro Istri, cum antea Regum Illyricorum imperio subessent, anno ante Christum 180. cum cæteris Illyriis citra Naronem, ab Gentio postremo Illyriorum Rege defecerant, sibique Regem sive Regulum crearant, cui nomen erat Æpuloni.

c Gallorumne, an Istrorum is Regulus esset, non satis ex Livio intelligi potest: illud quoque incertum est, soline Istri, an cum Gallis, Romanorum castra adorti adeptique fuerint; quamvis enim infra scribat revocatos milites ad præsidium Gallorum opprimendum, & castra recipienda; tamen pro castris recuperandis pugnatum cum Istris ait, horumque ad octo millia cæsa esse: de Gallorum autem seu pugna, seu cæde nihil commemorat.

d Is erat annus proximus a castris receptis, ante Christum 177.

e Cum supra Livius scripserit Legatos ab Istris ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides venisse, hic vero Nesattium Istrorum oppidum ab Junio Manlioque oppugnatum scribat, aliquid novæ offensionis intervenerit oportet, quod pacis consilia conditionesque disjecerit.

f Plinius post Polam ad Orientem locat Nesattium, quod oppidum ipse Nesactium, alii Nesartum, alii Nesartium vocant.

g Mutilam mari, post Promontorium Polaticum, Cluverius apposuit.

h Faveriam idem Cluverius ad fluvium Arsiam collocavit.

i Istria ad imperium populi Romani adjuncta est, anno ante Christum 177. cum antea Regibus Illyriorum, deinde propriis Regulis subesset.

k Idest omnes Istriæ gentes; Carni siquidem ab Occasu Istris finitimi jam erant in ditione Romanorum; & aliqui etiam fortasse ex Japydibus, qui cum Gallis permixti ab Septemtrione & Oriente Istriam proxime circumcolebant, tum in deditionem venerunt.

§. IV.

Tertium bellum Illyricum.

De Gentio Pleurati filio Illyriorum Rege, cum aliunde, tum ab Issensibus sociis populi Romani, querelæ ad Senatum sæpius delatæ fuerant; nam L. Duronius Prætor, qui ex Illyrico cum decem navibus Brundusium redierat, Romam cum venisset, inter exponendas res, quas ibi gessisset, haud dubie in Gentium præcipue latrocinii omnis maritimi causam averterat; ex regnoque ejus omnes naves esse dixerat, quæ superi maris oram depopulatæ essent; quibus de rebus se Legatos misisse, nec conveniendi Regis po-

potestatem factam. Venerant itidem ab Issensibus Legati simul questi, fines suos ab Gentio vastari, simul eum in suspicionem vocantes societatis initæ cum Perseo, quem hostili infensoque in Romanos animo esse, cum multa ejus scelera ac flagitia, tum belli apparatus declarabant. Cæterum Gentius, fervente jam Romanos inter ac Macedonas bello, adhuc incertus animi hærebat, utri se parti addiceret. Eum tandem Legationes & promissa Persei, fraudes insuper dolique perpulere, ut ex occulto, apertum se hostem Romanorum profiteretur; id quod illi pariter Regnoque Illyrico extremum exitium attulit. Quod cum Romæ nunciatum esset, bellum adversus Gentium & Illyrios gerendum Senatus dedit L. Anicio Prætori, anno ante Christum 168. Is vere appetente copias in Illyricum trajecit, & intra triginta dies, capto Gentio cum conjuge, liberis & consanguineis, Regnoque Illyrico in potestatem redacto, bellum celerrime ac feliciter confecit; quod prius perpetratum, quam cœptum, Romæ auditum est. De hoc bello, quæ Polybius, Livius, Appianus scripsere, nunc subjicienda sunt.

Perseus & Gentius Legatis ultro citroque missis fœdus adversus Romanos ineunt. Ex Polyb. in Excerpt. Leg. n. 76. 77. 86.

Perseus legatos ad Gentium Regem, Pleuratum (a) *Illyrium exulantem apud se, & Adæum* (b) *Macedonem Beræum misit, quibus mandavit, ut exponerent, quæ bello egisset adversus Romanos Dardanosque: adjicerent præsentis expeditionis in Epiro & Illyrico opera, hortarenturque Gentium ad amicitiam, ac societatem secum & cum Macedonibus jungendam. Hi transgressi jugum Scordi montis per Illyrici quas vocant solitudines (eam terram non multis ante annis de industria Macedones populando a cultoribus vacuam fecerant, quo transitus difficiles Dardanis in Illyricum redderent) per ea inquam loca cum ingenti vexatione Adæus & Pleuratus Scodram pervenerunt. Qui cognito Lissi Gentium morari, ad illum miserunt; ac mox ab illo acciti, ut eo ventum, mandata exponunt. Gentius videbatur quidem non esse alienus ab amicitia cum Perseo contrahenda: verum ne statim legatorum postulatis adnueret, hoc prætextu est usus, quod a rebus bello necessariis esset imparatus, quodque sine pecunia bellum adversus Romanos suscipere non posset. Hoc accepto responso Adæus ad Perseum redit. Stuberam Rex tunc venerat, & prædam ac spolia ibi vendebat, suosque milites reficiebat, Pleurati reditum expectans; qui ut est reversus, postquam intellexit Perseus, quæ responderat Gentius, extemplo Adæum remittit, addito Glaucia ex numero custodum corporis, & quodam Illyrio, quod linguæ Illyricæ is esset peritus, cum iisdem mandatis; quasi parum perspicue declarasset Gentius, qua sibi re esset opus; & quo pacto flecti posset, ut postulatis eorum adnueret. Iis iter aggressis ipse cum exercitu Ancyram petit* (c). *Legat. LXXVI.*

Sub id tempus (d) *qui ad Gentium missi fuerant, redierunt; cum neque fecissent quidquam amplius quam antea; neque amplius quidquam renunciarent, quam antea, manente Gentio in eadem voluntate. Gentius enimvero paratus erat consilia sua omnia cum Perseo consociare, sed pecunia sibi opus esse dicebat: quam rem Perseus contemptim audiens,* (e) *Hippiam iterum mittit, ad fœdus firmandum, nulla ejus mentione facta, in quo uno totius negotii cardo vertebatur, cum tamen unica illa esset ratio, qua posset benevolum Gentium sibi reddere......Illa tempestate* (f) *si pecunias largiri Perseus voluisset, & publice civitatibus, & privatim Regibus, atque iis, qui publica negotia tractabant, non dicam ea, qua poterat, magnificentia impensas subministrando, sed modica tantum liberalitate utendo, evenisset, ut omnes Græciæ populi, omnesque vel certe quamplurimi Reges voluntates suas nudarent; de quo non arbitror quemquam prudentum fore mecum disputaturum. Legat. LXXVII.*

Cum ante hyemem rediisset Hippias, quem societatis jungendæ causa Perses ad Gentium miserat, atque is renunciasset paratum Regem esse bellum adversus Romanos suscipere, si trecenta sibi talenta numerarentur, & de summa re idonea ratione sibi caveretur. His Rex auditis, necessariam sibi esse judicans Gentii societatem, Pantauchum ex fidissimis amicis delectum datis mandatis misit, qui primum quidem pecuniam daturum pactus, jusjurandum super societate præstaret, atque exigeret; deinde ut obsides statim mitteret, prout Pantaucho videretur, & ab eo acciperet, quos Gentius in fœderis formula nominatim indicasset. Adhæc ut de transvectione illorum trecentorum talentorum cum Gentio constitueret. Pantauchus statim profectus, ubi Medeonem Labeatidis venit, obvium ibi nactus Gentium, facile adolescenti persuasit, ut spes omnes suas cum Perseo conjungeret, icto fœdere societatis & conscripto ......Pantauchus ad fodiendum Regis latus mansit, qui juvenem assidue moneret, urgeretque, ne in bello apparando cessaret; sed compararet se, quo posset loca, urbes, socios hosti præcipere. Maxime autem illum hortabatur, ut ad navale bellum necessaria pararet; nam cum Romani ab ea parte penitus essent imparati, ipsum in Epiri ora, & Illyrici nullo labore quidquid destinasset, & per se, & per alios, quos eo mitteret, esse effecturum. Gentius igitur hujusmodi sermonibus perpulsus terra marique necessaria bello comparabat (g). *Legat. LXXXV.*

Expeditio L. Anicii Prætoris adversus Illyriorum Regem Gentium, qui victus veniens in deditionem, cum uxore, liberis & propinquis Romam mittitur. Ex Livio Dec. V. lib. IV.

Jam veris principium erat, novique Duces in provinciam venerant: Cos. Æmilius (h) *in Macedoniam, Octavius Orcum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, fratres duos, Platorem utroque parente, Caravantium matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus suspecto, Platorem occidit, & duos amicos ejus Ettritum & Epicadum, impigros viros, quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pactam fratri eum invidisse, tamquam his nuptiis adjungenti sibi Dardanorum gentem; & similius id vero fecit ducta ea Virgo. Platore interfecto gravis deinde, dempto fratris metu, popularibus esse cœpit, & violentiam insitam ingenio, intemperantia vini accendebat. Cæterum, sicut ante dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes copias contraxit: quindecim millia armatorum fuerunt. Inde fratre in Caviorum* (k) *gentem vi aut terrore subigendam cum mille peditibus, & quinquaginta equitibus misso, ipse ad Bassaniam* (l) *urbem, quinque millia ab Lisso ducit. Socii erant Romanorum: itaque per missos nuncios prius tentati, obsidionem pati, quam dedere sese maluerunt. Caravantium in Caviis Durnium oppidum advenientem benigne accepit, Caravantis altera urbs exclusit; & cum agros eorum effuse vastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Jam & Ap. Claudius, assumptis ad eum exercitum, quem habebat, Bulianorum*

rum (m), & Apolloniatium, & Dyrrhachinorum auxiliis, profectus ex hibernis, circa Genusuum (n) amnem castra habebat, audito fœdere inter Persea & Gentium, & Legatorum violatorum injuria accensus, bellum haud dubie adversus eum gesturus. Anicius Prætor eo tempore, Apolloniæ auditis, quæ in Illyrico gererentur, præmissisque ad Appium litteris, ut se ad Genusuum opperiretur, triduo & ipse in castra venit; & ad ea, quæ habebat auxilia, assumptis Parthinorum (o) juventutis duobus millibus peditum, & equitibus CC.; peditibus Epicadus, equitibus Agalsus præerat: parabat ducere in Illyricum, maxime ut Bassanitas solveret obsidione: tenuit impetum ejus fama lemborum vastantium maritimam oram. Lxxx. erant lembi, auctore Pantaucho, missi a Gentio ad Dyrrhachinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum classis ad ..... (desunt haud pauca, si quidem persequebatur hic res gestas ab Anicio Prætore adversus Gentium, maxime eas, quas mari prospere gesserat: desideratur etiam initium earum rerum, quas terra feliciter gessit; statim autem subjicit deditionem urbium) .... tradiderunt se: deinceps & urbes regionis ejus idem faciebant, adjuvante inclinationem animorum clementia in omnes & justitia Prætoris Romani. Ad Scodram (p) inde ventum est; id quod belli caput fuerat, non eo solum quod Gentius eam sibi ceperat, velut regni totius arcem, sed etiam quod Labeatium gentis munitissima longe est, & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausala latere urbis, quod in Orientem patet præterfluens, Barbana ab Regione Occidentis, ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini, quod ortum ex monte Scodro, multis & aliis auctum aquis, mari Adriatico infertur. Mons Scodrus (q) longe altissimus regionis ejus ab Oriente Dardaniam subjectam habet, a Meridie Macedoniam, ab Occasu Illyricum. Quamquam munitum situ naturali oppidum erat, gensque id tota Illyriorum, & Rex ipse tuebatur; tamen Prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia secuturam esse ratus, & repentinum valiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clausis portis muros, portarumque turres dispositis armatis defendissent, vano cum incepto mœnibus pepulissent Romanos. Nunc porta egressi prælium loco æquo majore animo commiserunt, quam sustinuerunt. Pulsi enim, & fuga conglobati, cum ducenti amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset.

Triduo in hoc dato, cum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, navem conscendit, & flumine Barbana navigat in lacum Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum; sed, ut apparuit, falsa spe excitus, Caravantium fratrem multis millibus armatorum actis ex ea regione, in quam missus erat, adventare. Qui postquam evanuit rumor, tertio post die navem eamdem secundo amni Scodram demisit; præmissisque nunciis, ut sibi appellandi Prætoris potestas fieret, copia facta in castra venit. Et principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremo ad preces, lachrymasque effusus, genibus Prætoris accidens, in potestatem sese dedit. Primo bonum animum habere jussus, ad cœnam etiam invitatus, in urbem ad suos rediit, & cum Prætore eo die honorifice est epulatus. Deinde in custodiam C. Cassio Tribuno militum traditus, vix gladiatorio accepto decem talentis ab Rege (r) Rex, ut in eam fortunam recideret.

Illyricum Sacrum.

Anicius Scodra recepta nihil prius quam requisitos Petilium Perpennamque Legatos ad se duci jussit, quibus splendore suo restituto, Perpennam extemplo mittit ad comprehendendos amicos, cognatosque regis; qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus Scerdileto, Pleuratoque, & Caravantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrico intra triginta dies perfecto, nuncium victoriæ Perpennam Romam misit; & post dies paucos Gentium Regem ipsum cum parente, conjuge, ac liberis, ac fratre, aliisque principibus Illyriorum: hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum, Romæ auditum est.

L. Anicius ex Illyrico profectus in Epirum, provinciam, redactis in potestatem oppidis, pacat; reversusque in Illyricum, de sententia Legatorum, quos ad id Senatus miserat, dat libertatem Illyriis, tributo aliis imposito, immunitate aliis concessa. Ex T. Livio Dec. 5. lib. 5.

Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, sicut ante dictum est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito Gabinium præfecit, Rhizoni (s) & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Ubi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obviam effusa. Hic præsidio imposito in Molossidem (t) transgressus, cujus oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes ejus civitatis erant, insignes & favore Persei, & odio adversus Romanos, iidem universæ genti auctores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia privatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut communi ruina patriæ opprimerentur, clauserunt portas, multitudinem, ut mortem servituti præponerent, hortantes. Nemo adversus præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis & ipse adolescens, cum major a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset: Quæ vos rabies, inquit, agitat; qui duorum hominum noxæ civitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui lethum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atque ibi offerentes se ipsi vulneribus interfecti, urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto, per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro, divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum. Scodræ, quo quinque legati (u) ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tribunali pronunciavit de sententia concilii, (x) S. P. Q. R. Illyrios esse liberos jubere, præsidia ex omnibus oppidis, arcibus, & castellis sese deducturum: non solum liberos, sed etiam immunes fore Issenses, & Taulantios, Dassaretiorum Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorseis quoque immunitatem dare, quod relicto Caravantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus & Dassarensibus, & Selepitanis, cæterisque Illyriis vectigal dimidium ejus, quod Regi pendissent, imponere. Inde in tres partes Illyricum

E divi-

divisit; unam eam fecit, quæ supra dicta est, alteram Labeatas omnes, tertiam Agravonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas, accolasque eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna rediit.

Descriptio tertii Belli Illyrici
Ex Appiano lib. Illyr.

Qua tempestate Populus Romanus bellum gerebat adversus Macedonas, & Regem Persen, qui Philippo successerat; Gentius reliqui Illyrici Rex, pecunia invitatus socia cum Perse arma conjunxit, atque in Illyricum (aa) Romanam Provinciam impetum fecit, Legatosque ad se ab Senatu missos conjecit in vincula, exploratores illos, non legatos esse criminatus. Ad eam persequendam injuriam Anicius Romanus Prætor adveniens, nonnullos Gentii lembos mari cepit, mox terra congressus acie superatum, fugatumque in arce (bb) quadam obsedit, indeque supplicem, sese Romanis dedere jussit. Ille tridui spatio ad deliberandum impetrato, cognitaque gentis universæ ad Romanos transitione, quæ per eos dies facta est, aditum ad Prætorem infimis precibus exoravit, delatusque, & genibus excipientis advolutus, degeneri admodum precum genere usus est. Anicius trepidantem benigne consolatus, cœnæ etiam adhibuit: cæterum digressum e triclinio comprehendi a lictoribus, & in vincula conjici jussit. Mox una cum filiis triumphandum Romam duxit: & cum Gentio quidem intra viginti (cc) dies debellatum est; septuaginta autem Civitates (dd), quæ illi paruerunt, confecto Macedonico bello, Æmilius Paullus, secretis a Senatu mandatis acceptis, cum rediret in Italiam, de industria pertransivit; metuentibusque ita demum eorum, quæ commiserant, pollicitus veniam est, si quidquid auri argentique habebant, ederent, conferrentque; nec abnuentibus ipsis, misit in unamquamque civitatem partem copiarum, eadem omnibus Ducibus constituta die, qua ad auroram quisque eorum oppidanis per præconem ediceret intra tres horas pecuniam omnem in forum deferendam, eamque delatam, & reliqua etiam omnia diriperent. Sic a Paullo una hora septuaginta spoliatæ sunt urbes.

NOTÆ.

a Is Pleuratus fuit filius Scherdilaidæ vel Scerdiledi, cui ob præclaram operam superiori bello Macedonico Romanis navatam, Lingus & Parthini dati fuerant, ut Livius tradit. Sed vel a Romanis ob defectionem ad Perseum, vel a suis ob tyrannidem expulsus, tum apud Perseum exulabat.

b Hunc Aputeum vocat Titus Livius Dec. 5. lib. 3.

c Hæc omnia ex Polybio Livius sumpsit, ac totidem fere verbis in latinum transtulit. *ibid.*

d Hæc Livius breviter: *Ab Gentio eodem adferentes redierunt*. Dec. 5. lib. 3.

e Hujus quoque legationis meminit Livius Dec. 5. l. 4

f De avaritia Persei plura Livius Dec. 5. lib. 4.

g Multa præterea adjecit Livius, de Olympione Gentii Legato, qui jusjurandum a Perseo, obsidesque acciperet, tum de fraude Persei in persolvenda pacta pecunia, tum denique de legatis Romanis Pantaucho stimulante violatis; quæ a nobis exposita sunt cap. 3. §. 7.

h L. Æmilius Paullus II. & C. Licinius Crassus Consulatum gessere anno ante Christum 168.

k Cavii gens Illyrica ut videtur mediterranea inter Drilonem & Acroceraunios.

l Bassania urbs Illyrica mediterranea in Parthinis.

m Buliani Illyrici populi, iidem fortassis ac Bullini, qui cum prope Tragurium oppidum ditionis Issensium sedes haberent, inter Socios populi Romani cum Issensibus annumerandi sunt.

n Fluvius Illyricus inter Dyrrhachium & Apolloniam, longo tamen utrinque spatio disjunctus.

o Populi Illyrii, supra Taulantios.

p Civitas ac sedes Regum Illyricorum apud Labeates populos Illyricos, posita ferme ad paludis Labeatidis ostium, unde Barbana fluvius egreditur.

q Series & continuatio montium ab Ardiis montibus ad montes Hæmi producta.

r Ab rege Perseo, a quo deceptus fuerat.

s Rhizon ad sinum Rhizonicum, & Olcinium ad mare, urbes Illyrici proprii.

t Molossis regio Epiri, quam Molossi gentes Epiroticæ incolebant.

u Post Gentium & Perseum victos captosque, missi sunt ab Senatu Legati, quorum alii cum Anicio communicatis consiliis res Illyricas, alii cum Paullo Æmilio Consule, res Macedonicas componerent.

x Hanc formulam libertatis vel immunitatis Illyriis concessæ, itemque tripartitam illam, quam Anicius fecit, Illyrici divisionem explicavimus cap. 3. §. 7.

aa Illyrica Romanorum provincia inter Drilonem, & montes Acroceraunios erat; nam in regione citra Drilonem, quæ dicta est Illyricum proprium, Gentius rerum potiebatur.

bb Hæc erat Scodra, Livio teste.

cc Livius intra triginta dies bellum Illyricum confectum tradit.

dd Livius quidem civitatum 70. direptionem commemorat; sed eas partim Epiro, partim Illyrico attribuit. Dec. 5. lib. 5.

§. V.

Quartum Bellum Illyricum, & Primum Dalmaticum.

Quæ pars Illyriorum inter Naronem & Nestum anno ante Christum 180. ab Gentio defecerat, cum formam liberæ omnique alieno dominatu reipublicæ adscivisset, ab Delminio, urbe mediterranea & montana, quæ totius gentis caput ac Metropolis constituta est, nomen Dalmatarum sibi adoptavit. Principio quidem jus suum nomenque inter duos illos amnes, quos dixi, viginti urbes nacta, continuit; sed brevi opibus aucta copiisque gentes ad Occasum finitimas, quæ itidem ab Rege Illyriorum desciverant, ad suum imperium nomenque adjunxit, Dalmatiæ finibus usque ad Titium propagatis. Exinde gentes omnes Illyricæ ab Titio ad Naronem usque, montes inter ac mare interjectæ, ut non solum sub eodem jure, sed etiam nomine continerentur, Dalmatæ vocari cœptæ sunt. Hos porro seu prædandi, sive imperii amplificandi cupiditas impulit, ut crebris excursionibus vastarent agros Traguriensium & Epetinorum, ipsisque urbibus Epetio & Tragurio, quæ ad ditionem Issensium pertinebant, vastitatem atque exitium minitarentur. Neque injurias populationesque abstinebant a Daorsiis, qui Naronem accolebant, sociis Populi Romani, quibus post tertium bellum Illyricum non libertas solum, sed immunitas etiam data fuerat, quod relicto Caravantio, fratre Gentii Regis Illyriorum, ad Romanorum castra se transtulissent. Quare iterum ac sæpius ab utrisque populis Legati ad Senatum venerant, questi agros suos pagosque perpetuis Dalmatarum incursionibus expositos esse; & multas indidem hominum pecudumque prædas quotidie abigi, sata uri, tecta incendi, ipsasque urbes magno in discrimine versari, nisi Dalmatarum audaciæ

Roma-

Romani frenum injicerent. Assiduis Sociorum querelis tandem permotus Senatus C. Fannium in Dalmatiam legavit, qui Dalmatas doceret, Issenses & Daorsios in fide & clientela populi Romani esse; caverent proinde, ne illis lacessendis, infestandisque Romanorum in se indignationem atque arma consciscerent. At legatio quidem auribus animisque aversis audita; Legatus vero neque hospitio receptus, & non sine aliqua injuria dimissus est. Quare primum adversus Dalmatas bellum decretum est, quod C. Marcius Figulus iterum Consul, traducto in Dalmatiam exercitu, gessit anno ante Christum 156. Ac primum quidem parum prospere, postea feliciter cum hostibus pugnavit; & cum multa eorum oppida cepit, tum vero Delminium ipsum totius gentis caput, urbem natura & loco egregie munitam, mœnibus insuper altissimis septam omni telorum genere adortus in potestatem redegit. Post Delminium captum, pax ita convenit, ut Dalmatæ libertatem quidem retinerent, sed vectigal Romanis penderent, sociosque populi Romani nulla in posterum injuria afficerent. Ex Polybio & Appiano.

Descriptio quarti belli Illyrici & primi Dalmatici.

Belli causæ ex Polybio in excerpt. Legat. n. 124.

Posteaquam Lissii (a) *& Daorsii* (b) *sæpius communi consensu Legatos Romam misissent, quibus significabant Lissii Dalmatas & agros & urbes suæ ditionis infestare: hæ autem sunt Epetium & Tragurium; similique modo etiam Daorsii de iisdem querebantur; Senatus legatum misit C. Fannium ad res Illyricas visendas, & maxime Dalmatarum. Hic populus, quamdiu Pleuratus vixit, ei paruit; post obitum vero illius, cum in regno Gentius successisset, ab illo defecerant Dalmatæ, & bella cum finitimis gentibus gerebant, vicinosque populos imperio suo* (c) *subjiciebant: ita ut eorum nonnulli tributa ipsis penderent; tributum autem erat pecus & frumentum; atque hæc legationis Fannii causa fuit.* Deinde numero 125. *Cum ex Illyrico reversus C. Fannius renunciasset Senatui tantum ab eo abesse Dalmatas, ut satisfacere iis, quos continuis injuriis lacessiverant, ullo modo vellent, ut ne aures quidem sibi præbere sustinuissent; quod dicerent nihil sibi esse commune cum Romanis. Addebat Fannius neque hospitii factam sibi copiam, neque aliud quidquam eorum, quæ necessaria sunt, fuisse præbitum: equos quin etiam sibi per vim ademptos esse, quos habebat ex alia urbe; sed & manus sibi inferre eos voluisse, nisi tempori cedens, cum magno silentio eorum finibus excessisset. His diligenter a Senatu auditis, etsi offendebantur contumaci, & sævo Dalmatarum ingenio, magis tamen eo movebantur, quod multas ob causas opportunum rebantur esse tempus belli cum gente illa gerendi. Nam Romani, ex quo Demetrium Pharium ejecerant, penitus illam partem* (d) *Illyrici, quæ ad Adriaticum mare inclinat, neglexerant: accedit, quod Italicos homines longa pace torpere omnino nolebant; agebatur autem duodecimus jam annus* (e) *a bello cum Perseo, & Macedonibus gesto. Itaque bello adversus istos suscepto, qua renovare in suis, ut ita dicam, spiritum illum militarem, & alacritatem pugnandi cupiebant, qua terrorem Illyriis injicere, ut imperata facere posthac cogerentur. Propter has causas Dalmatis bellum indixerunt; ipsi tamen apud exteros hanc afferebant causam, quod contumeliam legatis suis factam bello persequendam judicassent.*

Ex Appiano lib. Illyric.

Dalmatæ alia item Illyriorum natio, in Illyrios populi Romani socios (f) *incursionem cum fecissent, legatosque ea de causa Roma venientes non recepissent, bello petiti sunt M. Figuli* (g) *Cons. ductu: hunc primo adventu metantem castra, cæso præsidio in plana pepulere, non intermisso ad fluvium Naronem receptu; Figulus domum reversos bello aggredi constituit, improvisum hostibus impetum suum futurum nequidquam sperans; offenditque populares excipiendi sui causa undique ex civitatibus confluxisse: nec tamen eo minus in suscepto consilio perseveravit, inque urbem Delminium* (h), *(unde Dalmatearum, mox Dalmatarum cognomen profectum est) fugatos barbaros se recipere coegit. Cum autem neque oppugnatione quidquam efficere posse animadverteret, adversus oppidum egregie munitum, & operum, machinarumque labor, propter altitudinem mœniorum inutilis futurus videbatur, animum adjecit ad alias urbes, ob concursum in Delminium infrequentes aggrediendas: quibus in potestatem redactis, deinde reversus ad Delminium, sudes bicubitales pice & sulphure stupaque circumdatas in oppidum catapultis jaculari cœpit; quæ ipso impetu succensæ, & facum instar ardentium volitantes, quæcumque attigissent, inflammabant; plurimaque novo illo teli genere apud obsessos exusta corruptaque sunt. Isque fuit finis* (i) *belli contra Dalmatas a Figulo gesti.*

NOTÆ.

a In Codice Græco per Fulvium Ursinum edito legitur Νισσίων; sed idem Fulvius in Notis Λισσίων legendum admonet, vocabulo derivato ab urbe Lisso, quam Stephanus, Polybius, Livius, cæterique omnes apud Illyrios constituunt; utrumque inepte. Nam qui Polybium attentius legat, clare perspiciet Lissios intelligi non posse, qui cum ad Drilonis ostia Lissum urbem incolerent, ad eos neque Tragurium, neque Epetium, unde longissimo oræ maritimæ tractu disjuncti erant, ullo modo pertinebant; quarum quidem urbium ab Dalmatarum incursionibus tuendarum causa, hoc bellum Romani susceperunt. Nissii vero quid hominum seu populorum fuerint, clam me, clam omnes habet; nemo enim seu veterum seu recentiorum Nissios inter populos Illyricos annumerat. Si vero Νισσίων quidem retinendum censeas, sed ι in η convertendum, & alterum σ eximendum, sic ut id vocabulum ἀπὸ τῆς νήσου derivatum Insulares populos significet, præterquam quod Græci ἀπὸ τῆς νήσου, non νησίους, sed νησιωτικοὺς vocant incolas insularum, nomen a se confictum commune est omnibus, qui in insulis habitant. Quare priorem litteram græcam N in eum codicem ob librariorum insciтiam irrepsisse arbitror, qua adempta, restitui oportet Ἰσσίων, sive Ἰσσέων Issiorum, sive Isseorum. Issei autem, quos etiam Issenses vocant, & lembos Issaicos Livius dixit, erant populi Illyrici oriundi ab Syracusiis illis, quorum coloniam Dionysius senior in Issam Illyricam insulam deduxerat. Horum autem urbes & coloniæ fuerunt Epetium & Tragurium, quarum agros cum assidue incursarent Dalmatæ, Romani Issensium sociorum querelis & precibus adducti, Dalmatas bello persequendos coercendosque censuerunt.

b Daorsios, quos Livius Daorseos, Strabo & Plinius Daorizos, Ptolemæus Daursios vocant, prope ab Narone flumine Strabo collocat. Hos Romani immunitate donatos in amicitiam ac societatem receperant, quod, relicto Caravantio Gentii Regis Illyriorum fratre, cum armis ad Romanos transissent.

c Principio enim Dalmatæ inter Naronem Nestumque se continuerant; deinde vero Nestum transgressi usque ad Titium Liburniamque imperium propagarunt; & cum viginti urbes ab initio possiderent,

derent, sexaginta sive urbes, sive oppida ad suam ditionem adjecisse auctor est Vatinius in Epistola ad Marcum Tullium; ex quibus nimirum civitatibus, populisque in potestatem redactis, annua illa tributa exigebant, quæ Polybius commemorat.

d Hæc pars Illyrici, quam post victum Demetrium Romani neque copiis neque armis attigerant, erat ipsa Dalmatia, quæ cum in bello Romanorum adversus Gentium neutrius partis fuisset, ex eo bello nihil seu detrimenti, seu commodi acceperat. Hæc vero a Narone in Occasum mari Adriatico adjacebat primum contracta inter Nestum, deinde usque ad Titium producta. Illyricum vero Romanæ ditionis Gentio ademptum ab Narone in Orientem usque ad Drilonem protendebatur, constabatque ex regionibus, atque urbibus, quarum alias Romani sub jurisdictionem suam ac potestatem subjunxerunt, alias libertate donatas sibi vectigales fecerunt, alias denique immunes omnique onere exemptas in suam fidem atque amicitiam receperunt.

e Debellatum fuerat cum Perseo & Gentio anno ante Christum 168. Detrahe annos duodecim, relinquitur annus ante Christum 156. quo M. Figulus Consul cum Dalmatis bellum gessit.

f Issenses & Daorsios.

g C. Marcius Figulus secundum Consulatum gessit cum L. Cornelio Lentulo anno ante Christum 156.

h Delminium urbs erat mediterranea, cujus positio alio loco investiganda erit.

i Appianus neque captum Delminium, neque pacem Dalmatis redditam, neque conditiones commemorat, in quas pax convenerit. Haud dubium est, quin Dalmatæ acriter obsessi vehementerque oppugnati commeatu, cęterisque rebus ad sustinendam obsidionem necessariis, exustis corruptisque, urbis deditione pacem a Romanis impetraverint. Pacem vero iisdem in has leges datam fuisse arbitror, ut a sociis populi Romani omnem injuriam in posterum abstinerent, ut certum singulis annis vectigal persolverent, ut Delminio cæterisque amissis oppidis ac civitatibus receptis, fideles se obsequentesque socios Romanis præberent. Nam & superiori bello Illyrico easdem ferme conditiones devictis Illyriis ab Romanis impositas fuisse comperio. Hujus belli Synopsin confecit auctor Epitomes Livianæ Dec. 5. lib. 7. *C. Marcius Consul adversum Dalmatas parum prospere primum, postea feliciter pugnavit; cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyricos populi Romani socios vastaverant.*

§. VI.

Quintum Bellum Illyricum & secundum Dalmaticum; sextum & septimum Illyricum; octavum & nonum Illyricum, idemque tertium & quartum Dalmaticum.

ANno ante Christum 138. P. Cornelius Scipio Nasica Consul. quintum Illyricum & secundum bellum Dalmaticum gessit. Hujus belli causa nemo veterum exprompsit, quam in Dalmatas iterum finitimis Illyriis populi Romani sociis infestos conferendam censeo. Huic bello finem attulit eversio Delminii, quam urbem Nasica mænibus ac propugnaculis disjectis, ædificiis publicis privatisque dirutis vel incensis, in oppidum exiguum redegit. *Dalminium magna urbs* (inquit Strabo lib. 7.) *unde nomen genti. Eam urbem Nasica exiguam fecit.* Auctor Epitomes Livianæ Dec. 5. lib. 5. *Eamdemque gentem* (scilicet Dalmaticam) *Cornelius Nasica Consul domuit.* Aurelius Victor de viris illustrib. n. 44.: *P. Scipio Nasica Cos. Delminium urbem Delmatarum expugnavit.* Nec plura de hoc bello apud antiquos scripta invenies. Pacem iisdem conditionibus Nasica cum Dalmatis fecit, quibus eos proximo superiori bello Marcius Figulus astrinxerat. Haud multo post Dalmatæ, Delminio magna ex parte exciso, arcem ac sedem gentis reique publicæ Dalmaticæ Salonam transtulerunt, urbem perantiquam, non longe ab littore positam, portu egregio instructam, quem mare introrsum influens efficit, mænibus ac propugnaculis septam, quam aliis præterea operibus, firmissimisque præsidiis munierunt.

Postquam Scipio Nasica Dalmatas iterum subegerat, tertius annus intercesserat, qui ante Christianam epocham numeratur 135. cum Ser. Fulvius Flaccus Consul sextum Illyricum bellum ex auctoritate Senatus populique Romani gerendum suscepit adversus Ardiæos & Palarios, qui, transgressi in Illyricum provinciam populi Romani, prædas indidem abigebant, agros ferro igneque vastabant.

Ardiæos (a) *& Palarios* (b), inquit Appianus lib. Illyr., *cum Illyricum Romanam provinciam* (c) *invasissent, Populus Romanus, aliis distractus* (d) *curis, legatione missa ab injuriis deterrere conatus est; cumque nihil profecisset, vi sibi agendum constituit, exercitu decem millium peditum, & equitum sexcentorum eum in usum conscripto; cujus consilii certiores Ardiæi facti, cum ad bellum satis parati non essent, confestim Legatos Romam mittunt veniam oratum. Senatus damnorum æstimationem, quibus indigne oppressos affecissent, exsolvere illos jussit; & adversus negligentes parere Senatui, Fulvius Flaccus* (e) *cum exercitu missus. Sed bellum non ultra excursionem processit; neque enim finem illi imponere* (f) *potuerunt.*

NOTÆ.

a Gens Illyrica antiquissima, terra olim marique præpotens, & longissime per Illyricum fusa, de qua plura dicturi sumus cap. 2. §. 4. Part. 2. Ex Ardięis potissimum coaluerat respublica Dalmatarum, qui antiquo vocabulo posthabito ab Delminio deinde se appellari voluerunt; sed ex iis aliqui priscum nomen retinuerunt, qui prope Naronem sedes habebant, quosque in Provinciam Romanam Illyricam invasisse Appianus tradit. Hos Polybius & Strabo *Ardiæos* & *Sardiæos*, Dion *Sardianos*, Plinius, Ptolemæus, Auctor Epitomes Livianæ *Vardeos* seu *Vardæos* vocant.

b De Palariis populis Illyricis qui meminerit, præter Appianum invenio neminem; eos verisimile est habitasse prope a finibus Romanæ Provinciæ, in quam populabundi identidem excurrere solebant.

c Provincia Illyrica Romanorum ab Narone usque ad montes Acroceraunios tum protendebatur. Nam quas gentes urbesque Illyricas ultra citraque Drilonem Romani post tertium bellum Illyricum, extinctosque Reges Illyricos, vel libertate, vel etiam immunitate donaverant, eas paullatim fere omnes in deditionem imperii atque in provinciæ formam redegerant, Romanosque ad eas regendas Magistratus mittebant, Prætorem scilicet, qui jus diceret, & Quæstorem, qui vectigalia procuraret. Cum igitur Senatus Fulvio Flacco Consuli gerendum dedit bellum sextum Illyricum adversus Ardiæos & Palarios, tum Provincia Romana Illyrica ex Illyrico primigenio, & postrema illa parte Illyrici, quæ inter Drilonem & Acroceraunios vergit, constabat. Sed hæc pars Illyrici ad meridiem extrema, proximo ante Christum sæculo divulsa ab Illyrico, provinciaque Romana

mana Illyrica, in jus nomenque Macedonicum migravit, ut infra dicemus.

d Per eos annos Romanis bellum fuit cum Lusitanis, cum Numantinis, & cum Scordiscis; horum postremos in Macedoniam effusos, cum regionem illam fœde vastassent, M. Cosconius Prætor hoc eodem anno perdomuit, quo Fulvius Flaccus Ardiæis & Palariis bellum intulit. Auctor Epit. Livianæ lib. 56.

e Ser. Fulvius Flaccus consulatum gessit cum Q. Calphurnio Pisone anno ante Christum 135.

f Sed Auctor Epitomes Livianæ scripsit huic bello finem impositum esse a Consule Fulvio Flacco, & cum Ardiæis debellatum fuisse. *Fulvius Flaccus Consul Vardeos in Illyrico subegit*. Nec dubium est, quin etiam Palarii eamdem, atque Ardiæi, belli fortunam conditionemque subierint. Ac tum evenisse arbitror id, quod de Ardiæis narravit Strabo lib. 7. qui eos ab Romanis ex ora maritima in loca subalpina compulsos fuisse ait, exindeque agris colendis tolerare vitam necesse habuisse. *Sed hos a mari in mediterranea abegerunt Romani, coegeruntque agriculturæ vacare. Est autem regio ea sterilis atque aspera, neque agricolis conveniens. Itaque ea gens tantum funditus non periit.*

Bellum septimum Illyricum Romani gessere cum Japydibus, qui ad eam diem ab armis Romanis intacti fuerant. Hi populi Carniam Istriamque a Septemtrione circumcolebant, sedesque suas inter Arsiam & Tedanium in Meridiem usque ad mare protulerant. Quæ causa Romanos impulerit, ut bellum huic genti inferrent, hanc cum Appianus reticeat, verisimile est ipsos Japydes præbuisse, cum vel Carniam Istriamque Provincias populi Romani depopularentur, vel Adriaticam navigationem piraticis excursionibus infestam redderent. C. Sempronius Tuditanus Consul anno ante Christum 129. in Japydiam cum exercitu missus primo rem male gessit, deinde C. Junio Bruto, qui Lusitaniam subegerat, auxilium ferente, bellum Japydicum prospere confecit.

Adversus Japodas, quibus intra Alpes sedes est (a), *Sempronius Tuditanus & Pandusius Tiberius gessere bellum; verique simile est eos ad imperata facienda compulsos*. Hæc Appianus, quæ paullo distinctius exposuit Auctor Epitomes Livianæ Dec. 6. lib. IX. *C. Sempronius* (b) *Consul contra Japydas primo rem male gessit, mox victoria cladem acceptam emendavit, virtute C. Junii Bruti, ejus qui Lusitaniam subegerat*.

NOTÆ.

a Japydes alii erant alpini, alii maritimi. Japydiam descripturi sumus Parte secunda Proleg.

b C. Sempronius Tuditanus cum M. Aquilio Consul fuit anno ante Christum 129.

Bellum octavum Illyricum & tertium Dalmaticum Appianus, nonum Illyricum & quartum Dalmaticum Eutropius brevissime describunt. *Secutis temporibus, Cæcilius Metellus* (a) *Consulatum adeptus, nihil delinquentibus Dalmatis, una triumphandi libidine, bellum* (b) *inferre decrevit, a quibus amice susceptus, apud Salonas eorum urbem transegit hyemem, & Romam reversus triumphavit*. Appian. lib. de Illyr.

Marco (c) *Æmilio Lepido, Q. Catulo Coss. cum Sylla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt, unum in Hispania, aliud in Pamphilia & Cilicia, tertium in Macedonia, quartum* (d) *in Dalmatia .... Ad Illyricum missus est Cn. Cosconius Proconsul. Multam partem* (e) *Dalmatiæ subegit. Salonas* (f) *cepit, & composito bello Romam post biennium rediit*. Eutropius lib. 6.

NOTÆ.

a L. Cæcilius Metellus cum Q. Mucio Scævola Consulatum gessit anno ante Christum 117.

b Hoc bello Dalmatas Salonæ obsessos fuisse tradit Auctor Epitomes Livianæ: *L. Cæcilius Metellus Dalmatas obsedit*. Dec. 7. lib. 2. Dalmatæ, ut in re inopinata improvisoque hostium adventu, tum a militibus, tum a commeatu, cæterisque rebus ad sustinendam obsidionem necessariis imparati erant. Itaque vix Consul copiis admotis urbem circumsederat, cum Legatos ad eum de pace miserunt, polliciti se quidquid imperasset facturos; & patefactis januis Consulem amice ac perhonorifice acceperunt; qui cum apud eos hyemasset, Romam reversus de Dalmatis triumphavit, & Dalmatici cognomen sibi adscivit. Cæterum Salonam in ditione Dalmatarum reliquit; vel si præsidium urbi imposuit, Dalmatæ, post discessum Consulis, militibus Romanis expulsis, urbem in suam potestatem redegerunt; id quod ex bello quarto Dalmatico intelligi potest.

c Horum Consulatus cohæret cum anno ante Christianam Epocham octavo & septuagesimo.

d Huic & superiori Dalmatico bello, aliud bellum, a cæteris prætermissum, interjecit Eutropius, non proprium illud quidem Dalmatarum, sed commune Dardanis, Scordiscis, & Mœsis, *quos*, inquit, *Sylla partim vicit, alios in fidem accepit*. Huic autem quarto bello causam præbuisse videntur Dalmatæ, qui vel defecerunt a Romanis, quorum in potestatem eos Sylla redegerat; vel Illyricam Romanorum Provinciam populabundi invaserunt; vel agros vastabant Tragurii & Epetii, quæ urbes cum ad Issenses pertinerent, in fide & clientela populi Romani erant. Censuit Senatus Salonam Dalmatis omnino adimendam esse, neque aliter Dalmatas in officio contineri, aut Romanam Provinciam, urbesque amicas & Socias ab eorum incursionibus tutas pacatasque præstari posse. Itaque Cn. Cosconio Proconsuli quartum bellum Dalmaticum gerendum Senatus dedit. Is intra biennium Salona, aliisque Dalmatiæ urbibus captis, bellum prospere confecit.

e Quam partem Dalmatiæ Cn. Cosconius ceperit, non explicat Eutropius; maritimam fuisse arbitror, parte alia mediterranea & montana Dalmatis relicta.

f Salonam deinde Senatus in sua potestate retinendam censuit, firmissimo præsidio imposito, & Colonia etiam civium Romanorum illuc deducta, ut quodam quasi fræno injecto, Dalmatas in officio contineret. Tunc vero Romana Illyrica Provincia, quæ ad eam diem intra Naronem se continuerat, longissime in Occasum suos fines usque ad Titium Liburniamque produxit, urbes fere omnes, quæ ad mare vergebant, orasque complexa, Dalmatis in mediterranea & alpina loca compulsis. Sed quantum Provinciæ Illyricæ Romanæ terrarum atque oppidorum ab Occidente accessit, tantumdem aut paullo plus eidem ab Ortu & Meridie detractum est. Per ea siquidem tempora partem illam veteris Illyrici, quæ Drilonem inter montesque Acroceraunios interjecta est, ab Illyrico & Provincia Romana Illyrica avulsam fuisse arbitror, adjectamque Macedoniæ; exinde enim, antiquato Illyrici vocabulo, Macedonia appellari cœpit; nam qui deinceps de bellis rebusque Romanis scripserunt, hanc postremam Illyrici partem ad Meridiem non Illyrico, sed Macedoniæ contribuunt; vocabulo autem provinciæ Illyricæ Romanæ eum gentium ac regionum tractum subjiciunt, qui ab Titio in Drilonem usque producitur. Quare ex

Illyrico proprio inter Naronem ac Drilonem, atque ex Dalmatia præsertim maritima (nam mediterraneam & montanam fere omnem Dalmatæ in sua potestate retinuerunt) una conflata est Romana Provincia sub communi vocabulo Illyrici, quod Drilo fluvius ab Oriente, Titius vero ab Occasu terminabat, sejungebatque a Liburnia, quæ post annos aliquot ipsa quoque in jus ditionemque Romanorum concessit, ut infra dicetur. Cæterum post bellum quartum Dalmaticum existimo Liburnos, cum Romanos sibi finitimos mallent socios, quam hostes habere, ut sibi suisque rebus consulerent, in clientelam amicitiamque populi Romani se contulisse: argumento est, quod in eo civili bello, quod inter Cæsarem ac Pompejum exarsit, Jadertinis, qui contra Cæsarem a Senatu & Pompejo constantissime steterunt, id summæ laudi Aulus Hirtius (de bello Alexandrino) tribuat, quod eorum *semper singulare in rempublicam constiterit officium*: ex quo intelligi potest Liburnos, quorum caput ac primaria civitas erat Jadera, non recentes, sed veteres reipublicæ socios & amicos fuisse; hujusque societatis & amicitiæ primordia saltem a quarto bello Dalmatico repeti oportere. Si enim Jadertinorum ac Liburnorum *semper* singulare in rempublicam constiterat officium, non paucorum, sed plurium annorum perpetuis officiis in rempublicam collatis, suum erga illam studium eximium, propensamque voluntatem Romanis probaverint necesse est. Nullum autem bellum a Romanis ante hæc tempora cum Liburnis gestum comperio; tempus vero illud, quo Romani Liburniam quoque per deditionem adepti fuerint, eamque ad Romanam Illyricam provinciam adjunxerint, paullo post ex Appiano designandum erit. Itidem post Salonam, magnamque Dalmatiæ partem per Cn. Cosconium Proconsulem subactam, universum Illyricum Romanæ ditionis in duos conventus divisum fuisse arbitror, Naronianum, ad quem Illyrii proprie dicti, & Salonitanum, ad quem Dalmatæ pertinebant, ut hi quidem Salonam, illi vero Naronam juris petundi causa convenirent. Naronianum quippe conventum ad hæc tempora referendum esse auctor est Terentius Varro, qui anno post bellum quartum Dalmaticum decimo, ante Christum octavo & sexagesimo florebat: is quippe apud Plinium lib. 3. cap. 22. tradit ætate sua ad illum conventum, seu Naronam, civitates LXXXIX. ventitasse. Tertius deinde adjectus est conventus Scardonitanus, cum scilicet Liburnia ad Romanorum imperium accessit. Sed de hac primum bipartita, tum tripartita Illyrici divisione, triplicique Conventu, iterum ac sæpius mentio erit nobis facienda.

§. VII.

Bellum decimum Illyricum & quintum Dalmaticum.

Sæculo fere dimidio vergente ante Christianam epocham, C. Julius Cæsar jam Romæ florebat gratia, opibus, honoribus, & rerum gestarum gloria, ad quem deinde rerum omnium potestas & arbitrium pervenit. Is anno ante Christum 59. Consulatum adeptus, Illyricum & Galliam cisalpinam in triennium ab Senatu obtinuerat; itemque Galliam transalpinam in quinquennium: postea vero in alterum triennium eædem provinciæ illi prorogatæ sunt. Quo intervallo Galliam omnem ulteriorem, quæ a saltu Pyrenæo, Alpibus, Rheno Rhodanoque fluminibus continetur, in provinciæ formam redegit, eique certum in annos singulos stipendium imposuit; primus etiam Romanorum Germanos transrhenanos, ponte super Rhenum injecto, lacessivit; Britannos quoque adiit, quo nullus antea penetrarat. Anno autem ante Christum 54, cum in Italiam rediisset, eique nunciatum esset Illyricæ Provinciæ fines a Pirustis Illyrica gente vastari, post peractos citerioris Galliæ conventus, in Illyricum proficisci maturavit. Sed vix copiis in Provinciam traductis, & militum delectu civitatibus Illyricis imperato, bellum Pirustis ultionemque denunciaverat, cum hi Legatos ad Cæsarem mittunt pacem veniamque oratum. Ita hoc bellum Illyricum simul ostensum & compositum fuit. Quare hoc ne annumerandum quidem censeo inter bella Illyrica.

Lucio Domitio (a) *& Appio Claudio Coss. discedens ab hibernis Cæsar in Italiam, ut quotannis facere consueverat, legatis imperat, quos legionibus præfecerat, uti quamplurimas possent, hyeme naves ædificandas, veteresque reficiendas curarent. . . . Ipse conventibus Galliæ citerioris peractis, in Illyricum* (b) *proficiscitur, quod a Pirustis* (c) *finitimam* (d) *partem provinciæ incursionibus vastari audiebat. Eo cum venisset, civitatibus milites imperat, certumque in locum convenire jubet. Qua re nunciata, Pirustæ legatos ad eum mittunt, qui doceant, nihil earum rerum, publico factum consilio, seseque paratos esse demonstrant, omnibus rationibus de injuriis satisfacere. Accepta oratione eorum, Cæsar obsides imperat, eosque ad certam diem adduci jubet: nisi ita fecerint, sese bello civitatem* (e) *persecuturum demonstrat. Iis ad diem adductis, ut imperaverat, arbitros inter civitates dat, qui litem æstiment, pœnamque constituant*. Cæsar. in Com. de bello Gallico lib. v.

NOTÆ.

a L. Domitius Ænobarbus, Appius Claudius Pulcher Consulatum gesserunt anno ante Christum 54.

b Cæsar, ait Svetonius in Cæf. cap. 22. *initio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adjecto, lege Vatinia accepit, mox per Senatum Comatam quoque*, idest Transalpinam, teste Plinio lib. 4. cap. 17. *Gallia omnis*, Plinius ait, *Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta*. Utriusque porro Galliæ, simulque Illyrici administratio deinde Cæsari prorogata fuit.

c Pirustas Ptolemæus lib. 11. cap. 17. penultimam Illyrici gentem Macedoniam versus prope Drilonem constituit. Erant igitur Pirustæ ad Orientem Illyrico & Macedoniæ interjecti, gens Alpina extra Romanam ditionem.

d Pars finitima provinciæ Romanæ Illyricæ, quam Pirustæ incursabant, ad Septemtrionem spectabat Orientemque intra Drilonem.

e Civitatem Pirustarum, quæ gentis caput erat. Plures civitates nominat Ptolemæus incertæ quidem positionis; ex his sunt quædam, quæ probabiliter conjungi possent cum regione Pirustarum, veluti Thermidava, Siparuntum, Epicaria, Erminacium. Sed quænam ex iis, an nulla earum ad Pirustas pertineat statuere non ausim.

Bellum vero decimum Illyricum, & quintum Dalmaticum C. Julius Cæsar per suos Duces haud satis prospere gessit anno ante Christum circiter altero & quinquagesimo, cum jam bellum civile immineret, quod biennio post exortum inter Cæsarem & Pompejum, Romanos in duas partes distraxit, extremumque libertati reique publicæ Romanæ exitium attulit. Causam huic decimo bello Dal-

Dalmatæ præbuerunt, qui, cum Cæsar in Gallia transalpina longe terrarum abesset, ditionis amplificandæ cupidi, Liburnos finitimos sociosque Romanorum adoriri constituunt. Nec ostenderunt bellum, priusquam intulerunt. Igitur primo belli impetu Liburnis imparatis, ac nihil tale metuentibus, arcem Promonam eripiunt, Liburnis æque ac Dalmatis ad fines tuendos mirifice opportunam. Erat quippe inter confinia utriusque populi, urbs alpina aditque difficilis, inter Titium & Tilurum amnes, qui e locis inter se propinquis oriuntur, sed propius a Tiluri, quam Titii fontibus aberat; cujus positionem non longe a fontibus Tiluri fuisse, nomen montis, qui hodieque *Promina* dicitur, prope quem Tilurus exoritur, satis declarat. Tum Dalmatiæ fines etiam ab regione montana propagati sunt usque ad Titium, cum jamdudum infra montes in planitie eumdem amnem Titium attingerent, & Liburnicæ alpinæ ditionis quod reliquum fuerat inter Titium ac Tilurum, in jus nomenque Dalmatiæ concessit.

Sed paullo post cum Cæsar in Italiam, ut quotannis facere consuerat, e Gallia rediisset, nec longe ab Illyrico abesset, Liburni ad eum legatos miserunt, qui Liburniam universam cum omnibus urbibus oppidisque in populi Romani ditionem ac potestatem traderent, simulque adversus Dalmatas opem a Cæsare auxiliumque implorarent. Tum provincia Illyrica Romanorum Liburniæ accessione amplificata est, atque Japydia maritima, quam bello Japydico, Istriaque omni, quam bello Istrico Romani subegerant, adjectis, Illyricum Romanum fines suos ab Drilone usque in Carnos propagavit, exemptis regionibus mediterraneis ac montanis inter Naronem & Carnos, quas partim Dalmatę, partim Japydes alpini in sua potestate retinebant. Nec multo post Jadera princeps Liburniæ civitas Romanorum coloniam excepit, quam illuc ante imperium Augusti deductam fuisse Historicus Dalmata ex antiqua inscriptione, quæ in marmorea tabula extat Jaderæ affixa ad portam Episcopi Nonæ; & Augustum Jadertinæ Coloniæ non conditorem, sed restitutorem fuisse declarat. Per idem fere tempus secutos esse exemplum Liburnorum Issenses arbitror, qui ut se ab injuriis Dalmatarum tutiores præstarent, sub imperium Romanorum suas urbes Issam, Epetium, Tragurium, suaque omnia ultro Romanis dederunt. Atque Issam quidem oppidum nobilissimum earum regionum vocat Aulus Hirtius; illudque fervente jam bello civili M. Octavius a Cæsaris amicitia avertit, sed deinde Vatinius, post M. Octavium navali prælio victum, in fidem potestatemque Cæsaris revocavit. In hanc autem insulam, urbemque cognominem ab Romanis coloniam deductam fuisse auctor est Plinius, cum Issam appellat *oppidum civium Romanorum*.

Cæsar igitur, ad quem Liburni improvisa illa hostium irruptione consternati, trepidique rerum suarum per legatos auxilii petendi causa confugerant, idque ut obtinerent, se in ejus & Romanorum fidem voluntaria deditione tradiderant, primum quidem misit, qui Dalmatis denunciaret, ut Promonam Liburnis restituerent, ab eorumque finibus copias deducerent; deinde cum Dalmatæ imperata facere abnuerent, jussit copias in Dalmatiam traduci, quæ Dalmatas urbe, quam occupaverant, totaque Liburnia expellerent. Sed contra quam opinabatur, omnem suum exercitum a Dalmatis deletum & concisum paullo post intellexit. Ultione tamen in aliud tempus dilata, bello Dalmatico supersedendum censuit; alio enim illum aliæ curæ cogitationesque evocabant. Jam enim, quæ Cæsari cum Pompejo erant, acres acerbæque discordiæ eo processerant, ut ad bellum civile spectarent, quod demum anno ante Christum 49. coortum, magna utrinque contentione geri cœpit. Anno insequenti post Pompejum in campis Pharsalicis victum, Cæsar per litteras jussit Gabinium in Illyricum proficisci cum legionibus tyronum, conjunctisque copiis cum Q. Cornificio, qui erat Cæsaris Quæstor ac pro prætore; & si quod periculum provinciæ a Pompejanis immineret, avertere ac depellere. Dalmatæ ab recenti memoria eorum, quę in Cæsarem peccaverant, veriti, ne Cæsaris victoria in suam perniciem verteretur, copias Gabinianas adorti amplius duo millia militum cædunt, tribunos quatuor, Centuriones duo de quadraginta. Gabinius cum reliquis copiis fuga elapsus Salonam se recepit, ibiq; partim ægritudine ob rem male gestam, partim morbo oppressus, interiit. Ac ne tum quidem Cęsar ad ulciscendos Dalmatas spatium habuit, intentus cum esset ad profligandas delendasque Pompejanarum partium reliquias. Anno ante Christum 45. bellis omnibus civilibus confectis, cum Romam reversus triumphasset, ad expeditionem Geticam ac Parthicam adornandam curas omnes cogitationesque convertit. Ubi fama percrebuit Cæsarem maximos adversus Getas & Parthos comparasse exercitus, tum vero Dalmatæ sibi suisque rebus timere cœperunt, metuentes, ne copiis per Illyricum traducendis acceptas injurias ulcisceretur. Quare Cæsaris transitum antevertendum rati, per legatos Romam missos veniam orant, suam illi amicitiam studiumque pollicentur. Atque illorum quidem postulatis annuit Cæsar, sed qui multa & gravia contra se peccassent, eos amicitia sua dignos non censuit. Jussit igitur Vatinium pacis conditiones illis ferre, vectigali imposito, & obsidibus acceptis. Nunc audiendus est Appianus in Illyr.

Quo (a) *autem tempore Cæsar apud Celtas cum imperio erat, Dalmatæ cæterique benigniori fortuna utentes* (b) *Illyrii, Liburnis, quæ item Illyriorum gens est, Promonam* (c) *urbem abstulere. Liburni in populi Romani* (d) *fidem concedentes Cæsaris in propinquo agentis opem implorarunt. Cæsar misit, qui Promonam tenentibus denunciarent, ut oppidum Liburnis redderent; cumque ii contemnere imperium viderentur, validam armatorum manum submisit, qui omnes ab Illyriis concisi sunt. Neque Cæsar ultus est: non enim* (e) *Pompejanæ discordiæ implicito satis in eam rem otii fuit. Erumpente autem in bellum discordia, Cæsar cum copiis, quas habebat, hyeme a Brundusio* (f) *Jonium transmisit; reliqui autem exercitus partem Antonius ad Cæsarem in* (g) *Macedoniam duxit, ipse quoque Jonio sinu summa hyeme transmisso; cohortes autem peditum quindecim, & tria millia equitum Gabinius per Illyrios eidem* (h) *adduxit, ora* (i) *Jonii circuitu peragrata. Illyrii reputantes ea, quæ non multo ante in Cæsarem commisissent, cum ejus victoriam exitio sibi futuram præviderent, impetu* (k) *facto universum Gabinii exercitum (excepto Duce, paucisque præterea fuga elapsis) conciderunt, magnamque ex tantis spoliis, & cætero ad bellum apparatu, copiam obtinuere. Cæsar* (l) *gerendis rebus adversus Pompejum, Pompejoque sublato, reliquiis ejus partium, quæ multæ & variæ supererant, profligandis distentus erat; sed cum omnibus constitutis, Romam reversus, expeditionem adversus Getas &* (m) *Parthos suscepit, Illyrii metuentes, ne se in itinere positos aggrederetur, legatos* (n) *Romam mittunt, qui præteritorum veniam poscerent, seque in amici-*

tiam

tiam ejus, societatemque darent; Illyriorum gentem veluti bello inclytam verbis extollentes: ille quamquam institutam adversus Parthos profectionem festinaret, tamen pro dignitate populi Romani illis respondit, minime se amicorum loco habiturum eos, qui talia perpetrassent; veniam autem daturum, si se tributo subjicerent, obsidesque dare vellent; Dalmatis utrumque pollicentibus, (o) *Atinium multis cum pedestribus & equestribus copiis ad eos mittit, qui levia quædam tributa imponeret, obsidesque* (p) *reciperet*.

NOTÆ.

a Cæsari Gallia transalpina primum in annos quinque decreta fuit, tum in aliud triennium prorogata est. Itaque octo ipsos annos summo cum imperio Galliam obtinuit.

b Verisimile est cum Dalmatis alios quoque Illyrios alpinos inter Naronem & Drilonem, qui ad Romanam provinciam non pertinebant, coivisse societatem belli contra Liburnos gerendi.

c *Promonam*, ait Historicus Dalmata, *intra Titium & Tilurum non longe ab hujus fontibus fuisse, situs nomenque montis Promina dicti demonstrat*.

d Ante hoc tempus Liburni erant sui juris, sociique Romanorum, a quibus nullum bellum superioribus annis illatum Liburnis reperies. Non itaque, ut pleræque aliæ gentes vi ac bello coactæ, sed sponte in fidem ditionemque populi Romani venerunt.

e Ex hisce discordiis coortum est bellum civile anno ante Christum 49. Pompejanis id agentibus, ut expleto tempore provincia Cæsar, exercituque decederet; Cæsarianis porro vicissim, idem ut Pompejus faceret, annitentibus, cum Senatus Kalendis Januarii hujus anni decrevisset, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret. Quare ad proximum, vel superiorem annum referenda est Dalmatarum in Liburniam irruptio, & Liburnorum ad Cæsarem legatio.

f Jonii vocabulo Appianus, veterum more, Adriaticum mare subjecit. Brundusio enim in oram adversam trajicientibus intra ostium Adriatici navigandum est. Hanc suam trajectionem Cæsar ipse descripsit lib. 3. de Bel. Civ. *Cæsar ut Brundusium venit concionatus apud milites etc. Pridie Nonas Januar. naves solvit, impositis, ut supra demonstratum est, legionibus VII. Postridie terram attigit Cerauniorum, saxa inter & alia loca periculosa quietam nactus stationem: & portus omnes timens, quos teneri ab adversariis arbitrabatur, ad eum locum, qui appellatur Palæste, omnibus navibus ad unam incolumibus, milites exposuit*.

g Macedoniæ nomine Appianus designat partem illam antiqui Illyrici inter Drilonem & montes Acroceraunios, quæ ab Illyrico avulsa jus nomenque Macedonicum subierat. Illuc enim prima belli civilis tempestas incubuit, Cæsarianis & Pompejanis legionibus in eamdem regionem convenientibus; illic Cæsar copias Antonianas expectabat; litteras enim miserat Brundusium ad suos, ut nacti idoneum ventum, ne occasionem navigandi dimitterent, & ad Oricum, sive ad littora Apolloniatium cursum dirigerent. Idem Cæsar lib. 3. de Bel. civ. scripsit naves, quas ad se cum exercitu ducebant M. Antonius, & Fusius Calenus, Apolloniam & Dyrrhachium prætervectas appulisse ad portum Nymphæum ultra Lissum millia passuum tria. Itaque Appianus cum dixit, *reliqui exercitus partem ab Antonio ad Cæsarem ductam esse in Macedoniam*, huic vocabulo eam regionem subjecit, quæ antea pertinebat ad Illyricum, tum vero pars Macedoniæ haberi ac vocari solebat. Cæterum cum Cæsar in libris de bello Civili Macedoniam commemorat, fere semper propriam interioremque Macedoniam hoc nomine intelligit. Reliqui autem Scriptores vel Cæsari æquales, vel hujus ætati suppares, veluti Cicero, Dio Cassius, Plinius, & alii hanc regionem, quæ olim juris fuit ac nominis Illyrici, attribuunt Macedoniæ.

h Cæsar post fusos cæsosque Pompejanos in Pharsalicis campis anno ante Christum 48. imperavit Gabinio, quemadmodum refert A. Hirtius, ut cum suis copiis in Illyricum proficisci maturaret ad depellendum, si quod forte periculum provinciæ a Pompejanis immineret; sin autem ea sine Gabinianis copiis tuta esse posset, exercitum in Macedoniam transferret; non vero jussit Gabinium copias illas ad se in Macedoniam adduci, inde quippe post Pharsalicum prælium ipse jam discesserat, vel prope erat, ut discederet Pompejum persecuturus, quascumque in partes ex fuga se recepisset, ne rursus copias comparare alias, & bellum renovare posset.

i Haud dubium, quin hoc loco Appianus Adriaticum Jonii vocabulo appellet.

k Cladem Gabinianam paullo aliter & longe accuratius & distinctius descripsit A. Hirtius lib. de bello Alexandrino; quæ descriptio, cum ad quintum Dalmaticum bellum pertineat, hic subjicienda esse mihi videtur. *Cum diversissima parte orbis terrarum Cn. Pompejum victor Cæsar sequeretur, compluresque adversarios in Illyricum, propter Macedoniæ propinquitatem, se reliquiis ex fuga collectis contulisse audiret, litteras ad Gabinium mittit, uti cum legionibus tyronum, quæ nuper erant conscriptæ, proficisceretur in Illyricum, conjunctisque copiis cum Q. Cornificio, si quod periculum provinciæ inferretur, depelleret: sin ea non magnis copiis tuta esse posset, in Macedoniam legiones adduceret; omnem enim illam partem regionemque, vivo Cn. Pompejo, bellum instauraturam esse credebat. Gabinius, ut in Illyricum venit, hyberno tempore anni, ac difficili, sive copiosiorem provinciam existimans, sive multum fortunæ victoris Cæsaris tribuens, sive virtute & scientia sua confisus, quam sæpe in bellis periclitatus, magnas res & secundas ductu auspicioque suo gesserat, neque provinciæ facultatibus sublevabatur, quæ partim erat exinanita, partim infidelis; neque navibus, intercluso mari tempestatibus, commeatus supportari poterat; magnisque difficultatibus coactus, non ut volebat, sed ut necesse erat, bellum gerebat. Ita, cum durissimis tempestatibus propter inopiam castella aut oppida expugnare cogeretur, crebra incommoda accipiebat: adeoque est a Barbaris contemptus, ut Salonam se recipiens in oppidum maritimum, quod cives Romani fortissimi, fidelissimique incolebant, in agmine dimicare sit coactus. Quo prælio duobus millibus militum amplius amissis, Centurionibus XXXIIX. Tribunis IV. cum reliquis copiis Salonam se recepit; summaque ibi difficultate omnium pressus, paucis mensibus morbo interiit. Cujus & infelicitas vivi, & subita mors in magnam spem Octavium adduxit provinciæ potiundæ: quem tamen diutius in rebus secundis, & fortuna, quæ plurimum in bellis potest, diligentiaque Cornificii, & virtus Vatinii versari passa non est*.

l Cæsar anno post victum Pompejum, & jussu Ptolemæi occisum proximo, ante Christum 47. bellum Alexandrinum longe periculosissimum gessit; victis Alexandrinis, Cleopatræ, quæ fratri suo nupserat, regnum tradidit. Sub anni exitum Romam veniens Consules suffecit Q. Fusium Calenum,

num, & P. Vatinium. Anno ante Christum 46. Cæsar in Africa bellum cum Scipione, Catone, & Juba feliciter administravit. Romam reversus quatuor diebus triumphum egit de Gallia, Ægypto, Pharnace, & Juba. Anno ante Christum 45. bellum in Hispania cum Pompeii liberis gessit, quos & penitus vicit. Ita bellis omnibus civilibus confectis Romam rediens triumphavit. Exinde Imperatoris titulus ei decretus, Consulatus in decem annos, Dictatura perpetua.

m Idest apparabat, neque enim Parthicam expeditionem aut conficere, aut suscipere potuit; nam cum in ipso apparatu ac meditatione Getici ac Parthici belli mors oppressit, a Bruto, Cassio, cæterisque conjuratis interfectum.

n Dalmatarum ad Cæsarem legatio conjungi debet cum anno ante Christum 45. postquam Cæsar bellis omnibus civilibus perfunctus, Dictator perpetuus novo more appellatus est a Senatu.

o Atinius haud dubie ille ipse est, quem alii Vatinium vocant, qui post cladem Gabinianam a Q. Cornificio per litteras in Illyricum Brundusio accitum, multa præclare in ea provincia contra M. Octavium pro Cæsare gessit; deinde vero a Cæsare iterum missus est in Illyricum, ut Dalmatis leges pacis cum tributo imponeret, & obsides imperaret.

p Ita huic bello quinto Dalmatico finis impositus est apud Appianum. Sed idem bellum diutius protractum esse, vel renovatum perspicue intelligi potest ex duabus Vatinii ad M. Tullium epistolis, quas infra subjiciemus. Nam Vatinius antequam copias in Dalmatiam trajiceret, Dalmatæ oblatas pacis conditiones respuerint oportet, quippe cum bellum Dalmaticum continuari necesse fuerit. Cujus quidem rei hanc causam afferri posse arbitror, quod illi suam quidem amicitiam Cæsari per legatos detulerint, ut refert Appianus; non item vero aut tributum aut obsides daturos se promiserint. Id legati injussu Dalmatarum arbitratu suo polliciti erant. Quare simul atque de tributo & obsidibus dandis legati ad suos retulerant, Dalmatæ ira & furore exarserant, arreptisque armis jus suum immunitatemque tueri decreverant. Quare Vatinio, ut Dalmatas subigeret, bello cum illis & difficili & periculoso confligendum fuit; id quod ex Vatinii & Ciceronis litteris ultro citroque missis apparet.

T. Vatinius Imperator M. Ciceroni suo S. D.

Si Vales bene est, ego quidem valeo. De Dionysio (a) *tuo adhuc nihil extrico; & eo minus, quod me frigus* (b) *Dalmaticum, quod illinc ejecit, etiam hic refrigeravit; sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam; sed tamen omnia mihi dura imperas. . . . Cæsar adhuc mihi injuriam facit; de meis* (c) *supplicationibus, & rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert; quasi vero non justissimi triumphi in Dalmatia res gesserim; nam si hoc expectandum sit, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiæ* (d) *antiqua; quæ ipsi sibi asciverunt, amplius* (e) *sexaginta: hæc nisi omnia expugno, si mihi* (f) *supplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego sum, ac cæteri Imperatores.*

Vatinius Ciceroni S.

Ego post (g) *supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus* (h) *sum: sex oppida oppugnando* (i) *cepi; unum hoc quod erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres, & quatuor muros cepi, & arcem eorum totam; ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum, & bellum jam confectum* (k) *relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes, hoc existimans neminem te tui amantiorem habere. Vale. De* (l) *Narona.*

M. Cicero T. Vatinio Imp. S.

Grata tibi esse officia mea non miror; cognovi enim te gratissimum omnium; idque numquam destiti prædicare; nec enim tu mihi gratiam modo habuisti, verum etiam cumulatissime retulisti; quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te, & eadem voluntate cognosces . . . . De Dionysio, si me amas, confice: quamcumque ei fidem dederis, præstabo; si vero improbus fuerit, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis Dii male faciant, qui tibi molesti sunt, sed ut (m) *scribis, brevi capientur, & illustrabunt res gestas tuas; semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.*

NOTÆ.

a Is erat Ciceronis servus transfuga, qui cum se apud Illyrios recepisset, Vatinius Ciceroni promiserat, se nihil curæ operæque prætermissurum, ut terra marique conquisitum, suo illum Domino recuperaret. De quo idem Vatinius in alia priore ad Tullium epistola: *Dicitur mihi servus tuus anagnostes fugitivus cum Vardæis esse, de quo tu mihi nihil mandasti; ego tamen terra marique ut conquireretur præmandavi; & profecto tibi illum reperiam, nisi in Dalmatiam confugerit; & inde tamen aliquando eruam.*

b Dalmatia montana, quam Dalmatæ incolebant, regio perfrigida est. Vatinius autem, cum in Dalmatiam æstivis mensibus profectus esset, ut ex priore epistola, quæ huc non pertinet, ad III. Id. Quinctil. data apparet, bellum in hyemem usque protraxit; illudque frigus intolerabile ex alpinis locis copias deducere, & apud Naronam castra ponere coegerat, qua in regione quamvis ad mare propius vergente, vix tamen vim frigoris hyemisque Dalmaticæ sustinere poterat. Hanc siquidem epistolam, uti priorem, & eam, quæ proxime consequitur, e castris apud Naronam dedit.

c Supplicationes jam Vatinio decretæ fuerant ante Dalmaticam illius profectionem, ut in proxima sua epistola ipsemet Vatinius affirmat. Duplex itaque genus supplicationum fuit; primum pro felici successu eventuque rerum peragendarum; præsertim cum grave aliquod & periculosum bellum suscipiendum esset, tum supplicatio indici, & per urbem haberi solebat, adirique Deorum immortalium templa, ut bene ac feliciter eveniret, quod bellum populus Romanus jussisset. Alterum erat genus supplicationum ob res prospere gestas, quæ decerni fierique solebant, non solum ut Diis gratiæ agerentur, sed etiam ut ei debitus honos haberetur, qui bellum præclare administrasset. De supplicationibus posterioris generis quod Cæsar ad Senatum non referat, hic Vatinius queritur, quasi non eas res in Dalmatia gessisset, quibus triumphum etiam, non supplicationes solum, promeritus esset.

d Antiqua & primigenia Dalmatia Narone & Tiluro fluminibus definiebatur, in qua viginti oppida Dalmatæ jam inde ab initio Dalmatici nominis obtinuerunt.

e Dalmatæ Tilurum transgressi nomen finesque Dalmatiæ usque ad Titium propagarunt, oppidis sexaginta ad suam ditionem adjunctis, in quibus fuit Promona Liburnis erepta. Strabo paullo posterior ætate, qui sub initium æræ Christianæ floruit, *oppida memoratu digna* ad quinquaginta Dalmatis attribuit.

f Eas videlicet supplicationes, quibus & Diis gratiarum actiones, & mihi debiti honores tribuantur.

Bel-

g Bellum Dalmaticum difficile ac plenum aleæ periculique habitum fuerit oportet, cum id ut prosperos ac lætos exitus haberet, Senatus censuerit supplicationes indicendas, Deosque circa omnia pulvinaria obsecrandos.

h Vatinius copias in Dalmaticam expeditionem eduxit æstate jam inita anni ante Christum 45.

i Hisce oppidis non sine ingenti labore ac periculo oppugnandis æstatem, Autumnum, & partem hyemis Vatinius extraxit.

k Nives, frigora, imbres Vatinium coegerunt ex oppido capto præsidia detrahere, copias in hiberna deducere, & bellum, quod pene jam confecerat, interrumpere.

l Apud Naronam in regione minus frigida ac nivosa hibernabat.

m Cum Vatinius suis ad Ciceronem litteris scripsisset, eo rem ab se deductam fuisse, ut jam debellatum foret cum Dalmatis, nisi cœptis prosequendis hyems summa impedimentum attulisset; Cicero illum bono animo esse jubet, atque ad spem excitat plenæ perfectæque victoriæ brevi consequendæ; quæ quidem quo erit difficilior, hoc magis nomen resque gestas Vatinii illustrabit. Quamquam vero neque Vatinius, neque Appianus hujus belli exitum declarent, tamen cum Appianus scripserit Dalmatas post interitum Cæsaris rursus contra Vatinium arma sumpsisse, neque stetisse conditionibus, quas Vatinius tulisset; id argumento est eisdem obsides tributumque pollicentibus, veniam ac pacem datam fuisse, antequam Cæsar interficeretur. Nam haud multo post anno ante Christum 44. Idibus Martiis, cum Cæsar a Bruto, Cassio, cæterisque conjuratis in Curia apud Cn. Pompeii theatrum vulneribus confectus interiisset, Dalmatæ Cæsaris metu levati neque obsides tradere, neque tributum persolvere voluerunt. Vi cogendos Vatinius censuit; sed Dalmatæ ejus copiis magna ex parte cæsis, Vatinium in fugam conjiciunt, qui ægre se hostium manibus ereptum cum reliquo exercitu Dyrrhachium recepit. Tum Senatus Bruto, ei, qui Cæsarem interfecerat, Macedoniam & Illyricum una cum Vatinii exercitu decrevit. Sed ille civilibus bellis implicitus, quæ statim ab interitu Cæsaris pullularunt, vix cogitandi aliquid contra Dalmatas, nedum gerendi, spatium habuit. Hunc exitum habuit bellum Illyricum decimum, Dalmaticum quintum; & Promonam urbem Liburnorum, quæ huic bello causam præbuerat, resque suas cæteras incolumes Dalmatæ ab Romanis otium nacti retinuerunt. *Ast ubi Cæsar interiit*, inquit Appianus, *rem Romanam, quæ illius ductu maxime valida florensque fuisset, eo sublato, interituram rati, neque Atinii dicto amplius audientes esse, neque tributa conferre, neque obsides tradere sustinuerunt. Vim autem parante in eos Atinio, quinque cohortes eorumque Ducem Bebium ordinis Senatorii ceciderunt: Atinius autem cum reliquis Epidamnum se recepit. Hunc exercitum Senatus, itemque Macedoniam, & quidquid apud Illyricum in populi Romani ditione erat, M. Bruto ei, qui Cæsarem interfecerat, quomodo Syriam Cassio ejusdem cædis participi, concessit. Sed hi quoque bello adversus Antonium, & alterum Cæsarem, cui Augusto cognomen fuit, distenti, nihil quidquam adversus Illyrios gerendi spatium habuerunt.*

§. VIII.

De reliquis Romanorum bellis Illyricis.

Octavius Cæsar, Accia sororis C. Julii Cæsaris filia genitus, testamento ejusdem Cæsaris adoptatus, & more Romano C. Julius Cæsar Octavianus dictus, ac deinde cognomen Augusti adeptus, varia bella cum Illyriis partim per se, partim per suos Duces gessit. Appianus in Illyr. nominatim recenset populos vel Illyricos, vel Illyriis finitimos, & juri ac nomini Illyrico deinde adscriptos, quos Cæsar Octavianus sive post Triumviratum initum cum M. Antonio, & M. Lepido, sive postquam unus omnium rerum potitus est, appellatusque Augustus, multiplici bello vicit, ac Romano imperio adjunxit, & cum non semel rebellassent, iterum ac sæpius in deditionem potestatemque populi Romani redegit: *Oxyeos* (a), *Parthenetas* (b), *Bathiates* (c), *Taulantios* (d), *Cambeos* (e), *Cinambros* (f), *Merromenos* (g), *atque Pyrisseos* (h), *omni adhibita ope superavit; sed majus illi negotium fuit in recipiendis, & ad tributa, quæ intermiserant, pendenda rursus adigendis Docleatibus* (i), *Carnis* k, *Interfrurinis* (l), *Narisiis* (m), *Glidentionibus atque Tauriscis* (n), *quibus victis, finitimi metu territi, Ippasini* (o) *scilicet & Bessi* (p), *se illi tradiderunt; deficientes vero Melitenses* (q), *& Corcyreos, qui insulas incolunt, propterea quod mare latrociniis infestum habebant, funditus delevit, interfectis puberibus, cæteris sub corona venumdatis. Liburnos* (r) *mari itidem infestos navibus multare satis habuit.*

NOTÆ.

a Oxyeos in veteri Epiro locat Antoninus in itiner. maritimo.

b Iidem fortasse ac Parthini Illyrici non longe ab Dyrrhachiensibus.

c Illyrii apud Ortelium, sed positionis incertæ.

d Illyrii infra Dyrrhachium ad meridiem.

e Illyrii ignotæ positionis.

f Illyricæ gentes, de quarum sedibus non constat.

g Hos quoque Illyriis adjungas licet; fortasse sunt Melcomani, quos Plinius ad tertium Illyrici conventum Naronianum adscripsit.

h Fortasse sunt Pirustæ, quos Ptolemæus post Docleates commemorat, & cum Scirtonibus prope a Macedonia constituit; vel Pyræi, quos Mela post Phæaces, Plinius post Taulantios locat.

i Illyrici populi inter Naronem & Drilonem.

k Carni inter Istros & Venetos; sed rectius intelligi possunt Carni transalpini, nunc Carniolæ.

l Gentes Illyricę, sed positionis incognitæ.

m Sunt Narcsii & Glanditiones Pliniani, qui ad tertium Naronæ conventum pertinebant.

n Taurisci ad Noricum pertinent, una cum cęteris Noricis ad Illyricum adjuncti.

o Ippasini Tauriscis finitimi.

p An & Bessi finitimi Tauriscis? sed Bessi populi Thraciæ longissime ab Tauriscis Noricis absunt; nisi forte pro Tauriscis legendi sint *Tauristæ* Strabonis lib. 7. qui eos circa Thraciam & Mæsiam locat.

q Melite, & Corcyra Melæna, insulæ Dalmaticæ a peninsula Onæi sive Stagni, modico interfluo Euripo, ad meridiem disjunctæ.

r Liburni inter Titium & Tedanium fluvios; sed deinde Liburnia ab Titio usque ad Arsiam fines protulit, Japydia maritima intermedia nomen Liburniæ subeunte.

Hos populos Octavius Cæsar alios aliis temporibus subegit. Dio Cassius lib. 49. Salassis, qui alpes Cottias incolebant, Tauriscis & Japydibus bellum illatum esse tradit, Sex. Pompejo & L. Cornificio Coss. idest anno ante Christum 35. *Et aliis*, inquit, *ad alios populos subigendos missis, Japydes ipse* (Cæsar) *bello petiit*. Sed Appianus duplex bellum Japydicum commemorat, quod Cæsar per se ipse gessit; alterum cum Inalpinis, alterum cum Ja-

Japydibus transalpinis. Primum contra Japydes Inalpinos bellum Appianus breviter descripsit: *Ex Japodum gente, quæ intra Alpes habitant, Moentini, & Avendeatæ, ipsi advenienti se ultro tradiderunt; Arupini, qui & multitudine juventutis, & virtute bellica cæteris Japodibus præstant, ex vicis in urbes se receperunt; illo appropinquante se in sylvis abdidere. Cæsar urbi captæ ignem subjici non est passus, quod se Barbaros dedituros sperabat; seque dedentibus urbem quoque incolere permisit*. Japydia maritima inter Tedanium & Arsiam jampridem in ditionem Romanorum concesserat, ut supra diximus, & Liburniæ nomen subierat. Hoc bello Japydia inalpina in deditionem venit. Hanc tres populi incolebant a tribus primariis cujusq; civitatibus appellati, Moentini a Monætio, Avendeatæ ab urbe, quam alii Avendonem, alii Vendum vocant, Arupini ab Arupio sive Arypio. Alpes vero, quas Japydes insidebant, communi montis Albii vocabulo subierant. Alterum longe difficilius cum Japydibus transalpinis bellum gessit, quod cum Dione referendum est ad eum, quem diximus, Consulatum Sex. Pompeii & L. Cornificii, qui congruit cum anno 35. ante Christianam epocham; quo quidem tempore in Pannonios etiam arma convertit, quos Appianus, & plerique Græcorum Pæones vocant, distinguendos ab illis Pæonibus, qui citra Hæmum montem Macedoniam a Septemtrione attingunt; & urbe Siscia ad deditionem compulsa, eam Pannoniæ partem Imperio adjunxit, quæ Japydiæ ab Oriente finitima est, & Savo flumini montibusque Illyricis interjacet. Iisdem Consulibus Pompejo & Cornificio, bellum susceptum est adversus Salassos, & eos etiam, quos Appianus Dessios vocat, suntque fortasse Desitiates populi Illyrici, quos Plinius Daorizis & Docleatibus interjecit. His Appianus adjungit Segestanos ac Dalmatas. Sed bellum Dalmaticum cum Dione in annum proximum rejici oportet. Segestani vero erant populi Pannonii dicti ab urbe & insula Segesta, quam Colapis gemino alveo apud Sisciam in Savum influens efficit. *Maxime autem inter omnes molestia illum affecerunt Salassi & Japodes transalpini*, ait Appianus; *item Segestani, Dalmatæ, Dessii, Pæonesque longe a Salassis positi, qui summitates Alpium incolunt*. Deinde Appianus paucis describit bellum contra Salassos gestum, quod plures annos tenuit, & a Valerio Messala Corvino confectum Dio Cassius & Appianus tradunt.

Jam vero secundum bellum transalpinum Japydicum brevissime Dio Cassius, fuse accurateque Appianus describunt. Dio autem lib. 49. ante descriptionem secundi, meminit etiam primi belli Japydici: *Japydes ipse bello petiit; quorum eos, qui citra montes procul a mari habitabant, non omnino difficulter subegit: qui vero montes & ultra illos incolebant, eos non sine maximo labore perdomuit.* Hi (quos Appianus transalpinos vocat) *Metulo maxima sua urbe occupata, Romanos oppugnantes multoties repulerunt, machinas multas combusserunt, Cæsarem ipsum a lignea quadam turri murum conscendere conatum graviter sauciaverunt; tandem cum nihilominus propositum urgeret, copiasque alias evocaret; simulantes se pacem facturos, præsidium in arcem acceptum noctu interfecerunt, ædes suas incenderunt, seipsos ac quidam etiam uxores & liberos simul occiderunt; itaut nihil prædæ inde ad Cæsarem redierit, cum captivi etiam paullo post necem sibi ipsis consciverint*. Hæc breviter Dio, quæ copiosius & distinctius exposuit Appianus, cujus descriptionem huc transferre operæ pretium non arbitror. Causam hujus belli Appianus in ipsos Japydes confert, qui *facto*, inquit, *in Aquilejam impetu, ac Tergestina colonia direpta, excivere Cæsarem, qui &c.* Hæc autem est totius narrationis apud Appianum conclusio: *Metulo capta in reliquis Japodibus nulla mora fuit dedendi se Cæsari; ac transalpini quidem Japodes tunc primum populi Romani ditioni additi sunt, ex quorum numero Posenos, qui recedente Cæsare obsequium exuerant, immissus M. Elvius recepit, & defectionis quidem auctores supplicio affecit, reliquos sub corona vendidit.* Cum autem secundum bellum Japydicum congruat cum anno ante Christum 35. primum biennio ante confectum fuisse arbitror.

Cæsar bello Japydico perfunctus in Pæones sive Pannonios arma convertit, qui regionem incolebant inter Savum montesque Illyricos, ab Occasu Japydibus, ab Oriente Dardanis finitimam. *Saltuosa est omnis Pæonum regio*, inquit Appianus, *interque Japodas ac Dardanos in longum protensa; nullæ in ea urbes erant, sed vicatim, aut dispersis per agros domiciliis habitabatur, nullum universa gens in commune regimen, nulli magistratus, separatisque per cognationes atque familias consiliis agebant*. Duas tamen perinsignes urbes in hac regione fuisse constat; sed cum ab his neque jura, neque leges peterent cæteri Pannonii hujus tractus, liberi solutique, nec dominationi cujusquam obnoxii; idcirco eos Appianus vicatim, ac dispersis per agros domiciliis habitare scripsit. Altera fuit Segesta in ea insula, quam Colapis, in Savum bipartito alveo influens, efficit; altera Siscia, cujus mœnia Colapis a Septemtrione præterfluebat; modico spatio inter se disjunctæ. Hanc Dio Cassius, illam Appianus ab Octavio Cæsare captam commemorant. *Inde perrexit in agrum Segestanum, qui & ipse Pæonum est ad Savum fluvium; cujus in ripa urbs egregie munita sita est, patetque latissime in amplo fossæ fluminisque complexu; eaque maxime de causa expetebatur a Cæsare, qui illud oppidum destinaverat sedem belli, quod meditabatur adversus Bastarnas, ac Dacos habitantes ultra Istrum, qui per eas regiones adhuc Danubii nomen retinet, paullo inferius Ister futurus. In flumine Savo naves fabricari jusserat, quibus frumentum in Danubium, quem Savus influit, devehere parabat; quæ res non habenti in potestate Segestam admodum difficilis erat futura .... Itaque Segestani omnia acerrimæ oppugnationis mala perpessi, trigesima tandem die per vim capti sunt*. Hæc Appianus. Dio autem obsidionem deditionemque Sisciæ describit. *Enimvero Cæsar in Pannonios profectus primum a rapinis se continuit, quamvis ii pagos in campestribus sitos deseruerant; sed cum ad Sisciam accedentem, eum læsissent, ira correptus agrum eorum ussit, prædasque quas potuit maximas egit. Cum urbi appropinquasset, incolæ a primoribus persuasi statim ei se dediderunt, & obsides præbuerunt; postea autem cum portas occlusissent, in obsidione habiti sunt, cum & muris validis, & duobus navigalibus fluviis confiderent. Colops enim ipsa mœnia alluens in Savum defluit ... tandem audito quosdam sociorum suorum insidiis exceptos periisse, animis collapsi deditionem fecerunt. Ita his in potestatem Cæsaris receptis, reliqua etiam Pannonia pacis conditiones accepit*. Cæterum quæ Appianus de Segesta, Dio de Siscia obsessis oppugnatisque scribunt, adeo inter se congruunt, ac similia sunt, ut de una eademque urbe loqui uterque videatur; & hoc fere tantum interest, quod Appianus Segestam, Dio Sisciam vocat.

Anno ante Christum 34. M. Antonio II. & L. Scribonio Libone Coss. Cæsar post subactos Panno-

nones omnem belli vim atque impetum in Dalmatas effudit, qui jam inde ab decem annis Romanam Illyricam provinciam impune vexabant, & nondum illatæ Gabinio cladis, & fidei C. Cæsari violatæ pœnas dederant. Præterea Naronem transgressi, aliquot Romanæ ditionis populis oppidisque in potestatem redactis, fines suos usque ad Taulantios protulerant: eo quippe tempore Dalmatas finitimos fuisse Taulantiis Appianus docet. Itaque Octavius Cæsar belli Dalmatici initium fecit ab obsidione Promonæ urbis, quam Dalmatæ Liburnis jamdudum ereptam firmissimis præsidiis munierant; eaque potitus cum esset, alias præterea minimeque vulgares urbes in deditionem redegit. Verum Comitia Consularia cum instarent, Romam reversus secundum Consulatum adeptus est cum L. Volcatio Tullo, quem cum Triumvirali potestate conjunxit; tertius quippe annus erat, ex quo alterum triumviratus quinquennium inierat. Sub ea comitia anno ante Christum 33. in Dalmatiam regressus longe alios, ac reliquerat, Dalmatarum animos offendit. Nam & suis rebus diffisi, & reditu Cæsaris perterriti, cum pacem mallent vel iniquis conditionibus obtinere, quam periculosissimo bello vel quæ retinebant tueri, vel quę amiserant recuperare, ultro se suaque omnia in fidem atque potestatem Cæsaris permittunt, septingentos pueros obsides tradunt, signa Gabinio erepta restituunt, imperatum vectigal ab se solutum iri pollicentur. Quæ omnia Appianus diligenter copioseque exposuit.

Quamobrem copias suas Cesar in Dalmatas convertit, gentem item Illyriorum (a) *Taulantiis finitimam, quæ post* (b) *cæsas quinque Gabinii cohortes, earumque signa ablata, erectis eo successu animis* (c) *decimum jam annum in armis, otii* (d) *impatientes agebant. Adversus irrumpentem Cæsarem firmavere sese, junctis* (e) *in mutua auxilia fæderibus; erant quippe delectæ juventutis amplius millia duodecim, fortissima bello manus, cui Ducem imposuerant Versum nomine. Ille* (f) *Promonam Liburnorum oppidum rursus* (g) *occupatam communivit, quamvis abunde munitum ingenio loci, quippe montanus est; ipsumque tumuli, insigni undique asperitate, instar serræ, circumjacent. Major itaque eorum pars urbem insedit, in collibus vero Versus præsidia disposuit, omnesque ex alto Romanos despectabant. Cæsar propalam omnes muro circumdare instituit, clam vero fortissimum quemque mittit, qui indagarent rationem, qua ad editissimum ex tumulis, quos diximus, eniti possent. Et hi quidem arboribus tecti excubias noctu invadunt, & adhuc somno consopitas obtruncant, remque Cæsari nondum liquido mane significant. Ille autem ad tentandam urbem cum majore exercitus parte proficiscitur, & ad tumulum captum alios super alios mittit, qui inde ad ulteriores colles occupandos processerunt. Continuo igitur terror ac trepidatio barbaros invadit, postquam se omni ex parte circumventos esse intelligunt. Maximus autem eorum, qui in tumulis erant, metus fuit propter aquæ penuriam, ne scilicet aditu ad eam prohiberentur, ac Promonam confugiunt. Cæsar oppidum, duosque colles, qui etiamnum ab hostibus tenebantur, per quadraginta stadia muro sepsit, ac interim Teutimum cum alia Dalmatarum manu auxilio obsessis venientem fudit, perque montes insecutus fugientem, in ejus conspectu Promonam cepit, nondum omni ex parte muri, quam instituerat, molitione perfecta. Cum enim cives eruptionem tentassent, repulsique acriter essent, Romani milites fugientibus immixti oppidanis, portas irruperunt. Tertia fere pars populi ferro absumpta est; reliqui in arcem se recepere, ac quarta nocte rursus egressi sunt, non ausa impetum eorum sustinere cohorte, quæ ad obsidendam portam erat relicta. Verum Cæsar hostem quidem non admodum exultare eo successu passus est; cohortis autem, quæ prælium recusaverat, decimum* (h) *quemque sorte ductos morte affecit, ductores vero ordinum, supra decimum, duos; reliquos autem illa æstate loco frumenti hordeo pavit. In hunc maxime modum Promona capitur; quod Teutimus cum vidisset, in plura agmina suas divisit copias, aliosque alio se recipere permisit; quo factum est, ut Romani diu illos prosequi minime possent, quod propter viarum imprudentiam, & confusa fuga hostium vestigia, multas in partes se distrahere non admodum tutum existimabant. Illi urbem* (i) *Synodium in principio Sylvæ positam trajiciunt, in qua olim Gabinii copias obsederant Dalmatæ circa vallem profundam & oblongam, & inter duos montes mediam, quo in loco Cæsari pariter insidias collocaverant. Cæterum ille Synodium igne succendit, & per montium superiora circummisso exercitu, qui ab utraque parte cum eo procederet, iter per vallem instituit, Sylvas undique præcidens, urbesque capiens, & quæcumque obvia in itinere fierent, corrumpens.* (k)*Setonia autem urbe obsessa, Barbarorum manus ingens subsidio advenerat, quos Cæsar obviam factus ingressu prohibuit. Eo in prælio lapidis* (l) *ictu genu saucius multos dies decubuit; & ubi primum convaluit, Romam revertit,* (m) *Consulatum cum Volcatio Tullo collega gesturus, ad reliqua belli patranda* (n) *Statilio Tauro relicto. Cæterum solemnibus magistratus Cal. Januar. initis, ipsoque magistratu Antonio Peto tradito, ad Dalmatas recurrit adhuc* (o) *triumviratum constituendæ reipublicæ gerens; duo etenim anni deerant alteri quinquennio hujus imperii explendo, quod pridem in id tempus post expletum quinquennium sibi ipsi una cum collegis prorogaverat, populusque confirmaverat. Dalmatæ igitur fame fatigati, externo commeatu intercluso, venienti Cæsari sponte obviam facti suppliciter se dedunt, obsides tradunt pueros numero ad septingentos, quos Cæsar petierat. Ad hæc, signa Romana, quæ Gabinio abstulerant, & tributum, quod a D. Julii temporibus pendere intermiserant, reddituros polliciti, obsequentes populo Romano in posterum fuere. Ea signa Cæsar in porticu, quæ Octaviana dicitur, appendi jussit. Devictis Dalmatis* (p) *Derbani adventanti Cæsari supplices obviam prodiere veniam oratum; obsides tradidere, ac intermissa tributa exsolvere polliciti sunt. Horum autem illi, ad quos Cæsar pervenit, super fedus obsides etiam dederunt; quos autem propter difficultatem itineris adire non potuit, neque obsides dederunt, neque fædus inire curaverunt. Videntur tamen hi quoque postea subacti fuisse. Sic Cæsar universum* (q) *Illyriorum nomen, qui vel a populi Romani obsequio defecerant, vel suis adhuc legibus ac libertate utebantur, sub imperium accepit; quamobrem triumphus illi de gente illa ab Senatu decretus est, quem egit postea una cum cæteris, ob res contra Antonium gestas sibi decretis.*

N O T Æ.

a Si Dalmatæ finitimi erant Taulantiis, fines suos post quintum bellum Dalmaticum ultra Naronem in Romana provincia, Drilonemque propagaverint necesse est; nisi forte Appianus respexerit ad Dalmatiam sui temporis, quæ ab Arsia usque ad Drilonem ex Augusti descriptione fines suos utrinque ab Occasu & Oriente produxerat, Japydiam maritimam, Liburniam, Dalmatiam propriam, itemque proprium Illyricum nomine suo complectens.

b Anno

b Anno 48. ante Christum Dalmatæ post prælium Pharsalicum Gabiniano exercitu cæso Romana signa abstulerant.

c Horum fere decem annorum initium non a clade Gabiniana, sed ab interitu Julii Cæsaris repeti oportet, idest ab anno ante Christum 44. Dalmatæ quippe, cum post Cæsarem extinctum, resumptis armis, Gabinium in fugam conjecissent, decem ipsos annos vacuos a metu, atque ab Romanis multiplici bello civili distentis otiosos habuerunt.

d Cum enim Romani intestinis bellis inter se dimicarent, Dalmatæ hanc amplificandi imperii occasionem nacti Illyricam Romanorum provinciam impune vastabant.

e Dalmatas arbitror fœdus fecisse cum Pannonibus finitimis, quos a fide populi Rom. per idem tempus defecisse auctor est Dio Cassius: *Pannoniorum recens subactorum, & cum eis Dalmatarum rebellio exorta est; & Pannonios quidem Geminus, quamvis Siscia ab eis ejectus, tamen præliis aliquot superatos recepit.*

f Oppidum in arduo præruptoque monte, quem hodieque vulgo appellant *Prominam*.

g Hinc intelligi potest inter leges pacis, quam Vatinius Dalmatis dederat, id nominatim perscriptum fuisse, ut Liburnis Promonam restituerent. Sed post interitum Cæsaris Dalmatæ cum ad ingenium rediissent, vel iterum eamdem urbem Liburnis eripuerant, vel quæ Vatinio promiserant, non præstiterant.

h Idem fere tradit Dio Cassius: *Ex militibus propter delictum quibusdam hordeum pro tritico datum est, & alii, qui ordines deseruerant, decimus quisque sorte ad pœnam delectus.*

i Urbs est montana Dalmatiæ, cujus positionem ignoro.

k Alii legunt *Setoviam*. Wolphangus Lazius legendum censet *Petoviam* urbem Pannoniæ superioris ad Dravum. Sed longius a Dalmatia distat, quam ut credibile sit ad illam usque regionem per id temporis copias ab Cæsare traductas fuisse. Verisimilius itaque est Setoniam urbem Dalmaticam fuisse, montanis in locis arduisque positam.

l Etiam Dio Cassius scripsit bello Dalmatico Cæsarem vulneratum esse; idemque Svetonius confirmat.

m C. Cæsar Octavius secundum Consulatum gessit cum L. Volcatio Tullo anno ante Christum 33.

n Dio Cassius itidem commemorat Statilium Taurum, cui Cæsar Romam abiens bellum Dalmaticum gerendum dedit; sed Cæsaris reditum in Dalmatiam idem Cassius silentio prætermisit.

o Anno ante Christum 43. v. Kal. Dec. Cæsar, Antonius, & Lepidus, Triumviri Reipublicæ constituendæ in quinquennium facti sunt. Anno ante Christum 38. in exitum vergente primum Triumviratus quinquennium absolverant, & eodem tempore Cæsar cum collegis alterum quinquennium iniit, cui explendo non duo, ut Appianus ait, sed unus tantum annus deerat, cum iterum Consul creatus est cum L. Volcatio Tullo anno ante Christum 33.

p Populi Illyrici Dalmatis finitimi, quorum regio nobis ignota.

q Quo tempore Octavius Cæsar Dalmatas subjugavit, Illyriorum vocabulo suberant Carni, Istri, Liburni, Dalmatæ, Illyrii proprie dicti, itemque quidquid Pannoniæ Romani ad suum imperium adjunxerant, ut capite proximo explicandum erit.

Multa deinceps bella cum Illyriis ac præsertim Dalmatis Cæsar per Tiberium privignum gessit: nam *Dalmatia vigesies & ducenties rebellis*, ait Vellejus lib. 2. tandem Tiberii opera ac virtute *ad certam confessionem pacata est imperii*. Post victoriam Actiacam anno ante Christum altero & trigesimo partam, & civilia bella prorsus extincta, Cæsar deinde cognominatus Octavianus rerum omnium potitus, Augustique nomen ex Senatus populique Romani auctoritate adeptus, cogitationem omnem curamque potissimum convertit ad subigendos populos Septemtrionales, qui jampridem Romanorum armis appeti, domarique cum cœpissent, iterum ac sæpius ab Imperio desciverant. *Hic finis armorum civilium*, ait Florus lib. 4. cap. 12. *reliqua adversus exteras gentes, quæ districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliebant. Ad Septemtrionem conversa ferme plaga ferocius agebat: Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani.*

Anno ante Christum 29. Cæsar Octavianus Augustus tres triumphos egit, Dalmaticum, Actiacum, Ægyptium; de imperio deponendo cum Agrippa & Mecænate deliberat; illo suadente, hoc vero deterrente: cum hujus sequi consilium statuisset, ad Senatum nihilominus de imperio abdicando retulit, atque hac arte perfecit, ut imperii retinendi auctor sibi hortatorque fieret ipsemet Senatus & Populus. Itaque anno proximo ad leges condendas Senatumque ordinandum cogitationes curasque convertit. Provincias Orbis Romani bifariam divisas partim sibi retinuit, partim Senatui populoque Romano regendas tradidit ex Dione. Italiam in undecim regiones distribuit. Istriam & Carniam Illyrico ademptas in decimam Italiæ regionem conjecit. Tum propagatis usque ad Arsiam finibus Italiæ, terminum occidentalem Illyrici Arsiam amnem constituit, quo nunc etiam Illyricum ab Italia dirimitur. Præterea Dalmatiæ provinciam in Septemtrionem usque ad Savum produxit.

Anno ante Christum 16. L. Domitio Aenobarbo & P. Cornelio Scipione Coss. in Dalmatia turbatum esse auctor est Dio Cassius lib. 54.; sed quidquid tumultus fuit, perfacili & nullo negotio compressum est: *qui in Dalmatia & Hispania tumultus extiterant, parvo negotio sunt sedati*. Per idem tempus Pannonios itidem, ac Noricos, in Istriam incursiones cum fecissent, P. Silius ea regione excedere coactos compressit, ut Dio ibidem docet. Anno autem insequenti, Rhætos inter Noricum & Galliam sitos, Galliam, itemque fines Italiæ populatos, Drusus ac Tiberius domuerunt. Anno ante Christum 12. M. Vipsanius Agrippa Augusti gener, Julia ejus filia in matrimonium ducta, Pannonios imperii Romani pertæsos ac tumultuantes suo adventu ab rebus novandis deterruit; sed flammam illius seditionis potius repressit, quam extinxit; nam eo abeunte, & paullo post in Campania mortuo, iterum res Pannonicæ ad rebellionem spectare cœperunt. Huic bello gerendo Augustus Tiberium Claudii Neronis filium & suum privignum præfecit, cui Juliam filiam viduam Agrippæ uxorem dederat. *Pannonios*, inquit Dio, *Tiberius usus egregia Scordiscorum, qui Pannoniorum fines attingebant, eodemque belli apparatu utebantur, opera multis illatis cladibus domuit, arma ademit, juniorum plerosque in alias regiones adducendos vendidit.*

Sed vix e Pannonia Tiberius exercitum deduxerat, cum Pannonii rursus contra Romanos arma ca-

capiunt, Dalmatis in belli societatem se adjungentibus, ut ampliorem gloriæ segetem ac materiem Tiberio præberent. Igitur anno ante Christum undecimo Q. Ælio Tuberone, Paullo Fabio Max. Coss. utrosque populos multis præliis attritos in deditionem accepit. *Tiberius autem Dalmatas rebellantes ac Pannonios, qui per ejus ac majoris partis copiarum absentiam res novas moliti fuerant, utrisque simul bello illato, ac modo hac, modo illac transferendo, in suam potestatem redegit; quas ob res gestas iidem ei, qui Druso, honores sunt tributi; & exinde Dalmatia, ut quæ arma semper & per se, & ob propinquitatem Pannoniæ requireret, Augusti custodię commissa est*. Dio Cassius. Bellis domesticis juxta externisque compositis, & pace terra marique parta, propius nihil est factum, quam ut Jani templum clauderetur; *verum id ne fieret*, inquit Dio, *Daci obstitere, qui Istrum frigore concretum transgressi ex Pannonia prædas abstulerant. Dalmatæ quoque propter exactum tributum rebellionem fecere. Hos motus Tiberius ex Gallia, in quam cum Augusto profectus fuerat, evocatus pacavit.*

Anno sexto post initium æræ communis, M. Æmilio Lepido, L. Arruntio Nepote Coss. Tiberius adversus Germanos exercitum duxit. Hinc nova defectionis occasio Pannoniis & Dalmatis oblata, quibus pecuniam & milites ad expeditionem Germanicam imperaverat. Ea res nimium quantum utriusque populi animos exacerbavit; nec solum imperata facere audacter negant, sed etiam se Romanorum imperio eximendi occasione hinc arrepta, ingentes ubique tumultus concitant: *Pax Germanis, cum tamen fidem violassent, cur mox redderetur, res Dalmaticæ & Pannonicæ majoribus motibus concitatæ, celerisque correctionis indigentes in causa fuerunt. Dalmatæ tributa moleste ferentes, cum superiori tempore vel inviti se continuissent, postquam Tiberius secundam in Germanos expeditionem fecit; ac cum eo magna parte exercitus abducta, ipsisque Dalmatis milite imperato, ad bellum Germanicum Valerius Messalinus Dalmatiæ ac Pannoniæ tum Præfectus abiit: cum eam ob rem ipsi convenissent, juventutemque suam florentem conspexissent, cunctatione abrupta, primo pauci quidem rebellavere, Batone quodam Dysidiato eos maxime concitante; Romanosque obviam profectos ibi fuderunt: inde reliqui quoque Dalmatæ defecerunt; ac Breuci Pannonica gens*, (Superioris Pannoniæ apud Savum ex Plinio) *alio sibi quodam Batone duce sumpto, ad Sirmium, quod Romanorum tenebatur præsidio, accesserunt*. Dio Cassius lib. 55.

Hoc bellum Illyricum & Dalmaticum, quod quadriennio tenuit, postremum quidem fuit, sed secundum Punica, longe omnium externorum bellorum gravissimum; nam ex universa Pannonia & Dalmatia amplius octingenta millia hominum sub signa convenerant; neque dubium erat, quin magna ex parte hujus belli vis atque tempestas in Italiam eruptura esset. Quare ubi de Illyrica defectione fama percrebuit, omnis Italia cohorruit; & constans erat omnium opinio decem intra dies, ni caveretur, posse hostem in conspectum urbis venire. Habiti itaque delectus, revocati undique omnes veterani, viri feminæque ex censu libertinum militem dare coactæ. Hæc Vellejus Paterculus, qui lib. 2. verbis gravissimis belli hujus magnitudinem & periculum exaggerat. *Universa Pannonia, insolens longæ pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia, omnibus tractus ejus gentibus in societatem adductis, ex constituto arma corripuit..... cujus immensæ multitudinis parentis acerrimis ac peritissimis Ducibus, pars petere Italiam decreverat, junctam sibi Nauporti ac Tergestis confinio; pars in Macedoniam eruperat; pars suis sedibus præsidio esse destinaverat..... tantus etiam hujus belli metus fuit, ut stabilem illum & firmatum tantorum bellorum experientia Cæsaris Augusti animum quateret atque terreret.*

Brevi itaque Duce altero Batone in Pannoniam inferiorem effusi cum essent, parum absfuit, quin Sirmium urbem ad Savum opulentissimam caperent. Sed A. Cæcina Præses Mysiæ contractis celeriter copiis, Sirmium advolat, urbem obsidione liberat, & conjectos in fugam hostes persecutus, prælio ad Dravum commisso superavit. *Sirmium ne caperent*, ait Dio, *Cæcina Severus propinquæ Mysiæ Præses, rebellione illorum intellecta, celeriter eos ad Dravum flumen consecutus, prælio vicit*. Sed Vellejus hanc pugnam longe aliter narrat, ingentemque cladem Cæcinæ a barbaris illatam tradit, quam tamen legiones ipsæ ductoribus ordinum magna ex parte cæsis destitutæ, hostibus reddiderunt, egregiam ex insperato victoriam adeptę; nisi forte aliud Vellejus, aliud Dio prælium commemorant. *At ea pars*, inquit Vellejus, *quæ obviam se effuderat exercitui, quem A. Cæcina & Sylvanus Plautius consulares ex transmarinis adducebant provinciis, circumfusa quinque legionibus nostris, auxiliaribusque, & equitatu regio (quippe magnam Thracum manum, junctus prædictis Ducibus Rhaemetalces Thraciæ rex, in adjutorium ejus belli secum trahebat) pene exitiabilem omnibus cladem intulit. Fugata regiorum equestris acies, fugatæ alæ, conversæ cohortes sunt; apud signa quoque legionum trepidatum; sed Romana virtus militibus, plus eo tempore vindicatum gloriæ, quam ducibus, reliquit: qui multum amore imperatoris sui crepantes, ante in hostem inciderunt, quam per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. Jam igitur in dubiis rebus semetipsæ legiones adhortatæ, jugulatis ab hoste quibusdam Tribunis militum, interempto præfecto castrorum, præfectisque cohortium, non incruentis Centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidere, invasere hostes: nec sustinuisse contenti, perrupta eorum acie, ex insperato victoriam vindicaverunt.*

Interea alter Bato genere Dalmata copias populabundus magis, quam justi more belli, Salonam duxit, ut oppidum illud maritimum, quod cives Romani fortissimi fidelissimique incolebant, de improviso adortus, in potestatem redigeret. Sed ab emisso in eum lapide graviter saucius, longiusque ab urbe discedere coactus, copias bifariam divisas, partim apud se retinuit, partim oram maritimam populatum dimisit, qui ultra Drilonem progressi, atque in Macedoniam effusi, omnia ferro & igni Apolloniam usque vastarunt. Hi cum in Romanos incidissent, semel atque iterum congressi, primo prælio victi, altero victores excedunt. At Tiberius veritus, ne Dalmatæ & Pannonii in Italiam irrumperent, Valerium Messalinum præmisit cum aliquot legionibus, qui cum Batone rem male gessit; tum ipse subsecutus e Germania in Illyricum traduxit exercitum. Rhæmetalces, sive Rhymetalces Rex Thraciæ Romanis auxilio venerat, quem A. Cæcina Severus adversus Batonem Dalmatam misit, qui suorum insidiis circumventus in Pannoniam secedens, & cum altero Batone Breucorum duce conjunctis copiis Almum montem Pannoniæ inferioris prope Sirmium occupaverat, quocum Rhæmetalces prospere pugnavit. Tiberius exercitu in Pannoniam traducto, Sisciam cum Valerio Messalino se receperat, quam urbem validis operibus, firmissimisque præsidiis munitam belli & armorum sedem constituit; cum hostes interea assiduis

duis excursionibus vastarent agros Sociorum populi Romani, quos rursum in Macedoniam invadentes, Rhymetalces, fraterque ejus Rascupolis fusos cæsosque repulerunt. Hæc ferme in Dalmatia & Pannonia anno primo hujus belli gesta narrantur a Dione, quocum de pugna Messalini cum Batone commissa discrepat Vellejus Paterculus; hic enim Messalino, ille Batoni victoriam adjudicat. *Bato eorum adventu cognito*, ait Dio lib. 55. *etsi nondum ex vulnere convaluerat, tamen obviam Messalino profectus, collatis signis superior discessit.* Contra Vellejus: *Felix eventu, forte conatu, prima æstate belli, Messalini opus memoriæ mandandum est: qui vir animo etiam, quam gente nobilior, dignissimus qui & patrem Corvinum habuisset, & cognomen suum Cottæ fratri relinqueret, præpositus Illyrico, subita rebellione, cum semiplena legione vicesima, circumdatus hostili exercitu, amplius viginti millia hostium fudit, fugavitque; & ob id ornamentis triumphalibus honoratus est.*

Anno Illyrici belli secundo, æræ vulgaris septimo, Q. Cæcilio Metello Cretico, L. Licinio Nerva Coss. cum in Illyrico nec satis prospere, & segnius quam oportuerat, Romana res procederet, Augustus subvereri cœpit, ne Tiberius de industria bellum protraheret, ut cunctando suum negotium ageret, retineretque quam posset diutissime in sua potestate exercitum. Itaque Tiberius, cum hyemaret apud Sisciam, ab Augusto revocatur, in ejusque locum substitutus est Germanicus Cæsar, filius Drusi fratris Tiberii, qui ex novo militum delectu copias in Illyricum duxit, quibus Tiberianum exercitum augeret. Sed cum Macæos gentem Dalmaticam multis damnis affectam subegisset, & Pannoniam depopulatus esset; nulla re memorabili gesta, totam æstatem levibus præliis extraxit. Hæc ex Dione, qui addit præterea *Batones observato tempore, quo ex Mysia Severus accederet, improviso adortos esse castra ad Volcæas paludes ponentem; & eos, qui extra vallum erant, intra illud compulisse: sed excipientibus suos iis, qui intus erant, utrumque Batonem victum esse*, & in fugam cum suis copiis aversum.

Anno belli Illyrici tertio, æræ vulgaris octavo, M. Furio Camillo, Sex. Nonio Quinctiliano Coss. Dalmatæ ac Pannonii fame magis ac pestilentia, quam armis domiti, primum urbe validissima, quam Germanicus obsidebat, relicta, deinde arce, in quam se hostes receperant, Romanis dedita, pacem ac veniam petunt impetrantque, cum ipsemet Bato dux Dalmatarum supplex venisset ad Tiberium, qui per eos dies in Illyricum redierat. *Cum Bato, qui concitatis ad rebellionem Dalmatis, multum incommodi Romanis exhibuerat, tandem ad colloquium de pace cum Tiberio congressus, postridie ad eum in tribunali sedentem accessisset, percontatus est Tiberius, cur tantum temporis rebellare Romanis statuissent; vos, respondit Bato, in culpa estis ipsi, qui ad vestros greges custodiendos, non canes pastoresve, sed lupos mittitis. Ita Dalmatia partim bello, partim pacificatione ad Romanos rediit.* Dio. Cæterum neque omnes Dalmatæ, neque omnes Pannonii tum in deditionem venerunt; quinimmo pars eorum, quæ jugum Romanorum pacemque detrectaverat, cæteros quoque compulit, ut a fide imperioque descifcerent. Nam ipsemet Bato Dalmata, postquam Batonem alterum Regem Breucorum ex insidiis captum interfecerat, infesto exercitu in Dalmatiam regressus, provinciam Romanam vastavit. *Sub idem tempus*, inquit Dio, *Bato Breucus, qui prodito Pinne mercedis loco regnum Breucorum acceperat, captus ab altero Batone, occisusque est. Suspectam enim ille fidem subditorum habens, circum castella profectus, obsides postulabat; eumque alter re cognita, insidiis interceptum, prælioque superatum, in arcem quamdam compulit; traditumque ab iis, qui arcem tenebant, in castra adduxit, & damnatum mori coegit. Quo facto, cum iterum permulti Pannonii rebellassent, Sylvanus in eos exercitu ducto, Breucis victis, reliquorum nonnullos absque prælio recepit. Igitur Bato in Pannonia nihil spei reliquum videns, præsidiis aditus ex ea in Dalmatiam pertinentes munivit, Dalmatiamque vastavit. Sic reliqui etiam Pannonii, cum ager eorum a Sylvano maleficiis infestaretur, pacis conditiones acceperunt; nisi quod latrocinia quædam, ut quæ in hujusmodi tumultu diu jam exercitata essent, superfuere, (res nunquam non, præsertim apud istos populos usitata) ipsa etiam deinde excisa.* Ita demum Pannonia fere omnis constanti ac stabili fide Romanis adhæsit, cum Dalmatia adhuc repugnaret, obfirmassetque animos ad resistendum; id quod Vellejus tradit: *Omnis Pannonia, reliquiis totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petiit.*

Anno itaque quarto & postremo belli Illyrici, nono æræ vulgaris, Q. Sulpitio Camerino, & C. Poppæo Sabino Coss. Tiberius e Dalmatia Romam vere appetente redierat, Germanicus vero Rhætinum urbem Dalmatiæ obsidebat, quam ab hostibus relictam clam facibus subjectis Romani ingressi cum cepissent, magna ex parte ab igne perierunt. Deinde Seretium oppidum validissimum expugnavit, atque alia ex aliis Dalmatiæ loca in potestatem redegit. Tiberius in Dalmatiam reversus exercitum trifariam divisit, partim Sylvano, partim M. Lepido tradidit, qui variis præliis cum hoste commissis rem prospere gesserunt. Ipse cum Germanico reliquas copias duxit contra Batonem, quem quacumque discurreret persecutus, cum nusquam consistere sineret, Anderium compulit, eoque in oppido obsessum oppugnare instituit. *Erat vero Anderium*, inquit Dio lib. 56. *ad ipsas Salonas, in munita apprime ac inaccessa rupe ædificatum profundis convallibus, & in quibus essent torrentes, cinctum*: (hodie Clissam vocant) *eoque mortales omnia, quæ usui essent, partim jam ante comportarant, partim per montes, quos obtinebant, eo congerebant; insidiis etiam positis Romanos frumenti commeatu intercludebant, ita ut Tiberius, cum eos in obsidione habere videretur, ipse obsessi mala tulerit. Cum maxime consilii dubius esset, quia obsidio inanis, & periculosa, discedere autem inde dedecus videbatur, tumultus militum tanto cum clamore coortus est, ut hostes, qui sub arce stativa habebant, perculsi terrore inde decesserint. His partim iratus, partim lætus, convocatum exercitum Tiberius, verbis qua increpans, qua laudans, neque fiducia auctus est, neque castra removit, eoque in loco quietus remansit; donec Bato, desperato se rem tenere posse, cum reliqua omnia fere in potestatem hostium venissent, essentque suæ, quam adversæ partis, copiæ minores, pacem per internuncios petiit; & cum non persuaderet suis, ut idem facerent, eos deseruit; neque ulli postea, quamvis a multis accitus, auxilium tulit. At Tiberius reliquis, qui castellum defendebant, jam inde contemptis ratus posse eos sine sanguine superare, loci etiam naturam nihil amplius moratus erigere aciem in sublime aggressus est. Quia vero nulla planities suberat, neque hostes ad pugnam descendebant, ipse in conspicuo loco pro tribunali sedit, ut inspicere, quæ agerentur, posset; quo alacrius milites pugnam cierent, ac ubi id res posceret, subveniret: quam ad rem partem exercitus, quem copiosissimum habebat, secum reti-*

retinuerat: cæteri denso agmine per obliquum primo ascendentes, post ipsius montis natura, qui præceps, atque inæqualiter multis convallibus abruptus erat, invicem ipsi divulsi sunt, aliique aliis maturius, aut tardius in superiora evaserunt. Quod ubi videre Dalmatæ, acie super ipsius prærupta montis ante castellum instructa, multa saxa in eos fundis dejecerunt, multa devolverunt; alii etiam rotas & plaustra tota plena lapidum, arcasque rotundas more ejus regionis factas & saxis refertas dimiserunt: quæ multo simul omnia delata impetu, magis adhuc Romanos dissipaverunt, & conturbarunt, cum aliorum interim sagittis ac pilis multi eorum sternerentur. Ardere ibi certamen inter pugnantes, his evadere in altum, & occupare sublimia nitentibus, illis arcere eos ac præcipites agere conantibus: nec itidem segnis esse concertatio eorum, qui de muro spectabant pugnam, eorumque, qui Tiberio aderant, utrisque suos adhortantibus, strenuos confirmantibus, cedentes increpantibus, confertimque clamore alii alios superare, deos pro suorum propugnatorum salute comprecari, libertatemque ex eo prælio alteri, alteri pacem poscere. Verum ibi quidem Romani, quibus non contra hostium ordines tantum, sed loci etiam naturam erat contendendum, incassum omne periculum subiissent, nisi recentibus eos summissis identidem subsidiis a fuga Tiberius continuisset; ac diversa ex parte missis, qui in sublime per ambages subirent, aliis militibus, hostibus terrorem injecisset: ita fusi, ne in castellum quidem cum se recipere possent, abiectis expeditioris fugæ causa armis, in montes palati sunt; eosque Romani in omnes partes insecuti (debellandi enim summa cupiditate tenebantur, neque volebant iterum coeuntes hostes denuo ipsis posse molestiam exhibere) plerosque per latentes sylvas repertos, instar ferarum trucidavere. Deditione postea etiam, qui in castello erant, recepti sunt; iisque Tiberius omnia, quæ conventa erant, præstitit; Germanico contra eos, qui adhuc in armis erant, profecto; quos perfugæ (eorum autem magnus erat apud ipsos numerus) pacem componere non patiebantur. Ardubam castellum cepit Germanicus, non id quidem suis copiis, quibus hostem longe excellebat, munitissimum nempe, ac flumine rapido radices ejus alluente totum fere circumdatum; sed perfugis cum ejus loci habitatoribus, qui pacem expetebant, contentio primum, inde conflictus inciderat; perfugas etiam mulieribus, quæ Ardubæ erant, adjuvantibus, quæ libertatis contra virorum cupidæ sententiam, quidvis potius, quam servitutem pati statuerant. Ea dimicatione inferiores facti perfugæ cesserunt, ac quidam eorum effugerunt: mulieres arreptis liberis aliæ in ignem, aliæ in flumen se præcipites dedere. Germanico Arduba sic potito, vicina deditionem fecerunt; isque his rebus actis ad Tiberium rediit. Reliqua subegit Postumius (quem virum Consularem & Præpositum Dalmatiæ vocat Vellejus.) *Sub idem tempus Bato misso ad Tiberium Sceva filio, si impunitas datur, traditurum se suosque ei pollicitus est; fideque accepta, noctu in castra venit, adductusque postridie ad Tiberium pro tribunali sedentem, nullum suum periculum deprecatus, caputque etiam tamquam abscindendum protendens, multa pro reliquis verba purgandis habuit; iterumque a Tiberio ut antea interrogatus, qua de causa rebellassent, bellumque tamdiu protulissent, eadem quæ prius respondit: Romanos causam ejus esse, qui ad suos greges custodiendos non canes, neque pastores, sed lupos mitterent. Hoc modo bellum id iterum confectum est, quod Romanis magna hominum, maxima pecuniæ jactura stetit; multis ad id nutritis legionibus, præda minima capta.* Hactenus Dio.

Ita demum anno quarto, quam bellari cœptum est, Christi vero, sive æræ communis nono, debellatum est cum Dalmatis, qui suis malis edocti, totque cladibus attriti in officio deinde ac fide populi Romani manserunt. Hoc bellum Illyricum postremumque Dalmaticum difficillimum, *gravissimumque omnium externorum bellorum post Punica* Svetonius in Tiberio vocat, *idque per* xv. *legiones, paremque auxiliorum copiam* a Tiberio gestum, *in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia*. Neque a Svetonio dissentit Vellejus: *Illa æstas*, inquit, *maximi belli consummavit effectus: quippe Daorisii & Desitiates Dalmatæ, situ locorum ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnandi scientia, & præcipue angustiis saltuum pene inexpugnabiles, non jam ductu, sed manibus atque armis ipsius Cæsaris tum demum pacati sunt, cum pene funditus eversi forent*. Hujus autem belli confecti, subactæque & pacatæ Dalmatiæ gloriam non solum Vellejus, sed etiam Svetonius uni potissimum Tiberio adscribit: *Ac perseverantiæ grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam, regnum Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito, & in deditionem redacto*. His adde Eutropium, qui inter provincias, quas Augustus ad Romanum imperium adjunxit, annumerat *Dalmatiam sæpe ante victam, sed penitus tunc* (per Tiberium scilicet) *subactam, itemque Pannoniam*. Augustum, Senatum, populumque Romanum Illyrici belli successu lætum ingenti mærore perculit clades Variana in Germania accepta, in qua Quinctilius Varus cum tribus legionibus ab Arminio Germanorum duce circumventus & oppressus est, qui eam ob causam sibi ipse necem conscivit. Quam ob rem Tiberius decretum sibi de Dalmatia & Pannonia triumphum in aliud tempus distulit; quem triennio post, victo Arminio, pacataque Germania, insigni apparatu & magnificentia egit.

Hæc fere sunt bella, quæ populus Romanus cum Illyriis per annos propemodum trecentos gessit, antequam totius Illyrici pacatam, stabilemque possessionem adipisci posset. Nunc vero quam multæ regionum accessiones ad jus nomenque Illyricum per Romanos factæ fuerint, declarare oportet.

CAPUT V.

De Illyrico sub Romanis aucto, diminuto, diviso.

§. I.

Romani multis a Septemtrione, Oriente, ac Meridie provinciis Illyricum auxerunt.

PRincipio nomen Illyricum finibus sane exiguis, ut sæpe diximus, Naronem inter Drilonemque fluvios sese continuit; quæ regio *Illyricum proprium* dicta est, ubi genus nomenque Illyriorum ab Hyllo conditore, Hyllinisque Pelasgis initium duxit; sed brevi ex illis angustiis eductum, alia atque alia loca appetendo, fines suos in Occasum usque ad Titium flumen propagavit. Post exactos Pelasgos Liburni universam oram maritimam occuparunt; sed dum imperium Liburnicum incolume stetit, nulla videtur facta esse Illyrici nominis sive diminutio, sive amplificatio. At Celtæ rerum potiti, cum se Illyrios, nomine avito posthabito, appellari voluissent, fines Illyrici in

Orien-

Orientem ac Meridiem usque ad Epirum, sive ad montes Acroceraunios, in Occasum vero usque ad Venetos protulerunt. Hæc erat Illyrici longitudo; latitudo autem inter montes ac mare, cum primo Romani, Adriaticum classe transvecti, primum adversus Illyrios bellum, sæculo tertio ante Christianam epocham susceperunt. Sed Romani plura jam bella cum Illyriis gesserant, & multæ ætates intercesserant, antequam de Illyrico amplificando cogitarent; ac tum primum eam cogitationem suscepisse videntur, cum post Gentium postremum Illyriorum regem devictum, ejusque regnum in formam provinciæ redactum, finitimis ad Orientem ac Septemtrionem gentibus arma inferre cœperunt; quas cum subjugassent, ad jus nomenque Illyricum adjungi placuit. Quatenus Romani Illyricum extenderint, quasve regiones in ejusdem fines incluserint, Appianus Alexandrinus, qui altero post Christum sæculo floruit, satis perspicue declarat; cum enim initio ejus libri, quem inscripsit *Illyricum*, dixisset eos ab Græcis haberi, dicique Illyrios, qui *supra Macedoniam ac Thraciam a Chaonibus, atque Thesprotis porrectas ad flumen Istrum terras incolunt*. Interjecta deinde rerum aliarum narratione, demum hæc subjecit: *Romani vero non hos dumtaxat, sed Pæones præterea, & Rhætos, Noricosque, & Mysios Europam colentes, aliosque his finitimos, qui per Istrum descendentibus a dextra occurrunt, distinguunt a Græcis, non secus ac ipsi Græci, eosque propriis nominibus singillatim appellant: cæterum communi vocabulo omnes Illyrios arbitrantur; nec satis comminisci possum, quo initio ducti potissimum in hanc opinionem devenerint, in qua hodie cum maxime perseverant: quippe tributum harum nationum inter fontes Istri & mare Ponticum sitarum, tamquam unum exigunt, & Illyricum tributum vocant*. Idem Appianus in extremo illo libro eosdem populos Illyrico adscripsit: *Reliqui populi, qui a Romanis Illyrii putantur, sunt ante Pæones quidem Rhæti, Noricique, post Pæones vero Mysii ad Euxinum usque Pontum*. Liburnos autem & Dalmatas, Illyriosque proprie dictos Appianus propterea non commemorat, quia hi populi ante adventum in has regiones Romanorum erant & vocabantur Illyrii; quibus Romani potiti cum essent, adjecerunt, & juris nominisque Illyrici communione junxerunt eas nationes, quas Appianus nominatim recensuit.

Itaque Romanum Illyricum ex Appiani descriptione in longitudinem a fontibus ad ostia Danubii porrigitur; latitudo ejus varia est: qua maxime patet, Danubium inter ac Mare Adriaticum extenditur. Ab Occasu attingit fines Helvetiorum & Allobrogum, a quibus Adulæ montis, & Rheni fluminis interjectu disjungitur. Spectat a Septemtrione Germanos & Dacos, Danubio interfluo diremptos; ab Oriente Euxino Ponto alluitur; a Meridie Alpibus Rhæticis, Noricis, Juliis, mari Adriatico, & jugis continuis montis Hæmi definitur, quibus ab Italia & Macedonia & Thracia separatur. Iisdem ferme regionibus Illyricum Strabo lib. 2. circumscripsit, qui sub initium æræ vulgaris uno amplius sæculo ante Appianum scripsit. *Ister ab Occasu Ortum versus in Euxinum labens mare, ad lævam relinquit Germaniam totam a Rheno orsam, Geticumque totum tractum, & Tirigetas, Bastarnas, Sauromatas usque ad Tanaim amnem & paludem Mæotidem: ad dexteram vero universam Thraciam, Illyridem ac Macedoniam, & ipsam reliquam Græciam*. Itaque quidquid Danubius, ab Occasu Orientem versus decurrens, ad dexteram proxime præterlabitur, id omne Illyricum est, videlicet, Rhætia, Noricum, Pannonia, & Mysia; nam Macedonia & Thracia, & reliqua Græcia, quas itidem ad dexteram relinquit, longe absunt a ripa Danubii, unde interjecta Mysia disjunguntur; quemadmodum Tirigetæ, Bastarnæ, & Sauromatæ, quos ad lævam relinquit, Getico, seu Dacico tractu intermedio longe ab Istro in Septemtrionem distant. Idem Strabo lib. 7. Istro & Alpibus Germaniæ & Italiæ eam partem Illyrici interjecit, quæ ad Occasum vergit, ejusque initium ducit a lacu Brigantino, a quo etiam incipit Vindelicia, seu Rhætia secunda. *Primum igitur Illyrica exponamus, quæ & Istrum & Alpes attingunt, sita in medio Italiæ & Germaniæ, incipientia a lacu, qui est apud Vindelicos*. Præterea libro quarto Breunos & Genaunos Rhætiæ primæ seu propriæ populos Illyrico attribuit: *Vindelici autem, & Norici montana exteriora tenent, magna ex parte cum Breunis, & Genaunis, qui jam ad Illyrios pertinent*. C. Svetonius inter Strabonis & Appiani ætates intermedius ab neutro dissentit, nisi quod Noricum ab Illyrico videtur excludere: *Ac perseverantiæ grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam, regnum Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito*. Herodianus apud Pancirolum omnia inter Italiam & magnam ultra Danubium Germaniam Illyrico attribuit, cum tradit *Illyricas gentes solas discrimen facere inter Italiam & Germaniam*.

Quærent fortasse aliqui, cur Romani tot nationes, ac tanto locorum intervallo disjunctas cum Illyriis conjunxerint; cujus quidem rei cum causam quærerem, quam ignotam sibi esse Appianus fatetur, causas reperiebam potissimum duas, quæ si non certæ omnino, attamen probabiles videri possunt; unam, quod fere omnes illæ regiones tenerentur a Celtis, qui jam inde ab antiquissimis temporibus e Gallia effusi, paullatim ea loca occupaverant; cum autem idem esset omnibus genus, iidem mores, eadem lingua, Romanis visum est, sub uno omnes eodemque jure ac nomine copulare, unamque gentem ac nationem efficere; ut quos origo & patria communis ab initio conjunxerat, discessus autem ab solo natali in alias atque alias regiones distraxerat, eos civile quoddam societatis vinculum inter se iterum colligaret. Ubi vero tot gentes ejusdem generis ac sanguinis, nominis etiam & legum jurisque communione in populi unius corpus coaluissent, existimabant fore, ut firmius manerent in amicitia, fideque populi Romani, & alii aliis præsidio essent, ac denique Romanum imperium ea tot populorum conjunctione muniretur tamquam validissimo quoddam aggere objecto adversus incursiones Barbarorum, qui Danubium identidem transgressi provincias Romanas ferro & igne vastabant, & populabundi eo interdum progressi sunt, ut e propinquo ipsimet Italiæ imminerent. Altera causa hæc fuit, quod, cum primi omnium transmarinarum ab Oriente gentium Illyrii in potestatem Romanorum venire cœpissent, a quibus regiones cæteras ad Septemtrionem Orientemque subjugandi initium Romani fecerunt, ex eo fiebat, ut quidquid terrarum præsertim Aquilonarium occupabant, statim Illyrico adjungerent, quod erat in illis partibus veluti arx sedesque Romanorum, unde in proximas deinceps remotasque regiones imperium propagarunt. Eodem pertinet, quod Illyricum non ita lato interjecto mari aberat ab Italia; hinc facilis atque expedita ultro citroque navigatio, Romanis peropportuna ac necessaria sive ad revocandos,

 sive

five ad transmittendos exercitus, quibus ad longinquas in Septemtrionem, Orientemque expeditiones utebantur. Quanti autem Romanorum intereſſet ſive ad dignitatem, ſive ad propagationem imperii, Illyricum adipiſci, Romaniſque præſidiis obtinere, illud argumento eſt, quod hanc provinciam ſingulari quodam cognomine ornari, & *Quirinalem* dici voluerint, teſte Wolphango Lazio de Bell. Celt. lib. 7. pag. 177. *Illud ipſum Illyricum*, inquit, *in Inſcriptione quadam reperio Quirinale Romanis nuncupatum fuiſſe . . . . Huic poſtea Illyrico Romani ſenſim proximas adjecere provincias*. Proximas autem? imo vero etiam longiſſime disjunctas. Etenim ut præclare docent Historicus Dalmata, & Raphael Levacovitius, Illyricum pariter imperiumque Romanum, iiſdem ferme incrementis auctum eſt, & fines utriuſque ab regione Orientis & Septemtrionis æque longe lateque prolati; ſic prorſus, ut quidquid terrarum ac gentium ad Ortum, Boreamque Romani ſibi acquirebant, id totum Illyrico attribuerent, ſupremis Illyricis Magiſtratibus ſubjicerent, ex Illyricæque gentis vocabulo nominarent. Aliam longe pulchriorem cauſam attulit Pancirolus in Comment. ad Notit. utr. Imp. ſub init. eamque repetendam eſſe cenſuit ab antiquitate & celebritate, ac ſplendore nominis Illyrici. *Cæterum nemo mirabitur Pannoniam ſive Noricum Illyrico adſcribi, qui cogitabit Illyriorum, qui & poſtea Dalmatæ dicti ſunt, nobilitatem, vetuſtatemque. Nam ab interiori inſigniorique populo etiam extremas ad Danubium vergentes nationes libuit antiquis Illyriorum vocabulo generatim complecti. Quam rationem ſecutus Julius Cæſar ſcribit Rhenum flumen, Sequanos, Mediomatricos, & Treviros præterlabi, clariſſimorum populorum fines tam late extendens. Ergo provinciæ Illyrico accenſebantur propter primævam originem, quam poſteriori tempore gubernationis cauſa facta diviſio conſecuta eſt*.

Nunc vero breviter deſcribendæ ſunt provinciæ in Aquilonem & Orientem obverſæ, quibus nomen genuſque Illyricum Romani auxerunt. Tiberius Cæſar Rhætiam, Vindelicos, Noricos, Pannoniamque ut Romano Imperio, ſic Illyrico adjecit; quamvis enim Druſus aliique Duces Romanorum ad has gentes ſubigendas multum operis laboriſque contulerint, earum tamen plane devictarum gloriam uni Tiberio Vellejus adſcripſit. Ex Vindelicis & Rhętis an. ante Chriſtum 15. domitis una conflata eſt Romana provincia, & communi Rhætię vocabulo ſubjecta, Rheno & lacu Brigantino ab Occidente, Danubio a Septemtrione, Æno fluvio ab Oriente, Alpibus Rhæticis a Meridie circumſcripta. Bifariam diviſa eſt, quæ pars in Aquilonem ſpectat, Danubioque adjacet, eam Vindelici; quæ vero ad Meridiem vergit Alpium interjectu ab Inſubribus & Venetis disjuncta, eam Rhæti proprie dicti incolebant: hæc deinde dicta etiam eſt Rhętia prima; illa vero, quæ & Vindelicia vocari poteſt, Rhętia ſecunda.

Noricum duplex eſt; alterum Ripenſe appellatum a ripa Danubii, quo ad Septemtrionem alluitur; alterum Mediterraneum, quod a Meridie Alpes Noricæ definiunt. Utrumque autem ab Occaſu quidem Æno fluvio, qui Rhætos Noricoſque interfluit, ab Oriente autem Cetiis montibus terminatur, qui ab Danubio ad Savum continuis jugis porrecti Noricum Pannoniamque diſcriminant. Tiberius ut Rhætos, ſic Noricos anno ante Chriſtum 15. Imperio pariter, & Illyrico adjunxit. Per hoſce annos Japydia tranſalpina jampridem ab Auguſto ſubacta inter Nauportum & Colapim fluvios, ſub vocabulo aut Norici aut Dalmatiæ tranſalpinæ ad Illyricum acceſſit. Nam cum regioni utrique finitima eſſet, antiquo nomine poſthabito, vel Norici, vel Dalmatiæ finibus ac nomine comprehendi cœpit.

Pannoniam Danubio & Dalmatiæ, Norico & Myſiæ interjecit Dio Caſſius lib. 49. *Pannonii ad Iſtrum habitant Dalmatis vicini, a Norico uſque Myſiam Europeam*. Idem confirmat Jornandes de rebus Get. cap. 5. ſed magis dilucide planeque ſuis hanc regionem terminis circumſcripſit. *Pannonia in longa porrecta planitie, habet ab Oriente Mæſiam ſuperiorem, a Meridie Dalmatiam, ab Occaſu Noricum, a Septemtrione Danubium*. Itaque Pannonia ab Septemtrione obverſa eſt Germaniæ magnæ, Danubio interfluo, regionem utramque dirimente; ab Oriente ſpectat primum Jazyges Metanaſtas intermedio ejuſdem Danubii alveo in Meridiem detorto, deinde Mæſios, qui ab Savo in Danubium confluente initium ducunt; a Meridie vergit ad Dalmatas, quos Bebii & Ardii montes a Pannonia olim disjungebant; qua demum Occaſum reſpicit, a Noricis Cetii montis interjectu diſcriminatur. Univerſa Pannonia bipartita fuit; quæ pars in Occidentem ſpectabat, *Superior*; quæ vero ad Solem orientem vergebat, *Inferior* Pannonia vocabatur. Utramque ſejungebat Arabo amnis in Danubium influens, curſu a Meridie in Septemtrionem deflexo, ac linea quædam ab Arabone in Meridiem directa, & Dravum Savumque interſecans uſque ad montes Bebios producta. Sed cum Pannonia ad Illyricum acceſſit, jam diminuta fuerat parte illa Meridionali, quæ Savo & Alpibus Dalmaticis interjacens Dalmatię nomen ſubierat. Prꝑterea Pannonia omnis antiqua tripartito etiam dividi poteſt; & pars prima, quam mons Cetius ab Occaſu, Danubius a Septemtrione & Oriente, Dravus a Meridie circumſcribunt, Aquilonaris dici; pars altera Dravo ac Savo interjacens, Media vocari; tertia vero, quę citra Savum ad montes uſque Illyricos longius, quam latius porrigitur, Auſtralis cognominari debet. Cęterum Pannonia Auguſto imperante ſuos a Meridie fines contraxit, & regionis intermedię, quod Savum inter monteſque Illyricos continetur, ex ejuſdem Auguſti deſcriptione, Dalmatia occupavit, ut parte 2. Prolegomenon declarabimus; tum vero Danubius a Septemtrione, Savus a Meridie Pannoniam definivit; quæ quidem Pannonia poſterioribus ætatibus quadrifariam diviſa eſt, & ſuperior, inferiorque duabus aucta provinciis, non illis quidem extrinſecus adjunctis, ſed diſtinctione nominis, finium, & Magiſtratuum diſcretis. Nam regio Dravo & Savo fluminibus interjecta, Pannonia modo Savia, modo Ripariensis, modo etiam Interamnia dicta eſt. Tertio autem ſæculo in exitum vergente Galerius Pannoniæ ſuperiori, & inferiori, qua Danubio adjacent, planitiem ſatis amplam detraxit, qua ſylvis ingentibus obſepta, qua aquis ex lacu Peiſone, ſeu Perſone ſtagnantibus obducta, ac propterea non inutilem modo, ſed etiam accolis incommodam & inſalubrem; eamdemque poſtea excisis nemoribus, paludibuſque ſiccatis, Peiſone lacu in Danubium immiſſo, culturæ aptam reddidit, vicis oppidiſque frequentavit, & in provinciæ formam redegit, quam uxoris nomine appellavit Valeriam. *Agrum ſatis Reipublicæ commodantem*, ait Aurelius Victor, *cæſis immanibus Sylvis, atque emiſſo in Danubium lacu Perſone, apud Pannonios fecit*. Ita quatuor extiterunt Pannoniæ, Superior ſeu Prima, Inferior ſeu ſecunda, Valeria, & Savia. Valeriæ Dux Limi-

mitaneus, Saviæ Corrector præpositus erat, cum primæ & secundæ Pannoniæ procuratio Consulari, aut Præsidi mandari soleret. Pannoniam omnem penitus subactam Tiberius ad Imperium & Illyricum adjunxit octavo Christi anno.

Præter provincias illas septemtrionales, quas modo diximus, ad nominis Illyrici incrementum ab regione Orientis accessit Mœsia, quam cum Illyrico Tiberius, ut mihi videtur verisimile, conjunxit. Græci Mysiam vocant, Latini fere semper Mæsiam. Sed Romani, ante Tiberium post Illyrios proprios & Macedones devictos, sæpius arma cum Mæsis contulerant. Nam proximo ante Christum sæculo jam inito L. Cornelius Sulla, ut auctor est Eutropius lib. 5. eodem tempore, quo Mithridates cum eo de pace agere cœpit, *Dardanos, Scordiscos Mæsiæ populos, & Mæsos ipsos cum Dalmatis partim vicit, alios in fidem accepit*. C. Scribonius Curio, ut docet idem Eutropius lib. 6. *post Consulatum*, quem gessit cum Cn. Octavio anno ante Christum 76. *Dardanos vicit, & usque ad Danubium penetravit, triumphumque meruit, & intra triennium bello finem dedit*. Idem confirmat Sex. Rufus in Brev. *Dardanos & Mæsos Curio Proconsul subegit, & primus Romanorum Ducum ad Danubium usque pervenit*. Deinde M. Lucullus, teste Appiano in lib. de Illyr. *Mysios cum exercitu adortus, frater L. Luculli, qui cum Mithridate bellavit, ad flumen usque* (Danubium) *excursione intenta*. L. Lucullus secundissimis præliis terra marique factis, Mithridatem in Pontum primo, indeque in Armeniam ad Tigranem fugere coegit, anno ante Christum 71. anno autem ante Christum 66. bellum Mithridaticum, itemque exercitum, lege a Manilio Trib. Pl. lata, jussus est Cn. Pompejo tradere. Sed Mæsiæ penitus devictæ, & tributo suppositæ gloriam uni Tiberio attribuit Appianus. *Nec præterea quidquam a Populo Rom. sub vetere Republica adversus Mysios gestum comperi, neque quod tributa pendere adacti sint, ne ab Augusto quidem. Cæterum a Tiberio, qui post Augustum rerum potitus est, domitos constat*. Mœsiæ tributo subjectæ, adjunctæque Illyrico, cum incerta sint tempora, adscribi potest annus Christi 12. cum Tiberius auctor hujus accessionis Illyricę de Pannoniis Dalmatisque triumphavit, & ab Augusto in consortium imperii adscitus est, commune cum Augusto in provincias & exercitus imperium ex decreto S. P. Q. R. adeptus: id quod Vellejus & Svetonius tradunt. Per idem tempus Illyrico itidem accessit Scythia Pontica pars extrema Mœsiæ inferioris. Mœsiæ fines, populos, & flumina breviter Plinius lib. 3. cap. 26. descripsit: *Pannoniæ jungitur provincia, quæ Mæsia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a Confluente* (Savi) *supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Mæsi* (proprie dicti), *Thraces*, (e proxima ad Meridiem Thracia huc profecti) *Pontoque contermini Scythæ*, (quibus adde Scordiscos). *Flumina clara, e Dardanis Margis, Pingus* &c. Itaque Mæsia initio ducto a Confluentibus Savi & Danubii, Pannoniam ab Occasu attingit, a Septemtrionibus Danubius Mæsiam præterluit, atque ab Dacia vetere disjungit; ab Oriente alluitur Ponto Euxino, in quem Ister pluribus ostiis effunditur; ab Austro mons Hęmus longissimo tractu, itemque Scordus & Ardius montes a Thracibus, Macedonibus, ac Dalmatis Mœsos disterminant. Ciabrus fluvius ex Hęmo in Danubium decurrens Mœsiam intersecat, & bipartito dividit. Pars a Pannonibus usque ad Ciabrum amnem porrecta, Mœsia superior, & deinde etiam prima; pars a Ciabro ad Pontum usque Euxinum producta Mœsia inferior, quę postea etiam secunda dicta est. Mœsiæ superioris partem, quę ad Meridiem vergit, Dardani incolebant, e Dardanis Trojanis oriundi, unde regio Dardanię nomen accepit. Inter Dardanos ab Ortu, Dalmatasque ab Occasu interjecti erant Scordisci, per quos a Dardanis iter erat, ut Livius lib. 11. docet, ad mare Adriaticum, Italiamque. Scordisci autem gens erat Celtica, quę ex iis, quas initio ceperat, sedibus effusa, atque huc & illuc vagata, aliquot pręterea loca cum in Pannonia, tum in Thracia occupavit. Mœsię inferioris partem ad Ortum extremam tenebant Scythę huc translati e Scythia parva ultra Danubium inter Borysthenem & Tauricam Chersonesum, unde hęc regio, quam Danubius cursu in Septemtrionem reflexo, ac deinde ostiis in ortum obversis, & Pontus Euxinus, & mons Hęmus circumscribunt, Scythia Pontica vocata est, cum antea Pontus diceretur, nulla re magis, quam Ovidii exilio insignis.

Præter has regiones, quas in Illyricum Strabo, Appianus, Svetonius, aliique includunt; nomini Illyrico subjiciamus licet Thraciam quoque, itemque Daciam antiquam ultra Danubium, quam Trajanus ad imperium Romanum adjunxit. Hujus rei auctor est Valerianus Imperator, qui anno Christi 254. rerum potitus est, in epistola ad Ablavium Murænam Præfectum Prætorio apud Trebellium Pollionem in vita Claud. cum enim in his litteris Claudium, qui post Gallienum Valeriani filium imperavit, factum esse dicat Ducem totius Illyrici, inter provincias ejusdem administrationi commissa nominatim Thracias, itemque Dacos exercitus annumerat: *Desine autem conqueri, quod adhuc Claudius est Tribunus, nec exercitus Ducis loco accipit: unde etiam Senatum & populum conqueri jactabas: Dux factus est, & Dux totius Illyrici, habet in potestate Thracias, Mæsos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus*. Ad quem Valeriani locum Guido Pancirolus Comment. in Notit. part. 1. cap. 23. hanc notam apposuit: *Tempore vero Claudii II. ut in eo Pollio scribit, Illyricum Thracias, Mysos, Dalmatas, Pannonios, Dacos continebat*. Cum Thracibus sæpe pugnatum est a Romanis, & Republica incolumi, & post conditam Monarchiam; sed Thraciam Regum suorum imperio exemptam, Vespasianus in formam provinciæ redegit, ut Eutropius lib. 7. testatur. *Item Thraciam, Ciliciam, Thrachеam, & Comagenem, quæ sub regibus amicis erant, in provinciarum formam redegit*. Itaque Vespasianus, qui Thraciam in numerum provinciarum Romanarum retulit, idem etiam, ut verisimile est, ad nomen ditionemque Illyrici adjecit anno Christi 71. Thraciam, qua Occasum aspicit, Strymon fluvius a Macedonia; qua in Septemtrionem obversa est, mons Hęmus a Mæsia discriminat; ab Ortu Ponto Euxino, Bosphoro Thracio, Hellesponto, & Propontide; a Meridie mari Ægeo circumluitur. Sunt ex antiquis Geographis, velut Scylax, Mela, Plinius, qui oram extremam Thraciæ ad Euxinum sitam, in Aquilonem ultra Hæmum montem usque ad ostia Danubii producunt, ejusque tractus urbes Istropolim, Tomos, Calatim Thraciæ attribuunt, quas historici in Scythiam cisdanubianam sive Pontum regionem ultimam Mæsiæ inferioris conjiciunt. At vero Ptolemæus Thraciam ab hac parte intra Hæmum contraxit, ejusque terminum Septemtrionalem constituit ad Mesembriam urbem, ab radicibus Hæmi, Panyso amne interfluo, paullulum disjunctam. Sed cum mons Hæmus natura ipsa constitutus esse videatur, tamquam limes fi-

xus

xus ac ſtabilis, qui regionem utramque diſtermi-net, nihil cauſæ eſt, cur fines extremæ hujus oræ Thracicæ vel ultra Hæmum ad Danubium uſque proferri, vel citra Hæmum contrahi debeant. Sunt etiam, qui terminos occidentales Thraciæ ab Strymone fluvio ad Neſtum amnem retrahant, propterea quod Philippus rex Macedonum hanc regionem Thracibus ademptam cum regno Macedoniæ conjunxit, eamdemque vocant Macedoniam adjectam. Sed Scylax, Plinius, & Stephanus Macedoniæ Thraciæque confinia ad Strymonem ſtatuunt. Cum Thraciam univerſam mons Rhodope ab Occaſu in Orientem uſque ad Euxinum longiſſime productus interſecet, primum hæc regio bifariam diviſa eſt, ut docet Baudrandus; pars altera ad Septemtrionem converſa, *Thracia trans Rhodopen*, altera in Meridiem vergens, *Thracia cis Rhodopen* appellata fuit: deinde quadrifariam; prima eſt Thracia proprie dicta ad Occaſum, ſecunda Hæmimontus ad Boream, tertia Rhodope ad Meridiem, quarta Europa ad Orientem, in qua poſtrema, ut verbis utar Sexti Rufi, *ſecundæ arces Romani orbis ſunt conſtitutæ, Conſtantinopolis*, quæ habita dictaque eſt altera Roma. Idem Sextus Rufus duas præterea provincias Thraciæ attribuit, Scythiam Ponticam a Mæſia inferiori avulſam, itemque Mæſiam inferiorem.

Trajanus primo poſt Chriſtum ſæculo exeunte rerum ſummam adeptus trans Danubium ut imperii Romani, ſic Illyrici fines propagavit. Pontem lapideum ingenti ſubſtructione, & mirabili opere artificioque perfectum Danubio injecit, qua exercitum traduceret. Decebalo rege Dacorum victo Romanis provinciis addidit Daciam, præſidiis eidem & coloniis Romanorum impoſitis, anno Chriſti 103. *Daciam*, ait Eutropius lib. 8. *Decebalo victo ſubegit, provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Taiphali tenent, & Victophali, & Thervingi habent. Ea provincia decies centena millia paſſuum in circuitu tenuit..... ex toto orbe Romanorum infinitas eo copias hominum tranſtulit ad agros & urbes colendas*. Nec vero dubitari poteſt, quin Trajanus Daciam in jus nomenque Illyricum tranſtulerit, more atque inſtituto majorum, qui fere omnes ad Boream & Ortum regiones bello partas Illyrico attribuere, Illyricique Magiſtratibus ſubjicere ſolebant. Id vero confirmat epiſtola Valeriani ad Ablavium paullo ante laudata, in qua ſub Duce ſeu Præfecto totius Illyrici nominatim Daci cum Thracibus, Pannoniis, Mæſis, ac Dalmatis recenſentur; idcirco etiam Trajanus Daciam cum Mæſia provincia Illyrici ponte conjunxit. Porro Dacia longe patebat lateque ab Septemtrione in Meridiem inter Carpates montes & Danubium; ab Occaſu in Ortum inter Danubii curſum a Borea in Auſtrum reflexum, ac Thyram fluvium, qui oriens ex montibus Carpatibus ſupra oſtia Danubii in Pontum Euxinum infertur. Hæc regio continebat tres illas provincias, quas hodie Tranſylvaniam, Moldaviam, Valachiam appellamus. Sed tertio poſt Chriſtum ſæculo vergente, Dacia ob Gallieni ſocordiam in perpetuum amiſſa, Romanum imperium pariterque Illyricum fines ſuos citra Danubium contraxit. *Gallienus diu placidus & quietus*, inquit Eutropius lib. 9. *mox in omnem laſciviam diſſolutus, tenendæ reipublicæ habenas probroſa ignavia & deſperatione laxavit: Alemanni vaſtatis Galliis in Italiam penetraverunt. Dacia, quæ a Trajano ultra Danubium adjecta fuerat, amiſſa eſt*. Aliquas tamen urbes regioneſque adhuc Romani ſuis coloniis ac præſidiis obtinebant, cum Aurelianus imperare cœpit anno poſt Chriſtum circiter 270. Is cum pro ſua prudentia animadverteret, neque Romanos cives inter Barbaros tuto commorari, neque regionem illam ab hoſtium incurſionibus defendi, pacateque obtineri poſſe, ſatius eſſe duxit Barbaris eam relinquere, quam inutili labore ac diſpendio recuperare. Itaque ex oppidis illis Romana præſidia deduxit, & colonias Romanorum, illuc a Trajano invectas, citra Danubium tranſtulit, quibus inter Mæſiam utramque collocatis attribuit agrorum terrarumque, quod ſatis eſſet ad eos alendos continendoſque, & juſtæ magnitudinis provinciam æquaret, quæ ex intermediis urbibus agriſque partim ſuperiori, partim inferiori Mæſiæ detractis coaluit. Huic vero provinciæ ab Danubio uſque ad Macedoniæ fines inter Mæſiam utramque productæ nomen *Daciæ* impoſuit; & Dacia Aureliani, *nova*, Ciſdanubiana, ac denique Romana cognominata eſt; ut non ſolum loco, ſed etiam nomine diſtingueretur ab altera, quæ Dacia *Trajani*, *antiqua*, *tranſdanubiana*, & *Barbara* vocari conſuevit. Eamdem poſtea bifariam diviſit; quæ pars Danubii ripis ad Septemtrionem adjacet, eam Ripenſem; quæ vero in Meridiem vergit, procurritque uſque ad montem Hæmum, eam Mediterraneam Daciam appellavit. Hæc tradunt Eutropius, Vopiſcus, Jornandes, & alii plures: *Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermiſit, vaſtato omni Illyrico & Mæſia, deſperans eam poſſe retineri: abductoſque Romanos ex urbibus & agris Daciæ, in media Mæſia collocavit, appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mæſias dividit, & eſt in dextera Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in læva*. Eutropius lib. 9. *Cum vaſtatum Illyricum ac Mæſiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Trajano conſtitutam, ſublato exercitu & provincialibus, reliquit, deſperans eam poſſe retineri; abductoſque ex ea populos in Mæſia collocavit, appellavitque ſuam Daciam, quæ nunc duas Mæſias dividit*. Vopiſcus in Aurel. Jornandes autem de Succeſ. Reg. & Temp. addit ab eodem Aureliano Dardaniam ſitam infra Mæſiam ſuperiorem a Meridie provinciam factam eſſe, quæ ab Oriente novæ Daciæ Mediterraneæ finitima erat, in Occaſum & Meridiem uſque ad Scardum Hæmumque montes porrecta. *Sed Gallienus Daces, dum regnaret, amiſit. Aurelianuſque Imperator, evocatis exinde legionibus, eos in Mæſia collocavit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam, Daciamque Ripenſem conſtituit, & Dardaniam junxit*. Præterea Aurelianus pontem Trajani Danubio impoſitum interſcindi juſſit, ut omnem ad novam provinciam aditum Barbaris intercluderet. Ita Illyricum regiones illas ultra Danubium ſane ampliſſimas anno centeſimo & fere ſeptuageſimo, poſtquam receperat, ob Gallieni ignaviam amiſit. Hanc tamen jacturam Aurelianus non terrarum acceſſione, ſed provinciarum numero ſarſit; & Illyricum contractis a Septemtrione citra Danubium finibus, pro una provincia deperdita, tribus auctum eſt Dacia mediterranea, Dacia Ripenſi, & Dardania an. 274.

Hactenus de provinciis cum Illyrico a Septemtrione & Oriente conjunctis; nunc de finibus Illyrici ad Meridiem propagatis, quibus Macedonia, & Græcia univerſa acceſſit. Conſtantinus Conſtantis filius, is, qui magnitudine rerum geſtarum Magni cognomen invenit, poſt omnes Chriſtiani nominis hoſtes ac tyrannos extinctos, cum rerum omnium potitus eſſet, anno Chriſti 325. Romani imperii ſede ex Italia in Thraciam, Roma Conſtantinopolim translata, quatuor Præfectos Prætorio inſtituit, cum duo ad eam diem fuiſſent, Romano-

manoque orbe quadrifariam diviſo, ſuam cuique partem adminiſtrandam tradidit. Unum Orienti, alterum Illyrico, tertium Italiæ & Africæ, quartum denique Galliis, Hiſpaniis, & Britannię pręfecit. *Cum eſſent duo Prçfecti Prętorio*, ait Zoſimus lib. 2. *qui hoc officium communiter gerebant: nec palatini tantum ordines eorum cura poteſtateque gubernabantur, ſed etiam ii, quibus urbis erat commiſſa cuſtodia, & quotquot in omnibus limitibus erant collocati. Hic enim Prçfectorum Prętorio magiſtratus, qui poſt Imperatorem ſecundus exiſtimabatur, annonas erogabat, & contra militarem diſciplinam admiſſa convenientibus pœnis corrigebat. Conſtantinus autem hunc magiſtratum in quatuor imperia diſcerpſit.* Deinde Zoſimus nominatim enumerat regiones, quas cuique Prætorianæ Præfecturæ ſubjecit. Præfecto autem Prætorio Illyrici attributos fuiſſe tradit *Macedones, Theſſalos, atque Cretenſes, ac Grçciam & circumjacentes inſulas, Epirum utramque, Illyricos, Dacos, Triballos, & Pannonios ad Valeriam uſque & Mçſiam ſuperiorem.* Quos Zoſimus *Illyricos* vocat, ii ſunt Liburni, Dalmatæ, & Illyrii proprie dicti; hi ſiquidem peculiari quodam jure id nomen ſibi vindicabant; quippe qui & primi omnium, & inde uſque ab antiquiſſimis temporibus dicti habitique ſunt Illyrii; quos propterea Zoſimus nominatim diſtinguendos cenſuit ab reliquis populis, qui adſcriptitii potius, quam veri germanique Illyrii appellari poſſunt. Cæterum quos Zoſimus Illyricos, alii Dalmatas vocant; eos enim Cæſar Octavianus Auguſtus, ut poſtea dicam, eidem magiſtratui eidemque provinciæ attributos, quam Dalmatiam nominavit, communi Dalmatarum vocabulo ſubjecerat. Hinc factum eſt, ut ſæpe apud veteres Scriptores Illyricum & Dalmatia, Illyrii & Dalmatæ pro Synonymis habeantur. Duplicem Epirum Zoſimus Præfecto Illyrici attribuit, quam alii cognomine etiam diſtinguunt, & alteram veterem, alteram novam Epirum appellant. Vetus Epirus Chaones, Theſprotos, & Moloſſos complexa ab Acroceraunis montibus uſque ad ſinum Ambracium in Meridiem excurrebat, quam ſolam apud Geographos Scriptoreſque quarto ſæculo antiquiores Epirum vocatam invenies. Quæ autem olim pars Illyrici extrema ad Orientem & Meridiem erat, inter Drilonem & Acroceraunios, quamque in jus nomenque Macedoniæ migraſſe diximus, a finitima ad Auſtrum regione vocabulum mutuata, vel exeunte tertio, vel ineunte quarto ſæculo, Epirus nova appellari cœpit. *Dacorum* nomine *Dardanos* etiam Zoſimus intelligi voluit. Daciæ ſiquidem novæ mediterraneæ ad Occaſum conjuncta erat Dardania, quam ab ea diſtinguunt cæteri Scriptores, & unam ex Illyricis provinciis fuiſſe dicunt. Triballos autem Danubii accolas ultra Ciabrum inferiori Mæſiæ olim adſcriptos ab Dacis diſtinguit, cum cæteroquin Daciæ novæ Ripenſis nomine ac finibus continerentur; quos propterea alii Scriptores ſub Daciæ vocabulo comprehenſos Illyrico attribuunt. Cum Zoſimus Præfecturam Prætorianam Illyrici *uſque ad Valeriam* primæ & ſecundæ Pannoniæ apud Danubium interjectam, & *Mçſiam ſuperiorem* extendit, non ille quidem has duas provincias excluſit, ſed eas quaſi terminos deſignavit, extremaſque propemodum Illyrici regiones eſſe declaravit. Nam Valeria extrema fuit ad Septemtrionem Illyrici provincia, & Danubius, qua illam ab Ortu alluit, eam ſejunxit ab Jazigibus Metanaſtis ſimul cum antiqua Dacia, ad quam pertinebant, ab Illyrico jamdudum avulſis. Męſia vero ſuperior, quam excipiebat Dacia Ripenſis, ſin minus provincia Illyrici extrema dici, certe in partes Illyrici ab Oriente extremas rejici poterat. Cæterum nemo, opinor, negaverit deſcriptionem Illyrici ab Zoſimo confuſius, quam oportebat, & parum dilucide traditam eſſe; cui tamen perſpicuitas & ordo adjungi poteſt ex aliis Scriptoribus, qui provincias Illyricas accuratius & diſtinctius percenſent. Quidnam eſſe autem cauſæ putem, cur Zoſimus neque Rhætiam, neque Noricum Præfecturæ Prætorianæ Illyricæ ſubjecerit? Ac Noricum quidem tum Ripenſe, tum mediterraneum Illyrico attribuunt Auctores fere omnes, ſive qui paullo ante Zoſimum floruerunt, ſive hujus ætati æquales aut ſuppares, aut certe non multo inferiores, veluti Sextus Rufus, Auctor Notitiæ Dignit. utriuſque imperii, & Jornandes. Quare mihi dubium eſſe non poteſt, quin Zoſimus imprudens Noricum præterierit, quod jam inde ab ætate Tiberii ad Illyricum acceſſerat, neque ante ſextum ſæculum ab Illyrico ſejunctum, in jus poteſtatemque nominis Germanici conceſſit. Rhætiam vero utramque tum Zoſimus, tum cçteri Scriptores quarti quintique ſæculi ab Illyrico ſecludunt, quippe quæ vel ſub initium quarti ſæculi, Conſtantino imperante, vel non multis ante annis Italiæ contributa fuerat; & Auctor Notitiæ Rhætiam primam, itemque ſecundam inter ſeptem & decem provincias annumerat, quas *ſub diſpoſitione viri illuſtris Præfecti Prætorio Italiæ* conſtituit, & utramque Vicario Italiæ ſubjecit, ſub quo tres Præſides erant, unus Alpibus Cottiis, alter Rhętię primę, tertius Rhętię ſecundę prępoſitus.

Illud vero ſingulari animadverſione dignum eſt, quod neque Zoſimus, neque cæteri Scriptores illorum temporum, in numerum Illyricarum provinciarum retulit aut Mæſiam inferiorem, quam Tiberius, aut Thraciam, quam Veſpaſianus Illyrici nominis ac juris eſſe decreverant. Utramque enim Conſtantinus ab Illyrico divulſerat, & Præfecto Prætorio Orientis attribuerat. Cum enim in Thraciam imperii Romani arcem ac ſedem tranſtuliſſet, eamque Conſtantinopoli collocaſſet in urbe ampliſſima, ab ſe condita verius, quam reſtituta, & præclaris magnificiſque ædificiis exornata, quam novam & alteram Romam vocari juſſit; urbem rerum dominam & caput imperii univerſi cum tota Thracia, non cuilibet ex quatuor Prçfectis, ſed omnium ſummo ac primario committendam cenſuit, quippe Prçfectus Prętorio Orientis & dignitate, & numero diœceſeon ac provinciarum cçteris longe prçſtabat; huic enim Auctor Notitiæ ſupra laudatæ, poſt diviſionem imperii Orientalis & Occidentalis, quinque ipſas diœceſes, provincias autem omnino ad quadraginta & octo adſcripſit; cum Præfectus Illyrici duas diæceſes, provincias duodecim, Prçfectus Italiæ tres diœceſes, provincias triginta, Prçfectus Galliarum diœceſes itidem tres, & provincias unde triginta obtineret. Præterea idem Conſtantinus Thraciam ipſam, in qua civitas erat totius imperii princeps, duabus provinciis Illyrico exemptis auxit, Mæſia inferiore, & Scythia Pontica. Ita ſex extiterunt diæceſes Thracię uni Vicario commendatæ, cujus ſumma erat, ſecundum Prçfectum Prętorio, vel dignitas, vel poteſtas, eique ſuberant duo Conſulares, quorum alter Europam, alter Thraciam proprie dictam regebat, & quatuor Prçſides Hemimontis, Rhodopis, Mæſię ſecundę, & Scythiæ adminiſtrationi præpoſiti.

Sex igitur provincias, e quibus Thracia omnis tum conſtabat, Conſtantinus Illyrico ademit, ſed eidem plus etiam, quam quantum detraxerat, & cumu-

cumulatiore mensura reddidit; nam pro sex provinciis, quas inde avulserat, septem alias, easque longe florentissimas Illyrico adjecit, quas Sex. Rufus distincte ac nominatim enumerat, videlicet *Macedoniam*, *Thessaliam*, *Achajam*, *Epiros duas*, *Prævalim*, *& Cretam*.

Macedoniam ad Septemtrionem mons Hęmus a Dardanis Dacisque disterminat; qua spectat in Solem Orientem, primum Strymone fluvio a Thracibus disjungitur, deinde Ægæo mari terminatur; qua vergit in Meridiem, imminet Thessalię, ab Occasu autem Pręvali novaque Epiro terminatur. Thessalia Macedonię adhęret a Septemtrione, Achajam attingit a Meridie, Epirum veterem aspicit ab Occidente, mari Ægęo alluitur ab Oriente. Quam Rufus Achajam, Zosimus Gręciam vocat. Utroque autem vocabulo tam Rufus, quam Zosimus complectuntur quidquid terrarum olim amplissimo Gręcię proprię nomine continebatur citra ultraque Isthmum Corinthiacum. Itaque Achaja, sive Gręcia ab regione Aquilonari proxima est Thessalię, unde Pindo, Oeteoque montibus, & sinu Maliaco dirimitur, triplicique mari, Jonio ad Occidentem, Mediterraneo ad Meridiem, Ægęo ad Orientem circumluitur. Isthmo Corinthiaco bifariam secatur, & quę pars ultra Isthmum in Meridiem vergit, dicta est Peloponnesus.

Epirus universa hisce terminis circumscribitur. Ad Boream initium ducit a Drilone fluvio, sive a confiniis Illyrici proprii; ab Ortu Macedoniam & Thessaliam attingit; a Meridie itemque ab Occasu Jonium mare, & Adriaticum oram Epiroticam circumfluit. Epirus est omnis divisa inde usque ab imperio Constantini in partes duas, quarum una, quę olim juris Illyrici fuerat, ad Borealem, altera spectat ad plagam meridianam; hęc vetus, illa nova Epirus vocitatur. Pręvalis pars est Dalmatię, sive Illyrici proprii ad Meridiem extrema, finibus admodum exiguis circumscripta, cujus nomen Antiquis ignotum ętas Constantini, vel paullo superior in Geographiam invexit. Hanc Scardus mons a Septemtrione, Barbana fluvius ab Occasu, sinus Illyricus vulgo dictus a Meridie, Drilo fluvius ab Oriente definiunt. Hujus provincię accessione nihil terrarum accrevit Illyrico; sed portio illa extrema, Illyrico proprio seu Dalmatię adempta, in provincię unius corpus per se ipsa coaluit. Creta demum a Peloponneso in Ortum & Meridiem pelago interfluo disjungitur, undique Mediterraneo mari circumfusa, idest Ægęo ad Septemtrionem, & Libyco ad Meridiem; utrumque Creticum mare dici solet. De qua Plinius lib. 4. cap. 12. *Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septemtrionem versa inter Ortum Occasumque porrigitur, centum urbium fama clara*. Hisce porro septem provinciis, qua vergunt ad mare, circumjacentes insulas, veluti Corcyram, Cephaleniam, Zacynthum, aliasque minores, quæ oram Epiri, Achaję, Macedonię proxime circumstant, itemque omnes Ægæi maris insulas Constantinus Illyrico juri ac nomini adscripsit, ut Zosimus tradit, & Magistratibus Illyricis mandavit. Hunc vero fere omnem terrarum marisque tractum in septem provincias distributum, Scriptores illorum temporum alias Græciæ, alias Achajæ, alias Macedoniæ vocabulo subjiciunt.

Omnes itaque provinciæ, quas Constantinus Illyrico vel reliquit, vel adjecit omnino septemdecim enumerantur a Sexto Rufo in Brev. qui annis circiter triginta post Constantinum florebat. *Provincias habet Illyricus septem & decem: Noricorum duas, Pannoniarum duas, Valeriam, Saviam, Dalmatiam, Mæsiam, Daciarum duas: & in diœcesi Macedoniæ sunt septem: Macedonia, Thessalia, Achaja, Epiri duæ, Prævalis, & Creta*. Jornandes longe posterior ætate, & fere duorum sæculorum intervallo ab Rufo disjunctus unam adjecit, videlicet Dardaniam, quæ fortasse post Constantinum jus nomenque provinciæ adepta, Illyricarum provinciarum numerum auxit. Sed duplex Valeria, quam nemo plus una fuisse tradidit, quæque omnino abest ab Notitia Dignit. utriusque imperii, & unica Epirus, quam fere omnes bifariam dividunt, unde in ejus scripta irrepserit, librariine, an auctoris errore, haud facile dixerim. *Illyricus autem cuncta*, ait Jornandes de Successſ. Reg. ac temp. lib. 1. *per partes quidem & membra devincta, ad unum tamen corpus aptata est; quæ habet intra se provincias decem & octo; hæ sunt: Norici duæ, duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Scavia* (idest Savia), *Dalmatia, Mæsia superior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Thessalia, Achaja, Epirus, Prævalis, Creta*. Regiones has omnes uni Præfecto Prætoriano Illyrici Constantinus subjecit; qui eas per suos Vicarios cæterosque Magistratus inferiores gubernabat. Sirmium frequentissima olim & nobilissima Pannoniæ secundæ civitas cum caput totius Illyrici, tum Præfecti Prætorio sedes erat. An vero Constantinus quemadmodum instituit, sic etiam diviserit Præfecturas Prætorianas in diæceses, diæceses autem in provincias, non satis constat. Cum enim diæceseon mentio post Constantinum apud Scriptores antiquos facta reperiatur, earum origo atque institutio videtur rejicienda esse ad Imperatores posteriorum temporum; cæterum nisi ad Constantinum Imperatorem referri potest, certe ab ejus ætate admodum recens fuerit oportet, quippe cum diæcesim Macedonicam commemoret Sex. Rufus, Constantini temporibus fere suppar; & in secunda Synodo Oecumenica Constantinopolitana, quæ habita est anno Christi 381. canone 2. cum cautum fuerit, ne majorum diæceseon Episcopi extra terminos cuique præscriptos suam curationem & potestatem proferrent, id sane argumento est jamdudum institutas fuisse dięceses politicas, & usurpari cœptum nomen diæceseon, quod deinde etiam Ecclesia recepit ad designandam majorum Episcoporum amplissimam jurisdictionem. Verum institutio ac distributio dięceseon videtur attribuenda ipsimet Constantino; id quod communis, & pervulgata opinio confirmat. Diæceseos autem vocabulo antiquitus subjici solebat complexio quædam multarum provinciarum, quæ quidem ita erant conjunctæ, ut quamvis suos quæque ac minores Præsides haberent, omnes tamen uni eidemque majori Magistratui subessent, qui ferme Vicarius Præfecti Prætorio dicebatur. Ut enim ex multis civitatibus una provincia, sic e multis provinciis una diæcesis, & e duabus, vel pluribus diæcesibus una Pręfectura Prætoriana constabat.

Notitia dignitatum utriusque Imperii, quam temporibus extremis Theodosii junioris, qui diem suum obiit anno Christi 450. conscriptam fuisse existimat, idque argumentis sane ad persuadendum appositis probat Guidus Pancirolus, universum Romanum orbem in quatuor Præfecturas Prætorianas ab Constantino invectas distributum, Præfecturas autem in diæceses, & dięceses in provincias, suis quasque subjectas magistratibus, divisas exhibet. Hunc provinciarum & magistratuum catalogum post divisionem imperii Orientalis & Occidentalis, quę Arcadio & Honorio sub finem quarti sęculi potissimum attribui solet, compositum

tum esse declarat vel ipse titulus huic opusculo prefixus: *Notitia dignitatum omnium tam civilium, quam militarium in partibus Orientis & Occidentis*. Viden', ut imperium Orientis & Occidentis distinguat? quę quidem distinctio magis elucet in ipsa descriptione provinciarum & magistratuum, quę bifariam divisa est. Pars prima imperii Orientalis, pars altera imperii Occidentalis diœceses & provincias, & singulos singulis prępositos magistratus percenset. Ex hac igitur Notitia dignosci potest, quęnam fuerit sęculo quinto totius Illyrici forma, amplitudo, & divisio.

Cum imperium Romanum omne in duas tributum est partes, Orientalem, & Occidentalem, & huic duæ, illique totidem Præfecturæ Prætorianæ adscriptæ sunt; facta est quoque bipartita divisio Illyrici, quod partim cum imperio Orientis, partim cum imperio Occidentis conjunctum est; huic sex, illi undecim Illyricę provinciæ adnexæ. Primum de Orientali, tum de Occidentali Illyrico. Imperium Orientis septem diœcesibus constabat, quarum quinque, videlicet *Oriens*, *Ægyptus*, *Asiana*, *Pontica*, *Thracia* ad Præfectum Prætorio Orientis, duæ autem reliquę *Macedonia*, & *Dacia* ad Pręfectum Pretorio Illyrici pertinebant. Itaque cum imperium Orientis duabus Pręfecturis Pretorianis subesset, ex his altera sibi vindicabat solidum atque integrum Illyricum Orientale, unde etiam nomen sumpserat, quo ab altera Præfectura distingueretur. Hujus Præfecturæ, & diæcesis utriusque descriptionem ex ipsa Notitia depromptam hic subjicio.

Sub Dispositione Virorum Illustrium Præfectorum (a) *Prætorio per Illyricum diæceses infra scripta.*

Macedonia (b) *& Dacia.*

Provinciæ Macedoniæ VI. (c)

(d) *Achaja*, (e) *Macedonia*, *Creta*, *Thessalia* (f), *Epirus vetus*, *Epirus nova*, *& pars Macedoniæ salutaris.*

Provinciæ Daciæ V.

Dacia (g) *Mediterranea*, *Dacia Ripensis*, *Mæsia prima*, *Dardania*, *Prævalitana*, *& pars Macedoniæ salutaris.*

NOTÆ.

a Auctor Notitiæ hunc Magistratum cum nominat, utitur plurali numero, non quod plures eodem tempore fuerint Præfecti Prætorio Illyrici; sed quia aliis post alios is magistratus committi, & alii aliis subrogari solebant; quæ loquendi ratio sane communis est, usuque vulgari admodum trita; veluti cum dicimus *Imperatores Orientis* in sua potestate habuisse provincias sexaginta, totidem enim illis Notitia attribuit. Prætorianæ autem Præfecturæ administratio certone, an nullo annorum numero definita esset, mihi non liquet.

b Utrumque vocabulum multo latius patet, quam vel Macedonia propria, vel Dacia propria, & alterum sex, alterum quinque provincias complectitur. Duo erant Vicarii subjecti quidem Præfecto Prætorio Illyrici Orientalis, sed eidem vel dignitatę vel potestate proximi; alter Macedonicæ, alter Dacicæ diæcesi præerat; uterque per inferiores magistratus provincias sibi creditas regebat; uterque in Notitia titulo *Spectabilis* ornatur. Præfectus Prætorio Illyrici, Thessalonicæ, in urbe totius Macedoniæ amplissima; Vicarius secundæ diæcesis, Sardicæ itidem, in urbe totius Daciæ facile principi sedem obtinebat. Vicarius autem primæ diœcesis, seu Macedoniæ, Thessalonicæne una cum Præfecto, an in alia ejusdem diæceseos provincia & urbe jus diceret, ac domicilium haberet, mihi non est compertum.

c Sex. Rufus diæcesi Macedoniæ septem provincias attribuit, Prævali adjecta, quam ætas posterior inde avulsam in diæcesim Dacicam conjecit.

d Hujus fines supra descripsimus. Sub vocabulo Achajæ subjiciuntur regiones omnes citra ultraque Isthmum Corinthiacum. Merito itaque primum locum sibi vindicat, quippe cum cæteris omnibus hujus diæcesis provinciis & ambitus magnitudine, & numero urbium, gentium, ac regionum antecelleret. Cum igitur inter dignitates imperii Orientalis duæ solum Proconsulares essent, duoque Proconsules titulo *Spectabilium* insignes, alteri Asia, alteri Achaja demandari solebat.

e Post imperium Constantini Macedoniæ propriæ pars in Occasum obversa detracta est, dictaque Macedonia salutaris, cognomine ducto a salubritate aquarum, quæ indidem passim scaturiunt, totamque regionem irrigant. Hæc vero bifariam divisa fuit, & pars altera vergens ad Meridiem finitima Epiro novæ sub Vicario Macedoniæ, altera spectans in Septemtrionem Prævalitanæ itidem conterminæ sub Vicario Daciæ adjuncta est. Cæterum utraque pars Macedoniæ salutaris videtur interdum coaluisse in unam provinciam tum a Macedonia, tum ab Epiro nova ac Prævali distinctam; quippe cum eidem Notitia singularem magistratum assignet, qui *Præsidis Clarissimi* nomen gerebat. Macedonię autem & Cretæ duo præerant *Consulares*, clarissimi itidem honoris causa appellati.

f g Thessalia, & utraque Epirus tribus *Præsidibus clarissimis*, suo quæque, suberant. Daciam Mediterraneam unus *Consularis Clarissimus*, quatuor reliquas hujus diœcesis provincias totidem *Præsides* item *Clarissimi* gubernabant Sed Daciæ Ripensi, & Mæsię primæ duo præterea *Duces Spectabiles* præfici solebant, qui rei militari administrandæ, finibusque imperii tuendis præesse jubebantur. Erant enim hæ duæ provinciæ ad ripam Danubii, qui limes erat Imperii, Barbarorum excursionibus expositæ: quemadmodum eamdem ob causam Mæsia secunda & Scythia diœceseos Thraciæ Duces suos habebant, per quos Barbari transitu Danubii prohiberentur.

Illyricum Occidentale, quod sub imperio Constantini cum Illyrico Orientali conjunctum unam conflaverat Præfecturam Prætorianam Illyricam, ab hoc postea divulsum, in jus potestatemque concessit Præfecti Prætorio Italiæ, & in unam diœcesim coaluit, quæ cum Italica, Africanaque diæcesibus ad Præfecturam Prætorianam Italiæ pertinebat. Cæterum inde usque a quarto sæculo, Valentiniano & Valente imperantibus, pars Illyrici vergens ad Occasum potestatem ditionemque subierat Pręfecti Prætorio Italiæ, ut Ammianus Marcellinus lib. 26. tradit: *Valentinianus Mediolanum, Valens Constantinopolim discessit; & Orientem quidem regebat potestate Præfecti Salustius, Italiam vero cum Africa & Illyrico Mamertinus*. Ita Præfectura Illyrica, cui totum Illyricum Constantinus subesse voluerat, annis haud ita multis post obitum Constantini, bipartito discerpta fuit; & pars altera jus suum nomenque retinuit; altera vero indidem avulsa ad Præfecturam Italicam accessit. An vero iterum sub imperium ditionemque Præfecti Illyrici subjuncta fuerit ante Theodosium juniorem, sub quo conscripta fuit *Notitia* dignitatum utriusque Imperii, neque negare, neque affirmare ausim.

Hoc

Hoc certe Notitia docet quinto sęculo vergente Illyricum Occidentale partem secundam fuisse Præfecturæ Italicæ, quæ ex diœcesibus omnino tribus constabat, Italia, Illyrico, & Africa. Suus cuique præerat Vicarius, quem honoris causa titulo *Spectabilis* affici solebat; Vicario autem cuilibet totidem suberant magistratus minores, quot provincias diœcęsis unaquæque complectebatur.

Sub Dispositione Viri Illustris Præfecti Prætorio Italiæ diœceses infrascriptæ.
Italia, Illyricum, Africa.
Provinciæ Illyrici sex. (a)
Pannoniæ (b) *secundæ*, (c) *Saviæ*, (d) *Dalmatiarum*, *Pannoniæ primæ*, *Norici Mediterranei*, *Norici Ripensis*.

a Sex. Rufus Pannoniæ utrique Valeriam adjecit, quæ septima esset diœceseos Illyricæ provincia; quin imo Jornandes duabus Pannoniis duas itidem Valerias subjunxit. Cum autem Valeria absit a catalogo provinciarum Illyricarum, quas Notitia nominatim enumerat, pars Valeriæ ad Occasum cum Pannonia prima, sive superiori, pars altera ad Orientem conversa cum Pannonia secunda, sive inferiori, conjuncta fuerit necesse est. Neque enim illis assentior, qui existimant per ea tempora Valeriam cum Imperii, tum Illyrici ditione exemptam sub potestatem Barbarorum cecidisse; nam Valeriam adhuc juris fuisse imperii Romani, Illyricique, cum Theodosius junior rerum potiebatur, illud est argumento, quod Auctor Notitię *sub dispositione Viri spectabilis Ducis* provinciam Valeriam constituat. Cum enim ejus pars Aquilonaris ad ripam Danubii, limitesque Imperii exporrecta esset, ad eam tuendam, Barbarosque arcendos, Ducem cum præsidiis eidem imponi oportuit. Quare Valeria in iis, quæ ad jus militare pertinent, suo & proprio Duci suberat; in iis vero, quæ ad jus ac regimen civile referuntur, partim Pannoniæ primæ, partim Pannoniæ secundæ magistratibus subjacebat.

b Pannonia utraque primum Proconsularis fuit: Pannonias quippe Severus is, qui postea Augustus fuit, proconsulari imperio rexit, ut scribit Spartianus; deinde secunda in ordinem Consularium redacta est; eique sub Constantio Africanus, mox Elpidius jure ac titulo consulari præfuit. Elpidio autem, imperante Juliano, suffectus est in regimen consulare Sex. Aurelius Victor, cui Magistratu abeunti Fortunatum subrogavit Valentinianus Imperator. Ex Ammiano Marcellino lib. 17. Pannonia autem secunda jus nomenque provinciæ consularis sub Theodosio juniore retinebat, & *Viro Clarissimo consulari* gubernanda tradebatur. At Pannonia prima quinto sæculo, item Noricum utrumque earum provinciarum numerum obtinebant, quarum procuratio *Præsidibus Clarissimis* committi solebat. Metropolis Pannoniæ primæ erat Sabaria, civitas olim frequens ac nobilis, in qua ærarium ex pecunia vectigali totius provinciæ sub *Præposito Thesaurorum Sabariensium* asservabatur.

c Hanc provinciam inter Dravum & Savum qui regebat, is *Vir Clarissimus Corrector* appellatus est; ejus sedes affixa erat Sisciæ, in urbe ad Savum totius regionis primaria. Hic duo præterea magistratus adjuncti, *Præpositus thesaurorum Siscianorum*, & *Procurator monetæ Siscianæ*: alter pecuniæ exigendæ, atque in publicos sumptus erogandæ, alter pecuniæ Siscianæ cudendæ ac signandæ præerat.

d Dalmatias sępe apud Antiquos dictas invenies ad declarandam hujus provinciæ ex multis regionibus conflatæ magnitudinem. Nam Japydiam, Liburniam, Dalmatiam propriam, & Illyricum proprium inter Alpes ac mare; ultra vero Alpes quidquid antea juris fuerat nominisque Pannonici usque ad Savum, Cæsar Octavianus Augustus sub vocabulo Dalmatiæ conjunxit, ut postea dicetur. Huic provinciæ qui præerat, nomen *Præsidis*, titulum *Perfectissimi* gerebat.

In hac diœcesi Illyrica præter Ducem Valeriæ duo alii duces ad tuendos imperii Romani limites idoneo militum numero constitui solebant; quorum alter Saviæ & Pannoniæ secundæ, alter Pannoniæ primæ contra Barbarorum incursiones præsidio esset. Nam etiam Savia Danubio adjacens ab Oriente exposita erat hostibus Romanorum, idest Dacis sive Jazygibus Metanastis. Hi duces cognominati erant *Limitanei* a limitibus imperii tuendis. Hæc omnia ex Notitia Dignitatum utriusque imperii.

Quæ hactenus scripsimus, eo potissimum pertinent, ut intelligi possit, quemadmodum nomen Illyrici ab exiguis ductum initiis paullatim dilatari cœperit, & alias atque alias regiones appetendo, in eam demum magnitudinem creverit, ut ab Occasu usque ad Rhenum, a Septemtrione ad Danubium, ultraque etiam ad ipsos montes Carpates, ab Oriente ad Pontum Euxinum, a Meridie ad mare Mediterraneum suos fines propagaverit. Facturum autem me operæ pretium arbitror, si quæ de incrementis nominis Illyrici, adjectisque eidem regionibus disperse & diffuse multis locis dicta sunt, rerumque aliarum narrationibus permixta, breviter atque ordine in unum locum contraxerim, & omnium simul collectorum epitomem quamdam sub uno aspectu subjecerim. Primum igitur Pelasgi parentes conditoresque Illyricæ gentis, Illyrico primigenio ac proprio, Drilonem inter Naronemque incluso, addiderunt regionem illam, quæ ab Narone in Occasum usque ad Titium porrigitur. Post exactos Pelasgos, Liburni rerum potiti cum essent, nomen quidem genusque Liburnicum longe lateque propagarunt; an vero aliquid ad Illyrici nominis incrementum addiderint, mihi sane incompertum est. Sub imperio Regum Celtarum utrinque auctum est Illyricum; ab Ortu & Meridie usque ad montes Acroceraunios jus suum ditionemque protulit; ab Occasu eidem accessit Liburnia, Japydia, Istria, Carnia. Ac Celtæ quidem regni Illyrici fines in ipsam Macedoniam extenderant; sed Philippus parens Alexandri Magni quidquid terrarum per Illyrios detractum fuerat, regno Macedonum restituit, Illyriis decedere, intraque pristinos terminos se recipere coactis. At cum Romani Illyricum stabili ac firma possessione adepti hinc sibi ad regiones ulteriores viam aditumque aperuissent, imperium Romanum pariter atq; Illyricum iisdem fere gradibus in Septemtrionem atque Orientem protendi cœpit; Romanique Imperatores quidquid terrarum in illis partibus ad Aquilonem Solisque ortum vergentibus imperio acquirebant, id omne ad nomen jusque Illyricum adjungere solebant. Itaque Tiberius Rhætos, Noricos, Pannonios, & Mæsios; Vespasianus Thraces; Trajanus Dacos ultra Danubium Illyrico adscripsit. Quarto autem sæculo jam inito Constantinus Magnus Illyrico adjecit nobilissimas, florentissimasque ad Meridiem provincias, quæ jamdudum juris erant, imperiique Romani, Macedoniam, Thessaliam, Epirum utramque, Græciam universam, & Cretam, insulasque omnes, quæ hisce regionibus proxime circumjacent. Hæc Illyrici

rici nominis longe lateque diffusi propagatio; nunc vero breviter declarare oportet, quemadmodum res Illyrica detractione provinciarum imminui contrahique cœperit, ac demum in eas compulsa fuerit regiones, quibus Illyricum hodiernum definitur. Porro Illyricum, ut paullatim accessione crevit, sic paullatim decessione provinciarum decrevit; & quemadmodum Illyrici nominis incrementa notatione temporum distinximus, ita in explicandis ejusdem diminutionibus, temporum gradus, quoad ejus fieri potest, distingui servarique oportebit.

§. II.

Regiones avulsæ ab Illyrico. Illyricum diminutum.

PRimum igitur regio illa, quæ Driloni & montibus Acroceruniis interjacet, cum in Ronorum potestatem venisset, sæculo proximo ante Christianam epocham, idest anno circiter 78. Illyrico adempta in jus nomenque Macedoniæ migravit. Verum hanc eamdem regionem sub vocabulo Epiri novæ cum Illyrico iterum Constantinus Magnus conjunxit. Cæsar Octavianus Augustus cum Italiam in undecim regiones distribuit, Istriam Carniamque ab Illyrico divulsam in decimam Italiæ regionem conjecit an. ante Chr. 29. Illyricum hac duplici detractione utrinque imminutum, qua vergit ad mare, fines suos ab Occasu intra flumen Arsiam, ab Ortu & Meridie intra Drilonem contraxit. Daciam veterem trans Danubium, quam Trajanus Imperio & Illyrico adjecerat, Illyricum amisit, cum eam Aurelianus, detractis indidem Romanorum præsidiis & coloniis, tertii sæculi in exitum vergentis anno 74. potestati Barbarorum permisit. Tum vero Illyricum pro una amissa duplicem novam Daciam citra Danubium Ripensem, & Mediterraneam recepit; sed Dacia nova, cum ex intermediis Mœsiæ Illyricæ spatiis Illyrico accreverit, ad fines Illyricos nullam attulit terrarum accessionem.

De possessione Rhætiarum decessit Illyricum vel ante imperium Constantini, vel ipsomet imperante, & jubente Constantino, qui quatuor Præfectis Pretorio creatis, & suas cuique provincias attribuit, & novam Romani orbis descriptionem ac formam invexit. Per ea siquidem tempora cum Alpibus Cottiis utraque Rhætia Italiæ conjuncta est, Italicosque magistratus ac leges subire jussa. Etenim neque Rufus, neque Zosimus, neque alii horum ætati suppares Illyricis provinciis Rhætiam annumerant. Thraciam cum Mæsia inferiori ab Illyrico divulsit Constantinus Magnus, eamque Præfecto urbis Constantipolitanæ proxime subjectam ad Præfecturam Pretorianam Orientis omnium supremam anno 325. adscripsit.

Noricum utrumque, ut Imperio, sic Illyrico Occidentali primum a Gotthis ineunte sexto sæculo, deinde a Francis ademptum fuisse existimo. Procopius inter populos Theodorico Gotthorum regi subjectos etiam Noricos annumerat. Quemadmodum autem Norici ab Gotthis ad Francos transierint, paucis expediam. Intra finem quinti sæculi Chlodoveus Alemannis subactis, Francici regni fines ultra Rhenum longe lateque protulerat. Theodoricum Chlodovei filium, qui parenti in regnum successit, anno undecimo sexti sæculi leges dedisse non solum *Alemannis*, sed etiam *Bajuvariis* ex Historia Francorum docet Marcus Hansizius in Germ. sac. tom. 1. cap. 17. qui præterea tradit Bajuvarios, idest Bojos, inde usque ab imperio Augusti ex Bojohæmo a Marcomannis expulsos, per ea tempora incoluisse Vindeliciam, seu Rhætiam secundam Norico finitimam, ex quo efficitur Bojos in ditione fuisse ac potestate Theodorici regis Francorum; neque enim leges nisi subjectis gentibus ac provinciis imponi possunt. Haud vero difficile fuit Theodorico, aut ejus filio Theodeberto e proxima Rhætia in Noricum arma copiasque victrices inferre, eamque provinciam ad suum imperium adjungere, præsertim post interitum Theodorici Gotthorum regis, qui cum Francos ingenti clade affecisset, amplius triginta millibus in acie cæsis, ut Cassiodorus & Jornandes tradunt, Galliamque Narbonensem, Procopio in lib. 1. Gotth. teste, eisdem eripuisset, unus omnino erat, cujus virtute ac fortuna progressiones victoriæque Francorum retardari possent. Eo igitur sublato res Gotthorum fluere, deterioresque in dies fieri cœperant, Justiniano Orientis Augusto in earum eversionem totis viribus incumbente. Itaque nisi antea Theodoricus Chlodovei filius Noricum in suam potestatem redegerat, certe Theodebertus Theodorici filius, Gotthis bello Italico distentis, quod cum Justiniano gerebant, tum Noricum eripuit, cum eisdem, auctore Procopio lib. 4. Gotth. cap. 24. Alpes Cottias, Liguriæ, Venetiæque partem ademit: *Paullo ante* (idest anno 547.) *Francorum rex Theodebertus morbo obierat, cum sibi nullo negotio tributaria fecisset nonnulla Liguriæ loca, Alpes Cottias, agrique Veneti partem maximam. Etenim Franci arrepta occasione belli, quo Romani Gotthique erant impliciti, opportunitate, sine discrimine ditionem suam iis locis auxerant, de quibus illi pugnabant.* Noricos jam inde ab ætate Justiniani Francorum imperio obnoxios fuisse confirmat epistola illa, quam ex Synodo Istriensi anno 591. ad Mauritium Imperatorem dederunt Episcopi provinciæ Aquilejensis; in extrema autem epistola de Archiepiscopis Galliarum sibi finitimis graviter queruntur; quippe eos imminere ajunt in omnem occasionem invadendi in Ecclesias metropolis Aquilejensis, & earum Episcopos consecrandi jus potestatemque intervertere, sibique vindicare conari: tres Ecclesias jampridem ab ea distraxisse, videlicet *Tiburniensem*, *Beconensem*, *Augustanam* (quarum prima sine controversia ad Noricum pertinebat; de reliquis duabus ambigunt eruditi) & alias porro distracturos fuisse, nisi Justinianus Imperator eorum conatibus obstitisset. Justinianus enim, ut hunc locum interpretatur Joannes Georgius ab Eckart in Comment. de Rebus Franciæ Orient. l. 5. §. 36. Francis possessionem Vindeliciæ & Norici sub ea conditione firmam esse jussit, & ratam habuit, ut ne ultra Rhætiam Noricumque ditionem protenderent; cum enim, ut Procopio auctore supra diximus, Franci in Venetiam usque imperium protulissent, periculum erat, ne ipsas quoque Venetiæ Ecclesias Metropolitæ Aquilejensi subjectas Archiepiscopi Gallorum invaderent; ex quo magna distractio, totiusque Aquilejensis provinciæ dissolutio sequeretur, necesse fuisset: id quod sibi tunc metuendum esse ajebant Aquilejenses Episcopi, nisi Mauritius opem ferret; *Galliarum Archiepiscopi vicini sunt*, inquiunt; *si quem de nostris defungi contigerit, ad ipsorum sine dubio ordinationem occurrent; & sic dissolvetur Metropolitana Aquilejensis Ecclesia sub vestro imperio constituta: quod ante annos jam fieri cœperat, & in tribus Ecclesiis nostri Concilii, idest Beconensi, Tiburniensi, & Augustana Galliarum Episcopi constituerunt Sacerdotes; & nisi ejusdem tunc divæ memoriæ Justiniani principis jussione* com-

commotio partium nostrarum remota fuisset, pro nostris iniquitatibus pene omnes ecclesias ad Aquilejensium synodum pertinentes, Galliarum Sacerdotes pervaserant. Archiepiscopi Galliarum neque tres illas ecclesias Noricas occupassent, neque in alias longius disjunctas jus suum ditionemque proferre conati essent, opinor, nisi tum Franci Noricum in sua potestate habuissent, jusque usurpatum Episcopi illi regum suorum auctoritate atque armis tueri potuissent. Itaque Noricum sæculo quinto exeunte divulsum ab Illyrico, primum quidem Gotthorum, deinde sæculo insequenti Francorum dominatum subivit. Quapropter in nova illa Illyrici descriptione, quam Justinianus constituit, suoque diplomate sancivit anno Christi 535. Belisario viro clarissimo Consule, ut mox dicemus, ab Illyricis provinciis Noricum abest: Justinianus quippe, ut Georgius ab Eckart haud acutius, quam sapientius conjecit, Francis Noricum Gotthis ereptum ita permisit, ut neque civilem, neque ecclesiasticam jurisdictionem extra fines sibi præscriptos extenderent. Utrumque autem Noricum post aliquot ætates in jus nomenque Germaniæ migravit; & nunc Ripense quidem partim Bavariæ, partim Austriæ finibus continetur; mediterraneum vero Styriam fere totam & Carinthiam cum parte Tyrolis itemque Carniolæ complectitur.

Diœceseos Macedonicæ sejunctæ ab Illyrico detractionem ad Justinianum referendam censeo, qui anno Christi 527. imperium obtinuit. Erat is oriundus ex Dardania, natus in oppidulo hujus provinciæ, quod Procopius Tauresium, Agathias Bederianam, Nicephorus Achridon vocant. *Apud Dardanos Europæos, qui post Epidamniorum terminos habitant, castello, cui nomen Bederiana, vicinum erat Tauresium, ubi natus est Orbis reparator Justinianus Augustus*. Procopius lib. 4. de ædif. Justin. *Patria Justiniano Illyrica, civitas Bederiana vetusto nomine dicta, deinde prima Justiniana nominata*. Agathias lib. 5. *Patriæ suæ Achrido præcipuum honorem habuit Justinianus. . . . Achridum urbs in excelso tumulo est constructa prope lacum Lychnedum: antiquitus Dassarites vocatus*. Nicephorus lib. 17. Et cum Procopio quidem facile Agathiam conciliaveris; hic enim Bederianam urbem vocat patriam Justiniani, propterea quod locus, in quo natus est, in agro ejus urbis esset, ad ejusdemque urbis jurisdictionem pertineret; ille vero locum ipsum suburbanum, in quo Justinianus genitus est, nominatim designavit, cui scilicet nomen fuit Tauresio, eratque is τὸ χωρίον, ut Procopius vocat, seu vicus intra fines agri Bederianæ circumjecti, idemque ab urbe proximus. At longius a Procopio discrepare videtur Nicephorus, qui patriam Justiniani, cum statuerit in urbe Achrido prope lacum Lychnedum, e Dardania in Epirum novam transtulit. Sed cum Dardania finitima esset Epiro, & fortassis ætate Procopii Scardum montem transgressa in ipsam Epirum novam fines suos, nomenque protulerat, idcirco Procopius patriam Justiniani Dardanis adscripsit. Ceterum idem Procopius tria loca inter se proxima distinxit, Tauresium natale ipsum Justiniani solum, urbem prope ab Tauresio magnificentissime conditam, quæ dicta est Justiniana prima, ac denique Bederianam, quam ipsemet Justinianus reædificavit a fundamentis, & firmissimis mœnibus sepsit, ac propugnaculis communivit. Cum vero tria hæc loca modico intervallo disjuncta sint, solum illud angustis finibus circumscriptum, in quo continentur, merito dici potest solum natale Justiniani, & unumquodque illorum locorum Justiniani patria communiter ac promiscue appellari. Urbem illam, quam Procopius inter Bederianam & Tauresium locat, quæque dicta fuit ab ejus conditore Justiniana prima, non solum Nicephorus, sed omnes fere posteriorum ætatum scriptores Achridon, sive Achridam nominant, ejusque positio ab Nicephoro descripta satis declarat esse vel ipsam illam urbem, vel exstructam in eodem solo urbis illius, quam propter lacum cognominem sitam Livius Dec. 3. lib. 7. *Lychnidum Dassaretiorum*, & Stephanus *Lychnidum Illyridis* oppidum vocant, eratque ante Justinianum civitas Episcopalis. Porro Justinianus patriæ suæ augendæ, ornandæque mire cupidus, primo locum ipsum, in quo natus fuerat, idest Tauresium, *mœnibus quadratis circumdedit*, ait Procopius, *singulisque angulis turri imposita, effecit, ut Tetrapyrgia, seu Quadriturrita reipsa esset ac diceretur*. Deinde huic oppido urbem amplissimam a fundamentis exstructam adjecit fere ibidem loci, ubi erat Lychnidus civitas pervetus ad lacum cognominem sita; quæ quidem nova urbs pulchritudine tectorum ac frequentia, opibus ac divitiis, civium & incolarum numero cum præcipuis imperii Romani civitatibus haud immerito conferri poterat. Atque hanc suo nomine appellari voluit Justinianam primam. De hac Procopius: *Juxta eumdem locum* (Tauresium) *urbem condidit nobilissimam, ac Justinianam primam latino vocabulo appellavit, nutricationis mercedem altrici solvens. Quamquam Romanos decebat communi studio præstare istud officium, cum regio illa communem omnium servatorem aluerit. Exstructo ibidem aquæductu benigna aquarum perennitate civitatem instruxit, aliaque permulta urbis conditori gloriosa & præclara admodum fecit. Nec promptum est Deo dicatas ædes enumerare, nec nostræ facultatis describere, magistratuum domos, porticuum amplitudinem, platearum decus, fontes, compita, balneas, rerum fora venalium. Ut paucis absolvam, urbs est magna, frequens, rebus omnibus beata, ac jure metropolis universæ provinciæ; ad tantam quippe dignitatem evecta est. Præterea sedes est Archiepiscopi Illyriorum, ceteris civitatibus ipsi, utpote omnium maxime concedentibus, adeout honorem Principi & gloriam referat. Nam illa quidem sese jactat alumno Imperatore; hic vero, grata vice, urbe condita gloriatur*. Postremo Justinianus cogitationem utramque convertit ad ornandam muniendamque urbem Bederianam, cujus in agro vicoque suburbano ipse in lucem editus fuerat. *Adhæc*, inquit Procopius, *castellum Bederianam reædificavit a fundamento, ac multo melius communivit*. Ita quidquid Justinianus tribus hisce locis sive condendis, sive ornandis amplificandisque fecit, decrevitque, id omne ad patriæ suæ soliique natalis gloriam & amplitudinem augendam referebat.

Jam vero post Justinianam primam conditam ornatamque, quando eam totius imperii caput constituere non poterat, certe quod proximum fuit, egregie præstitit, ut amplissimis quibusque privilegiis, honorumque titulis atque insignibus eamdem augeret. Itaque ab urbe Thessalonica, quæ fuerat Macedonicæ diœceseos, ac totius Orientalis Illyrici civitas primaria ac metropolis, tum Præfecturam Prætorianam Illyricam, tum Primatum Ecclesiasticum, & quidquid juris dignitatisque seu civilis, seu hierarchicæ ex clade Sirmiensi Thessalonicæ accreverat, ad Justinianam primam transtulit. Sirmio quidem urbe Pannoniæ inferioris nobilissima ac totius Illyrici Occidentalis metropoli, per Attilam eversa anno Christi circiter 441. summa urbis & ecclesiæ Sirmiensis dignitas ac pote-

potestas tum politica, tum ecclesiastica Thessalonicam migravit; & Præfectus Prætorio Illyrici Orientalis, qui Thessalonicæ sedem habebat, in jus potestatemque fere omnem successit Vicarii Sirmiensis, cui suberat diæcesis Illyrici Occidentalis ad Præfecturam Prætorianam Italicam adnexa; Sirmiensis autem Sacerdotii Exarchalis dignitas & auctoritas ad Episcopum & Primatem Thessalonicensem devoluta est. Ita Illyricum fere omne, quod Constantinus integrum solidumque uni Præfecto Prætoriano Sirmiensi subjecerat, Arcadius vero & Honorius in duas Præfecturas distraxerant, Theodosio juniore, ac Valentiniano III. imperantibus post calamitatem Sirmiensem sub uno iterum Præfecto in unum coaluit. *Cum in antiquis temporibus*, ait Justinianus Constitut. Novella XI. *Firmii præfectura fuerit constituta, ibique omne fuerit Illyrici fastigium tam in civilibus, quam episcopalibus causis; postea autem Attilanis temporibus eisdem locis devastatis Apennius Præfectus Prætorio de Firmitana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tunc ipsam Præfecturam Sacerdotalis honor secutus est; & Thessalonicensis ecclesia non sua auctoritate, sed sub umbra Præfecturæ meruit aliquam prærogativam.* Firmum in locum Sirmii etiam apud Jornandem, aliosque Scriptores librariorum inscitia, vel incogitantia invexit. Si Justinianus illa tempora antiqua designare voluit, quæ imperium Arcadii & Honorii antecesserant, haud equidem negaverim Præfecturam Prætorianam totius Illyrici auctore Constantino institutam, Sirmio affixam fuisse; at postquam Illyricum bifariam divisum est, parsque illius Occidentalis Præfecto Prætorio Italiæ attributa, non Præfecti Prætoriani, sed Vicarii diœceseos Illyricæ sedes urbi Sirmiensi affixa fuit. Quare Apennius ille, qui cum apud Sirmium sedem haberet, post cladem Attilanam, se recepit Thessalonicam, non Præfectus Prætorio, sed hujus Vicarius fuerit, oportet. Præterea Justinianus, ne injuriam Thessalonicæ irrogare videatur, tum pristinam ejus dignitatem elevat, tum profitetur nihil ei se auferre, quod eidem ex eversione ruinaque urbis Sirmiensis non accreverit. Cæterum ante Sirmium excisum summa dignitas erat & amplitudo Thessalonicæ, quippe cum Metropolis esset ac fastigium totius Illyrici Orientalis, quod ex duabus diœcesibus, & undecim provinciis constabat; nec solum Thessalonicæ, quas indepta fuerat provincias e diœcesi Illyrica Sirmiensi, sed integram præterea Dacicam diæcesim, & partem aliquam Macedonicæ diæceseos detraxit. Has itaque provincias partim e Sirmiensi diæcesi, partim e Præfectura Prætoriana Thessalonicensi avulsas ad Justinianam primam revocavit, Pannoniam, Saviam, & Dalmatiam, Daciam, Masiam, Epirum novam, Prævalitanam, & partem Macedoniæ; in eamdemque urbem summi Magistratus, Præfectique Illyrici sedem transtulit. In has vero provincias non civilem solum, sed etiam ecclesiasticum Illyrici dominatum Thessalonicæ ademptum Justinianæ primæ adjudicavit; quippe cum hujus civitatis Episcopum, non modo Metropolitani, sed etiam, ut ipse vocat, Archiepiscopi, idest Primatis, sedisque Apostolicæ Vicarii jure ac titulo donandum curaverit per Vigilium Pontificem maximum, sine cujus auctoritate nova illa juris ecclesiastici descriptio, & translatio neque fieri, neque rata esse poterat. *Justinianam primam*, inquit Pancirolus Com. in Not. *mirifice exornatam auxit, forma quadrangulari, ac mænibus exstructis munitissimis turribus in angulis cingens; & eam Præfecti Illyrici sedem esse voluit, ut ait Procopius; eidem Archiepiscopum dedit Primatem Episcoporum Daciæ* &c.

Sed ex ipsa illa Novella Constitutione XI. Belisario V. C. Consule, idest anno Christi 535. data *ad A. Catellinum virum beatissimum Archiepiscopum primæ Justinianæ* nonnulla hic describenda sunt, quæ subjectis notis explicari illustrarique oportet. Prooemium est hujusmodi: *Multis & variis modis nostram patriam augere cupientes, in qua primo Deus præstitit nobis ad hunc mundum, quem ipse condidit, venire, & circa Sacerdotalem censuram eam volumus maximis incrementis ampliare, ut primæ* (a) *Justinianæ patriæ nostræ pro tempore sacrosanctus Antistes, non solum Metropolitanus,* (b) *sed etiam Archiepiscopus fiat, & ceteræ* (c) *provinciæ sub ejus sint auctoritate, idest, tam* (d) *ipsa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripensis, necnon* (e) *Mysia secunda, Dardania, & Prævalitana provincia, & secunda* (f) *Macedonia, & pars etiam secundæ* (g) *Pannoniæ, quæ in Bacensi est civitate. Cum enim in antiquis temporibus*, & cætera, quæ sequuntur, quæque paullo ante descripsimus.

NOTÆ.

a *Primam Justinianam* vocat, ut eam distinguat ab cæteris urbibus, quas vel condidit, vel magnificentius restituit. Nam Constantiam urbem in insula Cypro, patriam conjugis suæ Theodoræ Augustæ, *Justinianam novam* appellari jussit, eamque amplissimis privilegiis ornavit; Ulpianam perantiquam Dardaniæ urbem magnificentiori opere cultuque restituit, refectis mænibus semirutis, ac vetustate exesis, eamque *Justinianam secundam* dici voluit. Ad hæc Carthaginem in Africa, & Chalcedonem in Bithynia suo nomine impertiit.

b *Metropolitanus*, seu *Metropolita* & *Archiepiscopus* vulgo idem significant, eumdemque hierarchiæ ecclesiasticæ gradum tenent. Sed Justinianus alterum ab altero vocabulum distinxit; & Archiepiscopi nomine eum intelligi voluit, qui pluribus Metropolitis præesset, eosdemque dignitate ac potestate antecederet. Is plerumque vocari solebat *Primas, Exarchus, & Patriarcha*; cui etiam Romani Pontifices suas partes delegare in illis provinciis, quas habebant in sua potestate, & nomen Vicarii legatique sedis Apostolicæ impertiri consueverunt. Isidorus Episcopus Hispalensis Orig. lib. 7. cap. 12. eamdem prorsus, quam Justinianus, notionem Archiepiscopi vocabulo subjecit: *Archiepiscopus græce dicitur summus Episcoporum. Tenet enim vicem Apostolicam, & præsidet tam Metropolitanis, quam Episcopis ceteris. Metropolitani autem singulis provinciis præeminent.* Cæterum Archiepiscopo Justinianæ primæ nomen Patriarchæ attribuunt Curopalates, & Barlaamus; idemque inter Patriarchas suum nomen subscripsit actis Synodi Trullanæ, ut Cardinalis Perronius docet; nisi forte illa subscriptio referenda sit ad Archiepiscopum novæ Justinianopoleos ab ipsomet Justiniano conditæ in insula Cypro, quæ civitas antea dicta fuit Constantia.

c In catalogum earum provinciarum, quas sub imperio civili & ecclesiastico primæ Justinianæ subjunxit, neque Noricum, neque Pannoniam superiorem seu primam, neque Valeriam, neque Dalmatiam annumerat, quæ cæteroquin ad diæcesim Illyrici Occidentalis, cujus caput erat Sirmium, pertinebant. Ac Noricum quidem Gotthi, ut diximus, & Franci ab Illyrico avulserant, quod postea Germaniæ provinciis adscribi cœpit. Pannonia autem prima, & Valeria longius aberant a Justiniana prima, quam ut populis ad hanc urbem facilis esset, juris petundi causa, commodusque

accessus; propinquitas enim locorum, & quæ hanc consequitur, Metropolis adeundæ facilitas Justinianum impulit, ut eas, quæ propiores essent, provincias quodam quasi nexu civili & ecclesiastico cum Justiniana prima copularet: *necessarium duximus ipsam gloriosissimam Prefecturam, quę in Pannonia erat, in nostra felicissima patria collocare; cum nihil quidem magni distat a Dacia Mediterranea secunda Pannonia. Et quia homines semper bellicis sudoribus inhęrentes non erat utile Reipublicę ad primam Macedoniam post tot spatia, tantasque difficultates venire, ideo necessarium nobis visum est, ipsam Prefecturam ad superiores partes trahere, ut juxta eam provincię constitutę facilius sentiant illius medicinam*. Atque id causæ arbitror, cur Justinianus non universam Pannoniam, quam vocat secundam, sed solum ejus partem, quæ in meridiem vergebat, & propius aberat a Dardania, novæ Metropoleos imperio subjecerit; cum pars altera ad Danubium in Septemtrionem obversa haud modico interjecto spatio distaret ab Dardania. Partem vero illam Pannoniæ secundæ sive inferioris, quam Justinianus ad diæcesim ab se conditam adjunxit, Saviam ipsam fuisse arbitror, Dravo & Savo fluminibus interjectam, quæ nominatim cum non sit expressa, haud dubie sub eo vocabulo Pannoniæ secundæ comprehenditur. Nam Pannonia Sav a, cum in ea situm esset Sirmium, præcipua quadam ratione suberat Præfecto seu Vicario Sirmiensi, cujus pleraque jura, quemadmodum refert Justinianus, post Sirmium excisum Thessalonicam devoluta, ipse ad Præfectum Prætorio Justinianæ primæ revocavit; multo autem magis Saviam a Sirmiensi ad Thessalonicensem Præfectum antea translatam, metropolis ac diæceseos Justinianopolitanæ finibus inclusit. Deinde id, quod volumus, effici, aut certe conjici posse videtur ex urbę illa, quam Justinianus commemorat in hac partę sitam Pannoniæ secundæ: *& pars etiam Pannonię secundę, quę in Bacensi est civitate*. Bacensis civitatis qui meminerit, præter Justinianum nullus est inter Scriptores veteres, sive juniores. Mihi admodum verisimile fit urbem Bacensem esse illam ipsam Bassianensem, sive Bassianam urbem, quam Ptolemæus inter Sirmium & Mursam locat in hac Pannonia Savia, quam ab Septemtrione Dravus, ab Ortu Danubius, a Meridie Savus circumfluunt. Hæc autem distinguenda est ab altera Bassiana, quam Auctor Itinerarii Antoniani inter Sabariam & Mursellam ultra Dravum in Pannoniam superiorem conjecit. Marcus Hanzisius Germ. Sac. tom. 1. part. 1. cap. 12. itidem in Pannonia Savia constituit Bacensem civitatem: *Quod si constaret, quęnam sit civitas illa Bacęnsis, tum facile statueretur dę parte illa Pannonię, de qua Justinianus loquitur: forte Bassianensis est, aut alia Pannoniæ Saviæ civitas. Diserte enim Justinianus eam ait nihil magni distare a Dacia Mediterranea. Perseverat hodie nomen Episcopatus Bathiensis prope confluentem Dravi & Danubii, nec longe inde ad ripam orientalem Danubii oppidum Bacz*. Itaque pars illa Pannoniæ secundæ ad Saviam pertinebat, quam Justinianus cum sua diæcesi Justinianopolitana conjunxit. Quamvis autem tota Pannonia Savia inter Dravum & Savum in jus ditionemque Præfecti & Archiepiscopi Justinianoppolitani migraverit, huic tamen Justinianus idcirco partem tantummodo Pannonię secundæ, idest inferioris, se attribuere ait, quia ejus altera pars erat ultra Dravum, in Sepeemtrionem usque ad Danubium producta, quam neque Prefecto, neque Archiepiscopo seu Primati Justinianopolitano subjecit. Cæterum Pannonia Savia non solum partem secundæ, sive inferioris, sed etiam partem primæ, sive superioris Pannoniæ cis Dravum complectebatur. Præterea cum ab nova diœcesi Noricum utrumque, Pannoniam primam, sive superiorem ultra Dravum, Valeriam, partemque Aquilonarem secundæ Pannoniæ secluserit, si Saviam quoque ademit, ex ditione Vicarii Sirmiensis propemodum nihil Justinianæ primæ adjecit, præter Dalmatiam, de qua nullam itidem mentionem factam invenio in undecima illa Novella constitutione. Dalmatia autem in iis, quæ ad jus regimenque politicum spectant, nullus dubito, quin fuerit subjecta Præfecto Prætoriano Justinianæ primæ; sed ab jurisdictione Archiepiscopi seu Primatis Justinianopolitani immunem omnino, atque exemptam fuisse arbitror. Primates, sive Exarchi Patriarchatus Occidentis erant itidem Vicarii sedis Apostolicæ. Cum enim provinciæ, quibus ii præerant, ab urbe longe terrarum abessent, Pontifex Romanus suas illis vices, suamque auctoritatem impertiri solebat ad quaslibet controversias dirimendas, sublato jure appellandi ad summum Pontificem, ad quem ob distantiam locorum difficilis fuisset accessus: excipiebantur tamen *Majores Causæ*, ut Canones vocant, de quibus ad sedem Romanam referri oportebat. Porro cum ab Italia proxime abesset Dalmatia, & hinc haud ita longo difficilique seu terrestri, seu maritimo itinere Roma adiri posset, nihil causæ erat, cur Pontifices Romani ecclesias Dalmatiæ ab sua primatiali jurisdictione eximerent, suisque Vicariis Apostolicis apud Illyrios constitutis subjicerent. Quapropter Dalmaticas ecclesias, eorumque Episcopos neque antea Sirmiensi, neque postea Thessalonicensi, sive Justinianopolitano Primatibus, sedisque Apostolicæ Vicariis obnoxios fuisse arbitror; sed eisdem semper non oecumenica solum, sed etiam patriarchali & primatiali potestate summum totius ecclesiæ hierarcham præfuisse censeo; & quamvis prioribus sęculis Spalatensis Antistes honoris causa titulum Primatis obtinuerit, huic tamen titulo aut fere nulla subest potestas Metropolitica major; aut si qua subjecta est, limitibus admodum exiguis circumscribitur. Hinc afferri potest ratio, cur provinciis Justinianæ primæ Dalmatia non adjiciatur. In ea siquidem Novella non ad Præfectum, sed ad Archiepiscopum urbis data, Justinianus non tam civiles, quam ecclesiasticas provincias nominatim percensuit, quas ex auctoritate sedis Apostolicæ in ditionem potestatemque transtulerat Archiepiscopi, sive Primatis Justinianæ primæ: in his autem, cum Dalmatia locum nullum obtineret, eam a Justiniano commemorari non oportebat.

d Mæsia superior, seu prima desideratur, quæ cum interjecta esset Pannoniæ secundæ, sive Savię, & Daciæ Ripensi, haud dubie ex decreto Justiniani ad jus ditionemquę accesserat Justinianæ primæ; sed propterea fortassis silentio prætermissa est, quod tum hæc regio fortasse cum Dacia Ripensi, vel Mediterranea unam solummodo provinciam ecclesiasticam componeret.

e Mysiam secundam, quam Constantinus ab Illyrico divulserat, Justinianus provinciis & ecclesiis Illyricis restituit, cum illam Archiepiscopo & Præfecto Justinianopolitano subjecit. Hæc deinde inter provincias Illyricas semper locum retinuit, hodieque retinet. Nunc Bulgaria dicitur, vocabulo a Bulgaris accepto, qui octavo sæculo, qua tempestate, ut dixit Gregoras, Iconomachorum impietas pios Christi divorumque cultores

exa-

exagitabat, in Macedoniam, atque Illyricum effusi, Justinianam primam occuparunt, quæ tum primum fortassis Bulgarico sermone Ochrida, sive Achrida vocari cœpit; ibique regni sui, ac Sacerdotii sedem primariam collocarunt. Exinde Justiniana prima appellata est Metropolis Bulgariæ, qua quidem appellatione afficitur apud Gregoram, & Codinum. *Tum locustarum more, aut fulminis instar*, ait Nicephorus Gregoras lib. 2. *Macedoniam cum ulteriore Illyria occupant oblatis ibi commodis contenti; ac regia sedes eorum deinceps urbs ea esse capit, quam Justinianus Imperator Archiepiscopatus honore, primæque, ut diximus, Justinianæ nomine ornavit. Post appellatione gentis illic vulgata, locus ipse Bulgariæ dictus est, & Bulgariç quoque Metropolis prima Justiniana.* Nec dubitari potest, quin Bulgari sæculo proximo, idest nono, quod a Nicolao I. Pontifice Maximo petierant, impetraverint, ut scilicet Episcopo gentis suç eamdem potestatem, eademque honoris insignia, quibus antea præditus fuerat Episcopus Justinianopolitanus, una cum Primatis sive etiam Patriarchæ nomine conferret. Id sine ulla dubitatione affirmat Ludovicus Thomassinus part. 1. lib. 1. c. 23. *Ad Bulgarorum tandem Patriarcham redeo, cui Nicolaus I. concessit, ut splendido hoc nomine abuteretur pompa majore, quam re & potestate, cum non alii, quam Patriarchæ veteres parem nomini auctoritatem consecuti unquam sint. Metropolis Bulgarorum illa ipsa erat Justiniana prima, in quam Justinianus Imperator congesserat quanta maxima poterat auctoritatis ornamenta; præ cæteris autem vices Apostolicæ sedis, idest Exarchatum, sive Primatiam.* Sæculo undecimo ineunte Bulgaros multis præliis attritos & fractos universa Macedonia, & Justiniana sive Achrida ejecit Basilius Imperator, cui propterea cognomen fuit Bulgaroctono. His regionibus expulsos in Mæsiam inferiorem ultra Istrum idem Basilius transtulit; & Mæsia inferior citra Danubium, quæ nomen Bulgariæ jampridem a Bulgaris acceptum retinuit, hodieque retinet, in jus rediit potestatemque Imperatorum Orientis, qui hanc provinciam per suos Duces iterum administrare cœperunt: *Interjecto autem tempore*, ait Gregoras, *Basilius Imperator, cognomento Bulgaroctonus, hos post multa prælia penitus attrivit & subegit; ac eos, qui superfuerant, inde exterminatos in Mysiam inferiorem ad Istrum transtulit*. Bulgaris autem discedentibus, alioque translatis, Achrida dignitatem suam retinuit, suumque Primatum ecclesiasticum, & uti antea, dicta est post ejus gentis discessum *Metropolis Bulgarorum*; id quod Gregoras his verbis significare voluit: *Nomen tamen, velut aliud quoddam eorum monumentum in Archiepiscopatu hæsit*: & sæculo duodecimo, Isacio Angelo imperante, cum Bulgari, recuperata Bulgaria citra Danubium, regno Bulgarico ibidem restituto, Ternobii sedem principatus & Sacerdotii Bulgarici collocassent, Episcopus Ternobiensis suberat Archiepiscopo Achridano. At sæculo decimotertio ineunte, Innocentius III. Romanus Pontifex, ut Bulgarorum postulatis morem gereret, eosque arctius cum Latinis tum Constantinopoli rerum potientibus conjungeret, Episcopum Ternobiensem jurisdictione Achridani Exarchi exemptum, Patriarchæ, seu Primatis titulo, insignibus, ac potestate donavit. *Tunc Ternobii Episcopus liberam jurisdictionem in perpetuum impetrat* (ab Innocentio III. cujus rei testes sunt litteræ hujus Pontificis ad Archiepiscopum Trinoviensem) *cum ad id usque tempus primæ Justinianæ Archiepiscopo propter veterem illius gentis cognationem paruisset*. Nicephorus Gregoras lib. 2. Nec vero si Mæsia inferior, seu cisdanubiana Bulgaria ab Illyricæ Achridanæ metropoleos ditione tum ecclesiastica, cum civili sejuncta fuit, idcirco necesse est, defierit pars esse Illyrici, quo cum illam Justinianus iterum colligaverat, ut paullo post dicemus.

f In historia Gelasiana concilii Nicæni subscriptum invenio *Alexandrum Thessalonicæ Episcopum per eos, qui sub ipso censentur, Ecclesiis in Macedonia prima & secunda, cum iis, quæ in Græcia & Europa tota, in utraque Scythia, & omnibus denique in Illyrico, Thessalia, & Achaja*. Habes hic distinctionem, & bipartitam divisionem *Macedoniæ primæ & secundæ* indicatam a Justiniano, quam vix apud Geographos reperies. Sed Macedoniæ secundæ quæ pars Macedoniæ subjici debeat, subscriptio illa non declarat. Hierocles Grammaticus, qui scripsit ante decimum sæculum, in suo Synecdemo secundam a prima Macedoniam distinxit, & huic secundæ octo ipsas urbes attribuit *Stolos, Argos, Eustrajon, Pelagoniam, Bargalam, Celenidem, Harmoniam, Zaparam*, ex quibus situs dignosci potest, & circumscriptio Macedoniæ secundæ. Has enim urbes Guillelmus de l'Isle locavit in ea Macedoniæ parte, quæ a Meridie Thessaliam, ab Oriente Epirum veterem attingit. Ego vero adduci nequeo, ut credam, partem hanc Macedoniæ ab Thessalonicensi Præfectura & Metropoli per Justinianum avulsam esse, attributamque Præfecto & Archiepiscopo Justinianæ primæ. Cum enim hæc portio Macedoniæ nec ita longe absit a Thessalonica urbe totius Macedoniæ principe, & Macedoniæ propriæ vocabulo ac finibus contineatur, non est verisimile, ut eam Justinianus ab jurisdictione Præfecti & Primatis Thessalonicensis detraxerit, præsertim cum post Præfecturam Prætorianam Illyricam Thessalonicæ ademptam, hujus urbis Episcopus per annos amplius ducentos jus retinuerit nomenque Primatis, & partes atque officia Vicarii Apostolicæ sedis obierit, atque in sua potestate primatiali habuerit Thessaliam, Achajam, & veterem Epirum. Non erat autem consentaneum ei, cui ecclesiastica jurisdictio in regiones extra Macedoniam longius dissitas relicta fuit, subtrahere proximam Macedoniæ regionem, veteri Epiro & Thessalonicensi provinciæ interjectam, hujusque detractione amplissimam illam, quæ adhuc a Primate Thessalonicensi retenta fuit, diœcesim interrumpere. Ad hæc: Justinianus cum potestatem ditionemque imminuit Exarchi, seu Primatis Thessalonicensis, ut eam Justinianæ primæ patriæ suæ tribueret, videri volebat nullam ab se injuriam fieri ecclesiæ & urbi Thessalonicensi, perinde quasi huic nihil detraheret, quod hæc sibi veluti usurpatione quadam ex clade Sirmiensi non adsciverit. *Cum enim*, inquit, *antiquis temporibus Firmi præfectura fuerit constituta, ibique omne fuerit Illyrici fastigium, tam in civilibus, quam in episcopalibus causis; postea autem Attila is temporibus, eisdem locis devastatis, Apennius Præfectus Prætorio de Firmitana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tum ipsam Præfecturam & Sacerdotalis honor secutus est, & Thessalonicensis Episcopus non sua auctoritate, sed sub umbra Præfecturæ meruit aliquam prærogativam*. Nulla autem excusatione, sive dissimulatione ejus facti invidiam subterfugere potuisset Justinianus, nullamque æquitatis speciem causamque prætexere, ne de provinciis sibi ademptis conqueri posset ecclesia Thessalonicensis, si huic non modo Daciam diœcesim extra fines Mace-

cedoniæ sitam, sed etiam Macedoniæ ipsius partem, & proximam quidem provinciæ Thessalonicensi abstulisset. Quare vix, aut ne vix quidem dubitari potest, quin *Macedoniæ secundæ* vocabulo aliud Justinianus, aliud Hierocles intelligi voluerint. Et Hierocles sane, sæculis fere tribus posterior, Macedoniam secundam in ea, quam diximus, regione constituit, quæ tum fortassis ex communi usu loquendi eo vocabulo designari solebat. Verum longe alia videtur fuisse superioribus sæculis ejusdem vocabuli significatio; & nisi me mea fallit conjectura, cum Justinianus *Macedoniam secundam* nominavit, tum hisce duobus verbis suberat Epirus nova; nam hæc olim vocata est Macedonia, & *Secunda* rite appellari potuit, propterea quod hæc regio, cum antea pertineret ad Illyricum, a Romanis conjuncta est cum provincia Macedonica, & nomen Macedoniæ subire jussa: quam ob causam antiqui Scriptores hanc Macedoniam adscriptitiam a prima idest primigenia & propria Macedonia, apposito vocabulo *secundæ*, distinguendam putarunt. Quæ autem ratio prohibet regionem illam, quam Hierocles vocat Macedoniam secundam, in ipsa media intimaque Thessalonicensis Exarchi ditione positam ab urbe & ecclesia Thessalonicensi sejungere, eadem jubet novam Epirum cum Primate & Præfecto Justinianopolitano conjungere; nam cum Justiniana prima sita esset in extrema Dardania, vel potius in ipsa Epiro nova, ut supra diximus, hanc etiam provinciam necesse est Justinianus adjunxerit ad diœcesim Justinianopolitanam; nisi forte existimemus novæ hujus Exarchiæ fines ab Occasu adeo contractos fuisse, ut vix ab hac parte agelli sub urbe paullulum esset, quo Præfectus & Archiepiscopus Justinianæ primæ jus suum ac dominatum proferre possent.

g Hæc videtur esse Pannonia Savia, ut supra diximus, quæ postea ab Slavis, quorum in potestatem concessit, dicta est, hodieque dicitur *Slavonia*.

Cum igitur Justinianus Thessalonicæ Metropoli Illyrici Orientalis diœcesim Dacicam universam, & Macedoniæ partem Orientalem idest Epirum novam ademit, transtulitque cum Præfectura Prætoriana Illyrica ad Justinianam primam, tum Macedonia, Achaja, Thessalia, Epirus vetus, & Creta, quas Constantinus Illyrico attribuerat, partes Illyrici esse desierunt, exemptæque ex ditione & potestate supremi magistratus Illyrici tum politici, cum ecclesiastici, proprios deinceps habuere Præsides & Præfectos, per quos regerentur; neque in posterum sive in publicis tabulis, sive apud Historicos & Geographos inter provincias Illyricas annumeratæ sunt; & si quis forte posteriorum Scriptorum aliquas ex illis Illyrico vocabulo subjecit, is ad superiora tempora, descriptionemque antiquam provinciarum respexisse dicendus est. Porro Episcopus Thessalonicensis jus nomenque Primatis, & partes atque officia Vicarii & Legati Apostolici retinuit, atque in sexta œcumenica Synodo habita anno Christi 680. proximus post Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum Patriarchas, ejusdem Actis suum nomen subscripsit: *Joannes misericordia Dei Episcopus Thessalonicensis civitatis, & Apostolicæ sedis Romæ Vicarius & Legatus definiens subscripsi*. Post amissam diœcesim Dacicam Illyricam, & præterea Macedoniam secundam, idest Epirum novam, cæteris omnibus ecclesiis & Episcopis Macedoniæ, Thessaliæ, Epiri veteris, & Achajæ jure ac nomine Primatis præfuit usque ad sæculum octavum, imperiumque Leonis Isauri, qui cum Divis, sacrisque eorum imaginibus bellum impium gerens, provincias omnes, quæ sive in Oriente, sive in Occidente ad imperium Constantinopolitanum pertinebant, ut a fide catholica divelleret, a Romano Patriarchatu avulsit, attribuitque Patriarchæ Constantinopolitano. Tum Exarchum Thessalonicensem in ordinem Metropolitarum coegit, relicta ei sola Macedonia, in qua jus usurparet, partesque ageret Metropolitæ. Vide Thomassinum Vet. & Nov. Eccl discipl. par. 1. lib. 1. cap. 18.

Ergo post Præfecturam Illyricam e Macedonia in Dardaniam una cum diœcesi Dacica translatam, Justiniana prima totius Illyrici principatum civilem, & magna etiam ex parte ecclesiasticum adepta, caput esse cœpit & fastigium Illyrici, eademque sedes tum Præfecti, tum Primatis, penes quos secundum Imperatorem & Pontificem maximum, eumdemque Patriarcham Occidentis, summa erat auctoritas ac potestas in provincias & ecclesias Illyricas. Ac Præfecto quidem has provincias per inferiores Magistratus regendas Justinianus tradiderat, *Daciam mediterraneam*, *Daciam ripensem*, *Mysiam utramque*, *Dardaniam*, *Prævalitanam*, *Macedoniam secundam*, *& partem Pannoniæ secundæ*, idest ex nostra interpretatione, *Epirum novam*, & *Pannoniam Saviam*, quibus addas licet Dalmatiam, quamvis in Novella Justinianea, ob quam dixi causam, nominatim expressa non fuerit. Harum vero provinciarum ecclesiæ Exarcho sive Primati Justinianopolitano suberant, exceptis Dalmaticis ecclesiis, quibus non longe ab Italia & urbe disjunctis neque facultas, neque opportunitas deerat Romani Pontificis adeundi, vel cum Metropolitæ ordinandi essent, vel si quæ graviores causæ inciderent, quæ Primatis auctoritatem sententiamque requirerent. Jura porro ac privilegia Archiepiscopo Justinianopolitano collata in eadem sæpius laudata Novella recensentur: *Et ideo tua Beatitudo, & omnes præfatæ primæ Justinianæ sacrosancti Antistites Archiepiscopi habeant prærogativam, & omnem licentiam, suam auctoritatem eis impertiri, & eos ordinare, & in omnibus suprascriptis provinciis primam habere dignitatem, summum Sacerdotium, summum fastigium: a tua Sede creentur, & solum Archiepiscopum habeant, nulla communione ad eum Thessalonicensi Episcopo servanda &c. Quando autem tuæ recordationis sedis gubernatorem ab hac luce decedere contigerit, pro tempore Archiepiscopum ejus a venerabili suo concilio Metropolitanorum ordinari sancimus*. Idem Justinianus Novella 131. affirmat Archiepiscopum Justinianæ primæ privilegiis illis supra descriptis cum munere ac dignitate Vicarii Apostolici præditum esse, & locum obtinere sedis Apostolicæ in provinciis sibi concreditis, ex auctoritate Vigilii Romani Pontificis: *Ipsum vero a proprio ordinari concilio, & in subjectis sibi provinciis locum obtinere sedis Apostolicæ Romæ secundum ea, quæ definita sunt a sanctissimo Papa Vigilio*: siquidem quæ ipse de summa & primatiali Archiepiscopi Justinianopolitani in ecclesias jurisdictione statuerat, postea decreto & auctoritate Vigilii Pontificis maximi sancienda & confirmanda curavit. Extat epistola 8. Gregorii Magni ad Joannem primæ Justinianæ Episcopum, qua illi gratulatur de suscepto Pontificatu, pallium mittit, Apostolicæ sedis vicariam potestatem delegat; eumdem de munere atque officio pastorali diligenter edocet, hortaturque, ut ad curam gregis sibi commissi sedulo incumbat: *Pallium*, inquit lib. 4. Ep. 8. *ex more transmisimus, & vices vos Apostolicæ sedis agere iterata innovatione decernimus*. Sæculo nono, ut supra diximus, Episcopus

pus Bulgarorum jus titulumque Primatis ex auctoritate Nicolai I. adeptus occupavit sedem Exarchalem Justinianæ primæ, quæ deinde vocari cœpit Achrida, & Metropolis Bulgarorum. Sub initium sæculi undecimi Bulgari Macedonia & Dardania expulsi, cum in Mæsiam secundam migrassent, sęculo autem decimo tertio ineunte, Episcopo suo Ternobiensi jus Primatis, ac titulum Patriarchæ ab Innocentio III. impetrassent, Primas Justinianopolitanus, sive Achridanus Mæsiam secundam amisit, quæ Bulgariæ nomen ab novis incolis acceperat. Demum ætatibus posterioribus, sedis Apostolicæ Vicarius esse desiit, & cum earum, quas obtinebat ecclesiasticas provincias, aliæ ex aliis ab ejus jurisdictione desciscerent, demum in ordinem Metropolitarum coactus est, quem locum in ecclesiastica hierarchia hodieque obtinet.

Quo tempore Macedonia & Achaja Præfecturæ Illyricæ ex decreto Justiniani subductæ, jus nomenque Illyricum amiserunt, Pannonia itidem prima ultra Dravum, & Valeria cum parte Aquilonari Pannoniæ secundæ, ab Illyrico sejunctę inter provincias Illyricas annumerari desierunt. Has quippe Justinianus, cum non inclusit intra fines Præfecturæ Illyricæ ad primam Justinianopolim translatæ, ab Illyrico seclusas esse in posterum voluit. Ut enim juris civilis, sic Illyrici novam quamdam descriptionem Justinianus constituit; & quemadmodum legibus antiquis, quas in corpus volumenque juris ab se conditi non recepit, auctoritatem vimque omnem abrogasse visus est; sic provinciis illis Illyrici vocabulo antea comprehensis, quas novæ Metropoleos Illyrici supremo imperio non subjecit, jus nomenque Illyricum ademisse dicendus est. Præterquam quod longius aberant a Justiniana prima, quam ut ex illis facilis accessus, atque expeditus esset ad Præfectum, & Primatem Justinianopolitanum. Porro Pannonia prima inter Danubium & Dravum sæculis posterioribus bifariam divisa est; pars ad Occasum vergens Germaniæ adscripta, nunc Austriæ ac Styriæ Orientalis finibus ac nomine continetur; pars reliqua in Orientem conversa, cum Valeria, itemque cum parte Aquilonari Pannoniæ inferioris in jus nomenque Hungariæ migravit. Hujus vero regionis Ecclesiæ fere omnes Illyrica hierarchia exemptæ Metropolitę Strigoniensis ditionem ac potestatem undecimo sæculo ineunte subierunt.

§. III.

Descriptio Illyrici hodierni.

QUos igitur terminos Justinianus Illyrico circumdedit, iisdem hodiernum Illyricum definiendum esse arbitror; & quas ille provincias Præfecturæ Justinianopolitanæ Illyricæ adscripsit, easdem nunc etiam juris esse ac nominis Illyrici existimo. Scio equidem post Justinianum in his provinciis, cum frequentibus externarum gentium excursionibus expositæ essent, & plurimis bellis discerptæ, & in alios atque alios populorum ac principum dominatus distractæ fuerint, multiplices rerum civilium & ecclesiasticarum conversiones factas esse. Sed quamvis in tanta rerum varietate motuque per annos amplius mille has regiones versatas fuisse non ignoro, nihil tamen vel provinciis, quas Illyrico attribuit, vel finibus, quos Illyrico Justinianus constituit, sive addendum, sive detrahendum censeo. Sunt, qui Mæsiam & Daciam utramque cum Dardania, quæ nunc regiones partim ad Serviam, partim ad Bulgariam pertinent; sunt, qui etiam Pannoniam Saviam sive Slavonicam Dravo & Savo interjectam ab Illyrico hodierno secludunt; plerique autem eidem adimunt non modo Epirum novam, sed etiam quidquid terrarum ac gentium inter Savum montesque Illyricos interjacet, Chrobatiæque, & Bosinæ vocabulis subest; omninoque putent Illyricum omne ad eos limites revocandum esse, intra quos continebatur haud multo ante, quam Romana Monarchia per Augustum conderetur, detractis tamen Istria & Carnia, quas idem Augustus jure, & nomine Italico donavit. Quare isti nunc iisdem regionibus Illyricum circumscribendum censent, quibus Liburnia & Dalmatia continetur. Miror autem, quid causæ sit, nec satis intelligo, cur in tantas angustias Illyricum hodiernum compulerint. Nam cur sic opinentur, si hanc rationem subjiciant, quod inde usque ab ætate Heraclii Slavi Illyricum ferme omne ab Romano imperio divulsum in suam potestatem suumque nomen redegerint, adimant etiam Illyrico oportet non Liburniam modo, sed etiam Dalmatiam propemodum totam præter oram maritimam, & aliquas insulas, quæ in fide manserunt ac ditione Romani Orientalis imperii. Nam septimo sæculo Chrobati, & Serbli, gentes Slavonicæ, longe lateque in regiones citra Danubium effusi, Dalmatiam ferme omnem, cum Abares Salonæ eversores indidem expulissent, Heraclii Imperatoris permissu occuparunt, suisque & Regulis & legibus subjecerunt; id quod narrat Constantinus Porphyrogenitus, simulque describit Dynastias, in quas Dalmatiam diviserunt, & quæ cuique vocabula imposuerint, ea singillatim percenset. Tum enimvero, exceptis urbibus maritimis, insulisque aliquot, Dalmatia omnis mediterranea & montana, itemque Liburnia bifariam divisa est, & quæ in Occasum vergens Chrobatis obtigerat, Chrobatia appellata est; quæ vero spectat in Solem orientem, dominatum Serblorum pariter Serbliæque nomen accepit. Serbli porro in Orientem ultra Dalmatiam, & in Septemtrionem usque ad Danubium finibus prolatis quidquid terrarum Męsia antiqua superior obtinebat, ad suum nomen, suamque ditionem adjunxere. Non igitur si Chrobatæ, si Serbli, adde etiam si Bulgari suas leges, suos magistratus, sua vocabula in provincias Illyricas invexerunt, sequitur illico eas ab Illyrico hodierno secludendas esse; nisi vero eamdem ob causam ex jure, ac nomine Illyrico vel ipsam Dalmatiam & Liburniam magna ex parte detrahendam censeas.

Si vero a possessione illarum regionum, quæ Liburniæ ac Dalmatiæ tum a Septemtrione, tum ab Oriente circumjacent, Illyricum idcirco depellunt, quod jamdudum in illis regionibus nomen Illyrici exsoleverit, sic prorsus, ut nemo eas sive in litteris, sive in familiari sermone Illyrico nomine impertiat, videant porro, ne ipsam quoque Dalmatiam, Liburniamque, ut sibi constent, Illyrici vocabulo eximere cogantur. Fateor equidem, ex quo nova ab Slavis & Bulgaris invecta nomina audiri cęperunt, & litteris celebrari, & communi usu magis in dies magisque invalescere, propemodum desiisse provincias illas vocari Illyricas; neque aliis fere, quam vernaculis earum gentium vocabulis appellari jam ab illo tempore solere, cum a Chrobatis, Bosinensibus, Serblis, Rasciis, & Bulgaris habitari cœperunt. Hinc factum est, ut plerique Geographi hujus & superiorum ætatum, ablogato Illyrici nomine, quas dixi regiones, vocabulis Chrobatiæ sive Croatiæ, Bosinæ, Serviæ, Rascię, & Bulgariæ in suis tabulis notent ac distinguant.

guant. Verumenimvero eodem fere tempore, ut apud cæteras finitimas gentes, sic apud Dalmatas nomen Illyricum obliterari, ac desuetudine exsolescere cœpit; pauci enim scriptores vel Geographi septimo vel octavo sæculo posteriores inveniuntur, qui regionem illam Arsiæ & Driloni fluminibus interjectam Illyrici vocabulo subjiciant, quive hac nostra, & proxima, & superiori ætate aliud eidem, quam Dalmatiæ nomen attribuant, nisi quod in ejus partem ab ortu Solis extremam Albaniæ appellatio irrepserit. Nomen Illyrici multis ab hinc sæculis antiquatum est, illudque Geographia recentior e tabulis pariter scriptisque propemodum omnibus expunxit, nisi cum forte adhibendum sit ad res describendas, & loca designanda, quæ ad historiam & Geographiam antiquorum temporum pertinent: nunc una Dalmatia in ore omnium, vulgarique in sermone versatur; una hæc publicis privatisque litteris celebrari solet; contra vero Illyrici & Illyriorum nomen in vulgus fere ignotum est, rejectumque a communi consuetudine loquendi; & nisi esset veterum scriptis ac monumentis custoditum, jampridem vetustate obrutum, memoria omni intercidisset. Qui vero in rebus locisque posteriorum temporum explicandis nomen Illyricum usurpant, eos in numero illorum ponendos arbitror, qui non ut consuetudini, vel necessitati, sed ut eruditioni, ac doctrinæ serviant, antiquis & obsoletis, quam iis, quæ nunc sunt in usu & honore, vocabulis abuti malunt. Hęc cum ita sint, si nolunt haberi dicique Illyricas regiones illas, quas vocabulo Illyrici subduxit usus posteriorum ætatum, penes quem ut rerum, sic locorum appellandorum potestas est atque arbitrium, ne a se ipsi diffideant, negent etiam oportet Dalmatiam Illyrici hodierni finibus contineri. Restat igitur, ut nihil loci usquam gentium relinquant, in quo nunc Illyricum collocari possit. Vereor equidem, ne isti magis jure quodam suo & arbitratu, quam certa ratione aliqua & auctoritate, quas sæpius dixi, regiones Illyrico detrahant; nulla enim proferre possunt sive Principum edicta, sive Geographorum decreta, in quibus diserte perscripti sint fines illi, quos ipsi Illyrico hodierno affingunt. Ego vero satius esse arbitror descriptionem Illyrici, quam Justinianus Imperator suo decreto sancivit, sartam tectam servare, quam ejusdem Illyrici terminos vel ad arbitrium meum, vel ad normam juniorum Scriptorum revocare; præsertim cum post Justinianum nulla lex Geographorum, nulla Regum aut Magistratuum auctoritas certa & expressa intercesserit, quę aliquid de finibus Illyrici per Justinianum statutis immutaverit. Nec vero si provinciæ, quas idem Imperator sub potestate supremi Præfecti Illyrici subjunxit, nova ab novis incolis illata & peculiaria nomina subierint, continuo amiserint necesse est jus subeundi commune vocabulum Illyrici, quo illas inter se Justinianus colligavit. Quæ igitur fuerat Justinianæi, eadem Illyrici hodierni retineatur, ac firma stabilisque permaneat dimensio, & circumscriptio; & provincias easdem Justinianęo & hodierno Illyrico attribuamus licet, nimirum præter Dalmatiam omnem maritimam *Prævalim*, quæ pars est postrema Dalmatiæ ad Orientem, *Macedoniam secundam*, idest *Epirum novam*, quæ nunc *Albania* dicitur; *Dalmatiam transalpinam* inter montes Dalmaticos & fluvium Savum, quæ postea dicta est *Chrobatia* & *Bosina*; *partem Pannoniæ secundæ*, sive Pannoniam *Saviam*, quæ nunc *Sclavonia* vocatur; *Dardaniam*, quæ hodie *Rascia* appellatur. Ac tribus quidem post Justinianum seculis quidquid terrarum Bulgari tenebant, videlicet Dardaniam, Epirum novam, & Męsiam ipsam inferiorem, quam Justinianus Illyrico juri ac nomini restituerat, Joannes VIII. Pontifex Max. inter provincias Illyricas annumerat in sua ad Episcopos & clericos Gręcos epistola: *Miramur vos*, inquit, *falcem misisse in Illyrici provincias, quas nunc Bulgarorum natio retinet, ingredientes*. Gregoras vero longe ætate inferior, & plurium sæculorum intervallo ab ætate Justiniani disjunctus, regionem ultra Macedoniam in occasum obversam, videlicet Epirum novam, sive Dardaniam, in qua sita erat Justiniana prima, Illyriam vocat; *Bulgari locustarum more, aut fulminis instar, Macedoniam cum ulteriore Illyria occupant, oblatis ibi sedibus contenti; ac regia sedes eorum urbs ea esse cœpit, quam Justinianus Imperator Archiepiscopatus honore, primæque, ut diximus, Justinianæ nomine ornavit*. Ex quo apparet, Constitutionem illam Novellam Justiniani, nulla temporum diuturnitate, aut rerum conversione antiquatam fuisse, & post multa sæcula adhuc suam illi constitisse auctoritatem; ac semper deinde provincias illas habitas esse, dictasque Illyricas, quas Justinianus Illyrico olim adscripserat.

§. IV.

De variis Illyrici divisionibus.

AC primum dividi potest Illyricum in partes tres, non illas quidem omnino distinctas, sed ita colligatas inter se, atque implicitas, ut secunda tertiam, prima utramque contineat. Triplex enim spectari ac distingui potest Illyricum, *Universale*, *Peculiare*, *& Proprium*. Illyricum universale complectitur quidquid usquam Illyrici juris ac nominis fuit; sic prorsus, ut sub hac duplici voce *Illyrici universalis* subjicias oporteat Illyricum proprium, Dalmatiam, Liburniam, Japydiam, Istriam, Carniam, Rhætiam utramque, Noricum Ripense ac Mediterraneum, Pannoniam omnem superiorem atque inferiorem, Daciam Trajani trans Danubium, citraque Danubium Daciam Aureliani, duplicem Mæsiam, Thraciam, Dardaniam, & præterea Macedoniam, Achajamque, & quidquid duobus hisce amplissimis vocabulis continetur, nimirum Thessaliam cum utraque Epiro, Gręciam omnem cis ultraque isthmum Corinthiacum cum Creta, & insulis Epiro, Achajæ, & Macedoniæ circumjectis, & reliquis fere omnibus insulis maris Ægæi. Ostendimus quippe has provincias, quamvis non eodem omnes tempore, tamen omnes aliis alias temporibus Illyrici vocabulo comprehensas fuisse. Itaque *Illyricum universale*, qua in Occidentem vergit, partim amne Liquentia, Adriatico mari Jonioque ab Italia, partim Rheno fluvio & lacu Brigantino a Gallia disjungitur; qua in Septemtrionem spectat, primum Danubio a Germania magna, deinde montibus Carpathiis a Sarmatia separatur; ab Oriente autem Ponto Euxino, Propontide, Hellesponto, & Asiatica ora definitur; demum qua in Meridiem longissime protenditur, Mediterraneum mare attingit; qua vero ex Australi in Aquilonarem plagam recedit, deflectitque in Occasum, imminet Italiæ, a qua interjectu Alpium dirimitur. Hæc est Illyrici universalis longissime latissimeque exporrecti dimensio & circumscriptio.

Illyricum peculiare cum dicimus, eas regiones intelligi volumus, quæ jus nomenque Illyrici, cum inde usque ab antiquissimis temporibus adeptæ fuerint, neque unquam amiserunt, & nunc etiam apud

apud omnes retinent ; sunt autem *Illyricum proprium, Dalmatia, Liburnia, Japydia* cum insulis oræ Illyricæ objectis, quæ quidem nunc uni omnes Dalmatiæ vocabulo subsunt. Ex his forme regionibus constabat Romanum Illyricum, quod post devictum Gentium, Dalmatas, & Japydes maritimos subactos, Liburnos in deditionem acceptos, in formam provinciæ Romani redegerant, quam cum Gallia Cisalpina anno ante Christum 59. Senatus Julio Cæsari decrevit, & post hujus interitum M. Bruto simul cum Macedonia mandavit. Et quamvis Istri quoque & Carni ad Illyricum pertinerent, antequam eos Augustus in decimam Italiæ regionem conjiceret, unamque fortasse cum Illyriis Romanam provinciam componerent, eos tamen Romani ab Illyriis suo ac proprio vocabulo distinguere solebant. Hoc est Illyricum illud, quod Romani duas in partes diviserunt, & alterum *superius*, alterum *inferius* Illyricum appellarunt ; id quod declarat lapis antiquus e ruderibus Epidauri effossus, cui hæc incisa erat inscriptio, apud Gruterum p. *396*.

P. Cornelio Dolabellæ
Cos. VII. Viro Epulon.
Sodali Titiensi
Leg. ProPr. Divi Augusti
Civitates Superioris
Provinciæ Illyrici.

Pars Illyrici vergens ad Orientem dicta est *Illyricum superius*, ut docet locus in quo inventa est hæc inscriptio ; ex quo fit, ut altera pars in Occasum declinans vocata fuerit *Illyricum inferius* ; id quod Historicus Dalmata de Regn. Dalm. lib. 1. cap. 3. ex hoc & altero lapide apud Jadram reperto præclare conjecit : *Ex quibus inscriptionibus, quamvis nemo Auctorum id referat, argui potest superiorem Illyrici provinciam Illyricum proprium simul cum Dalmatia comprehendisse, inferiorem vero Liburniam cum Japydia*. Hæ regiones ante Romanorum adventum jam inde ab ætate & imperio Celtarum Illyrici nomine regnoque continebantur, quas nemo unquam ab Illyrico sive antiquo, sive hodierno plane aperteque abjudicare ausus est, ne illi quidem, qui fines hodierni Illyrici vel arctissime contrahunt. Jure igitur Illyricum ex illis, quas recensui, regionibus constans, cum antiquissimum sit, nullaque unquam detractione imminutum, *Peculiaris* cognomine, quando aliud aptius non suppetit, signandum, ac distinguendum esse duximus ; quippe cum cæteræ provinciæ, quibus deinde auctum est Illyricum, vel posterioribus seculis ad nomen Illyricum accesserint, vel ab eo divulsæ fuerint. Ergo Illyricum peculiare Arsia flumine ab Istria, montibus Albio, Bebio, Ardio & Scordo a veteri Pannonia, Drilone fluvio ab Epiro nova, mari Adriatico ab Italia disjungitur.

Illyricum *proprium* regio est inter Naronem ac Drilonem, in qua Hyllo Herculis filio & Pelasgis Hyllinis auctoribus ortum esse diximus, & ex qua in alias atque alias regiones latissime propagatum fuit nomen Illyricum. Ex antiquis Scriptoribus, qui nominatim Illyrios proprie dictos, sive Illyricum proprium commemorent, nullum invenio præter Plinium, & Pomponium Melam ; hic inter Phæaces & Pyræos, ille inter Grabæos & Taulantios constituunt Illyrios proprie dictos. *Parthini & Dassaretæ prima ejus tenent, sequentia paullatim* (sive ut alii legendum putant, *sequentia Taulantii*) *Enchelea, Phæaces, deinde sunt, quos proprie Illyrios vocant. Tum Pyræi* &c. Pomp. Mela lib. 2. cap. 3. *Eo namque tractu* (inter Naronem & Drilonem) *Labeatæ, Enderoduni, Sassæi, Grabæi, proprieque dicti Illyrii, & Taulantii, & Pyræi*. Plinius lib. 3. cap. 26. Cæterum neuter in populis illis percensendis, quibus Illyrii proprii interjecti sunt, ordinem eumdem geographicum servat, in quem eos redigere conabimur part. 2. Prologom. Uterque autem Illyrios proprie dictos in eam regionem conjecit, quæ Naroni & Driloni interjacet ; sed Plinius, præter Illyrios proprie dictos, in eo tractu alios etiam populos locat, quibus nimirum & commune cum Illyriis propriis, & peculiare, suum videlicet cuique nomen fuerat. Taulantios vero ibidem perperam a Plinio collocatos esse Historicus Dalmata existimat, quos inde cæteri Geographi summovent, ultraque Drilonem infra Dyrrhachium ad Meridiem rejiciunt, nisi forte Taulantii fines suos interdum supra Dyrrhachium, Drilonem transgressi, in Illyrium proprium extenderint. Porro juniores Scriptores Melæ & Plinii exemplum & auctoritatem secuti Illyricum proprie dictum inter Naronem Drilonemque constituunt, veluti Harduinus apud Cellarium & Martinierum, Historicus Dalmata, & alii plures. *Illyricum ergo proprium*, inquit Historicus Dalm. de Reg. lib. 1. c. 3. *inter Naronem & Drinum* (rectius Drilonem) *situm fuit*. Nec solum auctoritas, sed etiam ratio ipsa postulat, ut ex omnibus provinciis Illyricis hæc una potissimum haberi dicique debeat *Illyricum proprium*. Hic enim non adventitium fuit, sed innatum nomen Illyrici ; non huc aliunde invectum, sed hinc veluti ab natali solo primum in finitimas, tum in remotas maximeque longinquas regiones prolatum est : & cum e cæteris regionibus, quæ olim amplissimo Illyrici nomine continebantur, alias alii ab Illyrico sejungant, neminem unum invenies, qui hanc regionem Illyrici vocabulo subduxerit. Est consuetudo Geographorum vetus sane & pervulgata, ut uni eidemque vocabulo duplicem notionem subjiciant, quarum altera latissime patet, altera exiguis finibus circumscripta est ; idem quippe nomen Geographicum vim suam & significationem modo in plures provincias extendit, modo intra limites unius provinciæ coercet ; sic prorsus, ut cum commune sit pluribus, ejus tamen proprietas unius regionis angustiis definiatur, cui peculiari quadam ratione convenit, propterea quod in ea ortum fuerit, & ex ea in alias atque alias provincias pervaserit. Quidquid terrarum ac gentium citra Alpes supero inferoque mari circumluitur, Italiæ communi vocabulo subest ; verum pars illa ad meridiem extrema, quæ ab Rubicone in mare usque Mediterraneum procurrit, singulari quodam jure nomen Italiæ sibi vindicat, & cum apud antiquos, tum apud juniores Geographos *Italia propria* appellatur. Hujusmodi exempla plura sunt, & notiora, quam ut vel omnia possint, vel necesse sit commemorari. Vide in hanc rem, quæ scripsimus cap. 1. §. 1. Historicus Dalmata aliam præterea causam attulit, cur hæc regio habita sit dictaque Illyricum proprium : *Quæ regio*, inquit lib. 1. cap. 3. *sicut apud antiquos ex fabula Cadmi cæteris Illyricis celebrior fuit, ita eadem ex Regum sede peculiaris vel proprii Illyrici nomen simul cum regno servavit, Illyricique nomine a Romanis in provinciam ordinata fuit, ac Illyricum proprium ab eorum Scriptoribus dicta, ad differentiam tam Orientalis partis antiqui Illyrici ultra Drinum, quæ in Macedonum nomen transibat, quam Occidentalis citra Naronem, cujus pars antiquæ Dalmatiæ adscribebatur ; pars vero reliqua a Romanis addita antiqua Liburniæ & Istriæ nomina servabat : donec Dalmatæ Augustum fatigantes Illyrici citra Drinum nomen sibi vindicarunt ;*

Au-

Augustoque ipso Istriam ab Illyrico avellente, Illyricum intra Drinum & Arsiam restrictum in Dalmatiam & Liburniam dividi cœpit: ex quo tempore Illyrici proprii nomen obsolevisse conjici potest. Itaque Illyricum proprium ab Occidente Naro, a Septemtrione mons Scadrus sive Scardus, ab Ortu Drilo, a Meridie Adriaticum mare definiebant. Illyricum proprium idem esse, quod Illyricum primigenium, diximus cap. 1. §. 2.

Hæc tripartita divisio Illyrici *Universalis, Peculiaris*, ac *Proprii* nobis esse debet veluti norma quædam & regula ad quam exigi revocarique oportet varias Illyrici descriptiones traditas ab antiquis Auctoribus, qui ejusdem fines alias contrahunt, alias amplificant, & eidem modo plures, modo pauciores provincias attribuunt. Sunt, qui existimant, Veteres, cum describunt fines Illyrici, idcirco tanta esse in varietate ac discrepantia constitutos, quod alii ad alia tempora respexerint, quibus Illyricum aut latius patebat, aut terminis angustioribus includebatur; quæ quidem ratio veteres interpretandi explicandique mihi admodum placet, ac sæpe nobis usui esse potest; sed vereor, ut semper eadem adhiberi queat; neque enim solum alii aliter, sed etiam iidem, cum in iisdem temporibus rebusque versantur, non eodem modo semper Illyricum circumscribunt; ex quo fit, ut variæ ac multiplices Illyrici circumscriptiones, quæ apud antiquos reperiuntur, alias ad *Proprium*, alias ad *Peculiare*, alias ad *Universale* Illyricum referri debeant. Dionysius Afer *Illyridem propriam* videtur definire, cum ab illa Dalmatiam distinguit. *Ad dextram partem protenditur Illyris alma: Post hanc Dalmatiæ populorum martia tellus*. Sed paullo post eamdem Illyridem a Dalmatia distinctam usque ad montes Acroceraunios produxit. Itidem Schymnus Chius cum Illyrico proprio oram illam maritimam conjunxit, quæ ultra Drilonem in Meridiem usque ad eosdem montes Acroceraunios porrigitur. L. Florus lib. 4. cap. 12. Illyrios proprie dictos haud dubie designare voluit, cum eos veluti a Dalmatis diversos nominavit: *Ad Septemtrionem conversa plaga ferocius agebat, Norici*, ILLYRII, *Pannonii*, DALMATÆ, *Mysii*. Idem Florus paullo post Illyriorum nomine Japydes impertiit, ut colligitur ex adjecta descriptione tum Japydiæ regionis montosæ, & torrentibus vallibusque intereisæ, tum belli Japydici, quod per se Augustus gessit, qui ex acie vulneribus acceptis discessit, ut Florus pariter atque Appianus docent: *Illyrii quoque* (idest Japydes) *sub Alpibus agunt*. Svetonius etiam, cum in Augusto Pannoniam & Dalmatiam ab Illyrico sejunxit, visus est suis Illyricum proprium terminis circumscripsisse: *Domuit autem partim ductu suo, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni: item Vindeliciam* &c. Eutropius etiam lib. 3. Illyrici proprii meminit, cum illud non solum a Pannonia, sed etiam a Dalmatia seorsim enumerat inter provincias, quas ad Romanum imperium adjunxit Augustus: *Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam*, DALMATIAM, *Pannoniam, Aquitaniam*, ILLYRICUM, *Rhætiam* &c.

Illyricum peculiare nemo planius, nemo distinctius designavit, quam Plinius lib. 3. c. 21. 22. qui etiam Illyrios proprie dictos inter Naronem & Drilonem locavit. Illyrici enim descriptionem orsus est ab Arsia flumine, *cui gens Illyrica Liburnorum jungitur*; eamque perduxit usque Lissum ad urbem Driloni fluvio appositam; *A Lisso enim Macedonia provincia*. Deinde cap. 26. Illyrici, inquit, longitudo *a flumine Arsia ad flumen Drinium*, sive Drilonem. Illyrico *Peculiari* Scylax Chariandensis adjecit ultra Drilonem oram maritimam, quæ postea dicta est Epirus nova, sed Liburniam detraxit. *Post Liburnos gens est Illyriorum*. Livius Dec. 1. lib. 10. primum Illyrico *peculiari* Liburnos ademit, cum Cleonymum medio sinu Adriatico classe subvectum, ne ad oram dextram appelleret, deterritum fuisse scribit ab accolis ejusdem oræ, quos nominatim distinguens ex ordine collocat *Illyrios, Liburnos, Istros*; deinde Illyrico peculiari Liburnos restituit, cum Dec. 5. lib. 3. Aquilejensium legatos in Senatum induxit, querentes coloniam suam infirmam, nec dum satis munitam inter infestas nationes *Istrorum* & *Illyriorum*; ubi post Istros statim Illyrios subjecit, quorum nomine etiam Liburnos complectitur. Idem vero Livius Dec. 5. lib. 4 Illyrici proprii positionem designavit his verbis: *Pacata Epiro, divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinque Legati ab Roma venerant* &c. & paullo post ejusdem Illyrici tres partes factas esse ait ab Anicio Prætore. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. Illyricum *peculiare* utrinque auxit, Istria ab Occasu, Epiro nova ab Oriente adjectis. *Tergestum intimo in sinu Adriæ situm finit Illyricum . . . . . Parthini & Dassaretæ populi novæ Epiri prima ejus tenent*. Ptolemæus autem, non secus ac Plinius, & iisdem, quibus nos circumscripsimus, terminis Illyricum peculiare definivit. Ab Istriæ finibus ejusdem initium ducit: *Post Istriam Italiæ, reliqua Liburniæ, quæ in Illyride est;* nec vero illud ultra Drilonem produxit. Ptolemæus autem æque ac Plinius, Illyricum cum a Pannoniis montium interjectu sejungant, eosdem a Septemtrione fines Illyrico peculiari constituunt, quos ipsi supra descripsimus. Zosimus Illyricum peculiare haud obscure significavit, cum præter alios Illyrici populos Præfecturæ Illyricæ nominatim *Illyrios*, idest, *Dalmatas* ac *Liburnos* subjecit.

Illyricum *Universale* integrum, expletumque omnibus suis numeris & partibus nemo Veterum suis scriptis expressit, propterea quod provincias, ex quibus constat, non omnes eodem tempore Illyricum complexu suo continuit, sed alias aliis temporibus vel recepit, vel amisit. Strabo, & Appianus præter Illyricum proprium, itemque Dalmatiam, Liburniam, & Japydiam, Illyrico universali adscribunt Rhætiam, Noricum, Pannoniam, & Mæsiam; Strabo neque Daciam antiquam, neque Thraciam memorat; nondum enim, cum ille vivebat, hæ regiones ad nomen Illyricum accesserant: Thraciam Vespasianus, Daciam veterem Trajanus Illyrico adjecit; sed cur Appianus utramque præterierit, quid causæ esse dicam, nisi quod Veteres in percensendis sive Illyrici, sive aliarum regionum provinciis, non adeo accuratos se diligentesque præbuere, ut nulla eorum animadversionem, sedulitatemque subterfugerit. Eamdemque ob causam, ut censeo, Svetonius Noricos ab Illyrico seclusit; Dacos itidem ac Thraces inter Illyrios annumerare omisit, quippe nondum ad Illyricum pertinebant; & Valerianus ætate posterior Daciam pariter Thraciamque in epistola ad Ablavium Illyrico primus adscripsit. Sextus Rufus & Jornandes, itemque Auctor Notitiæ Illyricum universale sui temporis describunt; ex eo fit, ut Rhætiam, Thraciam, Daciam veterem, Mæsiam inferiorem prætermiserint, quippe regiones illæ juris nominisque Illyrici possessione jamdudum decesserant; contra vero cum Illyrico Macedoniam & Achajam conjungunt, quæ jus nomen-

mnique Illyricum adeptæ cum essent sub imperio Constantini, adhuc retinebant. Ut paucis omnia complectar, pleni integrique Illyrici *universalis* descriptio non a singulis, sed ab omnibus simul Auctoribus petenda est, & conficienda ex omnibus illis provinciis, quas modo plures, modo pauciores antiqui Scriptores, & alii quidem alias, vel pro temporum diversitate, vel pro sua quisque intelligentia, Illyrico attribuunt. Ex numero autem ac varietate provinciarum, quas Illyrico sive addunt, sive detrahunt, intelligi potest alias *Proprium*, alias *Peculiare*, alias vero *Universale* Illyricum, si non totum, saltem ex parte, ab illis designari.

Secunda Illyrici divisio in duas partes distributa est; aliud siquidem est Occidentale, aliud Orientale Illyricum. Hæc bipartita divisio Illyrici quodammodo implicita est cum celeberrima illa Imperii Occidentalis & Orientalis divisione, atque ita cohæret, ut sine hac vix illa explicari, intelligique potest. Post interitum Romanæ Reipublicæ, ex quo ad unum Augustum totius imperii summa pervenit, per annos fere trecentos nulla facta est sive Imperii, sive Illyrici partitio. Quamvis enim altero post Christum sæculo M. Antoninus Aurelius L. Ælium Verum imperii participem fecerit, ac tum primum duo cœperint esse Augusti, nullam tamen divisionem subiit sive Imperium, sive Illyricum; quippe qui pari propemodum potestate, concordibus animis, & communibus consiliis rem publicam universam administraverint. Tenuit deinceps consuetudo, non illa quidem ab omnibus, ab aliquibus tamen usurpata Imperatoribus, ut vel fratres, vel filios, vel etiam extraneos in societatem adsciscerent imperii, non provinciis distributis, sed communicatis inter se Augustalibus titulis atque insignibus, cum semper tamen, ut Guidus Pancirolus animadvertit, apud Majorem, qui alterum ad Imperium evexerat, summa esset auctoritas, & suprema rerum gerendarum potestas. A majorum exemplo aliquantulum desciverunt Carus, Numerianus, & Carinus, qui ex tacito quodam pacto & conventu imperium inter se partiti, suas quisque provincias habuit, quibus jus suum dominatumque circumscriberet. Sed cum eorum imperium breve admodum fuerit, ea divisione paucis post mensibus sublata, iterum summa totius integrique imperii ad unum rediit. Imperii Orientalis atque Occidentalis divisionem quamdam ac speciem adumbravit Diocletianus, cum eam Romani orbis partem, quæ in Occasum vergebat, Maximiniano Herculeo, quem collegam assumpserat, regendam tradidit; sibi vero, suaque in potestate retinuit partem alteram, quæ in Solem orientem spectabat. Hæc autem bipartita divisio, postquam uterque imperium deposuit, rata & firma permansit, cum Herculeo Constantius, Diocletiano Galerius suffecti, hic, quæ ad Diocletiani, ille, quæ ad Herculei regimen pertinebant, provincias cum suo quisque Cæsare, sive Reipublicæ gerendæ administro atque adjutore partitus, regendas suscepit. Imperii partibus ad hunc modum distributis, Illyricum tamen divisionis omnis expers totum atque integrum in Diocletiani primum, deinde in Galerii potestatem concessit. Alias paullo post ex aliis vicissitudines ac divisiones subiit Romanum imperium, & cum multas in partes discerptum verius, quam divisum esset, uno eodemque tempore sex omnino fuerunt, qui vel Cæsareum, vel Augustale imperium ac nomen in iis, quæ cuique obtigerant, provinciis gerebant, Herculeus resumpto principatu, quo invitus cesserat, Constantinus Constantii filius, Galerius, Maxentius, Licinius, Maximinus. In ea vero tam varia ac multiplici Romanæ rei distractione, Illyricum ab omni propemodum divisione intactum uni fere semper paruit. Licinius, postquam Constantinum insidiis atque injuriis lacessivisset, ab eoque primum ad Cibalim Pannoniæ oppidum, deinde in Thracia apud Campum Mardiensem duplici pugna victus esset, Illyricum omne præter Mœsiam inferiorem ac Thraciam Constantino cessit. Quæ hic summatim attigimus, in historia Diocletiani copiosius, ac distinctius exponentur. Tandem Licinio iterum ac sæpius fœdifrago, & ter tribus præliis victo atque in ordinem redacto, ac demum, quod novis rebus studeret, Thessalonicæ interfici jusso, totum denuo in unum coaluit imperium sub Constantino Magno, qui rerum omnium potitus orbem Romanum universum in quatuor, ut diximus, Præfecturas distribuit, quarum altera ex Illyrico integro solidoque constabat, cui detraxerat quidem Constantinus Mæsiam inferiorem ac Thraciam, sed Macedoniam, Thessaliam, Græciam cum Creta, Epiro utraque, & insulis circumjectis addiderat.

Constantino rebus humanis exempto, Imperium quidem trifariam dissectum est, Illyrico intacto, atque indiviso. Tres quippe ejus filii Romanum orbem inter se partiti cum essent, Constantinus natu maximus Galliam, Hispaniam ac Britanniam, Constantius Thraciam, Asiam, Ægyptum & Orientem obtinuit; Constans vero natu minimus inter hos medius regnavit, Africam, Italiam cum integro Constantiniano Illyrico sortitus. Verum Constantino post triennium per insidias necato, & Constante, cum imperasset annos fere tredecim, Magnentii Comitis fraude interfecto, rursus Romanum imperium ad unum Constantium cum Illyrico toto revolvitur. Constantio Julianus, huic Jovianus in possessionem integram totius imperii atque Illyrici successit, nisi quod Illyricum, Juliano vel Joviano imperante, amissa propria, ad Præfecturam Prætorianam Italiæ Africæque translatum fuisse ex Ammiano Marcellino lib. 26. intelligi potest, qui Mamertinum per id temporis Præfectum Prætorio Italiæ, Illyrici, Africæ fuisse scripsit, cum Valentinianus Joviano successit.

Post Jovianum imperii rursus facta est bipartita divisio. Valentinianus quippe rerum potitus cum sibi Occidentem retinuisset, Valentem in Imperii societatem adscitum Orienti præposuit; tum vero primum Orientis Occidentisque vocabulis Romanum imperium distingui cœpit. Guidus Pancirolus Comment. in Notit. cap. 2. auctor est eodem tempore eamdem divisionem subiisse Illyricum; cujus quidem pars vergens ad Occasum in fide mansit ac potestate Præfecti Prætorio Italiæ, suus vero parti alteri in Orientem obversæ ac proprius Præfectus restitutus est; idque colligi posse existimat ex rescriptis Valentiniani ad Polemium, itemque ad Fabianum Præfectos Prætorio *Italiæ & Illyrici*; idemque confirmat citatis aliis legibus Codicis Theodosiani. Verum diviso inter Valentinianum & Valentem imperio, nullam Illyrici divisionem factam esse censeo, si quidem Zosimo fides habenda est. Is quippe lib. 3. cap. 3. tradit Valentinianum fratri Thraciam cum Oriente assignasse, sibi vero Occidentem cum Illyrico reservasse; ac deinde cap. 16. narrat Valentinianum ex Africa in Mæsiam superiorem trajecisse, ut ab ea provincia Barbarorum incursiones averteret. Igitur Mæsia superior, quæ tum sine controversia ad Illyricum pertinebat, & quod consequens est, totum Illyricum, si Daciam

ciam Mæsiæ utrique interjectam adjicias, Valentiniani imperio suberat. Idem confirmat Nicephorus Callixtus, qui intra fines Illyrici regnasse Valentem docet, cum ait: Valentinianum fratri Valenti, *aliquas civitates Occidentales ad Illyricum usque concessisse*, videlicet civitates Mæsiæ inferioris, quæ ad Occasum attingebant Daciam provinciam Illyrici, quasque Constantinus cum universa Mæsia inferiori ab Illyrico divulserat. Neque est, quod objicias Palatium, seu Curiam Sirmiensem, quam inter se Valentinianus & Valens diviserant, ut monet Ammianus Marcellinus lib. 26. *Et post hæc cum ambo fratres Sirmium introissent, diviso Palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit*. Hinc scilicet confici posse videtur Sirmii in urbe fere media totius Illyrici, constitutos fuisse utriusque imperii limites. Verum cum ea civitas æque propemodum Constantinopoli ac Mediolano abesset, opportunissimam se utrique Imperatori præbebat, quorum alter Constantinopoli, alter Mediolani regiam suam ac sedem collocaverat. Hæc igitur civitas, quamvis cum universo Illyrico ad Valentiniani ditionem pertineret, erat tamen veluti communis quædam arx utriusq; imperii, quo vel legatos mitterent, vel per se ipsi Imperatores ad mutuum congressum colloquiumque accederent, & comitiis illic habendis præessent, & de rebus publicis in commune consulerent. Quamvis enim & duo essent principes, & in duas partes tributæ essent Romani orbis provinciæ, uterque tamen consociatis animis & consiliis rempublicam universam sic regebant, quasi unum foret imperium, & unus idemque esset Imperator. Nam sive leges condendæ, sive bella indicenda, sive fœdera ineunda, sive aliud quidpiam gerendum, quod paullo gravioris momenti esset, neuter per se quidquam, nisi altero consulto, & sententiam rogato decernebat. Itaque Illyricum integrum, nullaque sui parte diminutum Valentinianus in sua potestate retinuit, ejusque plenam administrationem Præfecto Prætoriano Italiæ reliquit, vel mandavit, ad quem paucis ante annis Jovianus, vel Julianus eamdem revocaverat. Hæc forma & descriptio Imperii atque Illyrici retenta est sub Gratiano & Valentiniano juniore, quibus extinctis totius Imperii summa cum Illyrico universo ad unum Theodosium pervenit.

Quæ hactenus de multiplici ac varia Romanæ Monarchiæ divisione exposuimus, eo pertinent, ut ostendant, sæpe quidem superioribus ætatibus adumbratione quadam designatam, numquam vero perfecte absolutam, firmeque constitutam fuisse celeberrimam illam divisionem Imperii *Orientalis & Occidentalis*; Illyricum autem fere semper omnis divisionis expers fuisse, & plenum ac solidum, cum duo vel plures rerum potiebantur, alterutri eorum paruisse. Antiquas illas divisiones ad tempus factas esse vel illud argumento est, quod alterutro Augustorum defuncto, vel variatæ fuerint, vel penitus exsoleverint; & quamvis sub Valentiniano & Valente vocabula *Orientis & Occidentis* in usu esse cœperint ad imperium utriusque distinguendum, tamen qui ante obitum Theodosii plane diserteque meminerit *Orientalis*, atque *Occidentalis* Imperii, nisi me fallit memoria, neminem reperies. Itaque hujus divisionis rudimentum aliquod, & quædam quasi adumbratio repeti potest a superioribus sæculis, atque Augustis, sed ejusdem perfectio atque absolutio stabilis ac firma revocanda est ad filios Theodosii Magni Arcadium & Honorium. Hi siquidem anno Christi 395. divisum a patre acceperunt Imperium: Occidentale Honorio; Orientale Arcadio obvenit. Inter Imperium utriusque limites in Europa constituti sunt mons Scardus, & linea e Scardo monte ad confluentes Savi ac Danubii perducta, itemque Danubius. Exinde & vulgo usurpari, & litteris celebrari vocabula cœperunt Imperii *Orientalis* & *Occidentalis*, passimque adhiberi ad Imperium utrumque distinguendum. Ex eo tempore nihil illis vocabulis notius, nihil celebrius, nihil usitatius. Hæc divisio apud posteros valuit, tamdiu conservata ac retenta ab Augustis, qui deinceps simul imperarunt, quamdiu utrumque imperium stetit; neque antea aboleri potuit, quam Barbaris undique ingruentibus, Imperium Occidentis variis concussum cladibus rueret, atque cum Augustulo extinctum anno 476. funditus interiret. Hanc bipartitam divisionem Imperii Orientalis & Occidentalis huic eidem epochæ alligavit Guidus Pancirolus Comment. in Notit. lib. I. cap. I. qui præterea & provincias Occidentalis imperii percensuit, & fines utrique tum in Europa tum in Africa interpositos descripsit. *Theodosius Magnus rerum potitus Arcadio Orientem, Honorio Occidentem, idest Italiam, Gallias, Hispaniam, Britanniamque, & Africam dedit; ac fines Meridiem versus ad Berenicem ultimam civitatem Cyrenaicæ sive Libyę Superioris, quæ Pentapolis a numero quinque urbium dicebatur, sunt positi: inde Africa minor seu Tripolitana a Syrtibus & a Boreo promontorio Occidentalis imperii initium fuit. Ad Septemtrionem vero Princeps Orientis Macedoniam cum Mysia prima & secunda usque ad Scardum montem seu Drilonem*(idest Drinum)*fluvium & Danubium tenuit. Ultra Pannoniam & Dalmatiam omnia ad Occidentale Imperium spectabant, quemadmodum ex Notitia et Procopio deprehenditur, qui Honorio Imperante Occidentale imperium a Gadibus Meridiem versus usque ad fines Africanæ Tripoleos itineris dierum* XC. *fuisse scribit, ab altera Herculis columna, secundum Europæ littus usque ad sinum Jonium dierum* LXXV. *Orientis vero imperium a finibus Cyrenes usque ad Epidamnum seu Dyrrhachium naviganti iter* CXXII. *dierum fuisse, & Byzantio ad Istri ostia dierum* XXII *E Chalcedone in Phasim fluvium dierum* XII. *addito itinere Dyrrhachio Constantinopolim usque totum Orientale imperium ambitum dierum* 347. *habuisse memorat*. Imperium tamen vel divisum uterque Augustus æquo propemodum, ac pari jure, communique consilio, quasi unum idemque esset Imperium, administrabant; sic prorsus, ut militum etiam delectus alter ex alterius provinciis haberet, eosque suis legionibus adscriberet, ut declarat Notitia Dignitatum civilium ac militarium Imperii utriusque: *Communi tamen consensu*, ait Pancirolus ibidem, *uterque Princeps res imperii semper administravit, leges conjunctim promulgavit, arma conjunxit, ac simul Consules creavit, quorum alter Romæ, alter Constantinopoli residebat, ut duo dimidia conjuncta viderentur imperia*.

Divisionem imperii Orientalis & Occidentalis consecuta est divisio Illyrici Orientalis & Occidentalis, quod ad hanc diem ferme intactum, integrumque. Primum suam habuerat ac propriam Præfecturam Prætorianam, quam Constantinus instituit, deinde in potestatem ditionemque Præfecti Prætorio Italiæ concesserat. Tum Illyricum omnes retinebat, quas eidem Constantinus attribuerat, provincias, nimirum septem & decem e Sexto Rufo descriptas, scilicet, *Noricorum duas, Valeriam, Saviam, Dalmatiam, Mæsiam, Daciarum duas, Macedoniam, Thessaliam, Achajam, Epiri duas, Pravalim, & Cretam*. Hæ autem bifariam distributæ cum essent, alias quidem Imperio

perio & Illyrico Occidentali adscriptas in sua potestate retinuit Præfectus Prætorio Italiæ; aliis vero in jus Imperii & Illyrici Orientalis migrare jussis, suus restitutus est & peculiaris Præfectus Prætorio Illyrici. Harum provinciarum bipartita descriptio, quæ tum facta est, eadem fuerit opinor, quam exhibet Notitia, quamvis hæc sit annis propemodum sexaginta posterior; nisi quod hinc abest Valeria, quam Sex. Rufus commemorat; sed additur ibidem Dardania, quæ apud Sex. Rufum desideratur; præterea ex Macedonia Sex. Rufi pars vergens in Occasum detracta sub vocabulo Macedoniæ Salutaris partim ad Epirum novam, partim ad Prævalim accessit. Tres denique diœceses Illyrici cum essent, una attributa est Imperio Illyricoque Occidentali, complexa sex ipsas provincias, Pannoniam utramque, Noricum utrumque, Saviam, & Dalmatiam; Dalmatiæ autem vocabulo suberat Japydia, Liburnia, Dalmatia propria, Illyricum proprium, & omnis illa regio Dalmaticis montibus & Savo interjecta, quam Pannoniæ veteri detractam Augustus cum Dalmatia conjunxerat. Hujus autem diæcesis administratio Præfecto Prætorio Italiæ & Africæ commissa, qui per suum Vicarium Sirmii constitutum eam regebat. Duæ reliquæ diœceses pertinebant ad Imperium & Illyricum Orientale, suberantque Præfecto Prætorio Illyrici, qui suum cuique Vicarium præfecerat. Altera erat diæcesis Macedonica, quam sex provinciæ conficiebant, Achaja, Macedonia, Creta, Thessalia, Epirus vetus, & Epirus nova cum parte Macedoniæ salutaris; altera erat Dacica, quæ constabat ex quinque provinciis, Dacia utraque, Mæsia prima, Dardania, & Prævalitana cum parte Macedoniæ salutaris. Iidem fere limites, qui Imperium utrumque, etiam Illyricum utrumque sejungebant; nimirum Danubius a Septemtrione in Meridiem versus detorquens, linea ab Confluentibus Savi ac Danubii ad montem Scardum perducta, ac mons ipse Scardus; nisi quod ut Imperium, sic Illyricum Orientale ultra Scardum in Occasum finibus paullum prolatis, Prævalitanam provinciam sibi vindicabant. Pancirolus etiam in Notit. lib. I. cap. 23. uni eidemque tempori annexuit Imperii pariter atque Illyrici in Orientale & Occidentale divisi partitionem: *Diviso inter posteriores Principes imperio duplex factum est Illyricum, Orientale, quod Macedoniam & Daciam in XI. provincias divisas continebat, & Occidentale, quod Italiæ Præfecto attributum Dalmatiam, duas Pannonias, Noricum Ripense & Mediterraneum, Saviamque complectebatur.*

Nihilo brevior aut diuturnior fuit Illyrici, quam Imperii Orientalis & Occidentalis divisio. Nam sæculo quinto immensa Barbarorum colluvies æque in Imperium atque in Illyricum Occidentale incubuit; Gotthi enim, Alani, Vandali, Hunni, aliique, ex ultima barbaria effusæ nationes, utriusque provincias fœde vastarunt; ac demum Augustulo postremo Imperatorum Occidentalium extincto anno Christi 476. omnia sub imperium ditionemque barbarorum ceciderunt. Hic erat rerum status multo deterrimus, hæc facies plane miseranda tam Imperii, quam Illyrici Occidentalis, cum Justinianus singulari Dei beneficio natus ad hæc tempora in Oriente imperare cœpit anno Christi 527. ingenti vel felicitatis vel sapientiæ fama. Is Vandalis Africam, Gotthis Italiam & Dalmatiam eripuit, itemque Pannoniam magna ex parte, barbaris ejectis, recuperavit. Tum Occidentale imperium, quamvis Gallica & Hispaniensi diœcesibus diminutum cum Orientali, divisione omni sublata, sub Justiniano conjunctum est; Illyricum itidem Occidentale, amisso quidem Norico, itemque omni inter Danubium Dravumque Pannonia; Orientale autem, detracta fere omni diœcesi Macedonica, in unius diœceseos corpus coaluit sub uno Præfecto Illyrico, cujus sedem Justinianus Thessalonica transtulit Justinianopolim, quam ipse urbem magnificentissime condiderat, & Justinianam primam appellari jusserat. *Cum vero Justinianus*, ait Pancirolus cap. 23. *Sclavis in Illyrico devictis, utramque Daciam & Pannoniam recuperasset, patriam suam Metropolim totius regionis fecit, ac Justinianam primam ad alterius, quam prope exstruxit, differentiam appellavit, nunc Acreda dictam, ac mirifice ornatam auxit, forma quadrangulari mœnibus extructis, munitissimisque turribus in angulis cingens; & eam Præfecti Illyrici sedem esse voluit, ut ait Procopius.* Huc pertinent, quæ superiori paragrapho diximus, quæque diligentius, & copiosius exposituri sumus, cum ventum erit ad sextum sæculum historiæ sacræ Illyricæ. Ita celebris illa divisio Imperii Illyricique Orientalis & Occidentalis anno quidem Christi 476. sublata fuerat, cum pars altera occupata esset a Barbaris, & Imperium Occidentis pariter cum Augustulo extinctum; sed Imperium, itemque Illyricum Occidentale magna ex parte ab Justiniano recuperatum cum esset, anno ferme centesimo & trigesimo, quam ab Oriente divulsum fuerat, rursus cum Imperio & Illyrico Orientali sub uno Imperatore, & sub uno magistratu coaluit.

Tertia est divisio Illyrici maritimi, & Mediterranei, quæ cum sit per se facilis intellectu, haud multa explicatione indiget. Illyricum maritimum ab Istria usque ad Montes Acroceraunios in longitudinem porrigitur; latitudo ejus inter Montes ab Occasu in Ortum continentibus jugis productos & mare Adriaticum patet, continetque nunc Liburniam, Dalmatiam, & Epirum novam sive Albaniam, & omnes præterea insulas, quæ Illyricis littoribus objacent; sed cum Macedonia & Achaja ex decreto institutoque Constantini ad Illyricum pertinebant, tum maria omnino quatuor Illyricum maritimum circumfluebant, ab Occasu Adriaticum & Jonium, a Meridie Mediterraneum, ab Oriente Ægæum: antequam vero idem Constantinus ab Illyrico Thraciam & Mæsiam inferiorem cum Scythia Pontica disjungeret, Hellesponto, Propontide, & Ponto Euxino alluebatur. Illyricum Mediterraneum complectitur, quidquid juris est ac nominis Illyrici ultra montes, quos supra diximus, quique olim Albius, Bebius, Ardius sive Adrius, & Scardus appellari solebant. Olim quidem ab Occasu, Septemtrione, & Oriente amplissime patebat, ut constat ex descriptione supra tradita Illyrici universalis; nunc iisdem terminis continetur, quibus Illyrici hodierni regiones Mediterraneas nunc definiemus.

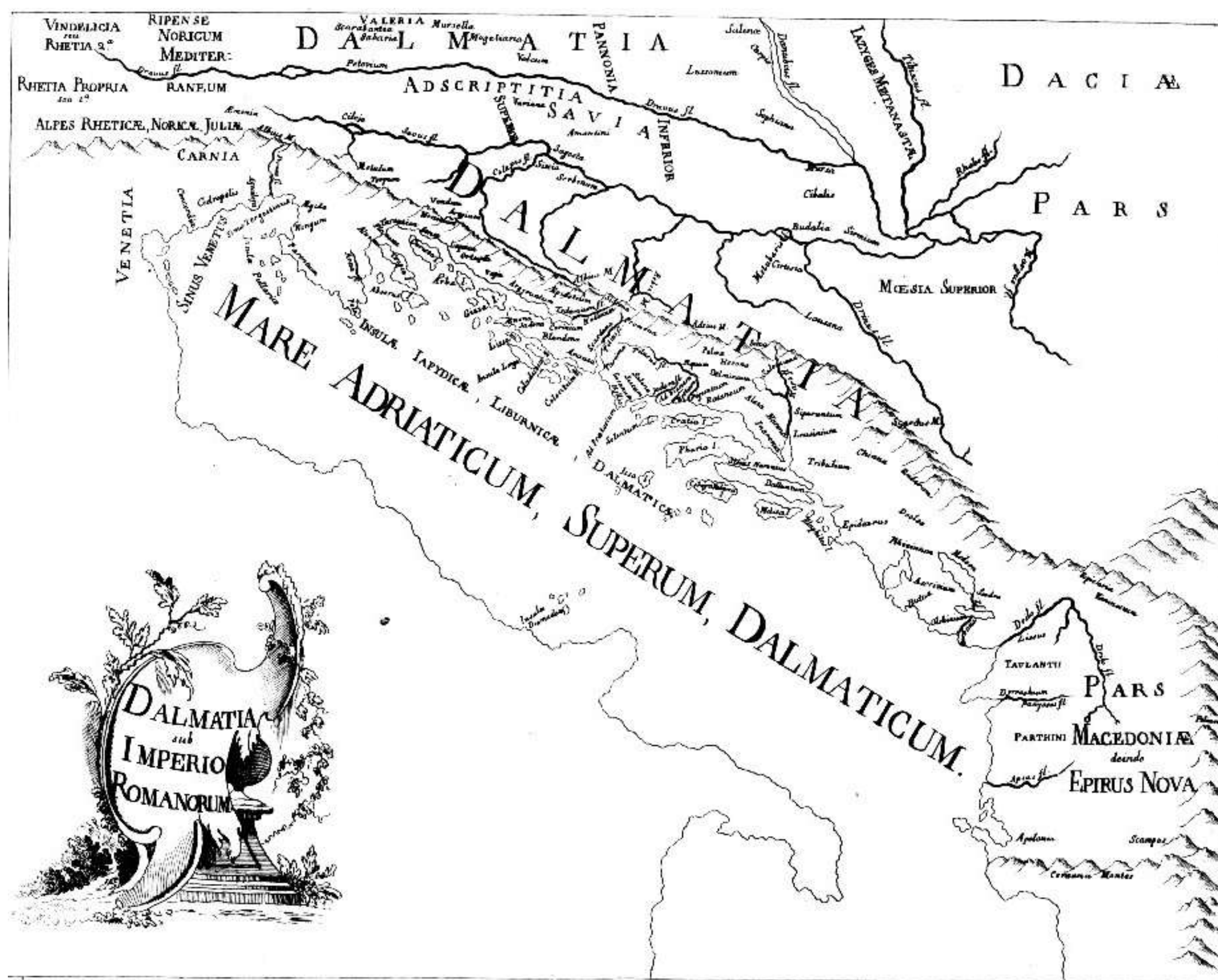
Quarta demum, eademque postrema Illyrici divisio itidem est bipartita. Aliud est Illyricum antiquum, aliud Illyricum modernum. Illyricum antiquum pro varietate temporum varios fines habuit, primum admodum angustos, deinde quaquaversum longe lateque prolatos. Nam sub Pelasgis Hyllinis Illyrici nominis ac generis conditoribus, Illyricum intra Titium ac Drilonem fines suos continuit. Liburniam, Japydiam, Istriam, Carniamque ab Occasu Celtæ addiderunt, & ultra Drilonem usque ad montes Acroceraunios ditionem Illyricam propagarunt. At Illyricum postquam in potestatem Romanorum Imperatorum venit, tum vero jus suum ac nomen latissime pro-

protulit; nam pro Carnia atque Istria amissis, jussuque Augusti Italiæ adscriptis, recepit utramque Rhætiam, Noricum Mediterraneum ac Ripense, Pannoniam omnem superiorem & inferiorem, Mœsiam itidem superiorem & inferiorem, Dardaniam, Thraciam, & ultra Danubium Daciam ipsam Trajani, quam usque ad imperium Aureliani retinuit. Eidem vero Constantinus Magnus Thracia & Mæsia inferiore detractis, amplissimam diœcesim Macedonicam adjecit, quæ sex ipsas florentissimas provincias cum insulis circumjectis comprehendebat.

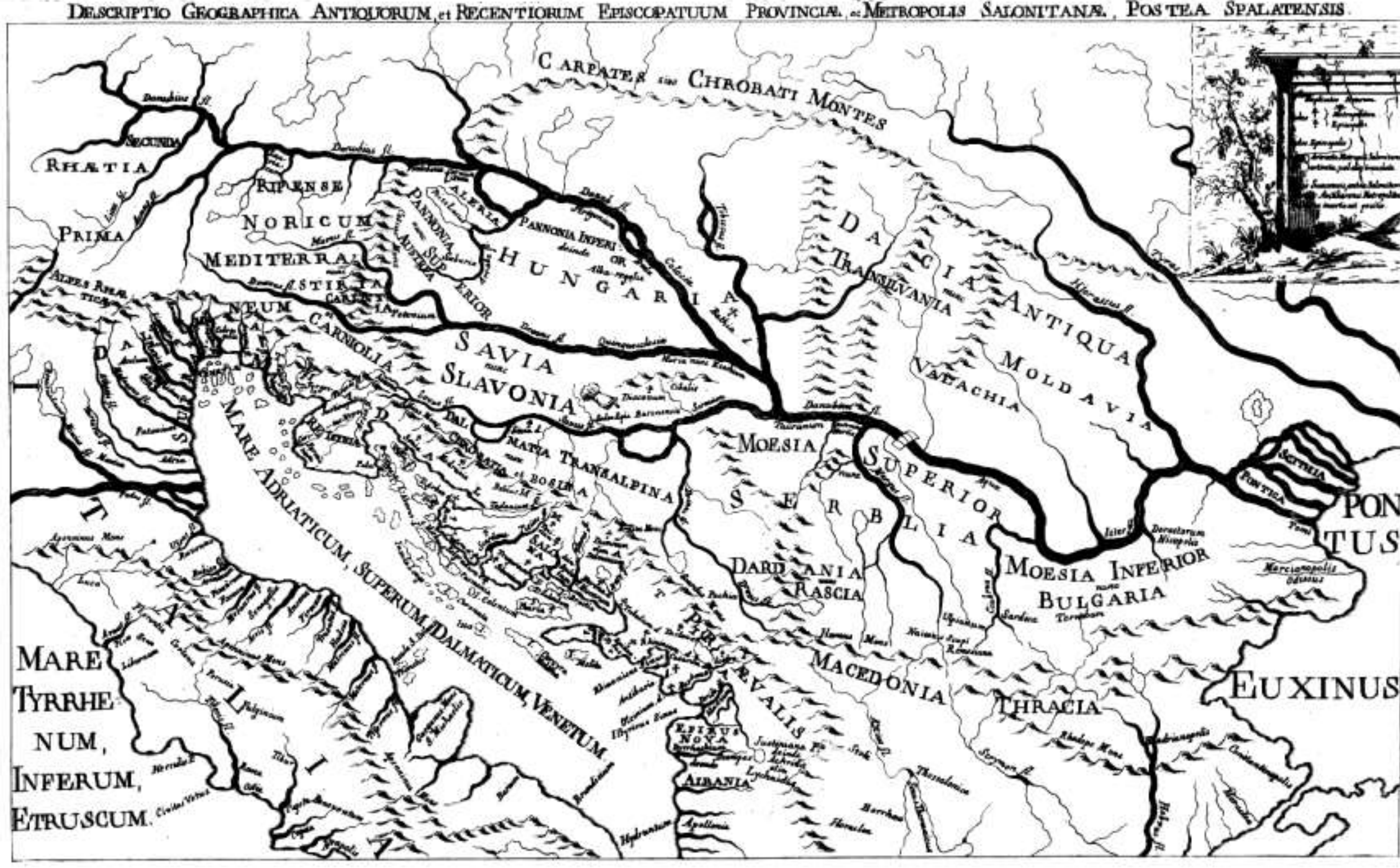
Illyricum hodiernum, quod est argumentum suscepti operis, & quasi materia, quam potissimum tractet, & in qua versetur Historia Illyrici sacri, iisdem regionibus circumscribendum censemus, ut supra diximus, quibus illud definivit Justinianus, cum Præfecturam Illyricam Prętorianam Thessalonicæ ademptam ad Justinianam primam revocavit. Complectitur autem Japydiam, Liburniam, Dalmatiam, Illyricum proprium, Prevalim, quas omnes uno Dalmatiæ vocabulo nunc vulgus appellat; Epirum novam, quæ nunc Albania; Dardaniam, quæ nunc Rascia; Mæsiam ac Dacias utrasque, quæ nunc partim Servia, partim Bulgaria; Pannoniam veterem Australem inter Savum & Montes Illyricos, quæ nunc Bossina & Croatia; ac demum Pannoniam Saviam, sive Interamniam, quæ nunc Slavonia dicitur. Spectat a Septemtrione Hungaros antiquæ & Aquilonaris Pannoniæ incolas, a quibus Dravo, itemque Dacos veteres, nunc Transylvanos, Walachos, Moldavos, a quibus Danubio dirimitur. A Meridie vergit ad Thraces ac Macedonas montis Hæmi interjectu disjunctos, itemque a Meridie terminatur montibus Acroceraunis, Epirum veterem secludentibus; ab Occasu & Meridie oram superiorem Italicam habet, quam mare Adriaticum disjungit. Qua spectat in Septemtrionem, ab Occidente linea quædam a confluentibus Mari ac Dravi ad Confluentes Savi & Colapis primum deducta, inde vero magis magisque in Occasum detorta, & per Albios montes usque ad ostium fluminis Arsiæ protracta definitur, & ab Styria, Carinthia, Carniolia recentioris Germaniæ provinciis, itemque ab Istria discriminatur. Demum alterius lineæ a Danubio ad montem Hæmum pertingentis interductu, Illyricum hodiernum ex parte Orientis ab Scythia Pontica, sive Tomitana separatur.

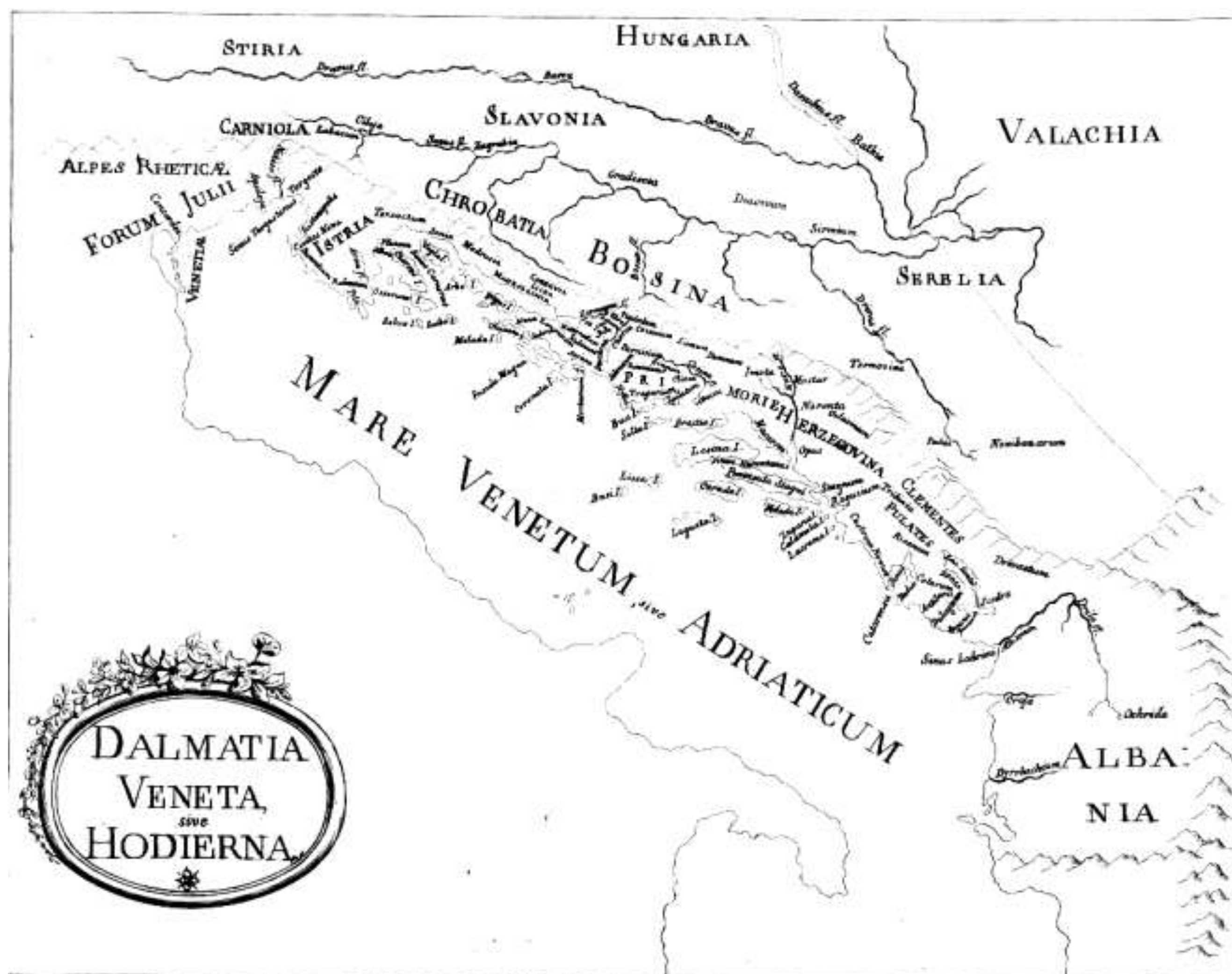
TABULAE ILLYRIAE

TABVLA ILLYRICI VNIVERSALIS et HODIERNI.

DALMATIA sub IMPERIO ROMANORUM
MARE ADRIATICUM, SUPERUM, DALMATICUM.
DALMATIA
D A L M A T I A
PANNONIA
ADSCRIPTITIA
SAVIA
INFERIOR
DACIÆ
PARS
MŒSIA SUPERIOR
PARS
MACEDONIÆ
deinde
EPIRUS NOVA
VINDELICIA seu RHETIA 2a
RHETIA PROPRIA
RIPENSE
NORICUM
MEDITER:
ALPES RHETICÆ, NORICÆ, JULIÆ
CARNIA
VENETIA
SINUS VENETUS
INSULÆ IAPYDICÆ, LIBURNICÆ, DALMATICÆ
IAZYGES METANASTÆ
TAULANTII
PARTHINI

DESCRIPTIO GEOGRAPHICA ANTIQUORUM, et RECENTIORUM EPISCOPATUUM PROVINCIÆ, ac METROPOLIS SALONITANÆ, POSTEA SPALATENSIS
CARPATES seu CHROBATI MONTES
RHÆTIA
SECUNDA
PRIMA
RIPENSE
NORICUM
MEDITERRA
PANNONIA SUPERIOR
PANNONIA INFERIOR
HUNGARIA
CARNIOLIA
SAVIA
SLAVONIA
DALMATIA
BOSINA
DACIA
TRANSILVANIA
ANTIQUA
MOLDAVIA
VALACHIA
MOESIA
SUPERIOR
SERBLIA
DARDANIA
RASCIA
MOESIA INFERIOR
BULGARIA
MACEDONIA
THRACIA
EPIRUS NOVA
ALBANIA
SCYTHIA
PONTUS
EUXINUS
MARE ADRIATICUM, SUPERUM, DALMATICUM, VENETUM
MARE TYRRHENUM, INFERUM, ETRUSCUM

STIRIA
HUNGARIA
SLAVONIA
VALACHIA
CARNIOLA
ALPES RHETICÆ
FORUM JULII
ISTRIA
CHROBATIA
BOSINA
SERBLIA
MARE VENETUM, sive ADRIATICUM
HERZEGOVINA
CLEMENTES
PULATES
ALBANIA
DALMATIA VENETA, sive HODIERNA

DESCRIPTIO GEOGRAPHICA ANT., POSTEA SPALATENSIS.
Danubius fl.
SECUNDA
RHÆTIA
RIPENSE
NORICU
PRIMA
MEDITERRA
ALPES RHÆTICÆ
STIR
CARNIA
MARE ADRIATICUM
ISTR
SCYTHIA
PONTICA
PONTUS
Padus fl.
Apenninus Mons
Ravenna
Ancona
Dorostorum
Nicopolis
INFERIOR
Marcianopolis
Odissus
Tomi
MARE TYRRHENUM, INFERUM, ETRUSCUM.
EUXINUS
Hadrianopolis
Constantinopolis
Heraclea
Roma
Ostia
Tibur
Capua
Civitas Vetus
Perusia
Fulginium
Tiberis fl.
Luca
Liburnum